

**АСОЦІАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

***МАТЕРІАЛИ XVII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ «ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ
ЮРИСПРУДЕНЦІЇ»***

(Електронна збірка)

*Харків
2018*

УДК 340.12.001
ББК 67.0
78

Відповідальні за випуск:

О.О. Нанарова – член Секретаріату Асоціації випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

78 Матеріали XVII Всеукраїнської наукової конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції». – Х.: Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Харків: 2018. – 237 с.

Тези друкуються мовою авторів у авторській редакції.

Адреса редакційної колегії: вул. Пушкінська, 77, к. 222п, м. Харків, 61024, Україна.

УДК 340.12.001
ББК 67.0

© *Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Секція Теорії та історії держави і права; історії політичних і правових учень;

*Абдуллаєва Кароліна Вагіфівна
студентка 1 курсу 9 групи
інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Особливості законів Солона

До числа найбільших мудреців усіх часів і народів відноситься Афіньський Архонт Солон. Що не маловажно, він став першим архонтом, який красномовно описав у своїх елегіях закони, приблизно у 642-594 р. до нашої ери, з повноваженням встановити мир між знаттю і народом.

Історія Афін щільно пов'язана з реформами Солона. Він повинен був видати необхідні законодавчі акти, котрі були застосовані за для абсолютного перетворення держави. Саме з цього приводу першим «особливим» законом мудреця був закон про: «зняття тягара» він полягав у тому, щоб ліквідувати з громадян та землі всі боргові зобов'язання з їх прямими наслідками. Його рішучі наміри зобов'язали кредиторам не перетворювати на рабів своїх боржників, як вони робили це раніше, а особливість його закону полягала у тім, що всі, хто тільки знаходився в рабстві через зробленого боргу, були звільнені назавжди. Завдяки таким радикальним революційним методам Солон положив край у питанні про закріпачення народу, яке мало бути становитися дедалі потужнішим.

Згодом, він почав займатися реформами у цивільному праві. Занепад принципу родової або сімейної власності прийшовши у Аттиці, призвів до дозволу громадянам, наприклад, здійснювати духовні заповіти, так як право заповісти своє майно на розсуд передбачає існування чисто особистої власності. У позовах про майно можна було апелювати на вирок посадових осіб так званої гелілеї.

Згідно із законодавством Солона, всі вільні чоловіки, незалежно від майнового стану, могли брати участь у народних зборах і висловлювати свою точку зору на суспільні та державні питання. Був заснований законодавчий орган - Рада чотирьохсот (Буле), який розробляв законопроекти, які вступали в силу після обговорення і затвердження в народних зборах. Підвладна Афінам територія була розділена на чотири філи - адміністративно-територіальні одиниці, кожна з яких була населена об'єднанням пологів, направлявшим до Ради чотирьохсот по сто чоловік.

Ще цікавою особливістю у законах Солона, було те, що він не зупинявся на досягнутому, а прагнув покращити життя суспільства у різних галузях, таких як, наприклад, ремесло та торгівля. А, ось, грошова реформа, призвела до покращення рівню працездатності та підвищення статистики зовнішньої торгівлі в цілому. Що до ремесла, так представник „семи мудреців„ ввів нововведення спадкового заняття, яке мало велике значення: за законом батьки не могли отримувати допомогу від синів, якщо не навчили їх ніякому ремеслу.

Також, Солон дуже чітко виокремлював у своїх законах суспільні класи населення, він поділяв громадян на 4 групи, такі як: а) пентакосіомедіми, б) вершники, в) зевгити, г) фети.

а) **Пентакосіомедіми**(«п'ятисотмедіми громадяни») ті громадяни, які отримували чистого доходу від своєї землі не менше 500 медимнов (близько 150 чвертей) ячменю (або іншого хліба) або стільки ж метретов (кілька понад 1500 відер) вина і оливкового масла. За ринковою ціною продуктів, капітал, який підлягав оподаткуванню податками, при цьому найменшому, розмір доходу громадян першого класу становить 6000 драхм або 1 талант.

б)**Вершники** - до другого класу реформа Солон віднесла тих громадян, які отримували зі своєї землі від 500 до 300 медимнов чистого доходу; таким чином найменша величина капіталу в другому класі була 3600 драхм.

в)**Зевгити** («мають пару волів»).- до третього класу Солон зарахував отримували від 300 до 150 медимнов доходу; найменша величина капіталу їх була, 1800 драхм.

г)**Фети** (рабочі люди) - все ті громадяни, які не мали 150 медимнов доходу від землі, тобто, не мали земельної власності такого розміру, який забезпечує господарську самостійність, щодо цієї реформи Солон.

Сам Солон пише про постійне зловживання багатих і про великий майнової прірви між жителями Аттики. Все це, на думку законодавця, могли вирішити лише нові закони, які пом'якшили б соціальні конфлікти серед афінських громадян. З упевненістю можна сказати, що панівним класом в Афінах вже з VII ст. до н.е. була аристократія. Безсумнівно, така неоднорідність і в середовищі знаті, і в середовищі інших соціальних верств приводила до постійних колізій, які потребували вирішення. Шлях громадянського компромісу - над чим постійно працював Солон задля розвитку суспільства. Аристотель пізніше скаже, що саме з перетворень Солон «в Афінах розпочалася демократія».

Антоненко Максим

Студент 9 групи, 1 курсу, Інституту підготовки кадрів для органів юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Реформи Лікурга

У дослідженнях істориків різних часів не має точного визначення дат життя, походження та навіть самого існування Лікурга, а тому не має однозначного ставлення до його реформ. Хоча історики не можуть дати точну відповідь на питання «Чи існував Лікург?» Все одно, точаться суперечки про приналежність цих реформ повністю або частково саме Лікургу, а не пізнішим законодавцям(царям Спарти та ефорам). Ускладнює встановлення походження та історико-правовий аналіз даних реформ відсутність письмової форми їх закріплення.

Але незалежно від того чи є Лікург історичною постаттю, першим законодавцем Спарти який створив та на довгі століття закріпив організацію політичного, економічного, суспільного і навіть особистого життя у Спарті, чи абстрактною фігурою, зібраною із міфів, легенд і переказів давніх істориків, якій приписують реформи які були проведені пізніше, не слід применшувати значення самих реформ для розвитку державного і правового будівництва як в епоху античності так і в подальші періоди.

Так проаналізувавши закони названі «лікурговими» і ті які йому приписують, можна дійти висновків стосовно їх значення, унікальності та впливу на суспільне життя та історичний розвиток Лаконіки (Спарти) та країн для яких вона стала (не завжди свідомо) взірцем організації влади і суспільного життя, які можна виразити такими тезами:

-Законотворець названий в давніх джерелах Лікургом, вперше застосував ідею поділу влади (хоча неповністю і достатньо примітивним способом). Так посилаючись на Плутарха який записав декілька законів з «Великої ретри» ми дізнаємося про апелу яка хоч і могла тільки прийняти чи відхилити пропозицію герусії все ж примітивно виконувала законодавчі функції . В свою чергу герусія, яка мала також і законодавчі функції, разом з царями здійснювала виконавчу владу, реалізуючи прийняті апелою рішення. Цікавим з цієї точки зору є функції ефорів ,які здійснювали контрольні та судові функції, можна навіть стверджувати, що саме через інститут Ефорату, а не апелу яка хоч і була формально головною, але мала обмежені повноваження, народ зміг контролювати державних службовців(громадяни впливали тільки на державних діячів, а не на державу, якабула за цими реформами недоторканоюі саме держава визначала права і обовязки людини, а не авпаки, що зумовлено глибоким проникненням у свідомість спартанців ідейних засад законів Лікурга).

-Відбувалася фактично руйнація класового суспільства яке тільки зароджувалось і створення моно-класової держави єдиним суспільним станом якої були спартанці-воїни, так як іліоти мали напів-рабське становище, були прикріплені до земельного наділу(фактично праобраз кріпатства) і не вважалися громадянами Спарти.Завдяки запровадженню державної організації наведеної вище, забороні ремесл та золотих і срібних монет(запровадження неякісних і ніде не визнаних залізних грошей), а також передачі всієї землі державі і поділу на 39000 рівних наділів, фактично була ліквідована класова нерівність, так як ні в кого не виникало бажання накопичувати багатство через знецінення грошей і через гарантований, постійний дохід що ґрунтувався на праці ілотів і був приблизно рівним для кожного.Так ці заходи призвели до «консолідації громадянського колективу, в якому не аристократія, а весь спартанський народ перетворювався на владний клас»1),що є виключенням із правила адже в той період тривала соціальна диференціація суспільства, яка булаоднією із причин формування держав.Можно стверджувати, що на перехідному етапі розвитку суспільства і держави, завдяки законам Лікурга, які мали характер суспільної згоди заради стабільності, у Спарті формується мілітаристичне суспільство засноване на ідеях і принципах примітивного комунізму та повністю підпорядковане державі тим більше цікавим є те , що воно формувалось за допомогою античних, демократичних інститутів (апелла, ефорат).

-Продовжуючи попередню думку, та опираючись на закони Лыкурга, можно характеризувати Спарту за державним станом як євномію тобто «державу в якій громадяни підпорядковуються законам» [1]. Причиною формування такого типу держави були реформи Лікурга, а їх причина успішності полягала у зацікавленості кожного громадянина давнього полісу у їх проведенні.

-Так цікавим прикладом на підтвердження цієї думки є вирішення Лікургом проблеми військової загрози з боку сусідів, шляхом створення мілітаристської держави суспільне життя та ідеологія якої заснована на культурі війни. Все спартанське суспільство базувалося на цій ідеології механізмом підтримання якої була сісітія, яка надовго залишилась інструментом підтримання сталості суспільного ладу в Лаконії.

-Закони Лікурга глибоко проникли в свідомість, стали звичаями і сформували механізм підтримання суспільного ладу та сталості державної організації за яким, як стверджував А.Тойнбі: «противники спартанського порядку карались самим суспільством,

причому зневага до них була загальною і діяла сильніше ніж хлист наглядча...Категоричний імператив кожного спартаніата був найбільшою силою лікургової системи і дозволив більше 2-х століть не приділяти увагу людській природі»

Отже, все вище згадане говорить про необхідність реформ Лікурга і навіть їх корисність на певному історичному етапі, але вони не могли навечно закріпити встановлений ним державний устрій та порядок суспільного життя. Так за визначенням Курілова: «Спарта була перетворена у своєрідний реліктовий заповідник, схованку від інших світів, у якій був поставлений експеримент по концервуванню найдавніших традицій» [2,с.4]. Закони Лікурга не були панацеєю, а навпаки саме в їх незмінюваності і непорушності можна розглядати причину втрати Спартою своїх позицій. Адже всі реформи повинні встановлювати організацію влади на основі розвитку соціально-економічних відносин, а не законсервовувати державу на певному етапі розвитку, як це робили закони Лікурга.

Антонов Георгий Алексеевич

Студент 1 курса 7 группы

*Институт подготовки кадров в органы
Юстиции Украины НЮУ им. Ярослава
Мудрого*

СИСТЕМА РИЦУРЁ

В VI-VII вв. в стране восходящего солнца было древнейшее право, но со временем появилась потребность формирования общегосударственных письменных норм.

Одна из самых ранних памятков древнейшего японского права был свод законов «Тайхо-рицурё». Чтобы его написать образовали комиссию из императорских доверенных лиц: «Государь повелел царевичу Восакабэ, Фудзивара Фубито, Авата Мабито и другим забрать у граждан уголовные и гражданские законы». Со временем составили новую часть кодекса «Еро рицурё» «Уголовный и административный кодекс годов Еро». Но функционировать этот кодекс начал с огромным запозданием. Новая редакция отражала перенимания из китайского права. Тогда как главная - Тайхо-рицурё – включала в себя основы японского происхождения и показывала основные внешний облик древнейшего японского права.

Уголовное право уже давно утеряно. Но при этом административное право дошло до нас целиком. Эти законы поделены на 30 томов, каждой была отведена законодательная тема. 1-5 книга были о званиях и персонале чиновников. 6-7 статут священнослужителей. 8-10 земельным участкам и пошлинам. 11-15 развитию чиновников. 16-24 положению дворца. 25-27 обстоятельствам службы. 28-29 судопроизводству. А заключительный том включал в себя закон о единых мерах и обязанностях граждан.

Благодаря системе рицурё появилось чёткое административно-территориальное деление государства на участки.

Основная идея политического режима заключалась в полном подчинении императору всей территории и населения государства. Император “давал” землю и в качестве арендной платы “взымал” пошлину. Для полного закрепления этой системы и был создан систематический свод законов

“Рицурё” написали Иноуэ Мицусада, Сэки Акира, Цутида Наосигэ, Аоки Кадзуо.

Система рицурё потеряла свою ефективність в ІХ—Х веках из-за кризиса японской экономики и бесконтрольного развития частного аристократического и храмовых участков — сёнов.

Японию эпохи действительного существования системы рицурё именуют «государством права» либо «правовым государством»

Уголовным правом была ответственность за нарушение гражданского и административного права. Предусматривались наказания за воровство, убийства, должностные преступления и клевету. Существовало пять ступеней наказания: розги, палка, общественные работы, ссылка, смертная казнь.

Исходя из этого я могу сказать, что система рицурё была выдержкой из китайского криминального права с введением нового японского гражданского права.

Наслідки громадянської війни в економіці та політичному устрою Сполучених Штатів Америки

Держава та право США під час своєї історії зазнавали певних трансформацій. Їх вивчення є досить важливим для розуміння механізмів розвитку окремих елементів форми держави цієї країни. Економіка та політика водночас визначають право та обмежуються їм. З цієї точки зору очевидною є необхідність аналізу впливу конкретних історичних подій на ці сфери функціонування суспільства, а обрана тема є окремим випадком такого дослідження.

Громадянська війна 1861-1865 призвела до певних змін в економіці та політиці Сполучених Штатів. Задля визначення їх істотності доцільним є проведення порівняльного аналізу, що зумовлює необхідність схарактеризувати статус-кво.

Америка увійшла в ХІХ ст. з двома формами господарювання — рабовласництвом і капіталізмом. На Півночі країни концентрувалися підприємства і більшість робочої сили, яку становили емігранти. На цій території розташувалися підприємства машинобудування, металообробки та інші промислові об'єкти. Робітників вистачало, демографія була передбачуваною, а рівень життя пролетарів достатнім. Абсолютно протилежна ситуація склалася на Півдні, де Сполучені Штати за результатами війни з Мексикою 1846-1848 заволоділи великою кількістю вільних земель. Ці території займали великі землевласники - плантатори. Через це господарство на Півдні було аграрним. Істотною проблемою регіону була нестача робочих рук через відтік емігрантів на Північ, тож плантатори експлуатували завезених афроамериканців.

Таким чином, суспільне виробництво у північних штатах було інтенсивним, на противагу екстенсивному на Півдні федерації. Нове дихання рабовласництву, що станом на кінець 18 ст. переживало кризу, надала поява бавовни з довгим волокном, яку вирощували на плантаціях, а також створення машини для її обробки. Бавовна була для Америки експортною монокультурою. Тож, здавалося б, рабовласницька система «вбудувалася» в розвиток капіталістичної промисловості.

Проте з часом виникли певні протиріччя. По-перше, це суперечності щодо введення податку на ввезені товари. Буржуазні кола Півночі бажали захистити свою промисловість, але такий протекціонізм не подобався плантаторам, чиїм інтересам відповідала вільна торгівля. По-друге, питання, пов'язані з рабством. До того ж, ситуація в країні не була статичною: США брали під контроль нові землі, виникали спори стосовно правових режимів майбутніх суб'єктів федерації, передусім в контексті інституту рабовласництва. Обраний у 1861 Лінкольн заявив, що всі нові штати будуть вільними. В

перспективі це створювало загрозу для південних штатів стосовно недостатньої для відстоювання своїх інтересів кількості лояльних представників у конгресі.

Ця подія стала каталізатором сецесії рабовласницьких штатів, починаючи з південної Кароліни, хоча тут необхідно зауважити, що більшість усе ж залишилися в складі союзу, що, однак, не вплинуло на початок громадянської війни між Північчю і Півднем. Саме надзвичайні обставини дозволили Лінкольну підписати Прокламацію про звільнення рабів, а урядові прийняти закон про гомстеди. Після перемоги півночі почався процес конституційного закріплення ліквідації рабства, виражений у 13-й та 14-й поправках до основного закону. Контроль за їх виконанням регламентував закон “Про реконструкцію Півдня”, що встановлював у південних штатах режим тимчасової військової окупації та передбачав усунення на цей час їхніх представників від роботи в конгресі.

Отже, окрім короткострокових труднощів, пов’язаних з бойовими діями, громадянська війна вплинула на економіку Сполучених штатів, закріпивши у країні єдину економічну формацію, знищивши усі докапіталістичні пережитки, остаточно вирішила аграрне питання ляхом передання націоналізованих земель у власність фермерів, обумовивши парадигму американського шляху капіталістичного розвитку сільського господарства. Поява значних територій, вільних для господарської діяльності буржуазії дозволила побудувати найбільші в світі за протяжністю залізничні шляхи. Стрімкий економічний розвиток країни супроводжувалося швидким зростанням числа винаходів, тож промисловий переворот відбувся і у південних штатах.

Наслідки збройного протистояння для політики були також суттєвими. Перемога Півночі призвела до укріплення федерації, централізації влади, посилювалися авторитет президента та Верховного Суду. У конституційному праві США затвердилося положення: штати не вправі визнавати недійсними федеральні закони, не мають права виходити з федерації.

Очевидним є те, що економічні та політичні результати громадянської війни є дуже значними, поворотними та визначальними. З цієї точки зору громадянську війну дійсно доцільно вважати завершенням розпочатої ще війною за незалежність буржуазно-демократичної революції у Сполучених Штатах Америки.

Барздова Ауріка Євгенівна

Студентка I курсу 9 групи

*Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА ХАЛІФАТУ

Мусульманське право або як його прийнято називати в науці – шаріат, мало суттєву роль у мусульманському суспільстві, оскільки його основою був іслам. Воно виникло в період розпаду родоплемінного устрою та становлення ранньофеодальної держави на заході Аравійського півострова у VII ст. н.е.. для тогочасного суспільства були притаманні соціальне розшарування та язичництво. Політеїзм арабського суспільства був причиною соціальних конфліктів та морального занепаду, що викликало потребу у створенні релігії, яка б в свою чергу виправила ту ситуацію, яка склалася.

В період із 622 р. по 632 р. Мухамад створив нову релігію — іслам, який сприяв об’єднанню арабських племен та утворенню заснованої на ісламі держави — Арабського

Халіфату. При цьому Мухамад займав абсолютно панівне становище у халіфаті як засновник і тлумач нової релігії, як законодавець і верховний суддя [1, с.325].

Мухамад не мав своєю метою створення нової системи права в той час, але поряд із релігійними приписами він включив і певні правові правила поведінки, які співпадали із релігійними нормами і були необхідними для забезпечення єдності мусульманського суспільства та його подальшого розвитку.

Саме такий тісний зв'язок і став підґрунтям мусульманського права — системи правових та неправових приписів, які регулювали та забезпечували поведінку суспільства відповідно ісламським уявленням.

Мусульманське право - це система права, яка склалася в Арабському халіфаті та діє у різноманітних варіантах і у сучасних країнах ісламу та входить до так званої релігійної сім'ї права. Процес розвитку цього права був тісно пов'язаний з розвитком державності на цих територіях від невеликої патріархально-релігійної общини на початку VII ст. до однієї з найбільших імперій VIII-X ст. при династіях Омейядів і Аббасідів.

Тісний зв'язок права з релігійним вченням дістав вияв у нормативно-правових принципах шариату. Шаріат з самого початку склався і розвивався як суто конфесійне право. Мусульманське право тісно поєднане з ідеологією ісламу та обумовлене ним.

У шаріаті передбачалося 5 видів дій, яким надавалося і правове значення: обов'язкові, бажані, дозволені, недостойні, та заборонені. Тобто вчинки поділяються на п'ять категорій: 1) вчинки, які є особо була зобов'язана вчинити; 2) ті, що рекомендовано вчинити; 3) ті, що дозволено вчиняти; 4) ті, що не дозволено було вчиняти; 5) ті, що категорично заборонено вчиняти. Тобто всі дії, які відбувалися в межах мусульманського суспільства зводилися до цих категорій, іншого не було. Кожен вчинок мав відповідати приписам ісламу, а з іншого боку кожен його вчинок набував вигляд юридичного акту.

Норми мусульманського права можна поділити на дві основні групи. До першої належать норми, що містять оцінки вчинків правовірних. Наприклад, Коран забороняє лихварство, але дозволяє торгівлю. До другої групи належать норми, в яких сформульовані конкретні правила поведінки щодо певних ситуацій, а також установлені умови здійснення та наслідки певних діянь. Прикладом можуть служити приписи, згідно з якими за навмисне вбивство належить карати стратою; договір, укладений душевнохворим, визнається не дійсним [2, с.46]. Тобто можемо побачити, що приписи другої групи вже тоді мали вигляд сучасних правових норм, з їх структурою (диспозицією, гіпотезою та санкцією)

Взагалі відомо, що основними джерелами шаріату є Коран та Сунни, але мусульманське право не обмежується лише ними. Також варто звернути увагу такі явища, як Іджма (загальна думка авторитетних правників зі спірного питання) та Кіяс (судження за аналогією) [3, 67]. Вони формують нові правила поведінки на основі тлумачення норм Корану та Сунни, а часто і просто спираються на певні раціональні та об'єктивні аргументи, оскільки проблеми мусульманського суспільства потребували їх розв'язання у нових умовах, але можливості вирішення, керуючись Кораном та Сунною не було.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що найголовнішою особливістю права Халіфату є те, що право не тільки тісно пов'язане з релігією, а воно переплітається з релігією, релігія є значною частиною правових норм, які існують в мусульманському праві, бо саме джерелами права є релігійні джерела Коран і Сунни. Таким чином при вирішенні нагальних питань в першу чергу звертаються до релігійних джерел і лише у випадку, коли в певних умовах вони не здатні вирішити поставлене перед ними питання, тоді звертаються

вже до норм, які були засновані на основі релігійних, але більше відповідають вимог суспільства, що розвивається.

*Биля-Сабадаш Ірина Олександрівна,
доцент кафедри теорії і філософії права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЮРИДИЧНА КОНСТРУКЦІЯ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Одним із засобів юридичної техніки, за допомогою якого формується і організовується зміст різних елементів правового регулювання є юридична конструкція. Під останньою більшість дослідників розуміють як внутрішню будову певного правового явища, так і ідеальну модель правового явища, яка відбиває його структурні елементи та суттєві, необхідні взаємозв'язки між ними.

Юриспруденція Давнього Риму відрізнялась витонченими та досконалими конструкціями приватного права, що, власне, і стало запорукою їх довгого і славетного життя. Водночас теоретичне осмислення цих юридичних конструкцій починається пізніше, в епоху дослідження і систематизації римського права в середньовічних європейських університетах. А дослідження й наукова розробка юридичної конструкції як одного з головних засобів юридичної техніки належить юридичній догматиці та аналітичній юриспруденції, пов'язане зі школою юридичного позитивізму, яка сформувалася в 19 – 20 ст. Лише з розвитком юридичної науки поступово осмислюється характер системного викладення норм права, усвідомлюється їх конструктивний зв'язок, і наука виробляє юридичні конструкції, які стають важливим орієнтиром, методом пізнання і розвитку права. Як вірно, відзначає А. Ф. Черданцев, спираючись на досягнення науки, суб'єкти нормотворчої і правозастосовчої діяльності починають свідомо використовувати юридичні конструкції як засіб побудови нормативного матеріалу та тлумачення правових актів.

Узагальнення наявного теоретичного знання дозволяє виділити такі ознаки юридичної конструкції. По-перше, вона виступає специфічним юридичним засобом відображення суспільних відносин (їх сторін, елементів), регульованих правом. Юридичні конструкції не є простою копією суспільних відносин, хоча вони й виростають з них. Водночас юридична конструкція надає юридичної логіки звичайному порядку речей, підкорює цей порядок речей логіці правового регулювання. По-друге, юридична конструкція є стійкою, стабільною моделлю відповідного правового явища. Тобто вона відбиває внутрішню структуру правового явища, а не просто його окремі властивості, ознаки. Правові явища розглядаються як складні явища, що мають певну структурно-системну будову.

Отже, слід відрізнити юридичну конструкцію від правових понять і їх дефініцій. А. Ф. Черданцев в свій час обґрунтував, що поняття або його визначення не є юридичною конструкцією, оскільки в них не відображається системно-структурна побудова відповідних об'єктів. Приміром, перехід від поняття правовідношення чи правопорушення до поняття складу правовідношення чи правопорушення – це не звичайна зміна понять, а перехід від однієї форми абстрагування до іншої – за допомогою моделі, коли формулюється не просто поняття явища, а шляхом аналізу ідеально виділяються його структурні складові частини (елементи) та зв'язки між ними. У понятті та дефініції поняття об'єднуються однорідні явища за їх суттєвими ознаками, а в конструкції – різнорідні; у

дефініції відображаються лише загальні ознаки цих явищ, у конструкції, окрім елементів, фіксуються зв'язки між ними. Водночас зміст юридичної конструкції виражається, у тому числі, за допомогою правових понять і їх дефініцій.

По-третє, юридична конструкція з точки зору свого утворення має подвійну природу. З однієї сторони, її формування відбувається спонтанно, впродовж значного часу; вона є продуктом накопиченого досвіду, складної юридичної практики. Яскраво ілюструють цю тезу праці Є. Пашуканіса, який доводить, що не норми права породжують правові відносини, а, навпаки, правові відносини, які виникають і формуються як елемент економічного порядку, що реально існує, врешті-решт лежать в основі виникнення відповідних юридичних норм позитивного права. З іншої сторони, юридична конструкція – це результат раціональних (інтелектуальних) зусиль, спрямованих на аналіз, узагальнення відповідного досвіду і віднаходження, побудову оптимальних, ефективних юридичних конструкцій. Саме тому велику роль у формуванні юридичних конструкцій відіграють кодифікація законодавства, узагальнення судової практики, доктринальний аналіз права. Саме після цілеспрямованих інтелектуальних зусиль юридична конструкція викристалізовується, стає інструментом подальшого розвитку права, його застосування та тлумачення.

По-четверте, юридична конструкція створюється в результаті абстракції. Вона є результатом абстрагування від багатоманітності видів і властивостей суспільних відносин, від багатоманітності їх зв'язків з іншими соціальними чинниками. В юридичній конструкції знаходять відбиття лише найбільш суттєві, типові, загальні сторони, елементи і властивості суспільних відносин, які урегульовані чи можуть бути урегульовані правом. Вона відбиває і закріплює типовий зв'язок прав, обов'язків, відповідальності, юридичних фактів тощо. Отже, юридична конструкція є узагальнювальною моделлю структурованих правових явищ і належить до найбільш стабільних елементів права.

За призначенням у правовому регулюванні суспільних відносин юридичні конструкції поділяються на: 1) універсальні юридичні конструкції, які мають вихідне, фундаментальне значення для правового регулювання суспільних відносин у цілому (зокрема, юридична конструкція правовідношення, правосуб'єктності, юридичної відповідальності, правопорушення, норми права, окремих різновидів норм права). За допомогою юридичних конструкцій даного виду формується зміст нормативно-правових актів, нормативно-правових договорів. Цей зміст укладається відповідно до типових зв'язків між правовими явищами. Ці типові зв'язки власне і складають те, що називається юридичною логікою або логікою юридичного. Врешті-решт, саме завдяки використанню юридичних конструкцій певний зміст і стає юридичним. Універсальні юридичні конструкції відіграють ключову роль не лише в нормотворчості, але й правозастосовній та правотлумачній діяльності. Саме конструкції є інструментом системного, взаємоузгодженого сприйняття змісту норм права, без чого неможливий юридичний аналіз відповідної ситуації та адекватне тлумачення правових актів; 2) галузеві та міжгалузеві юридичні конструкції, які відбивають специфіку регулювання певного роду (сфери) суспільних відносин (приміром, конструкція конституційно-правового статусу людини в конституційному праві; юридичні конструкції цивільно-правових договорів у цивільному праві; конструкція складу злочину, конструкції складів окремих злочинів у кримінальному праві; конструкція податку в податковому праві; конструкція цивільної юрисдикції в цивільному процесуальному праві і т. д.). У свою чергу, галузеві та міжгалузеві конструкції

поділяються на генеральні юридичні конструкції, які закладають основи правового регулювання певного виду, роду (сфери) відносин (приміром, юридична конструкція права власності; юридична конструкція злочину), і юридичні конструкції, які розвивають, доповнюють, деталізують, конкретизують генеральну конструкцію (приміром, юридична конструкція права власності на житло конкретизує юридичну конструкцію права власності; юридична конструкція злочину знаходить свій розвиток у конструкціях відповідних злочинів).

Для того, що юридична конструкція забезпечувала високу якість і ефективність правового регулювання суспільних відносин, при її побудові слід забезпечити реалізацію таких вимог: 1) логічність, послідовність, узгодженість юридичної конструкції як у самій собі, так і з іншими конструкціями чинного права; 2) повнота – здатність регулювати усі типові відносини, які охоплюються відповідною конструкцією, та наявність у неї усіх необхідних елементів. Зокрема, потрібно уникати випадків, коли юридична конструкція залишається незавершеною внаслідок відсилання до акта, якого не існує; 3) простота та змістовна визначеність – відповідальне і виважене вживання слів та термінів, за допомогою яких виражається зміст юридичної конструкції; 4) наукова та практична обґрунтованість юридичної конструкції.

Юридична конструкція є одним з найбільш важливих засобів, який використовується при формуванні різних елементів правового регулювання суспільних відносин (як-от формально-юридичні джерела права, акти застосування і тлумачення права). Причому, вона впливає на правове регулювання не лише безпосередньо, а й опосередковано – через юридичну науку і освіту. Адже саме юридична наука докладає значних зусиль щодо критичного осмислення і розвитку юридичних конструкцій, а юридична освіта є відповідальною за формування правників високої кваліфікації. Важливою складовою останньої є оволодіння практичним юридичним інструментарієм, в тому числі й юридичними конструкціями.

Таким чином, значення юридичної конструкції полягає у такому: 1) юридичні конструкції становлять основу позитивного права. Їх якість, ступінь розроблення є показником досконалості, рівня розвитку як права в цілому, так і окремих галузей та інститутів права. Юридична конструкція визначає своєрідність юридичного мислення, оскільки її сутністю є сприйняття соціальних явищ з точки зору юридичної логіки, з точки зору необхідних юридичних зв'язків між явищами, встановлених правом і властивих саме для права; 2) у нормотворчій діяльності юридична конструкція виступає як засіб викладення та побудови нормативно-правового матеріалу. Юридичні конструкції надають нормам права логічної стрункості, обумовлюють послідовність їх викладу, визначають зв'язок між нормами права, сприяють повному, безпрогальному, чіткому урегулюванню відповідних суспільних відносин (або їх елементів). Окрім цього, конструкції сприяють концентрованому, стислому викладенню правового матеріалу. Приміром, конструкція складу злочину, з одного боку, пов'язує в одне ціле ряд норм Загальної частини КК України, а з другого, дозволяє стисло і водночас змістовно викласти конкретні склади злочинів в Особливій частині; 3) у правозастосуванні юридична конструкція виступає як засіб тлумачення і встановлення юридично значимих фактів; 4) в юридичній науці юридичні конструкції дозволяють отримати більш узагальнені й поглиблені знання про правові явища, їх елементи. Вони фіксують найбільш стійкі, визначальні, глибинні елементи правових явищ та їх зв'язки, а тому виступають ядром правового знання; 5) в юридичній

освіті юридичні конструкції дозволяють вивчати найбільш стабільні, стійкі елементи змісту права, забезпечуючи формування глибоких, системних юридичних знань.

Богачьов Микита Євгенович
студент 1 курсу 9 групи
інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

РЕФОРМИ КАРЛА МАРТЕЛЛА

Сутність моєї роботи полягає у розкритті найбільш важливих аспектів реформ, здійснених Карлом Мартеллом у Державі Франків.

Карл Мартелл – був сином і спадкоємцем посади майордома з династії Меровінгів, яку до нього займав його батько - Піпін Геристальський. Карл Мартелл правив упродовж 715-741 рр. На перші роки його правління припало повстання його політичних ворогів - феодалів Нейстрії та герцогів Провансу та Аквітанії. Карл Мартелл придушив повстання, а землі феодалів конфіскував.

Також, він провів секуляризацію церковних земель, скориставшись правом королей на заміщення вищих церковних посад. Карл Мартелл передавав церковну чи монастирну землі представникам франкської знаті за умовою того, що вони роздадуть ці землі великій кількості осіб, які в свою чергу підуть служити у кінноту. Усе обмундирування бенефіціарії були повинні придбати за власний кошт – доход з бенефіція. Бенефіцій був пожиттєвим. У випадку смерті бенефіціарія бенефіцій переходив його потомкам. Це призвело до перетворення пожиттєвого бенефіція у наслідковий феод. Невиконання обов'язків бенефіціарієм призводило до втрати бенефіція шляхом відібрання його королем чи іншою особою, якщо вона отримала дозвіл короля на це.

Бенефіціарна реформа дозволила Карлу Мартеллу створити сильну армію для боротьби із арабами, які являли собою велику загрозу у той час. За часів Карла Мартелла на крупних землевласників почали покладати обов'язки графів по відношенню до мешканців графства. Землевласники були відповідальні за виконання різних повинностей, за явку поселенців до суду й армії.

Реформа майордома потягла за собою розширення залежності селян від земельних магнатів. Виконання державних функцій, яке раніше було покладене на графів, зараз виконувалося крупними землевласниками. Цей клас людей, разом із вищим духовенством, складала верхівку франкського суспільства. У цьому процесі велику роль зіграла православна церква, яка була найбільш великим земельним власником у Західній Європі.

Через ці заходи, прийняті майордом у 732 р., кіннота Держави Франків завдала потужний удар арабській, яка після поразки припинила захоплення європейського континенту. Саме за цю перемогу майордома стали називати “Мартелл”, що означає Молот.

Однак, реформа Мартелла мала і зворотній бік. Майже одразу почалася боротьба бенефіціаріїв за невідчуження маєтків, яке призвело до феодалної роздробленості. Це відобразалося у тому, що крупні землевласники чинили владу на своїх територіях і були повноправними хазяями: збирали податки, вели судочинство, займалися карбуванням власних монет, встановленням митних зборів – займалися тим же, чим і монархи. В свою чергу, вільні общинники у результаті цих процесів поступово перетворилися у залежних людей земельних магнатів, їх сеньйорів.

Отже, можна зробити висновок, що реформи Карла Мартелла відіграли значну роль у розвитку Франкської Держави завдяки заходам, вжитим майордомом у час, коли країна перебувала під постійним утиском арабського війська. Він у найкоротший час зібрав величезну армію, в якій була кіннота, яка була дуже важливою у той час для ведення боя. Майордом створив систему, де люди отримували власну ділянку землі, яка була їм потрібна, за виконання служби в королівській армії. Я вважаю, що саме дарування землі за службу, а не щось інше допомогло Карлу створити сильну армію для боротьби із зовнішніми ворогами. Реформа Карла Мартелла залишила величезний слід у історії Франкської Держави.

*Бондаренко Альона Геннадіївна
студентка 1 курсу 7 групи
інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Реформа Тайка

Специфіка історичного розвитку Японії полягала в безпосередньому переході від первіснообщинного ладу до феодалізму минаючи рабовласницьку формацію.

Цей перехід було втілено реформами Тайка.

Основними діячами реформи Тайка були принц Нака-но Ое, який не хотів ставати імператором, але все-таки став їм, Накатомі-но Камако, який отримав пост міністра двору, священник Міна та вчений Такамуко-но Куромаро.

З приходом на трон нового імператора Котоку (645-654), «партія реформ» почала діяти. Були введені нові посади трьох міністрів, введена присяга на вірність, введено китайський відлік років. Були призначені губернатори у Східні провінції. Було розтлумачено статус вільних та залежних (невільних), а будиська церква отримала захист держави.

Перші кроки реформаторів викликали опозицію. Принц Фурубіто-но Ое, ряд членів дома Сога, Ямато-но Ая та інші підняли заколот, але були подавлені, а принца з його сім'єю було страчено. Клани бунтарів були роззброєні.

Одна з головних причин падіння старого режиму в особі Сога полягала в незадоволенні ним селянських вимог надання землі. Не звільнили вони від залежності і податне населення те, що у поєднанні з економічним станом, що погіршується, посиленними стихійними лихами і епідеміями, розжарило до межі внутрішньополітичну обстановку в країні. Здійснення аграрних перетворень було першочерговим завданням нової влади. У 652 р. почався частковий перепис податних дворів (до) як підготовчий захід до введення надільної системи.

В 646 році було оголошено маніфест (в деяких джерелах – едикт) реформ. Едикт містив основні принципи, які повинні були лягти в основу реформ, що поступово проводяться впродовж подальших п'ятдесяти років і отримали остаточне оформлення в кодексі періоду Тайхо (Тайхоре), опублікованому в 701 р.

Реформи мали зачепити чотири найбільші сфери діяльності (відповідно до пунктів маніфесту):

- 1) скасовувались приватні володіння та приватнозалежні категорії населення, вводилась система державних земель та державних підданих – громадян (комін). Однак поважним вождям кланів жалувались двори у кормління (хейто), а

іншим вождям кланів втрати компенсували натурою. Жалування «дворами в кормління», хоча й відрізнялося від попереднього приватного володіння залежними (каки-бе), але ж схороняло привілеї знаті та порушувало сам принцип перетворення земель та людей в державних.

2) замість попередніх «земель» (областей, округів і т.п.) вводилась нова адміністративно-територіальна система – система провінцій та уїздів, яка повинна була стерти з пам'яті кордони старих володінь та функції попередніх керуючих – місцевих голів кланів.

3) вводилась надільна система (хан ден), а в якості підготовчих заходів для її втілення передбачалось складання подвірного реєстру та розпису податків, періодично (раз в п'ять – шість років) оновлюючихся.

На початок VIII століття припадає завершення реформаторського періоду, яке відобразилося в публікуванні кодексу періоду Тайхо (Тайхорьо) (701р.), регламентуючого усі сторони життя середньовікової Японії, в переносі імператорської столиці в м. Хейдзьо (Нара) у 710 році, в складанні стародавніх літописів «Кодзика» (712р.) та «Ніхонгі» (720р.).

В результаті цих реформ Японія стала відносно об'єднаною державою з центральним урядом. Найвищим урядовим органом була верховна державна рада (дадзекан) на чолі з канцлером (дадзе-дайдзин).

Зараз панує тенденція зводити суть реформ до політичних змін, а період реформ розчиняти в століттях. Палацовий переворот 645 р і наступні реформи Тайка, пише Дж. Холл, зазвичай вважаються важливим поворотним пунктом в історії Японії, вододілом між гегемонією Ямато, заснованої на сімейній організації, і новим - централізованою державою за типом китайської.

Зрозуміло, реформи Тайка не були безпосереднім результатом китайського впливу на Ямато. Навіть в остаточному вигляді (в кодексі Тайхоре) реформи містили відмінності і нововведення в порівнянні з китайською моделлю, дбайливо і зі знанням справи розроблені і введені в країні. Головною метою реформ було зміцнення центральної влади і впорядкування управління. Оголошення про створення столиці з чиновництвом, раціоналізація місцевого управління, оподаткування, військової справи виявилися цілеспрямованими і принесли перші успіхи. У тій мірі, в якій приватні інтереси не наражалися на небезпеку, це були удосконалення, які надихали в Японії багатьох.

Бондарчук Юлія Сергіївна

Студентка 1 курсу 13 групи

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Правове закріплення інквізиції в Ватикані

Розглядаючи тему інквізиції як явища, а тим більше як явища поширеного у Римі та «Папській державі», я почну розгляд даної теми із загальних понять та розумінь, що таке власне інквізиція, які поширення і функції вона має та яке значення як явище несе. Почнемо із загального поняття інквізиція. Інквізиція -слідчий і каральний орган католицької церкви, який переслідував невіруючих і атеїстів, які виступали проти догматів Церкви, створений в XIII ст. для боротьби з опозиційними, або ворожими релігійними течіями, яка діяла у таких державах як: Італія, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Франція.

Інквізиція поклала свій початок в католицькій церкві і виникла як знаряддя церковної і світської політики. В обов'язки дияконів входило: розпізнання та виправлення помилок у вірі, здійснення судової влади єпископів над єретиками. Найжорстокішим покаранням на той час було відлучення від церкви, тому, що згідно до канонічного закону, якщо покарання з відлученого не знімалося протягом року, він засуджувався на смерть. Змогу уникнути цього можливо було тільки за умовами виконання вироків Церкви.

Папа Інокентій III (1198-1216 рр.) заснував інквізицію відповідно до канонічного права. Суд був зобов'язаний встановлювати істину самостійно на основі пред'явлених доказів. Слух про скоєний злочин був достатньою підставою для звинувачення. У такому випадку суддя починав організувати слідство. На головному місті був допит свідків. Вирішальне значення надавалося власної заяві і визнанню відповідача.

У 1252 році Папою Інокентієм IV було схвалене створення певних церковних трибуналів направлених на боротьбу з єретиками, ворогами церкви і релігії, а також на захист засад християнства. Діючи комісії склалися з єпископа і двох ченців-інквізиторів. До апарату суду входили нотаріус, лікар, кат, а з середини XVI ст. – юристи - кваліфікатори, які оцінювали докази і визначали винність підсудного.

Найжорстокіша інквізиція, яка поєднувала в собі форми церковної і державної поліції, та перебувала під керівництвом католицьких монархів була в Іспанії.

Знаряддям іспанських королів у боротьбі з зовнішніми і внутрішніми противниками у Іспанії була саме Інквізиція. В свою чергу Папа Римський засуджував методи іспанської інквізиції.

У середині XVI ст. норми були повністю переглянуті на Триндентському соборі. Цей порядок не був суперечливим до юридичних норм, давав рівні можливості обвинуваченим і суддям, не принижував гідності підозрюваного. Допитування підозрюваного за інквізицією проходило у присутності як мінімум двох свідків. Йому було зачитано список звинувачень із закликанням казати лише правду. Під час допиту інквізитор сидів навпроти підсудного. До підсудного не застосовувалися кайдани чи ланцюги.

В «Інструкції для римських інквізиторів», виданій в 1578 р. Франциском Піна, зазначалося, що до обвинувачених необхідно ставитися з повагою. Навіть якщо підсудний був низького походження, він мав право сидіти під час процесу. Обвинуваченого не мали права примушувати зізнаватися у тому, що він не коїв, та не мали права обіцяти свободу у тому випадку, якщо він зізнається в ересі.

Франциско Піна відзначав, що інквізитор не мав права перебувати підсудного поки він дає своє тлумачення подій.

У 1582 р був складений Звід канонічного права. Засудженого могли піддати прочуханки, штрафу, публічного покаяння в гріхах, тюремного ув'язнення, а також спалення на багатті. Дуже часто люди зізнавалися у несконених злочинах у стані, близькому до божевілля, тому що прагнули тільки позбавлення від мук. Їм силою зв'язували руки за спиною, і підвішували над землею та іноді навіть надягали на ноги гирі. У такому стані обвинуваченого іноді залишали навіть на декілька годин під час яких інквізитор задавав йому питання. Зізнання підсудного набувало тільки тоді, коли підозрюваний через день після тортур письмово зазнавав свою провину. Інквізиція була найсильнішим знаряддям впливу на суспільство тому, що людина прагнула будь яким шляхом врятувати своє життя.

Одного разу Тато Римський Григорій IX, сказав
«в кінцевому підсумку батьки будуть змушені віддавати своїх дітей, діти - батьків, чоловік
и - своїх дружин, а дружини - чоловіків». В 1917 році була проведена чергова кодифікація
Зводу канонічного права, а в 1983 одна. У 1990 році був створений Канонічний кодекс схід
ного права церковних громад католицької орієнтації.

Майже всі види цих тортур були заборонені для інквізиції. Усі катування строго с
уперечили стилю Римської інквізиції від 1636 р. Спалюючи людей, католицька церква не
тільки виправдовувала ці злочини, а й стверджувала, що подібними діями вона поєднує
справедливість з милосердям. «Справедливість» полягала в «очищенні» церкви від
еретиків. «Милосердя» ж, по роз'ясненню «святої інквізиції», полягало в тому, що при
спаленні еретика його душа очищалася у вогні і потрапляла в рай, а тлінне тіло знищувалося
без пролиття крові.

Інквізиція існувала аж до XIX століття. Спалюючи людей, католицька церква не
тільки виправдовувала ці злочини, а й стверджувала, що подібними діями вона поєднує
справедливість з милосердям. «Справедливість» полягала в «очищенні» церкви від
еретиків. «Милосердя» ж, по роз'ясненню «святої інквізиції», полягало в тому, що при
спаленні еретика його душа очищалася у вогні і потрапляла в рай, а тлінне тіло знищувалося
без пролиття крові.

Інквізиція існувала аж до XIX століття. Ще в 1826 році за її вироком в Іспанії був
відданий спалення на багатті людина, звинувачена в ересі. Католицька церква не
відрикається від своїх злочинів минулих часів. У 1870 році Ватиканський церковний
собор виніс рішення про абсолютну істинність католицького вчення і справедливості всіх
діянь католицької церкви в минулому, сьогоденні і майбутньому про непогрішимість пап.
Це рішення виправдовує і інквізицію з її катівські «милосердям». У 1895 році один з
друкованих органів Ватикану оспівував інквізицію і «виділяється розумністю своєї
ревностів» Торквемаду. Інквізиція існує у Ватикані і в наші дні. Тільки тепер вона
називається «конгрегацією священної».

Проводячи свою дослідницьку роботу, я визначила, що вплив церкви на загальний і в
цілому мав великі повноваження не тільки у моральних обмеженнях. Церква регулювала і
контролювала усі сфери діяльності суспільства, а за недотримання релігійних приписів,
кожен ніс покарання безпосередньо перед законом. Сама ж інквізиція була одним із таких
силових способів контролю у державі.

Боровенська Ганна Вадимівна
Студентка НЮУ ім. Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів для
органів юстиції України
I курс, 5 група

Злочини за Законами Ману

У Стародавній Індії право було дуже пов'язано з релігією та мораллю. Воно
ґрунтувалося на релігійних книгах та збірниках правових приписів. Одним із
найважливіших таких збірників є Закони Ману. Вони були засновані між II століттям до н.
е. та II століттям н. е. у період суперечки між брахманізмом та буддизмом. Ця правова
пам'ятка складається із 12 розділів, написаних віршами. Головним питанням, яке
розглядалося у Законах Ману був станова-варновий поділ суспільства. Проте, значна увага
також приділялася злочинам. Досить яскраво вони відображаються у VII, VIII, IX, XI

розділах. Велика кількість статей присвячених злочинам у Стародавній Індії зумовлена гострими соціальними конфліктами між людьми в той час.

У Законах Ману широко використовуються такі терміни з кримінального права, як «злочин», «покарання», «вина», «види покарань» та інші. Наприклад, стаття 332 VIII глави дає нам визначення понять «грабіж» та «крадіжка» («Діяння, яке скоєно в присутності власника і супроводжується насильством, - грабіж, якщо воно вчинене за відсутності, - крадіжка, (навіть якщо) вона після вчинення заперечується»). Законодавець не зображує чіткого розділення між злочином та гріхом. Тому що злочин у Стародавній Індії вважався досить тяжким гріхом. За яке призначалось суворе покарання.

Закони Ману виділяли види таких злочинів: релігійні, державні, посадові, проти особи, проти власності, проти сім'ї, проти моральності. Вони ж у свою чергу поділялися на ті, які були вчинені навмисно та з необережності.

Особлива увага приділялася державним злочинам (наприклад, перехід на сторону ворога, розголошення державної таємниці, змова проти держави тощо). Стаття 289 IX глава говорить: «Того, хто ламає міську стіну чи ламає міські ворота треба негайно вигнати».

Злочини проти особи (наприклад, вбивство, образа, каліцтво) за Законами Ману визначалися одним загальним терміном «насилля». Особливо тяжким із злочинів цієї групи вважається вбивство брахмана. Покарання визначалося за тяжкістю злочина. Зі статті 349 VIII глави ми дізнаємося, що: «Злочинець, який убиває, захищаючи самого себе, при охороні жертвних дарів, при захисті жінок і брахмана не робить гріха». Вбивство брахмана оцінювалося у 4 рази більше, ніж вбивство кшатрія. Закони Ману засуджували насильство над людьми (стаття 345 VIII глава: «Людина, яка скоїла насильство, повинна вважатися гіршим лиходієм, ніж злодій і той, що ударив палицею»).

Досить тяжкими вважалися також релігійні злочини (наприклад образа богів). Вони каралися смертю.

Більш докладно описуються злочини проти власності (грабіж, привласнення чужої речі, коли присутній власник цієї речі тощо). Наприклад, стаття 332 VIII глави: «Діяння, вчинене у присутності (власника) і супроводжуване насиллям, - грабіж, якщо він здійснений за його відсутності, - крадіжка, (навіть якщо) вона після вчинення заперечується». Особливо сильно стародавнє право охороняло майно царя та храмів. Особа, яка вчинила крадіжку майна, яке належало царю чи храмові засуджували до страти. Крадіжка та грабіж розглядалися зі злочинами проти особи на одному рівні.

Велика увага за Законами Ману приділялася злочинам проти сім'ї. Досить суворо карали за вбивство матері, батька, чоловіка чи за їх поранення. За стародавніми законами дружину, яка зраджувала свого чоловіка зацьковували собаками, а її коханця клали на розпечене залізне ліжко.

Ще однією важливою групою злочинів за Законами Ману вважалися посадові злочини. До них відносилися хабарництво, складання помилкових документів тощо.

Отже, розглянувши право Стародавньої Індії, а саме Закони Ману, ми з впевненістю можемо сказати, що значна увага в той час приділялася злочинам та покаранням. Хоча точного поняття злочину у Стародавній Індії не було, тому що не бачили чіткої відмінності між деліктом та злочином, Закони Ману розглядають їх із загальних принципів та понять, а саме необережність, умисел, необхідність оборони та інше.

Вишняк Анна

*Національний юридичний університет
імені Ярослава мудрого*

*Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 1 курс, 5 група*

Відповідальність за законами Ману

Стародавня пам'ятка політичної літератури – закони Ману, характеризує життя індійського суспільства в VI ст. до н. е. Закони Ману віддзеркалюють волю вищих прошарків давньоіндійського суспільства – брахманів та кшатрійів, закріплюють рабство та інші форми соціального устрою. Відношення права з релігією і мораллю виділяє характерну ознаку давньоіндійського права – відсутність диференціації злочинів та гріхів. Їх розділення здійснює не вид правопорушення, а відповідальність за нього: за однієї умови – штраф, тілесне покарання, а за іншої – відкуп.

Перелік злочинів і провин за законами Ману: державні злочини, злочини проти особи, злочини проти власності, злочини проти релігії, злочини чиновників проти сім'ї, також військові злочини. При аналізі злочинів та несенні відповідальності за нього звертають увагу на загальні поняття та принципи: із форм вини (умисел чи необережність), необхідна оборона, рецидив, співучасть, обставин, які пом'якшували чи обтяжували злочин. В Індії відповідальність розцінювали як головний спосіб управління. Властивою ознакою покарань була жорстокість і залякування. Людина, яка обороняла себе, жінку або брахмана, убиваючи нападника, не чинила злочину. Якщо злочинець діяв не по своїй волі, а за указом особи від якої залежав, то штраф накладений на нього був удвічі менший штрафу, накладеного на підбурювача. Зм'якшувальними обставинами вважалась біда або нещастя, яке спіткало злочинця.

Переліку покарань закони Ману не мають, однак вони модифікуються від смертної кари до штрафів і ганебних покарань (накладання тавра). Злочини проти держави: видача державної таємниці, змова, заколот - несуть за собою найсуворіший вид покарання – смертну кару. Основні злочини проти особи: вбивство, заподіяння тілесних ушкоджень, образа. Головне місце посідають убивства і тілесні ушкодження; покарання за ці злочини залежить від їх тяжкості та від соціального становища злочинця і потерпілого. Найтяжчим злочином вважалось убивство брахмана, однак брахман не міг каратися смертною карою. У цьому випадку він був вигнаний з країни. Образа дією каралась штрафом в залежності від наслідків: побиття з пролиттям крові чи без неї, чи «майже до смерті», чи була зламана кінцівка, чи втрачена здатність розмовляти, рухатись. Якщо особа отримала фізичне ушкодження, то зі штрафом потрібно було оплатити витрати на лікування. До образи словом належали «ганьба, глузування чи погрозу», при цьому брали до уваги сенс (прямий чи таємний) образливого слова.

Відповідальність за законами Ману залежала від станово-варнової приналежності особи. Якщо особа образила рівного собі за станом чи нижчого, то каралась штрафом, але якщо шудра скоїть злочин проти брахмана, то «ту частину тіла, у яку шудра вдарить брахмана – потрібно відрубати». Також на рівні з образою дією стоїть і пошкодження майна, і завдання шкоди чужому скоту.

Злочини проти власності: грабіж, привласнення речі, крадіжка. Покарання за ці злочини залежало від кількості вкраденого та від варнової приналежності. Крадіжка великої

рогатої худоби, золота, людини несла за собою сплпту великого штрафу, а викрадання жінки чи вельможної особи несла за собою смертну кару.

Покарання за релігійний злочин – епітимія(покарання у вигляді молитов і посту) призначалась за різні правопорушення починаючи від порушення обряду, закінчуючи злочинними діями.

Отже, головними видами покарань були: штрафи, смертна кара, тілесні покарання, калічення. Закони Ману були збіркою релігійних, етичних і юридичних настанов. Відповідальність за Законами Ману була жорстокою, їх основною метою – залякування. За рівнем правового регулювання Закони Ману є одними з кращих зразків східної та античної політико-правової думки і до сьогодні впливають на соціальні погляди Індії.

Вірич Марина Євгенівна

студентка 1 курсу 5 групи

факультету Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВИ МАУР'ІВ

Сьогодні Індія – це друга, за кількістю населення, країна світу, яка посідає четверте місце за розвитком економіки. Сьогодні кожен з нас може спостерігати за її функціонуванням. Але ця країна має довгу і багату історію розвитку. Для розгляду країни Стародавньої Індії можна взяти імперію Маур'їв.

Ця держава існувала на території півострову Індостан. Вважають, що свого найбільшого розвитку імперія досягла у III ст. до н. е., коли державою правив імператор Ашока. Він вів постійну боротьбу з брахманами (жерцями), тому й оголосив державною релігією буддизм, яка виступає за рівність людей з народження, незалежно від кастового поділу.

Під час правління Ашоки джерелами права, крім ведів, які тлумачилися лише мудрецами-брахманами, стали також урядові укази. Крім управління державою, до обов'язків імператора входило також чимало інших: від охорони своїх підданих до будівництва іригаційних споруд. Саме тому можна вважати, що цар у державі Маур'їв відіграв важливу роль не лише у політичному та представницькому процесі, а й у процесі організації, підтримання й контролю суспільного і господарського життя у межах свого володіння.

Якщо порівнювати імперію Маур'їв з іншими країнами Стародавнього Сходу, то вона мала складні адміністративний та військовий апарати. Проте її адміністративний устрій був досить таки цікавим. Очолював адміністративний апарат цар, до повноважень якого входило призначення посадових осіб, а також контроль їхньої діяльності. Також до цього апарату входили: чиновники центрального та місцевого управління, вищі сановники (радники царя), мантріпарішад (дорадчий колегіальний орган) і таємна рада. В окремих випадках скликався дорадчий представницький орган – раджасабха, до складу якого, крім сановників, входили також виборчі від міст та громад. Це однією особливістю адміністративного устрою імперії було те, що на кожну галузь життя держави (економіка, транспорт, господарство тощо) призначався окремий чиновник, який ніс відповідальність за діяльність своєї сфери. Вони складали розгалужену мережу органів виконавчого і судового апарату. Стати чиновником можна було у двох випадках: а) коли тебе призначив

цар; б) отримати чиновницьку посаду у спадок. Тому для ефективної діяльності державного апарату було спеціальні посади – шпигуни, царські таємні агенти, які контролювали та наглядали за роботою чиновників.

На що ще варто звернути увагу при знайомстві з імперією Маур'їв, так це на її адміністративний поділ та систему місцевого самоврядування. Територія держави поділялася на такі адміністративні одиниці як провінції та округи. Першими управляли царевичі та інші члени царської сім'ї. На чолі округу стояв окружний начальник. Відомо, що в той час вирізнялося чотири види сільських областей, які склалися з 800, 400, 200 та 10 поселень. І це характеризувалося тим, що управитель отримував платню, починаючи з 10 сіл. Розгляд важливих питань, що стосувалися внутрішнього життя общини розглядалися на общинних зборах, а найважливіші – розглядала рада старійшин.

Якщо говорити про судоустрій імперії, то на той час у державі працювали дві системи судів: царські та внутрішньообщинні. Найвищою судовою інстанцією був суд, разом з царем, який мав право щорічно оголошувати амністію, або судовою колегією.

При розгляді армії держави Маур'їв слід зазначити, що вона, як і суспільство, була кастовою. До її складу входили спадкові воїни, найманці, воїни, що приходили з окремих об'єднань. Право на носіння зброї мали лише кшатрії (воїни), а інші, ще їх називали “двічі народженими” могли братися за зброю лише тоді, коли для них “настають лихі часи”. До обов'язків армії входив не лише захист та охорона держави, а також і громадського порядку.

Імперія Маур'їв – це досить важливий період розвитку Індії. На невеликий часовий проміжок вона об'єднала під одноосібною владою досить значні території, що призвело до активного розвитку та вдосконалення сільського господарства. Можна сміливо сказати, що велику роль у цьому процесі відіграло правління Ашоки. Адже згодом після його смерті імперія Маур'їв розпалася на низку окремих держав, що воювали одна з одною.

Власенко Сергей Иванович

к.ю.н., доцент

кафедры истории государства

и права Украины и зарубежных стран

ПРИЧИНЫ И ДВИЖУЩИЕ СИЛЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕРЕВОРОТА В АНГЛИИ 1688 Г. (К 330 ГОДОВЩИНЕ «СЛАВНОЙ РЕВОЛЮЦИИ»)

В последнее время в историко-правовой литературе появилось достаточно большое количество новых источников, которые когда-то были опубликованы современниками событий 1688 года. Благодаря трудам, введенным в научный оборот, события того времени можно оценить по-новому.

В названии данных тезисов первое предложение говорит о том, что в 1688 г. в Англии произошел государственный переворот. Но учитывая то, что все юристы, изучавшие и изучающие всеобщую историю государства и права по официальным учебникам убеждены в том, что приход к власти Вильгельма Оранского произошел посредством «славной революции» следует сослаться на В.А. Томсинова, который в ряде статей, посвященных юридическими аспектам вышеуказанных событий, доказывает, что организаторы декабрьского переворота 1688 г. преднамеренно «облачились в чужие одежды».

Джон Прайс в своей брошюре, опубликованной в Лондоне в 1680 г. и получившей название «Секрет и способ счастливой реставрации Его Величества, открытые

общественному взгляду», утверждает, что он был одним из капелланов герцога Альбернарльского, посвященным во все секретные страницы и детали этой «славной революции». О каком же событии в своем трактате повествует Д. Прайс?

Как выясняется – это была реставрация династии Стюартов 1660 г. Граф Кларендон в своих мемуарах все то, что произошло в Англии на протяжении 1640-1660 г.г., назвал гражданской войной и мятежом. В свою очередь возвращение Карла II в Лондон он оценил как событие революционное, т.к. оно вызвало «единение и активность всего христианского мира».

Это единение основывалось на, как всем казалось, порядочности Карла и тех обещаниях, которые были зафиксированы в Бредской декларации. Делегация от обеих палат парламента и Карл сочли вполне достаточными обещаний короля, давшего согласие вернуться в свое королевство и не предпринимать шагов по стеснению свободы совести, поддерживать протестантское вероисповедание и не преследовать участников революции, если таковые в сорокадневный срок продемонстрируют ему покорность. Несколько парламентариев потребовали подписания более детального договора о возвращении короля с одновременным законодательным закреплением прав народа. Но это предложение осталось без внимания.

Дальнейшая политика Карла II подтвердила правоту этой небольшой группы политиков. Король, восстановленный в своих правах после 20 лет революционных преобразований в стране, свое правление начал с казни тех, кто принимал непосредственное участие в осуждении и казни его отца. Всего было казнено 10 человек. Цифра незначительная, но все же это человеческие жизни, которые были отданы членами парламента в качестве отступного.

Анализируя политику короля - возвращенца нельзя не упомянуть о его церковных нововведениях. Как известно реформация, начавшаяся в Германии, распространилась на многие европейские страны, каждая из которых стремилась получить значительную материальную выгоду от нововведений. В Англии это вылилось в создание особого вероисповедания.

Генрих III, будучи ревностным католиком, написал книгу, в которой подверг критике учение Лютера, чем и заслужил от папы титул «Защитник веры». Но семейные проблемы и нежелание папы помочь королю в их разрешении заставили последнего обратиться за помощью к послушному английскому дворянству и духовенству. Развод с Екатериной Арагонской и женитьба на Анне Болейн вдохновили Генриха на более решительные действия по обретению полной свободы от папского диктата. Английский парламент рядом постановлений сделал короля главой англиканской церкви (1534 г.). От этого реформирования король извлек и материальную выгоду, т.к. парламент провел секуляризацию церковного имущества и исключил из своего состава представителей духовенства (папистов). Их места достались дворянам, назначенных самим королем.

Такая услуга парламентариев была щедро оплачена королем. Он поделился с ними частью конфискованных церковных и монастырских земель. Обобрава церковнослужителей материально, он принялся за преобразование самой церкви. Во главе англиканской церкви были поставлены епископы, подчиняющиеся только королю. Церковь стала частью государственного аппарата, который выполнял в условиях абсолютизма идеологическую функцию, призывая население к смирению и покорности. Десятину продолжили взыскивать, но только в пользу короля. Она стала источником его доходов.

В середине XVI столетия англиканская церковь подверглась гонению. При королеве Марии парламент заявил об общем раскаянии страны и о том, что народ желает снова проявлять послушание папе. Новый вектор в вероисповедании никак не отразился на материальном положении 40 тысяч семей, ставших владельцами конфискованного ранее церковного и монастырского имущества.

С приходом королевы Елизаветы (1558-1603 г.г.) произошел новый поворот. Англичане вновь высказались за независимость страны от папы. Королеве при создании англиканской церкви удалось найти ту золотую середину, которая позволила учесть и мнение католиков и мнение протестантов и добиться сплочения вокруг королевского трона большинства нации.

Политика Якова I, а тем более Карла I в сфере вероисповедания привела к зарождению в Англии пуританизма. Все обряды и порядки, унаследованные англиканской церковью от папства, стали подвергаться притеснению не только со стороны низших сословий, но и части дворянства (народ выступал против «старого суеверия», требовавшего поклона перед алтарем, а также многих других традиций).

В 30-е годы XVII века Англию опутала густая сеть полулегальных и нелегальных церковных собраний, сыгравших в предреволюционный период роль своеобразных просветительских заведений, позволивших пуританизму из религиозного течения превратиться в идеологию широких слоев английского общества, осознавших уже в средние века необходимость проведения перемен не только в церкви, но и в государстве.

Карл II, вернувшись в страну 1660 г., в силу своего «легкомыслия и молодости» (ему было только 30 лет) не стал считаться с религиозными воззрениями большинства населения. Призвавший его Парламент был распущен, а новоизбранный по своему персональному составу практически полностью был монархическим. При разрешении церковного вопроса, который сводился к примирению епископства с пресвитерианством, Карл предполагал на него и опереться. Сам король был довольно равнодушным к религии, но желая заключить церковное соглашение и ссылаясь на свободу совести, симпатизировал и поддерживал католиков.

В 1662 г. Парламент утвердил акт о единообразии, который вызвал внутренний конфликт в англиканской церкви. Закон предполагал переуступку пресвитерами церковных приходов и материальных благ возрождаемым епископам. Следует отметить, что отстранению от должностей подлежали почти две тысячи пресвитерианских пасторов.

Продажа французам Дюркинхера, который был захвачен на материке еще Кромвелем, пожар 1666 г., уничтоживший более 13 тысяч домовладений, чума и губительные войны, в которых принимал участие Карл II, сузили до предела его опору. Ввязавшись в войну с Голландией на стороне Франции Карл пошел против желаний и настроений английского большинства. Особо он боялся разглашения тайных пунктов Дуврского договора, в котором он объявлял себя католиком и основной своей целью считал возврат Англии в лоно католицизма.

Это решение позволяло Карлу получать финансовую поддержку от французского короля (английский двор после 1660 г. содержался на ежегодную фиксированную сумму) и проводить более самостоятельную политику. В 1681 г. он распустил оксфордский парламент и до своей кончины в 1685 г. правил самостоятельно. Перед смертью король Англии получил напутствие от англиканского епископа, однако в последний момент

высказал сожаление, что тянул со своим возвращением в католицизм и был отпущен с миром по католическому обряду.

При Якове II церковный конфликт разгорелся с новой силой. Он даже не скрывал своей приверженности к католицизму. Его правление 1685-1688 г.г. – период торжества папской церкви в Англии. Король, увеличив без согласия Парламента армию до десяти тысяч человек, назначив нескольких католиков на офицерские должности, преступил к окатоличиванию англичан. В стране как грибы после дождя стали возникать монашеские ордена.

При открытии шотландского парламента в 1685 г. король попытался протащить через него закон, вводивший уголовную ответственность против «упоротых пресвитериан». Однако это вызвало обратную реакцию, т.к. по некоторым данным в это время только 1/15 часть населения Англии считала себя католиками. Не найдя поддержки своих идей у шотландской и английской аристократии Яков II начал предпринимать более решительные шаги по легализации католицизма. В 1687 г. он издал Декларацию, в которой говорилось о веротерпимости и отмене уголовного преследования католиков с одновременным позволением проводить богослужения в частном порядке. В апреле 1688 г., видимо утратив связь с реальностью, он издал новую Декларацию, в которой вновь говорилось о веротерпимости и давалось обещание назначать на должности только людей по заслугам. До этого король предпринимал постоянные попытки сформировать политическую элиту только из числа католиков и преданных людей из других конфессий. Самой большой ошибкой Якова II стало требование зачитать новый документ во всех протестантских приходах. Большинство англичан, давно перешедших в протестантство, убедились в демократизме пресвитерианской организации церкви и были обеспокоены дальнейшей судьбой своей веры. Практически все слои населения осознали, что над англиканской церковью нависла угроза полной ликвидации и начались поиски выхода из церковного кризиса.

В сложившейся ситуации он был возможен только посредством замены личности короля. Большие надежды англичане возлагали на Вильгельма Оранского, ревностного защитника и борца за протестантские и общеевропейские ценности, которые отвергали тиранию и деспотизм как способы управления государством.

Вильгельм не был чужим человеком Англии. Его мать – старшая дочь короля Карла I. Сам он был женат на двоюродной сестре – старшей дочери сына Карла I – Якове. На него и была сделана ставка могущественной английской аристократии, которую поддержали купцы Сити. В сою очередь голландские финансисты все организовали и фактически профинансировали государственный переворот декабря 1688 г.

Литература

1. В.А. Томсинов. Юридические аспекты «славной революции» 1688 года в Англии. Правоведение. 2007. № 5. Ст.135-153.
2. Л.И.Ивонина. Яков II Стюарт. Вопросы истории. № 5. 2013. Ст.54-82.
3. Ниал Фергюсон. Империи. Чем современный мир обязан Британии. Москва. Издание АСТ. 2014.
4. М.А. Барг. Великая Английская революция в портретах ее деятелей. Москва. Мысль.1991.
5. Оскар Егер. Всемирная история в четырех томах. Новая история. Санкт- Петербург- Москва . Полигон. АСТ. 1999.

*Волинець Вікторія Олегівна
Студентка 1 курсу 7 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

«Епоха Кякусики»

В даній роботі я зробила спробу висвітлити право Японії на сьогоднішній день. Даному питанню присвячено безліч наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. На мою думку, ця тема заслуговує уваги, так як правова система Японії є унікальним похідним схрещування романо-германської та англо-саксонської правових сімей. Японське право є однією з складових частин права країн Далекого Сходу і складається з сучасних правових понять, які включають елементи, взяті з глибокої давнини.

Правову систему епохи ранньосередньовічної Японії (середина VII-X століття) ми поділяємо на 2 періоди : закони типу ріцуре та закони кякусики. Держава ріцуре отримала назву по найменуванню правових актів, що лежали в її основі. Саме слово ріцуре, або більш повно - ріцуре кякусики, складалося з чотирьох компонентів:

1. Ріцу - покарання зла.
2. Ре - заохочення праведності.
3. «Кяку» вносили в ріцу і ре доповнення і зміни.
4. «Сики» представляли собою детальні правила застосування.

Розглянемо детальніше епоху кякусики.

Кякусики як форма законодавства були збірниками законів, що об'єднували законодавчі акти двох видів - кяку і сики. Це були своєрідні акти в основному адміністративного характеру, які були спрямовані на «виправлення неправильно зробленого» шляхом заборони порушень закону або встановлення порядку ведення справ і внутрішнього розпорядку постанов. Перший тип таких «законів» зазвичай вводився в дію імператорськими указами, а другий – розпорядженнями Дадзекана («Палати великої державної ради»). Таким чином, якщо закони ріцуре мали загальнодержавне значення та імперативно дотримувалися всіма верствами населення Японії, то закони кякусики були по суті відомчими актами і службовими інструкціями. «Кяку» являли собою додатковий матеріал до ріцуре , а «сики» - містили детальні правила введення в дію та виконання 3 інших компонентів ріцуре кякусики. Період переважаючого значення кякусики тривав з 810 по 969 роки н. е. Роль кякусики в розвитку японської державно правової системи була неоднозначною. Вчені вважають, що вони були одночасно як засобом уповільнення процесу занепаду системи ріцуре, так і відображенням цього процесу.

Період «кякусики» почалася приблизно наприкінці VIII — на початку IX ст. В той час посилилася тенденція видних представників місцевої знаті і високопоставлених чиновників самостійно здійснювати суд над злочинцями і карати їх на власний розсуд. Норми «ріцу» особливо ігнорували чиновники, спеціально призначені для боротьби з розбійними зграями в столиці, яка з 794 року була перенесена з Нари в Хейан (Кіото). Розширивши свою компетенцію, вони стали вирішувати справи і про інші злочини, керуючись свого роду "відомчими правилами". Провідну роль зайняли "кякусики", які в свою чергу послабили " ріцуре»

Для державного та соціального життя Японії того часу були характерні:

- прийняття буддизму;
- припинення офіційних зв'язків з Китаєм;
- модифікація на японський лад системи управління державою, близької до китайської;
- поширення приватновласницьких феодальних вотчин (сеен);

На перебудову державного механізму накладалося проведене в той час складання «кякусики» як законодавчих актів адміністративного характеру, завдяки чому можна було б більш гнучко застосовувати положення ріцуре у відповідності з обставинами.

З 947 року (з перервами по XIII ст.) приймалися нові закони, які були засновані на ріцуре і отримали загальне найменування «сінсей». Відмінністю між «кяку» і «сики» та «Сінсеєм» було те, що останні не просто аналізували та доповнювали попередні закони, а швидше вводили інституційні інновації в управління країною. Свою основну роль закони сінсей зіграли вже в наступну історико-правову епоху Японії.

Воронкіна Діана Вікторівна

студентка 7 групи, 1 курсу Інституту

підготовки кадрів для органів юстиції України

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

УМОВИ БРЕДСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ 1660 Р.

У травні 1660 р. в Англії була реставрована монархія, і для її реставрації Карл II прийняв усі заходи, щоб заручитися підтримкою парламенту, армії і Лондона. Але головну роль в цьому зіграла Бредська декларація. Як писав А. Каррель, «якщо у Конвента й були якісь коливання відносно бажаності монархії в Англії, то Бредська декларація зупинила всі коливання в парламенті».

Назва декларації пішла від іменування міста Бреда в Нідерландах. Декларація була складена Карлом і його трьома головними радниками, Едуардом Хайдом, Джеймсом Батлером і сером Едвардом Ніколасом. Декларація містить такі умови:

- Карл II обіцяв вибачення всім, незалежно від ступеня вини, хто протягом 40 днів визнає його законним монархом та будь-яким публічним способом виявить своє бажання, окрім осіб, які згодом будуть виключені парламентом із білля про амністію, а також осіб, що буди причетні до вбивства Карла I;
- він обіцяв, що ніякий злочин, вчинений до видання цієї Декларації проти нього чи його батька ніколи не буде слугувати предметом обвинувачення, й закликав своїх підданих до об'єднання під його захистом для відновлення їх прав у новому вільному парламенті, з котрим обіцяв радитись;
- оголосив свободу віросповідання і був готовий погодитись із будь-яким актом парламенту, який буде забезпечувати гарантії свободи віросповідання;
- оголосив про те, що ніхто не буде піддаватись гонінням за відмінність у релігійних поглядах, які не будуть порушувати миру в королівстві;
- бажав, щоб все, що стосується купівлі, продажу і дарування земель, було визначено парламентом, який може найкращим чином забезпечити справедливе задоволення потреб усіх учасників цих відносини, тим самим забезпечив збереження права власності на майно, придбане з фонду конфіскованих за час революції земель;
- був готовий погодитись с будь-яким актом парламенту для повної виплати заборгованостей солдатам та офіцерам генерала Монка.

Таким чином, як і було обіцяно в Бредській декларації, саме Конвент розглядав і приймав рішення у питаннях армії, церкви, поверненні земель і амністії, хоча і не без впливу зі сторони самого Карла II. У питанні про амністію Конвент не тільки виконав вимоги

короля про притягнення до відповідальності осіб, що винні у смерті його батька, а й розширив репресії за власною ініціативою.

Питання про повернення земельних володінь не було вирішено парламентом на рівні прийняття загального білля, де були б чітко прописані положення про те, яким особам землі просто повертались, а яким – за дотримання певних умов. Так само і релігійне питання. Існуючі між членами парламенту протиріччя з приводу устрою церкви не дозволили парламенту прийняти акт, яким би визначався церковний устрій, що призвело б до відновлення англіканської церкви.

Крім того, завдяки діяльності Конвенту економічні результати революції у вигляді відміни лицарських утримань та феодалних повинностей були збережені. Були визнані діючими всі акти парламенту, прийняті 3 листопада 1640 р. до серпня 1642 р., на котрі була отримана згода короля.

Вищесказане свідчить, що в Англії була відновлена не абсолютна, а дуалістична монархія, а Карлу II довелось поки що задовольнитися роллю конституційного монарха.

Гайденко Микола Іванович

*аспірант кафедри історії держави і права
України та зарубіжних країн НЮУ ім.
Ярослава Мудрого*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КООПЕРАЦІЇ В НАУКОВИХ РОБОТАХ ХХ СТОЛІТТЯ

ХХ сторіччя характеризується активним розвитком промислової кооперації, у зв'язку із чим багатьма ученими того часу приділялася увага проблемам кооперації. Дослідження існуючих тогочасних підходів до вивчення проблем кооперації дозволить із врахуванням історичного досвіду відслідкувати закономірності становлення правового забезпечення кооперації.

Засновниками ідеології кооперативного руху на українських землях вважають А. Жука (1880–1968 рр.) та М. Левитського (1859–1936 рр.). Один із лідерів галицької кооперації А. Жук доволі часто у своїх виступах та публікаціях поєднував кооперативний рух з національним (державним) відродженням української нації. Так, на засіданні кооперативної секції Просвітньо-економічного конгресу він виголосив програмну доповідь, в якій зазначив, що «...в міру того, як зростатимуть наші економічні національні організації кооперативні, ми все більше набиратимемо сили політичної, а найважливіше, що зробить кооперація, – вона організує нас в націю... бо там, де панує... національна боротьба... кооперативний рух, виникаючи з причин економічних і соціальних, з природи речі має і мусить мати характер боротьби національної, боротьби за самостійне національне існування... Коли розпилена тепер народна маса буде зорганізована в економічні і просвітньо-культурні інституції, коли вся суть наших інституцій буде об'єднана в національні союзи і федерації – тоді наш нарід прибере форми організму, нації» [1, с. 404]. Тут ідеї А. Жука доволі тісно переплітаються з ідеями сучасного дослідника громадянського суспільства А. Арато, який розрізняє громадянське суспільство як рух і як інститут. Перший виступає «...як свого роду установче громадянське суспільство, котрим формується другий – створена, інституціоналізована його версія» [2, с. 50].

М. Ливитський підтримував таку вагому роль кооперативного руху у суспільному житті, вважаючи кооперацію «найліпшим й найкращим виявленням людського генія в межах соціально-економічного будівництва» [3, с. 105]. Він також наголошує на тому, що кооперація повинна будуватися виключно на добровільних засадах, в ній не може бути ні «зародку, навіть тіні примусу»; обґрунтування і утворення її має спиратися «виключно на

добровільній поспільній згоді членів кооперативи й на силі розбудженої самосвідомості й самодіяльності, яка цілком природно й органічно все росте, виходячи з них розумна й доцільна економічна організація, маюча величезне суспільне морально-виховне значення». Зрештою, М. Левитський прагнув зробити з кооперативу не тільки господарську (економічну) організацію, а й зародок нового «морального життя» [4, с. 50-51].

В українській юридичній літературі поняття кооперації і кооперативів аналізуються В. І. Семчиком [5], Н. І. Титовою [6, с. 365], Т.П. Проценко [7, с. 144], А.І.Римаруком [8], О.М.Соніним [9] та деякими іншими авторами. Разом з тим, зазначеними авторами не завжди проводиться їх розмежування, і часто під поняттям «кооперація» розглядаються кооперативи, їх правове становище.

В радянській політекономічній науці термін «кооперація» розглядався в дещо інших смислових значеннях [10, с. 247]: 1) Як форма організації праці, за якою значна кількість людей спільно беруть участь в одному і тому ж або різних, але пов'язаних між собою процесах праці... Видається, для позначення форми організації праці доцільніше було б застосовувати термін «кооперування», оскільки він точніше відображає процес співпраці, по-суті процес поділу праці певних осіб, які, як правило, і не мають спільної мети і інтересу. У той час, як кооперація передбачає саме таку мету. 2) Організаційно оформлені самодіяльні добровільні об'єднання робітників, службовців, дрібних виробників, у тому числі селян), створені для досягнення спільних цілей в різних галузях економічної діяльності. В цьому значенні термін «кооперація» вживається як синонім терміну «кооператив». Треба відзначити, що в економічній, а подекуди і в юридичній літературі з питань кооперації досить часто ці терміни вживаються як тотожні, і позначають відокремленого суб'єкта господарювання, який є юридичною особою. Про це зазначає і Ф.В. Горбонос. Однак, на його думку, пов'язувати поняття «кооперації» лише з її організаційною формою є недостатнім. Кооператив як організаційна структура, що відображає форму кооперації, може бути дієздатним, лише у випадку, якщо виникнуть і складуться, як система, виробничі відносини, які і є за своєю суттю кооперацією [11, с. 250]. Незважаючи на це, законодавство України у цьому плані непослідовне. Так, Закони України «Про споживчу кооперацію» від 10 квітня 1992 р., «Про сільськогосподарську кооперацію» регулюють статус споживчого товариства, сільськогосподарського кооперативу як юридичних осіб, а не всі питання кооперації. Тому точніше б у назвах цих Законів вживати термін «кооператив», а не «кооперація», оскільки останній має більш широкий зміст.

На сьогоднішній день такі уявлення про кооперацію не відповідають сучасним соціально-економічним реаліям. І процес співпраці між самостійними суб'єктами господарювання, а також, деякою мірою, і між окремими структурними підрозділами в складі юридичних осіб базується на інших правових підставах і принципах співпраці. В цілому, кооперація на сьогодні розглядається як система кооперативних організацій, створених з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб своїх членів, що є результатом становлення вчення про кооперацію на рівні доктрини.

Гайова Я. В.

Студентка 5 групи 1 курсу

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Договір купівлі-продажу за законами Ману

Вивчення особливостей такого важливого для цивільного обороту договору як купівля продаж є надзвичайно актуальним, оскільки саме така форма договору є одним із головних шляхів набуття права власності. За допомогою цього договору у країні встановлюється тісний взаємозв'язок виробництва і споживання, регулюється дієве функціонування господарського комплексу.

Метою даної роботи є розгляд договору купівлі-продажу через призму правових норм Стародавньої Індії, що мають свій безпосередній вияв у Законах Ману. Тобто, я спробую зробити акцент на особливостях правових норм, що регулюють відносини, які складаються під час та після здійснення такого договору.

Насамперед, слід зазначити, що у Індії договір купівлі-продажу, як і інші соціальні відносини регулюються нормами, що мали скоріше етичний характер, ніж правовий. Це було зумовлено тим, що такого поняття права як сукупності самостійних норм, що регламентують суспільне життя, було невизначено. Закони Ману стали початковим етапом відходу суспільства від буддизму і звернення та возвеличення нової хвилі брахманізму. Консерватизм, що явно присутній у цих нормах, є свідченням застійних суспільних та політичних явищ, які характеризують давньоіндійське суспільство на межі старої та нової ер.

Закріпленням такої форми договору міститься у главі X статті 115, яка зазначає, що існує 7 можливих способів виникнення права власності. Поряд із давністю, спадкуванням, даруванням, завоюванням, лихварством, одержанням милостині зазначено і купівлю, яка в основному реалізувалася за допомогою досліджуваного договору. [2, гл. X, ст. 115] Тому договір купівлі-продажу займав чільне місце у повсякденному житті індійських жителів.

У Законах Ману містяться загальні вимоги положення договорів, що поширюються і на договір купівлі-продажу. Так, недійсним визнається такий договір, коли він був укладений божевільним, п'яним, дитиною, старим, рабом, не уповноваженими. [2, гл. VIII, ст. 163] Тобто були визначені особи, що не можуть виступати суб'єктами реалізації даного права.

Недійсна також та угода, яка здійснена за допомогою обману або примусу. Хто ж застосує такий обман, то повинен бути покараний різними видами тілесних покарань разом із співучасниками. [2, гл. VIII, ст. 194] Так представники індійського суспільства намагалися уникнути використання насильства чи надання неправдивих відомостей при укладенні договорів. І останньою такою умовою було дотримання драхми, що прийнята в ділових відносинах. [2, гл. VIII, ст. 168]

Дійсність договору купівлі-продажу залежала від наявності свідків. Ця норма виникла для запобігання якихось неправомірних дій під час та після вчинення угоди. Свідки виступали певною гарантією дійсності та законності.

Продавцем ж міг бути лише власник речі. Хто ж продає власність не будучи власником і без його згоди, того злодія, навіть якщо називає себе не злодієм, не можна

допускати до дачі свідчень. А дар чи продаж, здійснені не власником, повинні бути визнані недійсними відповідно до правил судочинства. [2, гл. VIII, ст. 197, 199]

У Законах Ману присутні також вимоги до предмету купівлі продажу: не можна продавати товару, змішаного з іншим, поганої якості, недостатньої ваги, того, що немає у наявності, скритого.[2, гл. VIII, ст. 203] Це свідчить про те, що при здійсненні угоди інтереси покупця обов'язково повинні враховуватися.

Цікавим є також те положення, що протягом 10 днів після здійснення купівлі продажу таку угоду можна було розірвати без будь-яких поважних причин. Та якщо ці 10 днів пройшли, то повернути чи вимагати річ назад уже заборонено. [2, гл. VIII, ст. 222, 223] Тобто у Законах Ману вже вдало застосовувалися строки, в які має бути здійснена та чи інша дія.

Продаж землі був рідкісним явищем у Стародавній Індії. Це пояснювалося складністю самої процедури. При продажі землі переважне право купівлі належало родичам, сусідам і кредиторам, після яких реалізувати таку угоду могли інші бажачі. Ціну землі визначали 40 сусідів. Якщо ж у наслідок змагальності сторін при купівлі була зазначена ціна вище встановленої, то надлишок переходив до казни. [1, с. 59]

Можна зробити висновок, що існували правові обмеження, пов'язані із належністю до певних варн. Особливістю Стародавньої Індії у такому випадку є те, що договір купівлі-продажу розглядався як заняття не для вищих варн. Тобто майнова нерівність та диференційованість суспільства мали величезний вплив на процеси, пов'язані з реалізацією майна.

Оскільки Закони Ману систематизували наявні у індійському суспільстві звичаї та традиції, то регулювали вони суспільні відносини із певним консерватизмом. А у договорі купівлі-продажу це проявлялося у казуальному характері та самій процедурі реалізації такої форми угоди.

*Галій Т. В.,
Національний юридичний університет
Імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 1 курс, 5 група*

СПОСОБИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНАМИ МАНУ

Доцільно вважати що способи виникнення права власності в Індії покладенні першими джерелами права тому слід почати з розповіді формування законів Ману. Прочитавши чимало джерел з історії стародавньої Індії, початок формування перших законів починається з розпаду первіснообщинного ладу. В середині II тис. до н.е. на територію Індії вторглися племена аріїв звідки вони прийшли наuzzi достеменно невідомо, але є припущення, що вони мандрували з території південної Європи – нинішньої України, чи Ірану. Такий період в історії Індії дістав назву ведична епоха. Веди – священні тексти Індії, складені тисячі років тому в Стародавній Індії складені брахманами. Своім приходом ці племена започаткували в Індії кастовий лад, що залишив свій слід ще на багато століть а саме започаткував нерівні відносини щодо каст. Таке розшарування серед аріїв і тодішнього місцевого населення призвело до формування каст: Брахмани – священні служителі були найвищою кастою серед населення, Кшатрії – воїни охоронці законів брахманів також царі які не могли діяти самовільно тобто без брахманів, Вайші – вільне населення Індії (торговці, ремісники, землероби), Шудри - прислуга залежне населення яке

могло тільки прислужувати (не були рабами могли вільно почуватися в своїй касті: набувати майно, створювати сім'ю), недоторканні – не входили до каст виконували найгірнішу роботу. Важливим є також те що до перших трьох каст входили тільки арії, а шудри не були аріями вони були місцевим населенням до приходу аріїв.

Як і в інших країнах так і в Індії в формуванні права відіграв звичай. А саме закони Ману створені сином сонця Вівасвата, перша людина яка жила на землі в християнстві його можна поєднати з Ноєм, тому він єдина людина якого за індійською міфологією вдалося спасти після великого потопу. Вся історія потопу свідчить, що закони Ману мають виключно релігійний характер, і це звісно так адже вони складені брахманами за збереженими ведами. Отож можна вважати що вони є доповненням до арійських вед.

Виходячи з двох джерел вед арійців і релігійних звичаїв які взаємно доповнюють одне одного в Індії виділилися певний перелік набуття права власності. Загалом виділяють такі: успадкування, одержання подарунка, купівля, завоювання, лихварство, виконання роботи. Відповідно до каст кожна мала свій спосіб набуття власності одержати подарунок міг лише брахман, завойовувати могли лише Кшатрії, займатися лихварством чи виконувати роботу могли тільки Вайші, інші способи набуття були характерні для всіх каст. Також було право власності за давністю володіння це термін десять років і підтвердження свідками права на певну власність. Купувати річ можна було тільки у власника. Доводити право власності посиленням на добросовісне володіння заборонялося. Якщо у добросовісного набувача виявлялася вкрадена річ, вона поверталася попередньому власникові. У законах Ману згадується про розгляд судових спорів щодо меж між громадами, про обшинних колодязях, каналах. При розгляді цих спорів насамперед враховувалася думка родичів і сусідів, які також мали право переважного придбання землі. Таким чином, громада, яка грала значну роль в суспільних відносинах, прагнула обмежити приватне землеволодіння.

Серед основних видів власності закони називають землю. Земельний фонд країни складала землі царські, обшинні, приватних осіб. У законах Ману згадується про розгляд судових спорів про кордони між громадами, про обшинних колодязях, каналах. При розгляді цих спорів насамперед враховувалася думка родичів і сусідів. Вони ж мали право переважного придбання землі. Таким чином, громада, що грала значну роль у суспільних відносинах, прагнула обмежити приватне землеволодіння. За незаконне привласнення чужої власності (чужої ділянки землі) накладався великий штраф, а привласнив чужу землю оголошували злодієм. На різні сторони життя суспільства Стародавньої Індії вказують нам Закони Ману. Характеристика основних інститутів права дає розуміння безправного становища в державі рабів. Вони могли бути власністю громади чи приватної особи. Деякі раби трудилися безпосередньо на державу. Також все рухоме майно належало обшинникам.

Також ще одним способом набуття права власності було успадкування. Успадкувати майно могли тільки сини батька, доньці не можна було успадковувати майно вона могла отримати тільки придани від братів або майно батька було залишене онукам перед смертю умовою було те що батько повинен був удобрити шлюб доньки. Також був можливий варіант що все майно отримає старший син і в такому випадку він стає опікуном. Уразі відсутності дітей все майно померлого відходило у державну казну.

Отож, при закінченні даної роботи можна сказати, що способи виникнення права власності були закладені давніми європейським народом а саме арійцями. Також вході вивчення стало зрозуміло, що на закони ману значно впливали релігійні норми а саме веде

арійців. Таким чином релігія поєднується з історією і виникає єдине джерело всіх законів Давніх Індійців які пройшли шлях від кочівництва через кастовий лад до утворення держави.

Гармадій Маркіян Юрійович
Студент 5 групи 1 курсу
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого

Особливості суспільного ладу в Давній Індії

Можна сміливо говорити про те, що така країна як Індія мала важливе історико-культурне значення. Уже у половині III тисячоліття до нашої ери там існувало рабовласницьке суспільство, також званою була писемність. Як вдало зазначив один із самих відомих політичних діячів світу Джавахарлал Неру: «Ніде, крім Індії і Китаю, не було дійсної безперервної цивілізації».[2, ст. 65] Це свідчить про те, що був досягнутий відносно високий рівень культури жителів Давньої Індії.

Мета дослідження даної роботи полягає у вивченні умов, за яких сформувався суспільний лад в Давній Індії, особливостей існуючого порядку у соціумі. Лише дослідивши та зрозумівши ці аспекти, можна всебічно та широко вивчати процеси, що відбувалися і історичному розвитку цієї країни.

Варто зазначити, що суспільний лад Індії склався під впливом ідеології брахманізму, яку можна розглядати як ранню форму індуїзму. Саме вона була спрямована на утвердження родової знаті в утворенні та розвитку держави. У свою чергу ця ідеологія формується з II тис. до нашої ери в літературних пам'ятках Ведах, що містять релігійні мотиви, які не надають можливість відобразити детально політичну та економічну історію Індії, а виражають особливості суспільної культури. [2, ст. 66]

Новий період в історії Давньої Індії співвідносять із вторгненням аріїв та стародавньоіранських племен. Незважаючи на те, що спочатку їх культура, організація, переважаючий вид діяльності значно відрізнявся від таких понять у корінних жителів, з часом вони розселилися на усю територію Індії. Унаслідок цього родова община переросла в сусідську. Головним критерієм, що визначав становище людини в соціумі, був майновий стан.

Головною особливістю давньоіндійського суспільного ладу було те, що люди поділялися на варни, що за своєю природою були замкнені. Відповідно і шлюби між представниками різних варн суворо заборонялися. Цікаво, що слово «варна» означає колір. Таким чином ця назва посилювала різке розмежування між першими трьома варнами та шудрами, що здебільшого складало населення, підкорене аріями, і відрізнялося кольором шкіри. [1, ст. 64]

Релігійна система положень, що існували в Стародавній Індії, підтверджувала цю соціальну систему. Жерці були створені з вуст Брахми, що означало, що вони говорять від його імені. Воїни були засновані із рук Бога, тому повинні захищати державу, управляти нею. Вайші – вільні селяни, - мали походження з стегон Брахми й займалися ремеслом, торгівлею, землеробством тощо. Остання категорія – шудри створені із ніг, тому повинні підпорядковуватися та прислуговувати трьом іншим варнам.

Брахмани, як уже зазначалося, були найвищою кастою, тому рідко займалися фізичною працею. Жили переважно з пожертвувань. Брала також активну участь у політичних процесах: світські правителі в усіх питаннях прислухалися до брахманів, закони складали брахманські школи, після чого вони набували релігійного посвячення. Правителі могли лише стежити за належним дотриманням таких законів у суспільстві. Жерці також мали монополію на тлумачення законів, надання вказівок та порад щодо їх практичного застосування. Вбивство такої людини вважалося найтяжчим злочином, а належність до цієї варни була так званним спадковим привілеєм тому що, вони звільнялися від податків, повинностей і тілесних покарань. З огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що брахмани займали важливі позиції в усіх сферах суспільного життя Давньої Індії.

Кшатрії – це світська знать, що також була наділена широкими повноваженнями у державній, політичній та військових сферах. Та вони діяли переважно не на свій розсуд, а виконували положення брахманів, які виступали їх вчителями та наставниками.

Найчисленнішою варною були вайші – безпосередні виробники продукції. Такі представники мали обов'язок щоденно працювати, примножувати зароблене майно, вчасно та постійно сплачувати пожертвування, бути покірними брахманам, забезпечувати усім необхідним себе на членів вищих варн.[2, с 67]

І остання, найнижча варна називалася «шудрії». Її представниками були особисто вільні люди, які могли мати власне майно та заробляти собі на прожиття. [1, ст. 65] Важливою умовою було те, що шудрії не повинні мати багатства, бо вважалося, що таким чином вони можуть обмежити брахманів.

Важливо зазначити, що тоді був присутній соціальний інститут рабства. Зазвичай його джерелом виступали війни, тобто захоплення полонених. Боржники також часто потрапляли до такої категорії осіб. Найгірше становище мали недоторкані, які називалися «парії». Їх положення визначалося поняттями про нечистоту певних предметів та видів діяльності, якими вони повинні були займатися (прибирання сміття, розбором тварин.

Можна зробити висновок, що суспільний лад Давньої Індії базувався на поділі усього населення на варни. Особливістю, головним чином, виступало те, що закрита природа цих соціальних груп збереглася набагато довше, ніж у інших країнах Сходу, що й спричинило певний традиціоналізм правових норм.

*Гіль Катерина Ігорівна
Студентка 1 курсу ІЗ групи
Інституту підготовки кадрів
Для органів юстиції України
НЮУ ім.Ярослава Мудрого*

Особливості реформи Клісфена

Зараз люди, які працюють у сфері правової науки все більше і більше хочуть дізнатися про те, як створювалась та розвивалась держава. Так як без вивчення первинної інформації виникнення демократії неможливе повне розуміння розвитку демократичного суспільства у теперішньому часі, люди зацікавилися як зароджувалися перші демократичні суспільства.

Наприклад коли Афінський поліс змінюється на демократичну державу, щоб вирішити протиріччя між різними верствами населення і спробувати врівноважити ці

протириччя тому що якщо ці протистояння не закінчаться,то це буде небезпечним для суспільства.

Після смерті Пісистрата (528 р. до н.е) та після невдалих спроб закріпити владу його синів Гіппія і Гіппарха вождем демоса (вільного населення давньогрецьких міст-держав) становиться Клісфен. Йому довелося витримати напружену боротьбу з реакційним угрупованням землевласницької знаті, очолюваної Ісагором.

У 509-507 р. до н.е. він впроваджує реформи з інтересів демократії. Остаточо зруйнував залишки родової організації.

Свої реформи Клісфен розпочав з введення нового адміністративного поділу, який був побудований на принципі територіальності. Родові філи були замінені десятком територіальних, які складаються з приморської, сільської та міської територій. Така структура філ підірвала політичні позиції земельної аристократії. Метою реформи було змішати населення та роз'єднати роди.

На мою думку, історичне значення цієї реформи було в тому, що вона роз'єднала родову знать, яка тепер не мала такої великої влади на народних зборах(на яких голосували тепер за новими філами) та стерла старі родові поділи.

Рада чотирьохсот була змінена на Раду п'ятисот, яка здійснювала функції державного управління. Ця рада готувала справи до розгляду народними зборами та виносила за ними передчасні рішення (тепер жодна справа без цього народними зборами розглядатися не могла).

З 501 р. до н.е. обирається колегія десяти стратегів (по одному представників від кожної філи) при архонте-полемархе . Спочатку стратегам належали військові функції, а потім їм була передана вища виконавча влада.

Для управління фінансами в афінській демократії існувало декілька спеціальних колегій, які керували різними її сторонами: 10 скарбників богині Афін - зберігали всю державну скарбницю; відзначали у списках всі надходження до скарбниці та видавали посадовим особам належні їм суми-10 аподектов; 10 польотів контролювали надходження в казну; фінансову звітність посадових осіб регулярно перевіряли - 10 логістів.

Десять філ були розділені на 100 демів, кожна з них обирала свого демарха. Дем мав свою казну(таким способом Клісфен зміцнює місцеве самоуправління). Спочатку було 174 дема ,але згодом їх кількість ставала більшою. Громадянство означало приналежність к дему. Переселенці - метеки і частина рабів також отримувала громадянські права.

Селянство було звільнене від впливу древніх родових традицій. У політичній діяльності могли приймати участь навіть ті, хто не входив у місцеву політичну організацію.

Тепер Афін стали демократичною республікою з рабовласницьким ладом.

Клісфен ввів процедуру остракізму – це таке таємне голосування, коли кожен хто голосує, на черепку писав ім'я людини, яку він вважав небезпечною для суспільства. Якщо при підрахунку голосів одне і те саме ім'я повторювалось 6 тис. разів, то цю людину виганяли на 10 років без конфіскації майна.

«Далі, він змусив вважатися демотами жителів кожного із демів, щоб люди не вирізняли нових громадян, називаючи їх по батькові, а щоб публічно називали за назвою демів. Ось чому афіняни і називають себе за назвою демів. Створив він і посаду демархів, які мають ті ж обов'язки, що й колишні навкрари, оскільки деми він створив замість навкрарій. Стосовно назв, то деяким із демів він дав їх за містечками, деяким — за іменем засновників, оскільки вже не всі деми були зв'язані з місцевостями.

Реформи Клісфена завершили тривалий процес становлення держави в Стародавніх Афінах. У результаті цих змін державний устрій став більш демократичним, ніж Салонівський. Клісфен мав на увазі інтереси та вдоволення народу.» - говорив про реформи Клісфена Аристотель .

Таким чином ми бачимо, що Клісфен був прихильником демократії в тих чи інших способів її виявлення. Він намагався полегшити життя для громадян в Афінах впровадивши ці реформи.

Голик Данііл Романович

студент 1 курсу 5 групи

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

РЕФОРМИ СОЛОНА

Солон (642-559 роки до н.е) — видатний політик, поет і реформатор давніх Афін, якого відносили до її «семи мудреців». За походженням Солон був представником знатного роду Кордридів, але розорився, і щоб поправити своє становище, зайнявся торгівлею, побувавши у багатьох містах, де спілкувався з місцевими політиками та жерцями. Був поважною людиною як серед аристократії, так і серед демосу.

На початку VI ст. до н. е. в Афінах панувала аристократія, що зосередила у своїх руках владу. Через це звичайне населення потрапляло у тяжке фінансове становище (люди потрапляли у залежність від кредиторів і навіть позбавився волі). Такими чином, склалося протистояння між аристократією та більшістю населення, обтяженого боргами. Солон розумів, що посилення суперечностей між цими верствами населення є небезпечним для Афін.

У 594 р. до н. е. він був обраний архонтом, якому було доручено проведення політичних і економічних реформ в інтересах демосу. Основна мета цих реформ полягала в тому, щоб усунути всі фактори, що перешкоджають розвитку економіки та культури і створюють надзвичайну ситуацію в державі шляхом виконання вимог демосу і таким чином підняти добробут в Афінах. Солон здійснив низку реформ: відмінив обтяжливі борги для землеробів. Цей захід отримав назву «сісахфія», тобто «зняття тягаря». Він відмінив борги, заборонив робити позики під заставу власної свободи (боргову кабалу), за рахунок опадаткування багатих викупив тих, хто вже потрапив в рабство за борги; була встановлена свобода заповіту, згідно з якою майном можна було розпоряджатися на свій розсуд. Були здійснені заходи щодо розвитку торгівлі й заохоченню ремісників (іноземним ремісникам надавалося афінське громадянство).

Розпочалося власне карбування монети, яка була на рівні з монетами інших грецьких держав.

Що стосується управління, була проведена тимократична або цензова реформа. За нею усі афінські громадяни ділилися за майновим становищем (одиниця вимірювання доходів - міра ємкості, застосовувана для зерна) на чотири розряди: пентакосіомедимни (I розряд, 500 медимнів зерна), вершники (II розряд, 300 медимнів), зевгіти (III розряд, 200 медимнів) та фети (IV розряд, менше 200 медимнів). Населення першого та другого розряду мали повні політичні права. Пентакосіомедимни і вершники могли засідати в Раді та займати найвищі посади. Зевгіти мали нижчі посади, а фети могли брати участь тільки в народних зборах.

Реформи торкнулися й політичного устрою Афін: на основі поділу громадян була створена «рада чотирьохсот» - демократичний орган, до якого входили представники першого, другого та третього розрядів. члени Ради кожен рік обиралися 4 афінськими філами, по 100 чоловік від кожної філи. Функцією цього органу було вирішення поточних справ управління. Солон також заснував суд присяжних — гулією, у складі 6000 осіб, до яких входили навіть фети.

Отже, реформи Солона змінили суспільне й політичне життя в Афінах шляхом покращення життя демосу. Все це призвело до створення предумов для розвитку рабовласницької держави та до нанесення тяжкого удару по пережиткам родового устрою та аристократії.

*Гончаренко Аліна Андріївна
студентка 1 курсу 9 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НУЮ ім. Ярослава Мудрого*

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ САРДИНІЇ

В сучасних умовах дослідження різноманітних державних та державоподібних утворень має неабияку актуальність, оскільки в останні роки активізувалась діяльність етнічних груп по боротьбі за незалежність. Яскравим прикладом останнього є проголошення незалежності Каталонії від Іспанії, яке було закріплено на референдумі (не визнано Мадридом), а також посилення автономії Ломбардії та Венето в Італії. Не залишилась осторонь цих процесів і Сардинія, оскільки історично Сардинське королівство існувало з 1720 по 1861 рік. У зв'язку з цим, особливо важливим є дослідження державотворчих процесів в Сардинії, оскільки ці процеси нададуть змогу побачити, як розвивалась Сардинія в XVIII-XIX століттях.

Варто зазначити, що державоутворення на Сардинії розпочалося ще на початку XVIII століття, проте, остаточно держава утворилась тільки в 1720 році, коли Віктор Амадей Другий отримав від Австрії Сардинію, в обмін на Сицилію. На мою особисту думку, такий обмін був нелогічним, оскільки Сицилія є значно багатішою територією, ніж Сардинія. Проте, це було завуальованою «грою» Габсбургів, оскільки вони усвідомлювали, що в майбутньому Сардинією, де національно-визвольний рух є надзвичайно сильним, управляти буде дуже складно.

Отже, у зв'язку з вищезазначеним, з 1720 року на політичній карті світу утворилась нова держава – Сардинське королівство.

Варто зазначити, що в Сардинському королівстві владарювала Савойська династія. Причому, зауважимо, що Сардинське королівство було центром, навколо якого в XIX ст. відбулося об'єднання роздробленої на той час Італії, що свідчить про значний успіх в розбудові державності на Сардинії в цілому [1].

Державотворчі процеси на Сардинії набули особливого розмаху за часів правління Карла-Еммануїла Третього. Король намагався якомога швидше розширити державні кордони Сардинії, приєднуючи до королівства сусідні території, тому він укладав зовнішньополітичні союзи з Австрією та Францією, щоб заручитися підтримкою з їх боку. Проте, сардинське керівництво досить вдало маніпулювало вищезазначеними державами і, як наслідок, від експансії Сардинії постраждала Австрія, коли в 1734 році Сардинія нанесла поразку Австрії в битві під Гвасталлою і Пармою. У результаті, через чотири роки до складу

Сардинського королівства приєдналася частина Міланського герцогства, що було великим успіхом короля.

Крім розширення земель, особливо важливими були також внутрішні реформи. Так, в середині XVIII ст., в Сардинії відбувається суттєва законодавча робота, зокрема, приймається Цивільний та Кримінальний кодекс, вводяться нові податки, відбувається розбудова інфраструктури, зокрема будуються нові автодороги та річкові канали. Крім того, реформи зачіпають і просте населення, оскільки було скасовано кріпацтво.

На мою думку, вищезазначені реформи заклали фундамент подальшого розвитку Сардинії.

Проте, наприкінці цього століття за часів правління Віктора-Амадея III всі попередні досягнення були зведені нанівець. Так, основні кошти направлені були на армію, а решта сфер суспільного та державного життя майже не фінансувалася, а тому поступово держава перетворилася на країну військових та духовенства, що не задовольняло населення. Крім того, занепад Сардинії був зумовлений зовнішньою експансією з боку Франції, яка на хвилі Великої революції завдала нищівної поразки сардинцям і фактично підкорила державу собі. У результаті, Савойя та Ніцца були передані Франції, а в Сардинії залишився тільки П'ємонт, який був дуже залежним від Франції [2].

У цей час скасовується законодавство Сардинії, та на території Сардинії починає діяти французьке законодавство, тому про законодавчу роботу Сардинії в цей час не може бути й мови.

Проте, слід зазначити, що після смерті Наполеона Бонапарта статус Сардинії було поновлено і з 20-их років XIX століття розпочинаються нові реформи, які були направлені на відновлення потужності армії, розвиток освіти та науки, духовенства тощо.

Але так тривало недовго, оскільки в 50-их роках XIX століття історичні італійські землі стояли на порозі об'єднання, очолювало яке якраз Сардинське королівство. І як наслідок, у березні 1861 р. Віктор Еммануїл був проголошений королем Італії.

Таким чином, я охарактеризувала державотворчі процеси в Королівстві Сардинії та дійшла висновку, що протягом майже 150 років свого існування Сардинія переживала і часи розквіту, і часи занепаду. Проте, у результаті, все ж таки Сардинія ввійшла до складу Італії і сьогодні уособлює собою Італію з центром в місті Турин (колишній П'ємонт).

*Гончаров Олександр Андрійович
студент 1 курсу 7 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України*

Правові системи сьогунатів Камакура і Муроматі

З точки зору історії японського права період законів в епоху феодалізму є об'єктом уваги багатьох правознавців. Як етап його можна розподілити на три підперіоди: правові системи імператорського дому та приватновласницьких помість (сьон); правові системи сьогунатів Камакура і Муроматі; правові системи «розподілених» та «воюючих провінцій».

Особливістю розвитку Японської держави є пізнє становлення на шлях капіталістичного розвитку, однією з причин якого був сьогунат.

Вивчення процесу утворення сьогунату та висвітлення політичної історії даного періоду має особливе значення для більш точного розуміння ролі імператорської влади і особистості

імператора в Японії, а також в значній мірі прояснює і коригує уявлення про генезис соціального значення службового стану в Японії.

Основи японського права були закладені в епохи Камакура (1185-1333 рр.) і Муроматі (1336 - 1573 рр.) - час розквіту стану самураїв. У цей час почали складатися базові принципи японського права, які, трансформувавшись, дійшли до наших днів і міцно закріпилися в свідомості японців.

Встановлення соціального і політичного панування стану воїнів-самураїв спричинило за собою формування нової системи васальних відносин (період класичного феодалізму). До сьогунату перейшли практично всі владні повноваження: до його компетенції входили питання безпеки, престолонаслідування та інші. Таким чином, всередині вищої військової влади виник аналог дуальної системи імператорського правління, коли реальне управління здійснював регент, а сьогун володів лише представницькими функціями.

Сьогунат Камакура (Камакура бакуфу) став першим в історії Японії урядом, очолюваним військовим лідером - сьогуну. На думку багатьох істориків, XII ст. в Японії стало часом остаточного переходу від давнини до середньовіччя. Традиції державного управління, закладені в цей період, продовжували домінувати аж до середини XIX ст.

Епоха Камакура була часом суворих воєн і становлення військового стану - самураїв. Підкреслений аскетизм військової життя яскраво контрастував з зніженістю і блиском столичного буття. Це знайшло своє відображення в мистецтві, культурі і формуванні національного характеру.

Найбільш важливою подією в історії права Камакура було прийняття «Госейбай сікімоку», який відіграв роль основного закону самурайського стану завдяки якому «право воїнів» підсилювало свої позиції. Кожна стаття «Госейбай сікімоку» була закріпленням сформованого в країні дуалістичного державного ладу, в якому існували інститути імператора і військового правителя сьогуна, що спиралися на реальну силу самурайського стану і мали найбільшу владу. «Госейбай сікімоку» втілював чимало прогресивних для того часу правових ідей, більш жорстко регламентував діяльність місцевих адміністраторів, інститут давності, питання щодо обмеження солідарної кримінальної відповідальності, сформулював більш м'який підхід до оцінки виступів рядових службовців проти режиму тощо.

Муроматі бакуфу зберегло і продовжило Камакурську ідею відокремлення трьох видів судового процесу - сьомудзата, дзацумудзата і кендандзата. Більш того, при Муроматі для кожного з цих видів процесу були створені окремі суди. Згодом ці три види процедури стали іменуватися відповідно до назв судів, в яких ці процедури здійснювалися.

Перший правовий кодекс залишався відносно незмінним протягом усього правління Камакура, з деякими поправками у вигляді доповнюючих указів він став основою національного законодавства того часу. Відібравши владу у сьогунів Камакура, клан Асікага сьогунів Муроматі продовжував користуватися законодавством «Госейбай Сікімоку», вважаючи власні укази простим доповненням до основного кодексу.

Іншим важливим внеском періоду Муроматі в правове законодавство Японії був розвиток принципів групової відповідальності, відомих як Рендзі і Ендза. Камакура і Муроматі були доповнені звичаями кланів Дайме. Ці кодекси строго визначали роль васалів і межі влади місцевих владик над тими, хто жив і працював на їх землях.

Початок переходу влади від аристократії до військового стану - один з найбільш актуальних та цікавих для вивчення питань, оскільки він безпосередньо пов'язаний з процесом становлення японського феодалізму. Подальше дослідження даного періоду в значній мірі

допоможе більш повно відтворити картину еволюції політичних традицій, що мали місце в історії Японії.

Горільчаник Олександра Андріївна

Студент 1 курсу 7 групи

*Інституту підготовки кадрів до органів
Юстиції України НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ГОСЕЙБАЙ СІКІМОКУ

Правова система в Японії розвивалася протягом тривалого часу, з часів, коли права людини не мали законного утвердження, не записувались і офіційно не затверджувались державною владою.

Я хочу звернути увагу на окремий період розвитку Японії – 13 століття, адже саме на цей проміжок часу припала поява першого письмового звіту законів самураїв. Важливо звернути увагу на причину появи цього документу. Відомо, що Японія того часу переживала період феодальної роздробленості, імператор втрачав свою владу, адже влада почала зосереджуватися в руках крупних феодалів, які набули великої кількості земель і перестали вважати на представників вищої державної влади. З'явилася посада військового правителя – сьогун, який згодом перейняв на себе владу над державою. Взагалі, я вважаю, що це був досить скрутний період державного ладу, адже мала місце політика партикуляризму, тобто бажання окремих частин держави отримати самостійність і незалежність від центру, що могло призвести до повного розпаду держави.

Тогочасна Японія розвивалась в умовах класового поділу, при якому всі верстви населення мали б свої права. Я хочу звернути увагу на важливий внесок одного з класів того періоду - самураїв в законотворчий процес Японії. Важливо зауважити, що самураї завжди створювали свої військові закони, але раніше вони перебували виключно в усній формі, а з моменту, коли сьогун поширив свій вплив на державу, стало можливим офіційно затвердити їх, щоб регулювати конфлікти, які виникали у суспільстві.

«Госейбай сікімоку» (в перекладі означає «список покарань») – це звіт самурайських законів, який створили в 1232 році за наказом діючого правителя. Поява цього документа свідчить про те, що населення самураїв було готове звільнитися від влади аристократії і стати незалежними у своєму існуванні. Оскільки у цей період розвитку держави васалів почали вважати суб'єктами публічних відносин, Госейбай сікімоку був складений так, щоб максимально укріпити зв'язок імператорської і воєнної влади з васалами.

Зміст Госейбай сікімоку складався з 6 розділів, які зображали права, обов'язки і покарання у сфері кримінального права, судочинства, організації сьогунату, у релігійній сфері і у законах про спадщину та землю. Дійсно, досить велика увага приділялася земельним володінням, що призвело до появи великої кількості судових позовів між власниками різних видів приватного майна. Згодом сфера впливу законів значно розширилася, адже аристократи, які залишилися поза межею впливу кодексу, почали звертатися до суду воїнів щодо вирішення своїх власних справ. Тобто суспільство не тільки спокійно сприйняло створення самурайського законодавства, а й підкорялося йому. Я вважаю, що це пов'язано з тим, що Госейбай сікімоку базувався на звичаєвому праві Японії в поєднанні з потребами тогочасного суспільства.

Звичайно, в цей кодекс вносили корективи, яких налічувалось близько семисот. В 14 столітті військова влада Японії визначила цей кодекс основним, через що з'явилася велика кількість коментарів, освічені люди проводили лекції щодо його трактування, навіть був створений спрощений варіант спеціально для тих, хто тільки починав вивчення законів. Цей закон був настільки важливим, що його знанням могли похвалитися навіть представники нижчих класів населення.

Отже, Госейбай сікімоку мав великий вплив на представників всіх верств населення, незважаючи на те, що все ж таки він був уособленням політичної свободи самураїв та їх незалежності від влади аристократії. Неможливо заперечувати значимість цього зв'язу законів у розвитку суспільства, адже навіть після втрати чинності, він продовжував використовуватися людьми у освітніх функціях.

Гусєва Яна Анатоліївна

студентка 9 групи 1 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВИ ХАНЬ

Держава Хань зародилася в 206р до н.е на руїнах колишньої Цинської імперії. Тоді вона переживала не найкращі часи: криза, голод, політична роздробленість, масові повстання.

Взявши до своїх рук всю владу, звичайний сільський староста Лю Бан поклав початок правління династії Хань, яка залишила помітний слід в політичному, економічному та культурному житті держави. Деякі вчені вважають, що епоха Хань відіграла важливу роль в формуванні китайського етносу.

Головною особливістю держави Хань було централізація влади, яка з'явилась за часів правління У-Ді. Вся влада належала імператору, якому підкорялось дев'ять основних міністрів, кожному з яких надавались управлінські функції в окремих сферах діяльності. Вони вершили правосуддя, контролювали виконання покарань за злочини, управляли та охороняли імператорським двором, виховували дітей імператора, збирали податки з іноземних дворів, які приєднала держава до себе за допомогою експансії.

Крім того, для відбору міністрів існував спеціальний екзамен, який здавався імператору. Кандидати повинні були написати твір та показати свої знання в сфері конфуціанства.

Урядова структура складалася з чиновників центральної адміністрації в столиці держави – місті Чан'ань. Вони приймали рішення з основних державних питань, слідкували за порядком в державі й забезпечували збирання податків, тощо.

Владою в провінція керували місцеві чиновники, які підпорядковувались вищезазначеним. Вони збирали податки, слідкували за порядком в провінціях, за станом доріг та каналів, відповідали за призначення людей на військову службу, слідкували за пошуками злочинців, дезертирів, тощо.

Таким чином можна виділити ще одну особливість держави Хань: утвердження ідеології – конфуціанства. Імператори намагались додержувались основних його концепцій: гуманізм, любов до людей, справедливість, але в часи панування великих землевласників, розвивати конфуціанство було неможливо.

Однак, імператору У-ді вдалося зламати вплив заможних людей через поєднання легізму та конфуціанства. Легізм відомий своїми жорстокими законами і покараннями. Імператор здійснив конфіскацію майна у землевласників та встановив для них високі податки. Цим він хотів збагатити державну скарбницю, щоб створити сильну централізовану державу, та знищити велике землеволодіння.

До того ж є ще одна особливість, яка сильно вплинула на економіку країни. Китайські ремісники виготовляли якісний шовк, тому мали потребу в експорті товару до інших країн. Так і виник відомий «Шовковий шлях», який з'єднав столицю держави Хань – Чан'ань з містами Близького Сходу та Центральної Азії.

Цей шлях важливий тим, що розвивав зовнішню торгівлю імперії, та державна скарбниця збагачувалась за рахунок податків, які платили купці-іноземці.

Тетяна Степугіна писала, що в імперії Хань сильно розвивалось работоргівля. Заможні люди використовували силу рабів на рудниках, соляних промислах, у господарстві та у приватних майстернях.

Однією з особливостей рабовласництва в стародавньому Китаї було те, що основним джерелом рабства в цю епоху було поневолення населення за борги і злочини. Боргове рабство призводило до поневолення вільних приватними рабовласниками, а засудження за злочини - до державного рабства. [2]

Отже, держава Хань була могутньою імперією, яка залишила помітний слід в історії Китаю. Утворення сильної централізованої держави сприяло розвитку багатьох суспільних сфер життя та закріплення єдності китайського народу.

*Жидовцев А. В., студент 1 курсу 13 групи
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Організація державної влади в Афінах

Питання організації державної влади в Афінах є, безумовно, важливою і цікавою темою на сьогоднішній день. Орієнтуючись на кількість та повторювальність тексту різних наукових робіт та загальних джерел інформації, я можу встановити головні риси та аспекти становлення державної влади в Афінах.

Одним із тверджень про організацію державної влади на початкових рівнях її розвитку є те, що верховним органом влади в більшості держав з родоплемінними відносинами були народні збори, ради старійшин, комітети або зібрання. Афіни не були виключенням з цього стандартного розвитку подій в організації державної влади.

Передумовами виникнення державної влади в Афінах були як географічні чинники (місцевість що вимагала пристосування господарської діяльності до жорстких умов) так і необхідність врегулювання конфліктів, що в свою чергу постійно виходили за племенні рамки.

Важливим кроком утворення державної влади були реформи, за якими населення Афін ділилося на певні класи в залежності від матеріального становища людини.

Вчений-історик Бостан Людмила Миколаївна вважає, що саме завдяки постійному та швидкому розвитку суспільства, що в свою чергу призвело до створення виробляючої економіки з приватизацією праці виникає питання щодо розділу общинних ділянок землі на землі зі спадковим сімейним володінням, що в свою чергу призводить до зубожіння значної

маси населення а також виділенню родової верхівки цього самого населення. Все це поступово веде нас до такого явища, як перетворення первісного суспільства на політичне. Але і більш розвинене у політичному плані суспільство було нездатним втримати контроль над тогочасною державою, що і стало головною причиною для утворення одного з найважливіших чинників державного становлення Афін – реформ Тезея.

Я погоджуюсь з таким тлумаченням історії, яке в результаті й об'єднало племена Аттики в єдину державу, хоча і маю свої погляди щодо пункту про об'єднання племен. Автор затверджує, що сінойкізм є наслідком реформ Тезея, але я впевнений, що в об'єднанні племен реформи зіграли далеко не першу роль. Постійне існування племен на території Аттики супроводжувалося регулярними змішуваннями населення цих племен шляхом народжування дітей від осіб, які належали до різних племенних родів, звісно, це навіть заборонялося на початкових етапах розвитку того чи іншого племені, але з розвитком міжплеменних відносин розвивалась і спорідненість племен. Це тільки одна з можливих передумов розвитку міжплеменних відносин, а якщо взяти ті ж самі відносини обміну, або торгівлі серед племен.

Щодо інформації автора стосовно причин становлення державної влади в Афінах, можу додати, що реформи Тезея були невдалими, оскільки сама ідея про розподілення суспільства на класи заради примирення різних прошарків населення без абсолютного контролю цих самих класів призведе лише до їх постійних сутичок через домінування одного прошарку населення над іншим.

Особливу увагу треба звернути на реформи Солона, які на мою думку були успішнішими і частково виконали своє призначення, а саме стабілізування товарно-грошових відносин серед прошарків суспільства та налагодження відносин між різними верствами населення (з точки зору матеріального стану). Солон намагався догодити одночасно бідним і багатим представникам населення Афінської держави. Часткова неуспішність реформ проявлялася саме у їх неповноті та нерозвиненості, адже Солон так і не задовольнив одну з головних потреб бідної половини населення, тобто не перерозподілив земельні ділянки. З діяльністю Солона також пов'язана цензова реформа, в якій знову простежується поділ суспільства на класи за певними ознаками. Ця реформа підтримала інтереси обох сторін населення.

Дослідивши думки автора стосовно державного утворення в Афінах, можу погодитися з основними ідеями розділу населення на класи, та формування з цих класів суспільства, хоча і маю свої думки щодо утворення певних міжкласових відносин. Можу виділити етапи розділу робітного населення на геомерів (ті що обробляли землю) та деміургів (ті що займалися ремеслом), що на мою думку не зіграло великої ролі в організації державної влади в Афінах, але виконало точний розподіл обов'язків між цими класами.

Надаючи загальну характеристику основним принципам діяльності посадових осіб, можна виділити такі риси: всі кандидати проходили тестування, всі посади були платними, між посадовими особами не існувало ієрархічної градації, всі посадові особи були підзвітні, а також позбавлені права займати одразу дві посади. Державна влада в Афінах мала демократично-республіканський характер.

Підсумовуючи історію Афін та античного світу в цілому, можу сказати, що на той час було добре розвинене ремесло. Широкий розвиток торгівельних відносин сприяв становленню та розгалуженню ринкового господарства і стрімкого зростанню приватної власності. Соціальне розшарування призвело до чіткого утворення окремих груп населення,

а також формування класів вільних та невільних, які в свою чергу розділялися на ще більш детальніші класи населення. Все це свідчить про існування великої чіткості розмежування між різними класами населення.

Роблячи висновки, можу сказати, що державна влада в Афінах є дуже цікавою на сьогоднішній час темою. Під час написання роботи, я намагався виділити специфічні особливості організації державної влади в Афінах, адже, звертаючи увагу саме на окремі особливості цієї проблеми, людство зможе знайти відповіді на проблеми сучасного формування держави та державної влади взагалом. Звісно, державна влада в Україні вже давно визначилася у своєму основному напрямку функціонування, але велика кількість державних інститутів та підприємств перебувають на перших стадіях утворення, вони потребують вдосконалення та опрацювання. Застосовуючи отримані знання, ми можемо модернізувати вирішення проблем під час Афінської державотворчої процесії, та використати отримані результати задля усунення проблем у сучасній державі. Більш того, багато країн сучасного світу запозичили прийоми та заходи з Афінської держави, і на сьогодні успішно використовують отримані «плоди».

Згадуючи все вищесказане, можу запевнити, що переглядання теми організації державної влади в Афінах не втратило своєї популярності й на сьогоднішній день, та й не втратить у майбутньому, оскільки людство ще не раз звернеться за допомогою у вирішенні цього питання до історичних аспектів Афінської держави.

Зайцев Герман Володимирович

студент 1 курсу, 5 групи

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції НЮУ ім. "Ярослава Мудрого"

НІКОЛО МАК'ЯВЕЛІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ФЛОРЕНЦІЇ

Ніколо Мак'явелі (1469-1527) - видатний італійський (флорентійський) політичний діяч та мислитель кінця XV - початку XVI століть. Італія у ті часи була феодально-роздробленою країною. Її територія складалася з невеликих міст-держав. Одним із прикладів такого устрою є Флоренція.

Політична кар'єра Н. Мак'явелі тривала з 1498 по 1512 р, почавши з посади секретаря Другої канцелярії, дослужившись до секретаря Флорентійської республіки. Діяч відомий своїми політичними творами та фундаментальними працями, серед яких почесне місце займають "Державець", "Історія Флоренції", "Тракт про військове мистецтво", "Міркування про I декаду Тита Лівія". Особливістю робіт є наочність демонстрованих прикладів, практичний характер рекомендацій, а також аналіз поточної політичної ситуації.

Так у трактаті "Державець", що написано у 1513 р., автор, проаналізував історичний досвід завоювань Олександра Македонського, розкрив способи набуття (захоплення) влади, принципи призначення на державні посади осіб та надав рекомендації щодо правління і утримання влади.

Характеризуючи сутність держави, Н. Мак'явелі, визначив роль та значення громадян, церкви та війська, що є важливим фундаментом для будь-якого правителя, підкреслив недоліки та переваги республіки та монархії. В творі автор наголошує на необхідності об'єднання Італії в єдину державу та створення власного війська, оскільки безглуздо спиратися на наймані. Даний трактат було присвячено правителю Флоренції Лоренцо де Медичі.

Н. Мак'явелі розрізняв форми держави залежно від кількості правлячих осіб, мети і якості функціонування цих форм, поділяючи всі держави на правильні та неправильні. Так до правильних автор відносив монархію, аристократію та народне правління, вважаючи, що їхньою метою є загальне благо і велич держави, тобто як неправильними були тиранія, олігархія та перетворення народного правління в розпусту. У неправильних формах держави правителі турбуються лише про власну користь, ігнорують закони, безпеку громадян і нехтують благом суспільства. Встановлення кожної з цих форм є результатом певного співвідношення сил, які беруть участь у боротьбі за владу.

В 1526 р. вийшла у світ праця "Історія Флоренції". В ній Н. Мак'явелі проаналізував період від зародження італійської середньовічної цивілізації до кінця XV століття. Дана праця є видатною в новій історіографії та характеризується, як яскравий зразок політичної думки. Але Мак'явелі продовжує пошук ідеального правителя, який зосереджував б увагу на аналізі поворотних моментів історії Флоренції, а не тільки концентрував увагу на послідовному повсякденному вирішенні питання життєдіяльності міста .

"Тракт про військо мистецтво" (1519-1520) - зібрав різноманітні рекомендації - від дуже конкретних, до більш загальних, стосовно управління армією. Мак'явелі дуже глибоко, з властивим йому умінням, аналізує військо мистецтво свого часу, визначає шляхи розвитку на майбутнє.

"Міркування про I декаду Тита Лівія" (1513 р). В трактаті охарактеризовано папську владу що пригнічує бажання служити державі, оскільки виступає силою, що руйнує основи державності в Італії .

Отже, аналіз праць флорентійського політика показав, що благополуччя держави пов'язано з сильною владою, здатною об'єднати націю в єдиній державі, використовуючи для цього будь-які засоби і методи.

Зубко Дарина Олегівна

*студентка 1 курсу 9 групи інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
України НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ХЕТСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Хетське царство є найбільшою державою Стародавнього Сходу, утворене в східній частині Малої Азії в кінці III тисячоліття до н.е. хетами, які, в свою чергу, прибули з боку Балканського півострову, звідки їх витіснили індоєвропейські народи та згодом переросло у велику імперію.

Хетській державі вдалося досягти процвітання завдяки методу правління нею, оскільки влада царя не носила деспотичний характер, а конфліктні питання вирішувалися за допомогою дипломатії, а не війн.

На чолі держави стояв цар, який мав титул «табарна» та був і жерцем, і верховним суддею, і військовим ватажком. Примітним є той факт, що передоручати глава держави міг тільки повноваження судді, а всі інші обов'язки зобов'язаний був виконувати особисто, особливо релігійні, оскільки нехтування ними вважалося гріхом і могло спричинити за собою гнів богів.

Однією з особливостей Хетського царства є той факт, що цариця мала досить незалежне становище в управлінні державою. Вона була верховною жрицею та мала титул

"таваннанна". Цариця, як співправителька, могла приймати участь в суді, затверджувати документи та приймати послів.

У Хетському царстві існував такий орган управління, як панкус ("верховна рада"), який спочатку був зборами родової громади, але потім розширився і в його склад увійшли вищі сановники і воїни. Члени ради вирішували найважливіші питання управління держави. Згодом панкус витіснила тулія – рада, до складу якої входило найближче оточення царя.

Хети вважали, що договори укладаються не тільки між людьми, але й перед богами, тому порушення закону прирівнювалося до образи богів. Склепіння законів зберігалися в храмах, оскільки були святинєю.

Принциповою відмінністю Хетської держави є переважання ідеї верховенства держави над конкретним правителем. Таким чином, правитель захопленої території укладав договір з народом, а не хетським царем.

Першою відомою в історії конституцією є указ царя Телепіну, в якому правитель розмежував повноваження органів управління та реформував систему передачі влади в державі: царська влада успадковувалась синами за старшинством, а при їх відсутності - чоловіками доньок.

У Хетському царстві існувало три форми землеволодіння:

- царська або палацова земля, яка належала династії правителя;
- храмова земля, яка надавалася царем храмовим службовцям, але податки з неї отримували останні;
- приватна земля, яка зазвичай належала землевласникам та була предметом купівлі-продажу.

Суспільство поділялося на дві категорії людей: «вільні» та «невільні». Першими були царські сановники, жреці та знать. Вони визнавалися соціально вільними. «Невільними» ж вважалися всі, хто знаходився в певній залежності від царя: платив податки або мав трудову повинність.

Спочатку хети запозичували мови лувійцев, палайцев і хурритів, які жили поблизу з ними, але потім створили "хетські ієрогліфи", основою яких послугувала вавилонська писемність. Хетська мова була першою зафіксованою у письмовому вигляді серед індоєвропейських.

Багатим Хетське царство є й на міфологічну літерату. Так, найвідомішими є «Міф про Іллуянке», основою якого став новорічний ритуал, та «Міф про Телепіну», у якому розповідається про вічнозелене дерево.

Релігія відіграла велику роль у житті хетів. Існувала легенда про тисячу богів Хетського царства. Головним божеством вважався бог грози Тесуб, якого називали «цар неба». Також шанувалася його дружина, богиня сонця, яку називали «цариця неба та землі».

Однією з особливостей хетської цивілізації є архітектура. До заснування Хетського царства міста будувалися лише посеред рівнини, але хети започаткували містобудування в гірській місцевості. Також почали будуватися двоповерхові будівлі.

Невід'ємним символом Хетського царства є керамічні вироби, які виготовлялися з мінеральної глини. Хетська чеканка, в свою чергу, посідала особливе місце в історії, адже завдяки їй вказувалася належність товару, договору, місця тощо.

Льченко Владислав Олексійович
студент I курсу інституту підготовки кадрів
для органів юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

СПІВВІДНОШЕННЯ ЗАКОНІВ ВИХОВАННЯ ПРИНЦИПАМ СПОСОБУ ПРАВЛІННЯ ЗА ТРАКТАТОМ «ПРО ДУХ ЗАКОНІВ» Ш. Л. МОНТЕСК'Є

Намагання наслідувати ідеї гуманізму в національному законодавстві постає неможливим без дослідження ідей класика даної течії – Шарля Луї де Монтеск'є та його праці «Про дух законів». У свою чергу, виховання наступних поколінь як важливої складової суспільства в майбутньому потребує комплексного, чітко визначеного підходу. При цьому, ідеї Монтеск'є відповідають його часу та потребують певного рівня вдосконалення та їхньої адаптації для сучасного рівня розвитку суспільства. Варто зазначити, що досліджень в цьому напрямі замало, що разом з усім вищевикладеним зумовлює актуальність дослідження обраної теми.

Під законами виховання Ш. Монтеск'є розуміє «перші закони, які зустрічає людина в своєму житті... підготовлюють нас для того, щоб бути громадянами». У роботі вони розглядаються крізь призму способу, тобто форми державного правління. Слід акцентувати увагу, що поняття «спосіб правління» та «принцип способу правління» є різними поняттями. Так, першим є «особливий устрій держави», а другий – «людські пристрасті, які керують ним».

Виходячи з вищевикладених понять, стає необхідним розтлумачити принципи кожного з видів правління за трактатом. Першою виступає республіка, яку автор поділяє на демократію та аристократію. Демократія, як «народна держава», потребує «додаткового двигуна – чесноти». Це обґрунтовується тим, що особа, яка змушує виконувати закони, при такій формі державного устрою «повинна відчувати, що сама підпорядковується ним і так само несе відповідальність за їхнє виконання» на відміну від монархії, де така ж сама особа «вважає себе над цими законами та не потребує чесноти». Тобто не так категоричним є невиконання законів та певних помилок від керівництва монархії, бо «голові держави буде достатньо виключно замінити помічників або виправитись самому... Якщо ж закони перестають дотримуватися в народній державі, то воно вже померло, адже причина зла може бути виключно в зіпсованості самої республіки».

В аристократії чеснота є важливою, але не настільки визначною, як в демократичній державі. Цей принцип є визначним безпосередньо для аристократії, яка здійснює покладені на неї владні повноваження. При цьому потрібна наявність певних засторог стосовно даного суспільного стану, що може здійснюватися внаслідок двох моделей: «великої чесноти, яка урівнюватиме аристократію з народом, або меншій чесноті – певного рівня стриманості, яка урівнюватиме аристократію між собою».

Двигуном же в монархічній державі Монтеск'є визначає «честь, тобто упередження кожної особи та кожного покоління», що обумовлено «наявністю чинів, переваг та навіть родового дворянства. Саме природа честі передбачає переваг та відмінностей», що обумовлює відповідність цього принципу монархії.

Деспотія потребує страху, бо «чеснот воно не потребує, а честь для неї була б небезпечною». Автор пояснює це тим, що «люди з великою самоповагою могли б планувати в такій державі революції, тому необхідно подавляти страхом будь-яку мужність в людях

та погашати в них найменшу іскру чеснот». Сама влада тут тримається за допомогою насилля та сили закону.

Пояснивши сутність принципу способу правління є необхідним перейти до законів виховання.

За думкою Монтеस्क'є, республіканська держава більше за інші потребує законів виховання зважаючи на те, що «політичною чеснотою є самовідданість», яка визначається як «любов до законів та до Вітчизни, потребує постійної переваги суспільного блага особистому». Найкращим способом виховання в такому суспільстві автор визначає наявність такої любові саме у батьків, бо «людині властиво передавати свої знання, а особливо – захоплення».

Вихованням в монархіях визначається «світ», тобто суспільство, яке оточуватиме людину протягом всього її життя. Умовно кажучи, основними правилами визначаються: «можливість цінувати власність, заборона цінувати власне життя»; «заборона здійснювати самому або стосовно себе показного, що ми не стоїмо на висоті, відповідній цьому рангу»; «заборона порушень правил честі».

У деспотії все повинно бути проникнуте «духом рабства». «Безумовна покора передбачає невігластво не тільки тому, хто кориться, а й тому, хто керує: йому не потрібно мислити, сумніватися та обговорювати, коли достатньо лише приказати». Саме тому виховання там повинно бути відсутнім, та спочатку зробити з людини «дурного підданого», щоб створити пізніше «доброго раба».

На мою суб'єктивну думку, теза стосовно виховання в республіці на основі ідейності та принциповості батьків є надто необґрунтованою, оскільки навіть Ш. Монтеस्क'є зазначає, що на людину впливає не тільки батьківське виховання, а й вчителі та суспільство. Саме тому я вважаю, що хоча б вплив двох із цих факторів зумовить більш якісне існування та виконання законів виховання (Н: батьки разом із вчителями). Так само важко погодитися із тим, що виховання «світу» буде достатнім для монархії, адже ці ж самі батьки та вчителі можуть забезпечити інше розуміння та свідомість людини, провокуватимуть початок революції «з низів».

В якості висновку, хотілося б сказати, що роль законів виховання є дуже значною. Вони зумовлюють повноцінне функціонування суспільства та держави, забезпечують створення такого суспільства, яке є необхідним тому чи іншому державному устрою. При цьому, дослідження законів виховання в державах потребує особливої уваги зважаючи на те, що дана тема залишається не до кінця розглянутою та обґрунтованою її класиком.

Іщук Євген Віталійович

Робота студента I курсу I3групи

Інституту підготовки кадрів для органів

Юстиції України

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

«РЕВОЛЮЦІЯ 1848 РОКУ У НІМЕЧЧИНІ. ОСНОВНІ ПРИЧИНИ РЕВОЛЮЦІЇ»

Говорячи про революцію 1848-1849рр. у Німеччині не можливо не згадати основних факторів, чинників, приводів, рушійних сил, які брали участь у революції, друга назва якої – «Весна народів». Свою доповідь почну із подій, що дещо передували всенародному повстанню.

Період 1840-х років у Німеччині відзначився економічною кризою на всіх державних рівнях. Великі труднощі перехідної економіки, соціальні та економічні зсуви у житті людей, злидні лише посилювали скрутне становище Німеччини і Центральної Європи в цілому. Продовольча криза 40-х років XVIII століття (1841-1846рр.) була спричинена поширенням хвороб рослинності та кількома сезонами несприятливої погоди. Більше того, у суспільстві поширювалися революційні настрої через абсолютну незацікавленість загальними суспільними проблемами вищих прошарків населення. З цими настроями почалися масові виступи селян та містян, інтелігенції. Влада, в свою чергу, була стурбована масовим зростанням соціальних та політичних хвилювань серед населення, адже складалося враження, що ані цензура, ані арешт, ані штрафи, навіть ув'язнення та депортації не були ефективними у боротьбі із бунтарями. Промислова криза 1847 р. спричинила значне безробіття та зниження зарплатні. Як зазначає автор книги «Історія держави та права зарубіжних країн» К.Г.Федоров: «Наприкінці 40-х років політична ситуація в Німеччині ускладнилась економічною кризою та неврожаєм. Виступи селян загрожували перерости в селянську війну. В березні 1848 р. у багатьох містах Німеччини почалися революційні демонстрації». [ст.421, джерело 1] І за винятковими доказами із цією думкою не можна не погодитися. Ідеї об'єднання Німеччини набули значного поширення серед ліберальної буржуазії. Боротьбу за це об'єднання вели такі політичні угруповання: «Молода Германія», «Союз гнаних», «Союз справедливих» Вільгельма Вейтлінга тощо. [ст.322 джерело 4] Деякі із основних передумов революції, у яких я вбачаю найбільший зміст:

- Німеччина була феодально роздробленою країною. Переподіл її на більш як 35 держав.
- В Німеччині зберігалася необмежена влада королів, герцогів, князів, які підтримували роздробленість країни і панування феодальних пережитків.
- Роздробленістю країни гальмувалося як фабричне виробництво, так і розвиток магуфактур.
- Німеччина у сфері промисловості добре відставала від Франції, США та Великої Британії. Переважала ручна праця і застарілі методи виробництва.
- Масове безробіття населення, посилення експлуатації населення, погіршення рівня життя дестабілізували політичну ситуацію в країні і сформували передумови для революційного вибуху.
- Сильний ривок (поштовх) до розвитку масової боротьби робітників за свої свободи і права надало повстання сілезьких ткачів у 1844р., які розгромили підприємства і будинок/господу фабриканта Цванцігера (Herr Zwanziger), воно було придушене військами. Сильні обурення викликали покарання для учасників повстання: близько 70 осіб було заарештовано, а кілька сотень ткачів засудили до тілесних покарань.

У своїй книзі автор З.М.Черніловський виокремлює дві головні передумови виникнення революції в Німеччині: «Промышленная буржуазия не желала терпеть политическую монополию финансовой аристократии. Рабочие не могли сносить далее ужасную нужду. Два бедствия, соединившихся в 1847 г., довели всеобщее недовольство до революции: первым бедствием был неурожай, вторым - мировой торговый и промышленный кризис. Используя ситуацию, оппозиционные круги буржуазии требовали

сниження избирательного ценза. Таким путем они надеялись завоевать для себя нижнюю палату, но это только ухудшило положение граждан страны.» [ст.286 джерело 2].

Основні причини революції 1848 року в Німеччині:

- Велике прагнення буржуазії та частини народних мас до об'єднання в країні.
- Перешкоди, що заважали розвиткові ринкових відносин негативно значились на економіці країни.
- Важке матеріальне становище робітників, ремісників, дрібних селян, інтелігенції.
- Конституція, вироблена імперським урядом і видана 25 квітня 1848 року, викликала бурю негативу і декларувала «псевдо єдність і неподільність», що тільки посилила антиурядові настрої. [ст.317 джерело 3].

Депутат Токвіль навіть залякував парламент зображенням майбутньої революції: «Разве не видите, - говорил он палате, - что политические страсти рабочего класса стали уже социальными страстями общества...» [ст.287 джерело 2]

Рушійні сили революції 1848 року в Німеччині: робітники (весь робітничий клас без виключення), міська біднота, ремісники, дрібні торговці, ліберальна інтелігенція, селяни, студенти.

Із проведених мною досліджень та стислої вищевикладеної інформації, я можу зробити висновок, що революція 1848 р у Німеччині носила буржуазно-демократичний характер. Основними причинами даного суспільного зрушення стали високі можновладці, які не давали розвиватись селянам і міщанам, затримували прискорений економічний розвиток та не підтримували модернізації засобів виробництва, дотримуючись консервативних порядків. Більше того, проводячи паралелі й аналогії із сучасним, не так далеко минулими подіями на Майдані, я хочу зауважити, що як у Німеччині, так і в Україні основними рушійними силами була молодь, містяни та інтелігенція. А також те, що сьогодні, як і більше, ніж 200 років тому, керуюча верхівка відмовилась розділити і вирішити проблеми народу вседержавного значення. Дана тема дослідження актуальна й нині, оскільки проблеми рівності і злагоди в суспільстві існують і донині.

Каулько Євген Ігорович

*студент 1 курсу 8 групи Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

КНИГА ЗАКОНІВ ЦАРСТВА ВЕЙ

Жодна правова система в світі не зазнала такого потужного впливу двох протиборчих філософських вчень, як правова система Стародавнього Китаю, в історії якої етико-політичні догмати конфуціанства і політико-правові концепції легізму стали визначальними чинниками самого поступального розвитку права, його ідейних основ, принципів і інститутів, а також механізм правозастосування, традиційного праворозуміння китайців.

Спільною рисою цих двох давньокитайських шкіл була їх політична спрямованість, прагнення організувати життя китайського суспільства на "раціональних", "справедливих" засадах, але що розуміються кожною школою по-різному. Це призвело до гострої боротьби між ними, що закінчилася в результаті компромісом.

Правова система Китаю характеризується стародавніми правовими традиціями і сучасним законодавством, які включають ідеї "соціалізму з китайською специфікою" і деякі засади романо-германського права. Переважання норм моралі над нормами права в регулюванні будь-яких питань суспільного життя – одна з його основних ознак.

Джерелами давньокитайського права є закони правителя, судова практика, моральні норми, норми звичаєвого права. У Стародавньому Китаї рано сформувалася писана правова традиція. Так, в державі Чжоу в X ст. існувало Ухвала про покарання (Кримінальний кодекс) Му-вана. В період "воюючих царств" (V-IV ст. до н.е.) з'явився збірник законів "Книга законів царства Вей", створений Лі Куємю. Він складався з 6 розділів: закони про злодіїв, про розбійників, про укладення в в'язницю, про упіймання злочинців, про гарматах страти і тортури. Ця збірка поклала початок наступній практиці розробки збірників законів. У ханьском Китаї в III - II ст. до н.е. проводилася величезна робота по опису, листуванню, коментуванню і відновленню давніх законів. "Книга законів царства Вей" була в цей час доповнена ще низкою глав, зокрема нормами права про військову справу, про державний конярстві і про фінанси.

Поява писаних законів не могла змінити властивий усьому древньому праву Китаю порядок, при якому безпосередньому наказу вищого особи, аж до правителя, або правилам моральності, зведеним у ранг загальноприйнятих встановлення Конфуцієм або його послідовниками, відводилося головне місце в регулюванні життєдіяльності китайського суспільства. Закони не витіснили і широко поширених в усі часи на громадському рівні норм звичаєвого права, що регулюють багато сторін суспільних відносин, зокрема поземельних.

Першим існуючим джерелом права Стародавнього Китаю в літературі називають бронзовий триніжник із текстом „Огляду законів" 536 р. до н.е., який містить посилання на існування п'яти видів покарань. Але фактично першим джерелом права є „Книга законів царства Вей", написана у V-IV століттях до н.е. та доповнена й змінена у III-II століттях до н.е. Джерелами доказів у Стародавньому Китаї були донос (скарга), клятва, покази свідків, речові докази, огляд трупа з метою отримання речових доказів. Не приймалися анонімні доноси та доноси на рідних (крім випадку вбивства батька). Від рабів приймалися доноси тільки про державну зраду, в інших випадках за подачу доносу їх вбивали.

Згідно з “Книгою законів царства Вей” усі злочини поділялися на: державні (заколот, паплюження царя, протидія його розпорядженням, складання неправдивих наказів), проти особистості (убивство, злочини проти здоров'я, брехня, (Ібраз), проти сім'ї та моральності (перелюб, співжиття з родичами), і проти власності (крадіжка, грабіж, знищення чужого майна), військові (смертна кара загрожувала тому воїну, який спізнився на місце збору, самовільно вийшов зі строю, ішов не в ногу).

Основною метою покарання було залякування, тому покарання були дуже суворими (смертна кара злочинців через їх спалення, топлення, саджання на палю та ін.); відрубання ніг, рук; відрізування носа, язика. Та дозволявся відкуп від покарання, навіть засуджених до страти. Практикувалося таврування злочинців. Часто засуджених підправляли на тяжкі роботи, обертали в рабство, позбавляли майна. І юширеним видом були грошові штрафи. Покарання мали класовий характер. Значні пільги мали посадовці. За невелику провину чиновника понижували в ранзі, за більш серйозну-позбавляли посади, й тільки за такі злочини, як зрада чи заколот-їх суворо карали.

До злочинців, чия вина була доведена, але які не визнавали провину або міняли свідчення, застосовувалось катування. Голова сім'ї повинен був доставити на розгляд справи

членів сім'ї та рабів, які виступали в якості свідків. Передбачалось право арешту свідків, „якщо останні не надавали необхідних показів”, та їх катування.

Судочинство проводилось чиновниками адміністрації держави. У Стародавньому Китаї вперше у праві згадується такий документ, як „Обвинувальний акт”. Слід зазначити, що, коли європейці потрапили до Китаю й почали вивчати місцеві закони, вони дійшли висновку, що право Китаю у той час було більш розвиненим, ніж право європейських країн.

Кирилова Валерія Сергіївна

студентка I курсу 9 групи

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ЕЛЕМЕНТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Стародавній Рим – одна з найдавніших відомих людству цивілізацій, яка зробила вагомий внесок у розвиток західноєвропейської культури і науки. Особливе місце в історії людства посідає римське право, яке значною мірою вплинуло на законодавство країн Західної Європи і всього світу. Саме римським правом вперше було розроблено критерії оцінювання правової поведінки людини.

Тому, перш за все, для того щоб розкрити задану тему, необхідно дати визначення поняттю «правовий статус особи». Правовий статус особи — сукупність закріплених у законах та інших правових актах прав, свобод і обов'язків особи, а також гарантій, які забезпечують їх повне і безперешкодне здійснення, захист та поновлення [1, с.72]. Поняття «правовий статус особи» тісно пов'язано з поняттям «правоздатність». У римському праві правоздатність позначалась «caput». Бути правоздатною особою значило «caput habere». У Римі правоздатними були лише вільні люди, однак не всі з них наділялися однаковими правами. Правоздатність виникала відразу після народження і припинялася зі смертю. Якщо особа потрапляла у полон, рабство чи була засуджена до довічної каторги, її правоздатність припинялась.

Правоздатність особи визначалася трьома критеріями: status libertatis - стан свободи; status civitatis - стан громадянства; status familiae - сімейний стан [2, с.29].

Стан свободи означав, що людина вільна, і не є рабом. Цей стан був домінуючим при визначенні правового статусу особи.

Стан громадянства означав що особа є громадянином Риму, а не іноземцем. Жителі Римської держави поділялися на власне римських громадян, латинів і peregrini. Вони досить значно різнилися за обсягом правоздатності. Лише громадяни Риму були наділені повною правоздатністю.

Сімейний стан відображав самостійність особи у сфері сімейних відносин. Таке становище в родині займав pater familias.

Повна правоздатність особи у сфері приватних відносин неодмінно приводила до можливості здійснення нею таких прав: 1) jus conubii – право брати законний римський шлюб, створюючи римську сім'ю; 2) jus commercii – право бути суб'єктом і учасником майнових правовідносин [4 с.269].

Відсутність чи зміна хоча б одного із вказаних станів призводили до припинення чи зміни обсягу правоздатності. Зазначені вище три основи правоздатності є взаємозалежними.

За життя людини правоздатність могла обмежуватись в таких випадках:

1) *Capitis diminutio minima* – мінімальна втрата правоздатності, коли окремі права втрачалися у зв'язку із зміною сімейного статусу.

2) *Capitis diminutio media* – середня втрата правоздатності. Це втрата частини прав через зміну статусу громадянства.

3) *Capitis diminutio maxima* – повна втрата правоздатності. Вона наставала внаслідок зміни статусу свободи.

Окрім вказаних вище трьох основних умов, на правовий статус особи впливали й інші додаткові обставини, а саме: стать, вік, стан здоров'я, звання, економічне положення, рід діяльності тощо.

Крім правоздатності, також існувало поняття дієздатності. Вона являла собою здатність від свого імені і на свій розсуд робити правові дії і особисто відповідати за них. Дієздатність наставала з певного віку і залежала від стану психічного здоров'я, способу життя громадянина. За віковою ознакою існувало три групи осіб. Перша – діти (хлопці і дівчата до 7 років), друга – дівчата віком від 7 до 12 років, хлопці – 7-14 років, третя – молоді люди до 25 років.

Повністю недієздатними були душевнохворі і недоумкуваті.

У сфері цивільного права обмеження правового становища жінки полягало у тому, що вона не могла займати публічну посаду, бути суддею, пред'являти від свого імені судовий позов. В імператорський період опіку над жінками було скасовано і вони отримали можливість самостійно розпоряджатися своїм майном.

Звання особи або рід її діяльності, професія часто впливали на її цивільну правоздатність і дієздатність. Особливими привілеями і пільгами користувалися військові і духовенство.

Отже, визначальним елементом правового статусу особи у Стародавньому Римі було існування трьох станів: стан свободи; стан громадянства; сімейний стан. У Римській державі не існувало поняття «правоздатність» в такому сенсі, в якому воно є в сучасному праві. Її можна відобразити сукупністю таких понять як *status, caput, commercium*. По суті це і є правоздатність. Таким чином, римськими юристами було створено єдиний режим, що регулював правовий статус особи, що відповідав античним уявленням про місце людини в суспільстві і державі.

Коваленко Валерія Василівна

*Студентка I курсу інституту підготовки
кадрів для органів юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

АРЕОПАГ В АФІНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Взагалі утворення Афінської держави пов'язане з об'єднанням чотирьох іонійських племен, процес об'єднання відбувся за часів правління легендарного царя Тезея, який правив у IX-VIII ст. до н.е. Важливим кроком для здійснення функціонування держави було проведення реформ, найважливіша з яких, якраз таки була спрямована на об'єднання філ (племен) Аттики (VII ст. до н.е). таким чином утворився єдиний народ, що був підвладний Раді племен. Очевидно те, що афінський поліс натепер ставав територіальною формою політичної організації суспільства. Даний факт вказує нам на необхідність наявності централізованого управління таких соціальних явищ як конфлікти між громадянами, іноземцями, рабами та іншими представниками населення Афінської держави.

Згідно з указами Тезея відбувся поділ повноправного вільного населення на три розряди. Перший – евпатриди – благородні люди, які були єдиними особами, що мали право посідати громадські посади, другий – геомори – землероби, третій – диміурги (звичайні ремісники). Що стосується управління, то на ряду з племінними органами були створені колегії архонів, народні збори, а також ареопаг, діяльність якого варта окремої уваги. Ареопаг – це орган управління, так звана рада, що складалася з евпатридів. Місцем збору евпатридів слугував пагорб бога війни Ареса, що був розташований поблизу Акрополя і мав назву Ареопаг, саме тому рада стала називати себе ареопагом. Діяльність ареопагу складалася з укладання законів, здійснення судової влади, контролю Народного зібрання, а також дій посадових осіб – архонів, що обиралися з метою управління поточними справами, на початку своєї діяльності ареопаг обирав одного, згодом дев'ятьох. Важливо зазначити, що архонт, після річного перебування на посаді ставав членом ареопагу пожиттєво. Щодо судової функції ареопагу варто сказати, що ареопаг під керівництвом архонта-базилевса розглядав справи про умисні вбивства, крім того, міг проводити розслідування справ про державні злочини (за дорученням Народних зборів).

Кажучи про значення ареопагу, можна заявити, що він відіграв важливу роль вищого управлінського, а також законодавчого органу Афін у період з IX по VI ст. до н.е. У ранню епоху він був найважливішим органом Афінської держави. Ареопаг по суті був зборами аристократії, які не перед ким не звітувалися, а також ніким не обиралися.

З приходом до влади царя Соломона починаються нові реформи, що торкнулися політичного устрою Афін. Був створений новий державний орган управління, що мав назву «Рада чотирьохсот», цей орган функціонував паралельно з ареопагом, і якщо ареопаг був представлений вищими майновими розрядами, то до Ради могли обиратися всі, крім фетів. Солон зберіг ареопаг, що по суті був представлений родовою аристократією, яка мала право нагляду й контролю за діяльністю Народних зборів, наглядала за дотриманням законів. Збереження ареопагу було компромісним рішенням, яке, на жаль, не могло повністю задовольнити потреби як родової аристократії так і демосу, це призвело до протистояння цих верств населення.

Щодо політики Клісфена, то за його правління ареопаг продовжував свою діяльність. Хоча поступово ареопаг втратив більшість своїх функцій.

Особливих змін ареопаг зазнав за правління Ефіальта (462 р. до н.е). Вважається, що своїми реформами Ефіальт позбавив ареопаг не споконвічних, а додатково наданих йому прав. Свій моральний авторитет ареопаг міг отримати в період греко-персидських війн, включаючи Саламінську битву. Проте, Ефіальт реформував не стільки моральний авторитет, скільки його політичне значення. У 462 р. до н.е виходить закон, що позбавив афінський ареопаг колишнього впливу. Існує дві точки зору на дану ситуацію: перша – мета цього закону полягає у демократизації Афін, друга точка зору проголошує те, що дана реформа є адміністративним удосконаленням. Аристотель повідомляє: «Ефіальт відняв у цієї ради всі додатково надані їм права, які заключалися у охороні державного порядку і передавав їх частину Раді п'ятисот, частину – народам і судам.»(Arist.Ath.Pol.25.2). Перш за все, ареопаг позбавлявся права нагляду за законами. Крім того, ареопаг позбавлявся права розгляду ісангій – заяв, з яких нерідко починалися судові процеси, право їх приймати отримали гелієї та Рада п'ятисот, право перевірки кандидатів на ключові посади також передавалися гелієї та Раді п'ятисот, крім того, ареопаги позбавлялися права розглядати звіти посадових осіб, це право передавалося тим самим органам. Очевидно, що

важливим наслідком реформи стало розширення компетенції Народного суду. За думкою Аристотеля причиною реформування ареопагу стало його домінування. Аристотель писав : « Після мідійських війн знову посилилася рада ареопагу і стала управляти державою, взявши на себе керівництво не в силу певного законодавства, а внаслідок того, що йому були зобов'язані успіхом морської битви при Саламіні. Стратеги повністю розгубилися, не знаючи, що робити і об'явили, щоб кожен рятувався як може, а між тим ареопаг, діставши гроші, роздав по вісім драхм на людину і посадив всіх на кораблі. В період як мінімум сімнадцяти років після мідійських війн держава залишалася під керівництвом ради ареопага хоч і схилилася потрохи до спаду» (Arist. Ath. Pol.23.1-2).

У 487 р. до н.е вводилося жеребкування, що мало було погіршити склад ареопагу, котрий тепер поповнявся випадковими людьми, однак архонти все ж обиралися з представників, що належали до впливових сімейств. Можна припустити, що ареопагіти не залишалися безучасними при вирішенні долі представників знатної афінської фамілії. То ж, реформа Ефіальта можна і справді вважати демократичною.

Отже, ареопаг був важливим державним органом управління в ранню епоху розвитку Афінської держави, поступово з розвитком демократії функції та повноваження ареопагу були значно обмежені.

*Козлова К. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 1 курс, 5 група*

ЦАРИЦА КЛЕОПАТРА

Клеопатра VII Філопатор стала останньою царицею Стародавнього Єгипту (51 –30 рр. до н.е.), до 47 р. до н. е. вона правила сумісно з братом Птолемеєм XIII .

Царица отримала владу у важкі часи, коли вже завершилась епоха панування Єгипту й у світі вирішальну роль відігравав Рим, захоплюючий сусідні держави й перетворюючий їх на свої провінції. Але Клеопатра кинула виклик потужній імперії і виборола бажаний результат своїм блискучим розумом, хоробрістю, впевненістю та красномовством. Вона зачарувала двох найбільш впливових римлян своєї епохи й, перш ніж зазнати поразки та опинитися в руках третього, створила імперію, перевершуючу й мрії перших Птолемеїв.

Фактичними правителями Єгипту в перші ж роки після смерті Птолемея XII стають царські сановники, яким вдається посварити сестру з братом. Вони спровокували повстання в Александрії, оголосив народу, що Клеопатра прагне володарювати одноосібно, і заради цього вдається до допомоги Риму. Царица біжала а Сирію, а сановники продовжували правити від імені Птолемея XIII.

Незабаром Клеопатрі вдається зібрати армію на кордоні Єгипту й Аравії. Вона виступала проти свого брата, їх війська зустрілися біля Пелусії, але у 48 р. до н.е. Гай Юлій Цезар прибув до Єгипта й, виявивши, що країна знаходиться на грані громадянської війни, запобіг початку битви.

Клеопатра добилася аудієнції з імператором. Жінка так його зачарувала, що Цезар повернув їй титул та привілеї цариці. Молодий Птолемеї розлютився та напав на Цезаря, але загинув у ході бою, а його сестра стала одноосібною правителькою.

Імператор відправився на прогулянку по Нілу з Клеопатрою, а згодом у них народився син Цезаріон. Царица перебувала у Римі до вбивства Цезаря (44 р. до н.е.).

Повернувшись до Олександрії, Клеопатра проявила себе як розумний правитель і мужня жінка. Царица ліквідувала римські позики, реформувала податкову та грошову системи. Протягом декількох років Єгипет з розореної податками держави перетворився в багату й могутню країну.

У 41 р. до н.е. Марк Антоній викликав Клеопатру до себе, щоб висловити невдоволення тим, що вона підтримувала його ворогів, але її велична поява змусила його змінити гнів на милість. У 36 р. до н. е. вони одружились, у них народилося троє дітей.

Основне завдання Єгипту полягало у створенні підкріплень для військово-морського флоту Антонія, однак статус країни по відношенню до Риму не був визначеним. Єгипет був швидше не васалом, а автономною державою і союзником Риму, що знаходився під його протекторатом. Антоній подарував Клеопатрі Халкіду, частину Калікії та Криту, Кіпр, Баальбек, Галілею, а також Тир, Сідон і Юдею.

Відомості про великі території, передані єгипетській династії, викликали роздратування у правителів Риму. Вступаючи на посаду консула, Октавіан Август уперше виступив із публічною критикою Антонія.

У 31 р. до н.е. Октавіан оголосив війну Клеопатрі. Вирішальна битва відбулася біля мису Акцій. Флот Клеопатри й Антонія зазнав поразки. Антоній повернувся до своїх легіонів, а Клеопатра - в Олександрію, щоб спорядити нові війська. Октавіан вів переговори з царицею, він вимагав, щоб Клеопатра вбила Антонія - тільки тоді він зможе гарантувати їй життя. Коли Антоній програв битву у Олександрії, йому повідомити, що Клеопатра загинула, бо царица сподівалася, що, почувши цю новину, він покінчить із собою, і була права. Після цього Клеопатра намагалася заморити себе голодом, але Октавіан погрожував вбити її дітей, і вона була змушена продовжувати жити. А коли Клеопатра дізналася, що її дітей поведуть в якості бранців під час тріумфу Октавіана в Римі, жінка зважилась на самогубство (30 р. до н.е.)

Отже, імператорські плани Клеопатри, яка намагалася за допомогою Цезаря і Антонія створити єдину римсько-єгипетську державу, зазнали краху. Проримська орієнтація цариці, безумовно, відстрочила падіння елліністичного Єгипту. Клеопатра вдало поєднувала зовнішню відданість великим правителям Риму із захистом політичних інтересів своєї країни, намагалася зробити Єгипет не об'єктом римської експансії, а її співучасником. Особисті якості владної цариці наклали своєрідний відбиток на ці сміливі проекти, але саме ці авантюрні спроби й привели правительку до поразки.

*Коліванова Лоліта Ігорівна
Студентка 1 курсу 7 групи
Інституту підготовки кадрів
Для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

СТАНОВИЩЕ ЖІНОК ЗА РИМСЬКИМ ПРАВОМ

У Стародавньому Римському праві жінки були майже всі підкорені обмеженням у правовідносинах. Вона залежала або ж від батька або ж від свого чоловіка, а також опікуна та брата.

Коли тільки розпочинався розквіт римського права вже була встановлена необмежена влада домовладки над сім'єю – тобто агнатами.

Жінка в такому шлюбі мала обмежені права ,вона була вся під владою чоловіка,тобто була другорядним членом в сім'ї,а також чоловік мав право на усе її майно.Але через деякий час римське право починає швидко розвиватись і вже з'являється така форма шлюба як – без необмеженої влади чоловіка.На кінці другого етапу розвитку римського суспільства виникає термін «Конкубінат»

Конкубінат - в сучасному розумінні як « цивільний шлюб» позашлюбне життя.

Але все ж таки жінка як займала друге місце в сім'ї так це і залишилось ,незважаючи на зміни .Іноді мені здається що жінки були схожі на рабів.Чому?Да тому що,якщо взяти до уваги публічну сферу й починати порівнювати рабів и становище жінки то вони були схожі тим що:

- 1)Вони не мали ніяких політичних прав.
- 2)Не допускалися ні до яких громадських та політичних посад.
- 3)Не брали участь у виборах.

Щодо головного,законний римський шлюб поділявся на два аспекта:

1. «Cum manu» цей шлюб передбачав собою чоловічу владу,тобто з накладанням руки.
2. «Sine manu» шлюб без чоловічої влади,тобто шлюб без накладанням руки.

Якщо, починати говорити про шлюб без чоловічої влади сіне ману,то жінка була повністю вільна в своїх правах на відміну від cum manu,бо цей шлюб мав наслідок встановлення влади чоловіка над дружиною.В шлюбі сіне ману все було на чоловіку,тому що шлюб був патріархальним,але він мав право на користування майном жінки,тобто її приданим. Приданим були речі або якісь цінності жінки набуті до шлюбу.Але у разі розлучення, жінка забирала свої речі тобто придане та те майно яке було придбане у шлюбі для загального користування.

Також щодо розлучення,подавати на нього в усіх формах любу мав право чоловік,а жінка мала право тільки у сіне ману. Цей вид шлюбу був більше поширений,а його родзинкою було те, що в один й той самій день,кожного року жінка повинна була уходити з дома чоловіка на три дня до батьків,тим самим вони відновлювали цей шлюб.

Шлюб Cum manu тягнув за собою необмежену владу чоловіка.Чоловік міг робити з нею все що завгодно.Він мог продати в рабство або кабалу,також міг покарати її шляхом фізичної сили, вона для нього була річчю.

Вона не мала ніяких прав,не була самостійною ,була позбавлена правоздатності ,не мала права укладати правочини,і на відміну від браку сіне ману,її придане у разі розторгнення шлюбу залишалось у владі чоловіка.

Жінка була більш наближена до батьків свого чоловіка, можна сказати була їм донькою, але позбавлялась агнатських зв'язків зі своїми родичами.

Отже, на мою думку жінка мала найбільш обмежену волю, залежала вона не тільки від чоловіка, а й від батька,опікуна.Було декілька різновидів шлюбу,а найпоширенішим був шлюб «sine manu»Я б навіть сказала, що на ті часи, жінка перебувала в скрутному становищі.

*Колодєєва Вероніка Михайлівна,
студентка 1 курсу 13 групи
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Реформи Мейдзі

Коли імператор Муцухіто прийшов до влади у 1867 році, Японія, в якій панували пережитки феодальних відносин, залишені після режиму сьогунату, була під загрозою колонізації, тому для трансформації країни від аутсайдера до лідеру необхідно було терміново провести ряд реформ, які б охопили усі сфери життя.

Основною метою реформ була саме модернізація країни за західними зразками, , перетворення Японії на повноправного учасника міжнародної політики і торгівлі. Підґрунтям для проведення масштабних перетворень слугували націоналістичні ідеї.

У період проведення реформ державна влада цілком належала імператору. Його статус та права було закріплено у Законі про імператорський дім, що також встановлював чіткий порядок процесу престолонаслідування. Закон не описував державні уповноваження монарха, так як під час реформ реальна повнота влади надавалася уряду, що згодом було закріплено у конституційних угодах.

Одними з перших заходів реформаторів були перетворення, направлені на знищення тих типів феодальних відносин, що несли в собі пережитки системи сьогунату. Так, вся влада перейшла до Великої державної ради (Дадзокану), що виконувала як законодавчі, так і виконавчі функції. До керівництва Дадзокану входили головний державний міністр із своїми замісниками і радниками. Зазвичай вони походили з придворної аристократії чи вищих самураїв, або ж були принцями крові.

У восени 1868 уряд почав проводити реформу адміністративно-територіальної влади.

Основною перепоною для централізації країни став поділ Японії на окремі князівства (їх нараховувалося близько 280). Князівства часто ворогували між собою, а деякі з них навіть виступали проти Імператорської влади.

В ході реформи до князівств були направлені імператорські чиновники, які слідкували за виконанням розпоряджень центральної влади, даймьо також були вимушені повернути документи на володіння доменами . І врешті-решт , у 1871р. едиктом імператора було остаточно скасовано поділ на князівства . Натомість у країні було введено система префектур. Територію було поділено на 72 префектури (кени) і 3 столичні округи (фу), правителями яких були урядові чиновники.

У 1869 було розпочато реформу японської соціальної моделі. Внаслідок, адміністративно-територіальних змін було скасовано стан даймьо. Отже, було започатковано новий поділ суспільства на вище дворянство, родове дворянство та простолюди. Я погоджуюся з думкою Каюка Д.Г, що «подібний формальний суспільний поділ, власне кажучи, не ліквідував повністю феодальну станову систему, що, в принципі, і не було доцільним у невідповідному до цих змін суспільстві...».Оскільки не зважаючи на реформу, місце так званої еліти все одно займали колишні даймьо, що продовжували утримувати велику владу у своїй руках, становлячи при цьому незначну частку тогочасного населення країни. Однак вже протягом наступних декількох років урядом було проведено низьку заходів, спрямованих на ліквідацію феодальних пережитків. Було прийнято закони

про громадянську рівність, запровадження обов'язкових прізвищ, скасування колишніх обмежень у шлюбі.

З метою створення сприятливих умов для розвитку торгівлі і промисловості уряд здійснив фінансово-грошову реформу. До грошового обігу була введена єдина загальнодержавна монета – ієна, яка замінила усі 1694 грошові знаки, що використовувалися японцями до цього. Також у 1872 році був утворений державний банк.

Була проведена реформа освіти, у ході якої було запроваджено обов'язкову чотирирічну освіту, також було відкрито велику кількість шкіл, професійних коледжів, жіночих шкіл, науково-освітніх установ та вищих навчальних закладів. Наприклад: військова академія в Токію, Мейрокуся (перша в Японії наукова організація для вивчення ідей Заходу, Європи та лібералізму), Токійський університет.

Реставрація Мейдзі проходила під девізом «Багата країна–сильна армія» («Фукоку кехей»),тому чільне місце серед реформ відділялося саме військовій реформі. Насильницьке «відкриття» країни шляхом договорів з США, Росією, Францією, Голландією та Португалією, гостро поставила перед урядом питання щодо створення нової армії. Тому вже у 1872 році було видано закон, що проголошував обов'язкову військову повинність. Остаточно поширивши свою дію на всю територію країни у 1873 році, він ґрунтувався на проголошених раніше принципах рівності всього населення, оскільки забов'язував усіх чоловіків, що досягли двадцятирічного віку відслужити три роки у збройних силах Японії. Також було розпущено загони самураїв, створених у період сьогунату, що свідчило про втрату самураями статусу захисників країни і закріпленими за ним привілеїв. Реформа безумовна була вдалою, оскільки вже на початку 90-х років XIX століття загальна чисельність регулярної армії становила близько 209 тис. осіб. Тобто в руках уряду опинилася сила ,яка могла за словами генро Ямагата, всередині країни втихомирити бунтівників, а за її межами – довести, що Японія може протистояти будь-якому ворогу.

Створення сучасної армії вимагало значних матеріальних вкладів. Тому в цілях отримання державною скарбницею коштів необхідних для зміцнення армії у 1872-1873 роках були проведені аграрна й податкова реформа. Аграрна реформа передбачала проведення розмежування земель та встановлення їх фактичних власників. Через поширення оренди землі було важко визначити реального хазяїна ділянки, що ускладнювало процес оподаткування. Саме ці реформи боляче вдарили по інтересах дрібних землевласників. Оскільки високий податок призвів до масового розорення та зубожіння селян.

Наступним етапом змін у тогочасному ладі стала модернізація системи судочинства. За реформою суд і прокуратура були виокремлені з адміністративного апарату держави. Та, треба відзначити, що не дивлячись на це суд не отримав повної незалежності, так як місцеві суди тривалий час контролювалися державними чиновниками. Лише після організації Верховного суду у 1875 році, їм було заборонено втручатися у суддівство. Отже, судова реформа принесла перш за все принципи незалежності у судоустрій країни.

Прийнята у 1889 році Конституція закріпила основні зміни принесені реформами. Передусім це стосувалося нових прав та обов'язків населення. Так у другому розділі Конституції основними обов'язками визнавалася саме сплата податків і несення військової служби, а також було проголошено низку прав населення, таких як право на недоторканість

житла, вільне віросповідання, свобода слова, вибору місця проживання... У Конституції були також окресленні повноваження парламенту і підкреслювався статус імператора.

Отже, реставрація Мейдзі представляла собою ряд реформ, проведення яких було переломним моментом у історії Японії. Країна за декілька десятиліть із відсталого феодалного государства перетворилася на передову капіталістичну державу.

На мою думку, оберненою стороною медалі стало зростання планів японської еліти щодо колоніальної експансії і зростання японського мілітаризма. Саме ці явища потім стануть одними з головних передумов Другої світової війни.

Фетісова Ю.О.,

Національний юридичний університет

Імені Ярослава Мудрого,

Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,

1 курс, 5 група

Конституція Сетоку

Японія - одна з країн Давнього Сходу, у яких право унікально та принципово різниться від права та правової системи усього світу. Японія розташовується на острові, саме тому вона була ізольована протягом багатьох сторіч. Право в Японії формувалося під впливом права та культури Китаю. «Конституція Сетоку» 604 р., «Маніфест Тайка» 646 р. і «Звід законів Тайхо» 701—702 рр. - перші письмові пам'ятки японського права. Ця Конституція була першим та важливим правовим документом Японії, який нам відомий. Її повна назва - «Сімнадцятистатейна конституція спадкоємця Сетоку», яка також відома як «Закон сімнадцяти статей». Цю Конституцію уклав принц Сетоку в 604 році, а закони, які містилися в ній, були більш політико-моральними порадами, ніж суворими юридичними приписами. Оскільки принц Сетоку був активним прихильником буддизму, саме він сприяв становленню буддизму, як державної релігії Японії в кінці VI ст., то декілька статей присвячені саме цьому. Після прийняття «Конституції Сетоку» визначається принцип державного управління. Загальний закон проголошується основою порядку, а правитель - його представником, який може вимагати від своїх чиновників обов'язкового підпорядкування. Ця Конституція, перший законодавчий документ Японії, є значимою, бо її вплив позначився на подальшому розвитку права та створення законодавчих актів у цієї державі.

Перша стаття законів розкриває сенс створення цих законів. Тобто пояснює, що в країні пануватиме спокій, якщо серед правителів буде гармонія: «Гармонія - понад усе, і всякого заохочення і похвали гідно припинення будь-якої несправедливої непокори. Погляди всіх людей залежать від того, до якого кола вони належать. Лише деякі з них мудрі, а деякі не підкоряються своїм панам і батькам і йдуть в сусідні селища. Однак коли нагорі панує гармонія, то і внизу все спокійно, і під час обговорення справ досягають згоди і вірного погляду. Тоді все виявляється можливим і немає нічого, що не могло б бути зроблено».

У наступних статтях ретельно розглянуті відносини між правителем, чиновниками й народом, адже найголовнішою метою створення цієї Конституції було зрівняти та об'єднати все населення Японії.

«Закон сімнадцяти статей» проголошував для правителів їх суверенітет, встановлював правила поведінки та наказував бути справедливими (ст.4,12). Для чиновників ці закони давали наказ дотримуватися певним правилам. Наприклад, у статті 8 затверджується їх робочий день, у статті 5 наказували відмовитися від жадібності та справедливо розбиратися у скаргах, а статті 14 та 15 засуджували заздрість. Встановлюється правило прийняття важливих рішень разом (ст.17), а також оцінювати будь-які справи по заслугах (ст.16). Про становлення єдиної системи, яка була спрямована на запобігання додаткових поборів з населення з боку місцевої знаті, розповідалося у дванадцятій статті. Звичайний народ закони переконували підтримувати згоду і гармонію у відносинах між старшими і молодшими, між правителем і підданими, батьками і дітьми, між селищами(ст.6). «Закон з 17 статей» радить жити за згодою, гармонією, служити суцільним справам, а не особистим.

Отже, за правлінням принца Сетоку з'являється перший нормативний документ, перша декларація – «Закон з 17 статей» (604 рік), яка започаткувала принципи державного правління, а також встановила певні гарантії захисту прав підданих від утиску з боку чиновників. «Конституція Сетоку» була настановами правителя Японії, головною метою створення якої було забезпечення національної єдності країни, а також закріплення найважливіших суспільних цінностей для всього суспільства. Найголовніше - «Конституція Сетоку» зрівнювала в правах усе населення Японії. Тож, це було важливо для подальшого розвитку права в Японії.

Косінов Владислав Дмитрович

*Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого*

*Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції 1 курс, 13 група*

КОРОЛІВСТВО НАВАРРА

Проблема розшарованості іспанського суспільства, діалектів, політичних поглядів існує і сьогодні, тож треба глибоко зазирнути у недри історії Іспанії, щоб зрозуміти, яким чином відбулося становлення та об'єднання цієї країни на прикладі Королівства Наварра

Середньовічне королівство, першою назвою якого є Королівство Памплони, розташовувалося на півночі Піренейського півострова, на захід від Піренеїв. Королівство існувало з IX століття до 1620 року. До його складу входили землі по обидва боки Піренеїв близько Атлантичного океану - сучасна провінція Наварра в Північній Іспанії та Нижня Наварра в сучасній Південній Франції.

Була заснована у 75 р до н.е римським полководцем Гнеєм Помпеєм на місці розселення васконів Ірунья місто Помпело, ставший потім столицею Королівства Наварри Памплоной. Римляни збудували інфраструктуру, навчили місцеве населення використовувати плуг та вирощувати виноград, сприяли економічному піднесенню васконів.

Після падіння Римської Імперії землі басків хотіли підвести під свій контроль вестготи та франки, через що у 7 ст н.е задля контролю над 3х Піренеями були сформовані герцогства Васконія (під впливом Держави Франків) та Кантабрія(під впливом Вестготского королівства).На початку 8 ст частина КН була захоплена мусульманами, закріпившись в гірських районах, баски вели боротьбу проти мусульман і франків. У 778 р Карл I Великий , заснявши більшу частину королівства ,та ,подолавши мусульман, потерпів

поразку від басків. На поч. 9 ст. Людовик Благочестивий відвоював Зх. Піренеї, які увійшли до складу Іспанської марки. У 820-х рр. почалося об'єднання земель басків під управлінням графа Памплони Іньїго Аріста. Іньїго Аріста домогся фактично незалежності від держави франків, подолавши їх у битві, яка увійшла в історію як «Третя битва при Ронсевале» і підпорядкував собі ряд значних територій. Влада Іньїго Аріста була задіяна не на всі землі басків; області на кордоні Алави і зх отрів Піренеїв з центром в Сангуеса («інша частина королівства») управлялися родом Хіменес. Представник цієї династії Санчо I Гарсес зайняв в 905 трон Наварри (правив до 925). Його праправнук Санчо III Великий в 1-ій третині 11 ст зумів оволодіти всією північною частиною Піренейського півострова, об'єднавши під своєю владою, крім власне Н., королівства Леон, Кастилія і Арагон. З 1076 по 1134 роки королівство підпорядковувалося владі правителя Арагона Санчо I, оскільки після смерті Санчо IV не залишилось кровних родичів і лише під час правління короля Гарсія Раміреса (1134 - 1150) змогла віднайти політичну незалежність.

У 1234 році королем Наварри був обраний граф Шампані Тібо IV, так як чоловіча лінія династії Хіменес прісеклась. Король Наварри був васалом французького короля. У 1274 році його змінює династія французький королів Капетингів. Ліусом I Наваррський, що правив з 1314 року, був одночасно королем Франції Людовік X. Капетинги не жили в Наваррі та управляли територіями на півдні Піренеїв через повноважних губернаторів, які не завжди були знайомі з законами і звичаями Наваррського королівства. У 1328 році граф Філіп III д'Евре був коронований Королем Наварри. Французьке панування в регіоні тривало до XVI століття.

Особливу частину в історії Королівства Наварра відіграла громадянська війна (міжособна війна за корону між сином покійної королеви Бланкі I та її сином Карлом Віанським, що тривала з 1451-1455 рр), наслідком якої стало приєднання південної частини королівства до Кастилії. Землі ж північної Наварри у 1589 році остаточно припинили самостійність, коли на трон прийшов Генріх IV - король Франції, який поклав початок династії Борбонів. Нижня Наварра увійшла в склад Франції до Французької революції 18 ст. Верхня Наварра мала статус віце-королівства. Після приєднання до Кастилії владу в південній частині Наварри належала віце-королю, який проводив в Памплоні політику кастильського монарха. Позитивним аспектом союзу з Кастилією є те, що наваррці отримали повноваження входити до кастильських кортесів (станово-представницькі збори (парламенти), найдавніші на території Західної Європи.) Кортеси Наварри збирались з XVI по XVII ст для вирішення різних політичних та економічних питань.

Королівство залишалось вірним кастильській короні і під час правління династії Габсбургів в XVII столітті, під час політичної кризи в зв'язку з відділенням Португалії і повстанням в Каталонії. Поступово, по мірі згасання франко-іспанського територіального суперництва, Наварра перетворилася в забуте королівство, яке стояло на периферії політичної і економічної влади.

Під час наполеонівського нашествия в 1813 р іспанські та англійські війська осадили Памплону, де знаходився окремий французький гарнізон, його капітуляція ознаменувала кінець війни для Наварри.

З 1841 р з прийняттям закону у Хартії вольностей- провінція отримала економічну, а також адміністративну свободу у складі королівства Іспанії. Сепаратизм в Наваррі набув апогею на початку та в середині XX ст, відкривається Баскасий центр, де проповідують

карлізм , а в період Франкської диктатури Королівство всебічно підтримувало диктатора. З 1982 р автономне співтовариство.

Отже, проаналізувавши все вищезгадане, можна сказати ,що Королівство Наварра має велику історію розвитку від племені васконів до автономної області в Королівстві Іспанія, яка має власні- мову, котра закріплено на законодавчому рівні , традиції та звичаї , закони.

Костін Микита Ігорович

студент 1 курсу 5 групи

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України НЮУ ім.Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ НІМЕЧЧИНИ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ВВЕДЕННЯ В УКРАЇНІ

Кримінальне Уложення Німеччини під час його створення ґрунтувалося на дослідженнях і переконаннях науковців «класичної школи права», таких як: Р. Гегель, І. Кант, А. Фейєрбах, К. Биндинг. Вони розглядали злочин з точки зору, що ним може визнаватися будь-яке за своєю природою діяння, яке прямо заборонене законом. Автором ж Кримінального Уложення Північно-Німецького союзу став німецький правознавець Адольф Леонард.

Наводячи загальну характеристику документа, варто зазначити, що Кримінальне уложення Німецької імперії 1871 р. складалося з трьох частин, перші дві з яких були присвячені загальним положенням та принципам кримінального законодавства Німеччини: принципів розмежування правопорушень і призначення кримінального покарання, а також інститутів стадій вчинення злочинів і форм співучасті. Третя книга представляла собою Особливу частину, закріпивши конкретні види злочинів і покарань.

Злочинні діяння Кримінальному уложенні 1871 р. розподілені на злочини, проступки і поліцейські порушення, залежно від тяжкості передбачених за них покарань.

Відповідно до ст. 11 чинного Кримінального Кодексу України злочином визнається передбачене КК суспільно-небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Поряд із цим в нормативно-правових актах України містяться склади діянь, які за своєю природою наближені до злочинів, але через низький рівень суспільної небезпечності не відносяться законодавцем до категорії злочинних. Наразі в Україні проходить реформа кримінального законодавства, яка затверджена Концепцією реформування кримінальної юстиції, що передбачає в подальшому введення інституту кримінальних проступків.

У Німеччині, на відміну від України, законодавець передбачив більш ґрунтовний розподіл суспільно-небезпечних діянь, що передбачає наявність в Кримінальному Уложенні кримінальних правопорушень, які поділяються на злочини і проступки. Підставою поділу, відповідно до ст. 12 КК ФРН, є розмір передбаченого покарання. Так, злочином у ФРН визнається діяння, основне покарання за вчинення якого, не більше одного року позбавлення волі. В свою чергу, проступком у ФРН визнається, суспільно-небезпечне діяння, покарання за вчинення якого становить менший строк, або грошове стягнення (штраф). Такий розподіл на перший погляд мало чим відрізняється від сучасного українського законодавства, адже чинний Кримінальний Кодекс у ст. 12 містить навіть більш детальний розподіл злочинів за ступінню тяжкості, що здається більш логічно обґрунтованим, бо через це у осіб, що

підозрюються у вчиненні злочину є можливість бути звільненими від кримінальної відповідальності, за вчинення злочинів невеликої тяжкості, або злочинів середньої тяжкості з необережності вперше. Але поряд із Кримінальним Кодексом існує, зокрема Кодекс про адміністративні правопорушення, який містить склади правопорушень криміногенного характеру (дрібне викрадення чужого майна, дрібне хуліганство та ін.). На перший погляд, гарантії щодо додержання прав і свобод особи, що підозрюється винною у вчиненні адміністративного правопорушення, існують і в КУпАП, але при більш детальному аналізі, можна виявити, що такі особи не захищені конституційними гарантіями, передбаченими ст. 62 Конституції України, яка закріплює презумпцію невинуватості, також КУпАП не містить інституту обставин, які виключають адміністративну відповідальність, інституту звільнення від неї, тощо. Окрім цього, на осіб, які вчинили адміністративне правопорушення не розповсюджуються гарантії, які забезпечуються ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, тощо.

Метою запровадження інституту кримінального проступку є реалізація державної політики із гуманізації кримінальної відповідальності, оскільки ступінь суспільної небезпечності кримінального проступку є нижчим від суспільної небезпечності злочину, що робить їх відмінними за матеріальною ознакою. Відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції, на мою думку, впровадження такого інституту в Україні є доцільним та повинно бути спрямоване на реалізацію наступних завдань: оптимізація роботи органів досудового розслідування та органів кримінальної юстиції; посилення гарантій додержання основних прав та свобод людини; важливим завданням також є відмежування злочину та адміністративного правопорушення від кримінального проступку. Однак, суттєвим зауваженням щодо впровадження цього інституту у чинне законодавство, є створення об'єктивних підстав його впровадження, бо механічне перенесення (тобто розмежування діянь за видом та розміром покарання) адміністративних правопорушень криміногенного характеру до інституту кримінального проступку, не тільки не забезпечить реалізацію принципу гуманізації кримінальної відповідальності та покарання, а й створить додаткове навантаження на органи досудового розслідування, бо з'явиться необхідність у ньому там, де раніше воно необхідним не було.

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що кардинальна зміна кримінального законодавства стосовно запровадження кримінального проступку повинна відповідати Основному Закону — Конституції України, а також принципу послідовності законодавства, тобто, законопроекти про внесення змін до кримінального закону повинен базуватися лише на фундаментальних наукових дослідженнях, обговорюватися на науково-практичних конференціях, адже прийняття неякісних законопроектів може призвести до непрогнозованих наслідків.

*Краснова Єлизавета Едуардівна
Студентка 1 курсу 8 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Колегія стратегів в Афіській державі

За формою правління Афіська держава являла собою демократичну республіку, яка остаточно скалалася у 5 столітті до нашої ери та проіснувала до 30-х р.р 4 століття до нашої ери.

Основними органами влади Афінської держави були: Народні збори (єкклесія), Рада п'ятисот, гелієя, колегія стратегів та колегія архонтів.

Замість військового вождя — полемарха, згідно з реформами Клісфена, для військового керівництва був утворений колегіальний орган — колегія десяти стратегів. Згодом вони не просто стали військовими вождями, а найвищими державними урядовцями країни.

Заміщення державних посад в Афінській державі відбувалося за принципами виборності, терміновості, колегіальності, підзвітності, оплатності та відсутності ієрархії.

Колегія стратегів обиралася не жеребкуванням, а прямим голосуванням усіх учасників Народних зборів. Також, дозволялося переобрання на наступний термін.

Теоретично у віданні комісії були лише армія і флот, а фактично ще й державна скарбниця, зовнішні зносини і підготовка найважливіших питань для винесення на Народні збори.

Особа, яка претендувала на посаду стратега, повинна була мати певний майновий ценз.

Перед зборами стратеги повинні були відповідати лише за посадові злочини.

На відміну від колегії архонтів, усі члени колегії стратегів вважалися рівними.

Фактично ж завжди найбільший вплив зосереджувався в одних руках.

З середини 5 століття до нашої ери, роль колегії стратегів в системі державних органів значно зросла. Внаслідок піднесення колегії стратегів зменшилась роль археопагу. Археопег став судом, який займався умисними вбивствами, тяжким тілесним ушкодженнями і підпалами.

Під час війни верховне командування вручали одному зі стратегів(за вибором Народних зборів), в мирний час стратеги мали рівні права.

Крім суто військових функцій, стратегам доручалися й інші справи, що стосувалися зовнішньої і внутрішньої безпеки держави(розпорядження коштами, які виділяються на армію і флот, збір надзвичайних військових податків, визнання перемир'я, керівництво доставкою продовольства в Афіни, головування в судах у справах про військові злочини і тд)

Стратеги могли вимагати скликання позачергових зборів для прийняття будь-яких невідкладних заходів.

Інколи одному або декільком стратегам надавалася вся повнота влади, тобто можливість вирішувати всі справи без узгодження з Народними зборами і Радою п'ятисот (така посада називалася стратег-автократор).

Посада стратега була неоплачуваною, тому її могли виконувати лише ті особи, які мали нерухомість. Необхідною умовою було і перебування стратега в шлюбі.

Посаду стратега можна було займати кілька термінів поспіль. Прикладом може служити політична кар'єра Перикла – він заміщав посаду стратега понад 15 років, будучи фактично головою держави.

Здебільшого в число стратегів потрапляли представники провідних політичних угруповань Афінської держави.

Єдиною колегією вони діяли рідко – у разі вирішення Народними зборами питання про ostracism чи перевірки посадових осіб.

Серед десяти стратегів один повинен був командувати гоплітами, один — спорядженням флоту, один — охороною країни, два — охороною афінського порту Пірея, решта командувала армією в походах по черзі.

Стратеги не підлягали щорічному звіту, їхні дії обговорювалися лише в разі воєнної невдачі, підозри в зраді, звинувачення в крадіжці тощо. Судити стратегів мали право лише Народні збори.

Кожному стратегу шляхом голосування на Народних зборах надавалася певна компетенція. Дехто з них командував військом поза межами Аттики, інші відали такими ділянками: важкоозброєною піхотою; легкоозброєним військом; охороною країни і веденням війни в її межах; опікою портів і доків (двоє); командуванням флотом; наглядом за будівництвом і оснащенням кораблів. Всі інші стратеги виконували завдання залежно від обставин.

У походах стратеги представляли державу, розв'язували від імені держави конфлікти і спори, затверджували заповіти воїнів, головували в судах, які розглядали справи про військові злочини, та ін.

Стратеги мали право одноособово визначати винним воїнам покарання — усунення з рядів війська або штраф.

*Кузьміна Анастасія Олександрівна
студентка 1 курсу 7 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Мусульманське сімейне право

У більшості країн романо-германської та англо-саксонської правової сім'ї досить часто застосовується закріплення шлюбного договору у відповідних нормативно-правових актах. Цікавим є те, що у деяких країнах релігійно-правової сім'ї джерелом права визначаються релігійні приписи.

Мусульманське право вже давно вабить багатьох дослідників різних країн. Фундаментальною працею шлюбно-сімейних відносин є монографія В.В.Цмая «Регулирование семейно-брачных отношений мусульман правом личного статуса».

Регулювання відносин мусульманського подружжя базується на особливостях мусульманського права. Можна виділити три характерні ознаки цього права та їх вплив на відносини подружжя.

По-перше, це ізолюваність формування. Історією була складена ізолюваність західного світу від східного, що призвело до утворення суспільства, яке не було порушено іншою ідеологією. Через це виникло помилкове судження про мусульманське право. Прикладом є те, що наречена вступала до шлюбу без своєї згоди. Проте на це можна привести суру 4:19 Корану, де сказано: «О вы, которые уверовали! Вам не дозволяется принимать в наследство женщин против их воли.» В інших країнах того часу жінка успадковувалась подібно до речі, але у мусульман жінка і по сей час має рівні права з чоловіком під час вступу у шлюб.

По-друге, тісний зв'язок з релігією – ісламом. У мусульманському праві релігійні приписи займають переважаючу позицію та не можуть бути замінені іншими правилами.

По-третє, специфічність джерел мусульманського права. Основоположними правовими джерелами є Коран і Суна.

Відповідно до законодавства мусульманських країн також існують певні умови щодо укладення шлюбу. Ці умови мають бути в межах розумного та не суперечити канонам. Якщо ж ці умови порушувалися то:

- порушення з боку чоловіка притягало за собою розлучення з боку жінки;
- порушення з боку жінки – розлучення за ініціативою чоловіка, навіть без повернення приданого.

З часом регулювання подружнього життя мусульман почало набувати західних рис. Жінки намагалися докладно визначити свою права згідно шаріату (процес одруження, а не тільки домовленість жінки і чоловіка про матеріальні та інші умови подружнього життя).

Однак сучасні тенденції не завжди вдало поєднуються із засадами самотнього мусульманського права, тому це призвело до формування додаткових умов.

Першою умовою є мерхіє (цінне майно, яке включається у шлюбний договір і виплачується чоловіком жінці у випадку розлучення за його ініціативою).

Другою умовою є полігамний шлюб. А саме здатність укладати декілька шлюбів одночасно, у тому числі і тимчасових.

Тимчасовий шлюб досить розповсюджений в наш час. Для дійсності такого шлюбу необхідно виконання декількох умов, а саме:

- період шлюбу повинен бути чітко визначений;
- повинно бути обговорено питання про придане.

Якщо недотримувалась перша умова, то такий шлюб набував статусу постійного шлюбу, а якщо друга, то договір вважався недійсним.

Отже, відносини мусульманського подружжя регулюються особливостями мусульманського права, а саме ізольованістю його формування, зв'язком з ісламом та специфічністю джерел регулювання.

Кулічковський Ігор Валерійович

Студент 1 курсу 7 групи інституту

підготовки кадрів для органів

юстиції України НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Особливості інституту аффатомії за раннього феодального права

Насамперед поява такого інституту як аффатомія, пов'язана перш за все з виникненням ранньої - феодальної держави Франків, яка виникла наприкінці V століття в північній частині сучасної Європи. Це була частково територія Західної Римської імперії, яку потім завоювали Франки на чолі з Хлодвігом I. Імперія Фраків проіснувала з 482 по 843 роки, яка потім стала називатися Французьким королівством. Становлення держави Франків забезпечується перш за все династії Меровінгів, а саме за правління короля Хлодвіга I який правив державою в період з 481 по 511 роки, та його наступників. Він зумів об'єднати усі племена франків методом виключення місцевих королів. В період з 480 по 490 роки Хлодвіг позбувається остатків панування римського герцога Сіагрея, і країна входить під його управління. Феодалізм – це суспільний лад, який утвердився і існував на території Західної Європи в 5-17 столітті. Це суспільний лад коли феодал дає залежним селянам землю в обмін на їх працю.

Передусім держава Франків – це феодальна держава, яка характеризується такими основними рисами:

- **Натуральне господарювання**

- Основними класами тогочасного населення були клас феодалів-землевласників і залежних селян, які мають власне господарство.
- Основними ознаками тодішнього суспільства є велике феодальне землеволодіння.
- Переважанням в таких державах монархічної форми правління.
- Безпосередній зв'язок права і релігії.
- Правова автономія міст.

Становлення інституту аффатомії походить насамперед з виникненням збірника ранньофеодального права у салічних франків «Салічної Правди». Цей збірник був виданий за часів панування короля Хлодвіга, який містив 65 статей які містили здебільшого перелік штрафів за правопорушення. Салічний Закон – регулював внутрішньо общинні відносини і містив в собі регулятивні норми кримінального та процесуального права, він також регулював майнові, речові, спадкові, зобов'язальні, сімейні відносини. В епоху правління Карла Великого (768-814 рр) «Салічна Правда» стала основою для законодавчих реформ, які проводив Карл Великий.

Аффатомія входить в розділ Спадкування, яке регулюється «Салічною Правдою». За салічним законом спадкове право лаштувало такі норми що рухоме майно син і дочка успадковували порівну. Земля як нерухоме майно переходила у спадок тільки по чоловічій лінії, сину, залишалася в одному і тому ж роді. Едикт короля Хільперика (561-584 рр.) встановив, що за відсутності у померлого спадкодавця синів майно успадковують доньки, а коли і їх немає, то брат чи сестра померлого. Аффатомія визначала, що майно спадкодавця ще при його житті передавалося в тимчасовий спадок будь-якій особі (третій особі), яка не мала родинних зв'язків з спадкодавцем завдяки укладенням угоди. Спадкове майно за аффатомією надавалося у користування на 12 місяців (тобто на один рік), при цьому учасники угоди домовлялися, що по закінченню терміну спадкування довірена особа передає майно спадкоємцю дарувальника. Угода відбувалася публічно в сотенних зборах під головуванням тунгина (Тунгин в Салічній Правді так звалася посадова особа, яка головувала на сотенних зборах) з дотриманням суворого ритуалу , при присутності не менш як трьох свідків. Аффатомія розповсюджувалася лише на рухоме майно.

*Леценко Софія Дмитрівна
студентка 1 курсу 13 групи
інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Піренейська або Іберійська унія

Іберійська або піренейська унія — це сучасне означення династичної унії корон Іспанії і Португалії в 1580-1640 роках. У ці роки влада іспанських Габсбургів — Філіпа II, Філіпа III і Філіпа IV – поширювалася на весь Піренейський півострів. Ослаблення португальської державності в роки унії поклато початок розпаду Португальської колоніальної імперії.

Після того, як в 1578 році молодий португальський король Себастьян I склав голову при Ель-Ксер-ель-Кебір, правляча Ависська династія виявилася на межі згасання. Королем був проголошений старий бездітний кардинал Енріке. Його смерть через два роки привела до гострої династичної кризи, в ході якої за корону змагалися онуки Мануела I –

закононароджених, але чужий португальцям Філіп II Іспанський (син Ізабелли Португальської), незаконно народжений пріор Антоніо I і герцогиня Катерина Браганса з чоловіком.

Війну за португальську спадщину виграла іспанська армія на чолі з герцогом Альбою, розгромили прихильників пріора Антоніо під Аљкантарою. У 1581 році Філіп II прибув до Лісабона і був коронований як португальський король Філіп I. Він забезпечив португальське представництво в управлінні єдиною державою, дозволив Португалії зберегти власні закони і грошову одиницю. У свій час навіть обговорювалася ідея перенесення столиці у Лісабон.

Висадка пріора Антоніо I з англійською допомогою в 1589 році не зустріла підтримки населення, і англійці, не маючи ресурсів для ведення затяжної війни, евакуювали претендента.

1580 — 1640рр. - це час персональної унії з Іспанією колон, коли імперія майже розпадається і відходить до Голландії та до Англії. Також тоді завершувалася епоха династії трьох Філіпів.

З усієї епохи перебування Португалії під владою іспанських королів — так званої “епохи трьох Філіпів” — найбільша кількість труднощів припало на долю останнього, Філіпа IV, який наслідував трон у 1621р.

Бурхливий початок XVII століття — століття революцій і самозванців, заповнене війнами, неврожайністю та повстаннями, це все щедро наділило країни Піренейського півострова. Знову в історичному розвитку його взяла верх тенденція до розпаду іберійської общини.

Цей процес торкнувся майже всього півострова. Нема сумнівів у тому, що характер сепаратистських рухів у Каталонії, Португалії, Андалусії та Басконії був різноманітним. Найбільшим успіхом цей процес завершився у Португалії, і знову, як же не один раз в історії цієї країни постає питання: чому? Чому тільки Португалії вдається ще раз і ще раз отримати незалежність після багатьох років перспективної унії, як мені здається?

Відділення Португалії від Іспанії в 1640 році неможливо зрозуміти без аналізу попередніх десятиліть. На протязі 60 років відношення в Португалії до унії було далеко неоднозначним та незмінним. Змінюючись з часом, воно було до того ж не однаковим і у різних соціальних верств населення. Значна частина крупної частини, яка мала велике земельне володіння в самій Португалії, змогла переорієнтуватися в новій ситуації, використовуючи службу при іспанському дворі. Набагато гірше виявилось положення дрібного і середнього дворянства, особливо враховуючи загальне положення економіки, зокрема сільського господарства в XVII ст.: доходи його різко падали, а на перемогу у конкуренції з кастильським дворянством розраховувати не приходилося, тим більше, що Габсбурги в Іспанії та в іспанських заморських володіннях спочатку стихійно, а далі в цілому усвідомлено висували на перші ролі саме кастильців. У зв'язку з цим у середі некоронованого дворянства могло виникати невдоволення унією та бажання розірвати її.

По іншому унія сприймалася торгівельно-підприємницькою верхівкою. Включення її у склад іспанської монархії мали для неї і позитивні, і негативні наслідки. Більшість португальських ділків тепер фінансували мадридський двір; через Мадрид вони змогли зв'язатися з європейськими кампаніями та банкірськими домами. Португалія навіть в іспанських колоніях користувалася монополією на торгівлю працею.

Не у самому гарному становищу залишилися португальські селяни. В умовах падіння доходів від колоній і загальній економічній нестабільності, притаманній XVII століттю, землевласники збільшували рентні платежі. За таких умов, селяни покидали свої землі. Це призвело до спустошень земель, скорочувалися посіви зернових культур, все більше відчувався постійний дефіцит хліба. Він був особливо відчутний у 30-ті роки в Бейре, Алантежу, тим більше, що в ці роки саме тут були жорсткі засухи.

Отже, події 1640 року для Португалії завершилася велика історична епоха. Досить неоднозначні наслідки мала саме ця унія з тієї причини, що закінчилася добре тільки у Португалії. Ця “революція”, як казали у Європі, набула великої популярності на континенті. Але вона досить сильно імпонувала усім своєю “законністю” у встановленні суверенітету королівства. І навіть своїм монархізмом. Довгі роки у свідомості європейців Португалія “панує” як приклад волелюбною і благородною країни.

*Лисенко Руслана Олександрівна
студентка I курсу 8 групи Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЗАКОНИ КНУТА ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ЗОНИ ДАТСЬКОГО ПРАВА В АНГЛІЇ

У другій половині X- на початку XI ст. Англію полонив датський король Кнут Великий . Він був коронований у Лондоні. Кнут Великий утворив державу у складі Данії, Англії , Шотландії , Норвегії та Швеції.

Під час правління Кнута Великого(1016-1035), виникає поділ влади Англії на три частини за положенням права , який застосовувався на Вессекс , Мерсію і Данелаг. Виділяється Вессекське та мерсійське право. Воно відрізнялося одне від одного лише в деяких пунктах , а Данелаг був специфічною територією англосаксонського королівства . Основою правової системи Данелагу було-скандинавське право. Деякі англосаксонські монархами вживали заходи щодо стандартів правових систем обох частин держави. У зв'язку з тим, що ці заходи були непослідовними вони не привели до значущого наближення правових систем.

В юридичній практиці області датського права численно різнилися від решти території країни. Згідно із законами Данелагу: соціальний рівень особи визначав покарання за її вбивство. Якщо злочин належав до юрисдикції короля , то покарання за такий злочин було досить жорстоким. Правопорушення , які входили в унікальну компетенцію королівських судів – були набагато ширшими , ніж злочини. Відносно багато юридичних термінів та деякі судові процедури у Данелагу були скандинавського походження, а саме: «викуп права» обвинувачуванним , який бажає захисту в суді.

Адміністративний поділ Данелагу дещо різнився від поділу решти Англії .

Вепентейк -основна адміністративно-територіальною одиниця Данелагу .

В інших частинах Англії була – сотня . На території датського права виникли графства , як області . Саме ці області завладали окремими арміями вікінгів у X столітті.

Північним областям Данелагу була характерна риса -власна система вергельдів. Саме ця система не мала подібностей з системою англосаксонської Англії. Система вергельдів вирізнялася своєю жорстокою системою штрафів у колосальних розмірах за

вбивство аристократів . Організація судової системи «Області п'яти бургів» існувала розгалужено і це було її головною особливістю. Суд П'яти бургів є початком дії судової системи , також вона проходила через суди графств та вепентейків , і останнім її етапом був судовий збір жителів села. Склад присяжних засідателів суду складаються з двадцяти найвпливовіших тенів вепентейку. Вони пред'являли до суду обвинувачуваного і приймали участь в ухваленні та винесенні вироку. Уряд присяжних – була скандинавського походження і невідома в інших областях країни в англосаксонський період .

Ми не можемо говорити , що Данелазька правова система була прямо взята із Скандинавії . Але обидві правові системи , що Скандинавська , що Данелазька правова система були дуже схожі та мали досить багато спільних рис , але дещо було і відмінне між цими системами. Скандинавська правова система відрізнялася від Данелазької тим, що в першій було використання права одалю (родинна земельна власність, яку не мали права відчужувати). Скандинавські тінги або інша назва-народні збори відігравали досить незначну роль. Саме законодавство Кнута Великого було винятково англосаксонським , відповідно до Данелагу.

Головною особливістю Данелагу було його унікальне суспільство , яке утворилося у східних регіонах Англії . Це суспільство відрізнялося від усіх інших територій королівства своєю соціальною структурою та етнічним складом.

Основною відмінністю Денелагу з іншими регіонами Англії , було те , що у складі населення Денелагу переважало вільне населення, а в інших регіонах Англії частка вільного населення до XI століття зменшилася, відступивши залежному селянству. Вільне населення або вільні землевласники Денелагу були потомками воєнно-службовців і колоністів із Скандинавії , які осіли на східно-англійських землях у IX столітті. Не зважаючи на це, верства англосаксів також залишалася .

Область датського права не прийняла маноріальний тип господарства і через це він не набув значного розповсюдження. Формування феодалізму в соціально-економічній системі проходило досить повільно порівняно з іншими територіями. Саффолк, Норкфолк та Лінкольншир були найбільш розвиненими регіонами в економічному співвідношенні з іншими регіонами Англії. У цих областях не корінні жителі Скандинавії, тобто переселенці перевтілили пустирі і ліси на родючі землі та безумовно покращили сільськогосподарське виробництво. Скандинавський плугленд – одиниця аграрної площі, який замінив англосаксонську гайду. Він відповідав за територію, яку опрацьовували за рік запряжкою з восьми биків.

У оточенні вільного населення регіонів датського права виокремлювалася унікальна група селян , яких називали сокмени . Вони будучи індивідуально вільними, повинні були обов'язково виконувати одиничні не складні принуки своєму сеньйору . Вони мали цілковите право власності на свої земельні ділянки й могли орудувати ними за власним бажанням. Взаємовідносини сокмена зі своїм сеньйором були договірними, а їхня залежність один від одного дуже недосконалою. Найголовнішою особливістю рівня сокменів було те, що вони надсилали позови не до суду короля, а до сеньйорського суду, в юрисдикції якого була зазначена територія розміщення сокменів. Після норманської навали сокмени потроху втрачали свій особливий рівень у суспільстві та перетворилися на загальну масу звичайних залежних селях, але у Східній Англії й «області П'яти бургів» вони збереглися до Пізнього Середньовіччя.

*Малицький Ілля Русланович
студент 1 курсу 9 групи
інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЗАСНУВАННЯ ВЕНИ

Історія заселення Вени, як місця для проживання, бере свій початок з часів неоліту. Заснування та назва міста пов'язане з індоєвропейським народом, який мігрував до цих місць з Малої Азії. Венети – так називався цей народ, розселився певними невеликими групами людей уздовж території Дунаю для знаходження найбільш комфортних місць для зайняття скотарством і землеробством.

Місто Вена було засновано в I сторіччі н.е. Територія невеликих поселень починала розростатись через будівництво форпоста 15-го римського легіону, довкола якого теж починалось будівництво звичайного, не військового житла. Форпост мав назву “Виндобон”, що перекладається як “угіддя Виндоса”, тобто місце проживання Венетів. Розкопки показали, що в XI ст. на території Вени, в ті часи проживало декілька аварських (кочовий народ центральнo-азіатського походження) та слов'янських поселень, які жили в північно-східній частині форпосту, який ще в VI сторіччі пережив великий пожар, через що римляни і покинули це місце, чим дали можливість аварським і слов'янським народам там оселитись. В 881 році була знайдена перша писемна згадка Вени про те що біля Венії відбулася битва з угорцями, «... bellum cum ungaris ad Uueniam...», і саме в IX ст., на місці поселень, франкська королівська династія Каролінгів побудувала невеликий замок і церкву святого Рупрехта.

Вена невпинно росте, що і дало можливість в XII ст. їй стати резиденцією австрійських герцогів першої княжої династії в Австрії – Бабенбергів. За період правління Бабенбергів місто почало розквітати. В 1137-1147 рр. була побудована церква на місці Собора святого Стефана. В 1155 р. Генрих II Бабенберг збудував дом на площі Ам-Хоф.

З кінця XIII ст. Вена була підпорядкована династії Габсбургів. Імператор Фрідріх III від Папи Павла II здобув установу єпископства у Вені. В 1485 р. місто було осажене Угорськими військами через перемогу над Австрією в ході австро-угорської війни 1477-1488 рр. З поразкою у війні місто втрачає свій вплив на світову політику. Вена була під повним контролем 5 років, угорський король навіть переніс свою резиденцію й королівський двір з Буди. Також на ці землі претендували не тільки угорці, а й інші народи, наприклад: турки, які невдало осадили місто в 1529 році. Саме завдяки перемозі військ захисників Вени, Османська імперія перестала “виказувати інтерес” до європейських земель.

З XVI ст. Вена стала столицею держави Габсбургів, в XVIII - XX ст. становиться важливим центром світової культури. На початку XX ст. місто стає одним з найбільших у Європі (2 млн. осіб). 13.04.1945 була взята радянськими військами в ході Венської операції, в 1955 р. війська лишили місто, через надання незалежності та нейтралітету Австрії.

*Мамаєва Дар'я Олександрівна
студентка 1 курсу 13 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Королівство Галиції - крайовий регіон у складі імперії Габсбургів

У наш час неможливо жити без звернення до історії, адже не буває майбутнього без минулого. Королівство Галиції за своє існування залишило значний відбиток в історії тих країн, до яких належала виокремлена територія.

Створене у 1772 році як окремий коронний край, у своїй назві воно закріплювало спадкові права Габсбургів на приєднані землі. Цим самим верховна влада над краєм встановлювалась саме імператорами з династії Габсбургів. На мою думку, ця влада була не досить коректною, адже самі імператори знаходились у Відні, а їхні інтереси представляли намісники та губернатори. Внаслідок цього фактично було встановлене двовладдя – владу ділили між собою центральні та безпосередньо крайові органи. У своїй роботі «Правовое положение автономии Галиции в составе империи Габсбургов»[1] В.В.Липницький детально проаналізував діяльність владних органів у королівстві. Зокрема великого значення надає Крайовому сейму, на мою думку це через те, що ця установа виконувала найбільше владних функцій. Основний закон – Крайова конституція закріплювала самостійність краю у складі Австро-Угорщини у вирішенні питань благоустрою, громадського спорудження за рахунок крайового бюджету. До компетенції краю також належали організація та функціонування громадського самоврядування, церковні та шкільні справи.

Австрійське законодавство також торкалося Галичини. Прийняті в різні часи кодекси, які містили розвинуті правові положення, на високому рівні регулювали цивільні відносини, відображали тогочасні європейські правові традиції. У статті «Австрійський цивільний кодекс 1797 р. та його застосування у Східній Галичині»[2] І. Й. Бойко детально аналізує цивільний кодекс, що торкався Галичини: З прийняттям цивільного кодексу 1797 р. на території Галичини було припинено дію польського феодального цивільного права та створено передумови для реформування австрійського цивільного законодавства.

У своєму національному складі новоутворена одиниця не була однорідною. Оскільки 70% території становила Східна Галичина, то більшість тут була українців. Я вважаю саме тому, вплив Австрійської імперії на Україну в цьому регіоні був найбільший. Це можна підтвердити статтею Н.В. Єфремова «Історико-правові аспекти приєднання західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії»[3], де безпосередньо описана освітня реформа Марії-Терези та Йосифа II : Особливо сприятливо позначилася на Галичині освітня реформа. У 1777 р. Марія-Тереза провела зміни в освітній системі, яка відтепер готувала цінних і відповідальних громадян на державну службу. Для досягнення цієї мети Йосиф II зробив початкову освіту обов'язковою. Причому викладання дозволялось здійснювати мовою населення регіону. У цьому я вбачаю позитивні наслідки для українського населення, адже воно мало змогу отримати гідну освіту та в подальшому зайняти державну посаду. Важливим також є дослідження Ю.Плекана, який вивчав досвід парламентської діяльності українців у стінах імперського парламенту та Галицького сейму [4]. Він акцентує увагу на позитивних наслідках упровадження конституційних реформ і можливості залучення селянства до активної політичної діяльності , оскільки перші українські діячі в парламенті були селянами. Але незважаючи на це, в подальшому

центральна влада в національному питанні робила поступки саме польській стороні. Оскільки поляки мали більшість у крайовому сеймі, то вони розпочали ряд дій, які притіснили права українців. Цим питанням займався І. Монолатій у статті «Етнополітична ситуація в дуалістичній імперії: регіональний аспект»[5]. Автор наводить приклад панування поляків на землях коронного краю: Від 1867 року урядовою мовою в королівстві стала польська. Спроби поділу краю на українську і польську частини успіху не мали. Польські організації не бажали ділитися територією. До того ж в межах автономії, наданої Галичині, поляки перетворилися на групу, яка домінувала не тільки соціально, але й політично в цій етнічно різномірній провінції. Відомим дослідником історії українсько-польських відносин в Галичині був М.Мудрий. У статті «Проблема автономії Галичини в діяльності Галицького Крайового сейму (кінець 60-х–початок 70-х років XIX ст.)»[6] він приділив увагу українському представництву і боротьбу за розширення крайової автономії вважав основою діяльності сейму 60-70-х років XIX ст. Також автор подає дві сторони цієї проблеми : 1) розширення прав Галицького сейму безвідносно до національного складу краю; 2)боротьба за розв'язання національних питань краю.

Таким чином, можна зробити висновок, що за своє існування (1918р. Королівство включено до складу ЗУНР,цим самим припинило своє існування) Королівство Галиції значно вплинуло на розбудову як України, адже досвід парламентської діяльності істотно відбився в українському законодавстві, так і Польщі, оскільки там були впроваджені деякі норми австрійського права. Також діяльність Королівства відбилася на україно-польських стосунках, які до нашого часу залишаються напруженими, адже завдяки суперечностям, що мали місце у XIX ст. питання національної ідентичності жителів того району залишається відкритим.

УДК 341.16(38)

*Матвєєва Тетяна Олексіївна, викладач
кафедри історії держави та права України та
зарубіжних країн*

*Національний юридичний університет ім.
Ярослава Мудрого*

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ФРАНЦУЗЬСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1789-1794 РОКІВ THE FRENCH REVOLUTION from1789 until 1794

Анотація:

Французька буржуазно-демократична революція 1789-1794 гг. являла собою зразок найбільш радикального буржуазного перевороту. Були змінені феодальні виробничі відносини, утворювалися сприятливі умови для розвитку більш прогресивних для того часу капіталістичних відносин. У своєму розвитку революція пройшла всі стадії і досягла найвищої точки у період якобінської диктатури.

Ключові слова: Велика французька буржуазно-демократична революція, Декларація прав людини та громадянина 1789 року, Конституція 1791 року, конституційна монархія, жирондистська республіка, якобінська диктатура, закон маркіза Ле-Шапелє, національна гвардія, Генеральні штати, Конвент.

Аннотация: Французская буржуазно-демократическая революция 1789-1794 гг. представляла из себя образец буржуазного радикального переворота. Были изменены

феодалные производственные отношения, создавались благоприятные условия для развития более прогрессивных, для того часа, капиталистических отношений.

Ключевые слова: Великая французская буржуазно-демократическая революция, Декларация прав человека и гражданина 1789 года и конституция 1791 года, конституционная монархия, жирондистская республика, якобинская диктатура, закон маркиза Ле-Шапелле, национальная гвардия, Генеральные штаты, Конвент.

The French Revolution was a period of far-reaching social and political upheaval in France that lasted from 1789 until 1799. And was partially carried forward by Napoleon during the later expansion of the French .

Key Words : Declaration of the rights of man and of the citizen, the French revolution, monarchy, estates general, the Bastille, Napoleon, the French republic, the Versailles , the French empire, established of republic.

На протязі 17-18 ст.ст. в Англії та Європі відбулися буржуазні революції. У ході цих революцій утворився союз класових сил, керівна роль в якому належала буржуазії. Для того, щоб об'єднати ці сили, надати своїм вузько класовим інтересам загального характеру, буржуазія висунула гасла здатні привернути до боротьби народ. Так, за часів Французької буржуазної революції 1789-1794 рр. таким заклик, підтриманим учасниками революції, стали « свобода, рівність, братерство». Однак у міру того, як розгорталася революція ставало зрозуміло, що кожний з її учасників розумів ці слова по-своєму. Буржуазія трактувала їх як свободу від феодалних обмежень і перешкод, формальну рівність перед законом, свободу приватної власності, свободу експлуатації. Народні маси прагнули під цим прапором досягти іншого результату: фактичної рівності і свободи від експлуатації, зрівняльного розподілу землі та інше. Тому з розвитком революції в міру того, як вона підносилася на ще вищий щабель, зростали і поглиблювалися протиріччя між її учасниками. Все це призводило до того, що на який то момент буржуазія, намагаючись припинити революцію, сама ставала контрреволюційною силою, а народні маси, навпаки, прагнули вести революцію далі, поглиблювати її, справедливо вважаючи, що вони не здобули ще від революції істотних результатів. Виникав розкол у самому таборі революції. Так проявлялася загальна закономірність усіх буржуазних революцій: неможливість тривалого союзу промислової й торгової буржуазії, яка виступала гегемоном революційного табору, із основною рушійною силою революції – народом, бо існували розбіжності у питанні про зміст і способи здійснення соціально-економічних, політичних та інших суспільних перетворень. До того ж треба зважити на те, що й сама буржуазія не була цілком однорідною. До її складу входили аристократична верхівка, середні верстви у вигляді торгово-промислової буржуазії, і , нарешті, дрібна буржуазія. Кожна з цих груп мала свої власні інтереси, які часто не збігалися, а, навпаки, суперечили один одному. Всі ці причини зумовили те, що всередині єдиної спочатку маси учасників революції з її розвитком і розв'язанням поставлених перед нею завдань відбувалося розмежування , змінювалося співвідношення класових сил. Окремі групи буржуазії відходили від революції, намагалися стримати її подальший розвиток, припинити поступальний рух уперед, переходили до контрреволюційного табору, а на зміну їм приходили ті соціальні сили, які ще не вичерпали своєї революційної енергії. Розстановка класових сил, їх співвідношення, яке змінювалося у міру розгортання буржуазної революції, були покладені в основу виділення найважливіших етапів розвитку буржуазних революцій. Такий підхід дає можливість визначити основні закономірності процесу. Аналіз головних етапів

розвитку буржуазної революції у Франції доводить, що революція була тут найбільш рішучою і послідовною, тут вона пройшла всі етапи, досягла кульмінаційного піднесення у своєму розвитку. Вихідним моментом у визначенні етапів розвитку французької буржуазної революції 1789-1794рр. є положення про поступальний розвиток буржуазної революції – у першій буржуазній революції за пануванням конституціоналістів іде панування жирондистів, за пануванням жирондистів іде панування якобінців. Кожна з цих партій спирається на більш передову. Як тільки дана партія довела революцію настільки далеко, що вже не може ні йти за нею ні тим більше очолювати її, - цю партію відстороняє і посилає на гільйотину сміливіший союзник, який стоїть за нею. Революція рухається таким чином, по висхідній лінії. Отже французька буржуазна революція пройшла три основних етапи, розвиток йшов по висхідній, на кожному з етапів революційним рухом керувала одна з буржуазних партій. Перший етап революції тривав з 14 липня 1789 року до 10 серпня 1792 року (1, с.54). Безпосереднім приводом для начала революції став конфлікт Людовика 16 з Генеральними штатами, з допомогою яких уряд сподівався знайти шляхи і засоби подолання фінансової кризи. Відкриття Генеральних штатів, куди було обрано 600 представників від дворянства і духовенства, а також 600 депутатів від третього стану (головним чином представників великої буржуазії) відбулося 5 травня 1789. Але виявилось, що принцип роботи цієї установи залишився старим: кожен стан одержував один голос. Представники третього стану не погодилися з цим, вимагаючи нових принципів роботи, поіменного голосування. Наполягання народних мас, їх підтримка, виявлена депутатам третього стану, прискорили розвиток подій, відчувши, що зволікання викличе хвилю народного обурення, яке може повернутися і проти самих Генеральних штатів, депутати третього стану вжили рішучих заходів: 17 червня 1789 року проголосили себе Національними зборами, а 7 липня – Установчими зборами. Таким чином, вони стали на шлях рішучої боротьби з абсолютизмом. Тим часом уряд готувався до кривавої розправи з антифеодальним рухом (у столицю стягувалися війська). Однак народ Парижа зірвав ці плани і 13 липня 1789 року спалахнуло збройне повстання. 14 липня повстанці штурмом оволоділи королівською фортецею – в'язницею Бастилією. Ця подія не тільки врятувала Установчі збори, а й була початком буржуазної революції. У перші дні революції панувала, на перший погляд, єдність усіх революційних сил. Спільні лозунги, здавалося, згуртували всіх в однорідну масу: робітників, власників мануфактур, ремісників та адвокатів. У часи революційного піднесення були прийняті важливі рішення: про утворення буржуазної національної гвардії, про скасування феодальних станів і станових привілеїв, про свободу промисловості і торгівлі. Було запроваджено нову адміністративну систему, за якою Франція поділялася на 83 департаменти, проведено церковну реформу. Вершиною цих перетворень було прийняття Установчими зборами 26 серпня 1789 року найважливішого програмного документа революції – Декларації прав людини і громадянина. Розроблена у дусі загальнонаціонального маніфесту, який проголошував права громадян, що скинули панування феодального гноблення, Декларація закріплювала найважливіші принципи феодального ладу. « Представники французького народу, які створили національні збори і вважають, що тільки неосвіченість, забуття прав людини і зневага до них виявляються єдиними причинами суспільних бід і пороків урядів, - було сказано у вступі до документа, - прийняли рішення викласти в урочистій декларації природні, невід'ємні і священні права людини. Проголосивши, що «люди народжуються і залишаються вільними й рівними у правах» (2, 17). Декларація відносила до таких природних і недоторканих прав людини

свободу, власність, безпеку й опір гнобленню (ст.. 1-2 Декларації). Джерело суверенітету в нації. Тому « закон є виразом загальної волі» (ст.. 6). Базуючись на цих положеннях , Декларація закріплювала принцип загального виборчого права, проголошувала представницький характер законодавчого органу як верховного органу державної влади, розподіл влади на законодавчу, виконавчу і судову, встановлювала принцип буржуазної законності. Принципи Декларації прав людини і громадянина були викликом старому відживаючому ладу. Декларація утверджувала новий, буржуазний лад. Закріплені в ст.. 17 святість і недоторканість приватної власності узаконювали новий тип експлуатації людини людиною – буржуазний. Цей чисто буржуазний характер Декларації проявлявся і в тому, що вона обминула мовчанням питання про скасування всіх феодалських повинностей і феодалського землеволодіння. Нічого не було сказано й про скасування рабства у французьких колоніях, не було згадки й про свободу союзів і зборів.

Так уже на першому етапі виявилася ще одна закономірність – з розвитком революції все більш наочним ставав її буржуазний характер. Селянські виступи змусили Установчі збори зайнятися аграрним питанням. 4 серпня 1789 року Установчим зборам було проголошено « повне знищення феодалського режиму», а насправді – декретоване скасування лише другорядних особистих феодалських повинностей селян і деяких монопольних прав дворянства. Найважливіші для селянства так звані реальні повинності (ценз, панщина, шампур) згідно з декретом підлягали викупу. Одночасно у повному протиріччі із принципами Декларації прав людини і громадянина Установчі збори закріпили новий порядок виборів в органи державної влади й врядування. Було введено цензову виборчу систему, за якою провадився розподіл усіх громадян на «активних» і «пасивних». При цьому виборчих прав набували лише «активні». До їх складу входили чоловіки, що досягли 25 років, не були слугами за винагороду, сплачували прямий податок у розмірі, не нижчому на 3-денний заробіток робітника, і мали можливість на свій коштів придбати спорядження і зброю для служби в національній гвардії(1,с.27).

У 1791 році був прийнятий реакційний закон « про збори робітників і ремісників одного стану і однієї професії, відомий як закон Ле-Шапельє. Під загрозою кримінального покарання цей закон забороняв союзи і страйки робітників. Такого розвитку французькій буржуазній революції надало те, що на першому її етапі політичне керівництво було в руках буржуазної аристократії і частини дворянства, що обуржуазилася. Це , насамперед банкіри, власники великих мануфактур, колоніальних підприємств, судновласники, багаті й знатні землевласники, які перебудували свої землеволодіння на буржуазний лад. Їх партія конституціоналістів на першому етапі революції мала більшість у всіх найважливіших політичних установах й органах.

Конституціоналісти були найбільш помірною партією французької буржуазії. Вони зовсім не намагалися рішого зламу феодалсько-абсолютистського ладу. Їх ідеалом була цензова конституційна монархія. Відповідно до цього конституціоналісти у 1791 році розробили конституцію, яка на їх погляд, повинна була стати завершальним актом революції. Конституція зберегла за дворянством право на землю і феодалські повинності й в той же час закріпила політичне панування буржуазії. Вона зафіксувала компроміс між цими класами Франції і таким чином відступила від основних принципів Декларації прав людини і громадянина. З конституцією 1791 року Франція ставала конституційною монархією, яка спиралася на принцип розподілу влади. Законодавча влада передавалася однопалатним Національним зборам, що формувалися на основі цензового виборчого

права з розподілом громадян на «активних» і «пасивних». До виключної компетенції Національних зборів належало право вирішувати розмір державних прибутків і витрат, справи війни і миру. Розробка питань законодавства, введення нових посад та інше. Виконавча влада належала королю і міністрам, яких він призначав. Особа короля вважалася за Конституцією «священною і недоторканою» В його руках була зосереджена найвища виконавча влада, від нього залежало призначення й звільнення міністрів. Особа короля вважалася за конституцією «священною і недоторканою», в його руках була зосереджена найвища виконавча влада. Однак виконавча влада за конституцією повинна була функціонувати відповідно до законів, прийнятих Національними зборами. Судова влада оголошувалася незалежною від Національних зборів і короля. Разом з тим суди не мали право втручатися у здійснення законодавчої влади і діяльність органів врядування. Суддів обирали на основі цензового виборчого права (2, с. 34). Конституція 1791 року формально проголосила буржуазні права і свободи (свободи совісті, право на збори, право на скарги й петиції до уряду та Ін.), але не давала жодних гарантій їх здійснення. Більше того, різного роду обмеження зводили нанівець проголошені свободи.

У вересні 1791 року Установчі збори було розпущено. Людовик 16 підписав конституцію, почалося комплектування нових державних органів. На цьому велика буржуазія визнала революцію остаточно завершеною, вона була цілком задоволена досягнутим. Партія конституціоналістів фактично виконала свою програму. 1 жовтня 1791 року були скликані Національні збори, які розпочали свою роботу. Однак народні маси не були задоволені наслідками революції. Вони розглядали події, що сталися, лише як початок революційних перетворень, вимагали продовження і поглиблення революції. Селянство посилювало боротьбу за повну ліквідацію дворянського землеволодіння, за скасування феодальних повинностей. Все рішучою ставала і боротьба міського населення. Уряд використав силу для придушення народних виступів, у райони селянських заворушень було направлено загопи національної гвардії. У липні 1791 р. на Марсовому полі підступно розстріляли неозброєну демонстрацію парижан, які зібралися для прийняття петиції з осудом монархії. Всі ці події свідчили про те, що велика буржуазія перетворилася на реакційну силу. У таких умовах король та його оточення розробили плани контрреволюційного перевороту. Все більша кількість дворян емігрувала з Франції, покладаючи надії на іноземну інтервенцію. Намагався втекти за кордон і Людовик 16. 20 квітня 1792 року Національні збори, щоб попередити удар контрреволюції самі оголосили війну австрійському імператору. Але вагання і навмисна бездіяльність уряду, зрада дворян-офіцерів спричинили поразку французької армії. Все це змусило народ знову взяти долю революції у свої руки. Добровольці - волонтери з усіх кінців Франції прибували в Париж, щоб звідси вирушити на боротьбу з ворогом. Народ, відчувши зраду в королівському палаці, вимагав скинення Людовика 16. 10 серпня 1792 року у Парижі спалахнуло збройне повстання . Керувала ним Революційна комуна Парижа. Людовика 16 було заарештовано. Панування конституціоналістів закінчилося, конституція 1791 року втратила свою силу. Було оголошено скликання нового найвищого органу влади – Національного конвенту, у виборах якого мали брати участь усі французи, яким виповнився 21 рік (2, с. 141). Повстання 10 серпня 1792 року знаменувало вступ буржуазної революції у Франції у другий етап її розвитку з хронологічними рамками від 10 серпня 1792 року по 2 червня 1793 року. Повстання 10 серпня покінчило з монархією, і з політичним пануванням конституціоналістів. Керівна роль на другому етапі революції перейшла до жирондистів –

політичного угруповання, яке виражало інтереси торгово-промислової, в першу чергу провінційної буржуазії. Вони й увійшли до складу Тимчасової ради – нового уряду революції. Жирондисти зовсім не прагнули серйозних революційних перетворень. Але на їхню політику впливало існування Революційної комуни, яка виступала сміливо і рішуче, обстоювала інтереси народу. Суттєвого значення набувало й існування якобінців – дрібнобуржуазної партії, яка боролася разом з народом за послідовне здійснення завдань буржуазної революції. Щоб отримати голоси на виборах у Конвент, жирондистам довелося вжити певних заходів в інтересах селянства. Вони провели розпродаж емігрантських земель, припинили судові справи, зв'язані з претензіями феодалів до селян. Але невдовзі самі жирондисти вже прагнули завершити революцію, побоюючись подальшого її розвитку. Про співвідношення сил на другому етапі революції свідчив склад Конвенту, що розпочав роботу у вересні 1792 року. Усього було обрано 795 депутатів: близько 200 жирондистів і приблизно 100 якобінців. Більшість депутатів не входила в ці угруповання. Це нестійке угруповання іронічно називали «болотом». З особливою гостротою напруженість політичної боротьби у Конвенті виявилася у ті дні, коли йому випало вирішувати долю короля. Людовик 16 був засуджений Конвентом. За страту короля висловилося 387 депутатів, проти – 334. Але й ця незначна перевага голосів була забезпечена завдяки якобінцям, які наполягали на поіменному голосуванні. 3 вересня 1792 року Франція стала республікою (2. с. 158). Жирондисти були проти дальшого розвитку революції. Вони намагалися стримати її, сковували силу народу у боротьбі проти зовнішніх ворогів та їх контрреволюційних посібників у самій країні. Подібно до того, як це було з конституціоналістами, жирондисти у 1793 році перетворилися на контрреволюційну силу. Все це ускладнювалося тим, що різко погіршилося економічне становище Франції. Аграрне питання все ще не було вирішено. Селянські заворушення не вшухали. Особливої гостроти на початку 1793 року набула продовольча проблема. У Конвент надходила сила-силенна скарг про те, що народ голодує. А в цей час спекулянти безперервно підвищували ціни, штучно створювали нестачу продуктів харчування. У таких умовах активізувалася контрреволюція. Арміям європейської коаліції, до якої приєдналися Англія, Іспанія, Голландія, вдалося кілька разів завдати поразки французьким військам. Спалахнули заколоти і в самій країні. Так, у березні 1793 року почався роялістський заколот у селянській провінції Вандеї. Незадоволення народних мас політикою жирондистів вилилося у збройне повстання. 31 травня 1793 року у Парижі вдарили на сполох. Народ оточив будинок, де засідав Конвент, вимагаючи дозволу на арешт жирондистських депутатів. Однак цей виступ зазнав невдачі. 2 червня відбувся новий виступ, на цей раз Конвент був змушений декретувати арешт 29 жирондистів – членів Конвенту. Політичне панування жирондистів було зламане. Революція рухалася вперед, набувала все більш демократичного характеру. Народне повстання 31 травня – 2 червня 1793 року передало владу якобінцям – представникам революційної дрібної буржуазії. Революція вступила у третій етап свого розвитку: 2 червня 1793- 27 липня 1794 року, етап її найбільшого піднесення, її кульмінаційний момент. До влади прийшла дрібнобуржуазна партія, яка виступала в союзі з народом, з низами міста й села. Це була найбільш революційна сила в історії французької революції. Якобінці взяли владу в умовах смертельної небезпеки, що нависла над революцією. Катастрофічне скорочення виробництва, гостра продовольча криза. Небачене зростання спекуляції. Голодні бунти і т.д. доповнювалися заколотами і змовами контрреволюційних сил, натиском інтервентів, які намагалися погасити полум'я»

революції. Із 83 департаментів, на які поділялася Франція, 60 були захоплені арміями інтервентів або опинилися в руках заколотників. Влада Конвенту зберігалася лише над голодуючим Парижем і незначною територією навколо столиці, які були охоплені звідусіль вогнем контрреволюції. Республіка була на краю загибелі. Війська інтервентів рухалися з півночі, сходу і південно-східнього напрямку. Армію Франції було дезорганізовано зрадою Демурє, солдати голодували. В обкладеному прусаками Майнці було з'їдене все живе, включно до пацюків. Жирондистські депутати, що втекли з Парижа, використовуючи стан голоду, провокували заколоти, якими були охоплені 60 з 83 департаментів. Повсталася селянська Вандея – відсталася область Франції, де селяни перебували під сильним клерикальним впливом і вірили «в нашого доброго короля». До того ж англійський флот блокував порти Франції, бунтівники оволоділи форте цією-портом Тулоном. Комітет суспільного порятунку, який очолював Дантон, став виявляти нерішучість і коливання. Це породило конфлікт у середовищі якобінців між прихильниками Дантона та Робеспєра. 10 липня 1793 року Конвент переобрав Комітет суспільного порятунку, і Дантона було виведено з його складу. Керівництво перейшло до Робеспєра та його прихильників. Новий комітет за його рішучість щодо захисту революції стали називати « Великим комітетом суспільного порятунку». Ідеологічним центром революції, її політичним штабом стає Якобінський клуб. Він був заснований у липні 1789 року групою депутатів від « третього стану» Бретонський клуб, перетворений незабаром на « Товариство друзів конституції», яке в Парижі розмістилося в бібліотеці монастирського ордену Святого Якова і одержало спочатку привізьско, а потім і офіційну назву якобінців. Спочатку клуб мав загальнодемократичний характер, до його складу входили всі противники абсолютизму, але переважали прибічники конституційної монархії. Навесні 1790 року вожді поміркованих Сійєс, Мірабо, Лафайєт та інші засновують « Товариство 1789 року», а потім – клуб фельянів. Керівництво в клубі якобінців переходить до республіканців на чолі з жирондистом Бріссо (1, с. 172). Повстання 10 серпня 1792 року викликало новий розкол у клубі. Жирондистів, зважаючи на їхню прихильність до компромісу з фельянами, було виключено з клубу. Лідерство перейшло до буржуазних революційних демократів – Робеспєра, Дантона, Сен-Жюста та ін., за якими і залишилася в історії назва якобінці. Не будучи партією в сучасному розумінні, Якобінський клуб все ж таки мав розгалужену організацію. Штабом якобінців був Паризький якобінський клуб, на місцях діяли секції клубу. « Народні товариства» було створено у всіх містах та департаментах. Рішення Паризького якобінського клубу бралися до керівництва місцевими відділеннями. Після вигнання жирондистів безперечним лідером клубу стає Максиміліан Робієспєр, палкий прихильник Руссо. Не будучи формально державною установою, Паризький якобінський клуб відіграв колосальну роль в управлінні революційною Францією. Засідання клубу відбувалися кожного вечора. Тут ухвалювалися рішення з усіх поточних питань, а наступного дня ці рішення проводилися через державні органи – Конвент, Комітет суспільного порятунку та Комітет громадської безпеки. У Паризькому якобінському клубі суворо додержувалися принципу рівності, тут не було «начальства», не було міністрів, генералів, комісарів – всі були рівними. Паризький клуб і місцеві клуби періодично самоперевірялися. Тут створювалися репутації, звідси набиралися кадри для вищих і місцевих органів влади. Паризький клуб якобінців проіснував до падіння якобінської диктатури і був закритий постановою термідоріанського Конвенту 12 листопада 1794 року. Якобінці зуміли проявити невичерпну енергію і волю до перемоги. Основні і невідкладні

завдання, що стояли на той час перед революцією, чітко сформулював Робесп'єр. У такі хвилини, вважав він, потрібна єдина воля треба, щоб народ об'єднався з Конвентом. Щоб залучити на свій бік народні маси якобінці вжили політичних та соціально-економічних заходів. Політичні виявилися у прагненні дати країні нову політичну основу. За два тижні були розроблені нова Декларація і нова конституція. 24 червня 1793 року обидва документи були готові. Декларація прав людини і громадянина 1793 року відрізнялася від попередньої більшим демократизмом і революційністю, тут були закріплені погляди якобінців на суспільство і державу. Декларація проголошувала непорушні права людини: рівність, свободу, безпеку і власність; метою суспільства є загальне щастя; уряд повинен забезпечити людині користування цими правами. Але якщо уряд порушуватиме ці права, то повстання народу проти уряду є його найбільш священне право і невідкладний обов'язок(ст..35). «Суверенітет у народі, - сказано в ст.. 25, - він єдиний, неподільний, його неможна погасити давністю». Право перегляду і зміни конституції належить тільки народу, всі державні посади надаються лише на певний строк (2, с. 126). Якобінська декларація давала широкий перелік демократичних свобод: право на збори, свободу совісті, право подачі колективних петицій та ін.. Обов'язком суспільства визнавалася допомога особам, нездатним до праці.» Суспільство повинне всіма засобами сприяти успіхам народної освіти і зробити освіту надбанням усіх громадян.» (ст..22). Декларація стала одним з найбільш демократичних документів революції., вона закріплювала непорушність приватної власності, розглядала її як невід'ємне і природне право людини(ст..1-2). У документі Франція проголошувалася республікою, де верховна влада належить народу – сукупності всіх французьких громадян, передбачався досить своєрідний порядок здійснення законодавчої влади. Всі громадяни, які проживали на одному місці не менше шести місяців і досягли 21 року, щороку обирали Законодавчий корпус, який діставав право пропонування законів. Прийнятий Законодавчим корпусом законопроект потребував наступного затвердження народом. З цією метою «законодавче пропонування» розсилалося в усі департаменти Франції. І коли через 40 днів по тому « у половині департаментів плюс одна десята частина первинних зборів кожного з них не відхилить проект, він вважається прийнятим і стає законом».(ст..59). Революційний досвід якобінців враховано більшовиками при організації радянської влади в Росії. В.І. Ленін порівнював більшовиків з якобінцями 1793 року.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Маймескулов Л.М., Тихоненков Д.А., Россіхін В.В. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. – Х. : Право ., 2011.- 518 с.
2. Жидков В.П., Крашенникова А.П. История государства и права зарубежных стран: учебник для вузов./ Жидков В.П., Крашенникова А.П. – М. : НОРМА-ИНФРА, 1995. - 703 с.

Матвеева Тетяна Олексіївна
Історія держави і права зарубіжних країн і
України, Канд. Юрид. наук, доцент
Національний юридичний університет ім.
Ярослава Мудрого, кафедра історії держави і
права зарубіжних країн і України

Конституція США 1787 року, правовий коментар

Конституція состоит из преамбулы, в которой определены высшие цели и семи крупных статей, регулирующих взаимодействия общенациональных и местных органов власти в едином союзном государстве-республике.

Во избежание чрезмерной концентрации властных полномочий какой-либо из трёх ветвей государственной власти и для законно-процедурного разрешения возникающих на этой почве конфликтов создатели Конституции ввели особую систему взаимного контроля и уравновешения всех трёх властей. Эта конституционно-правовая конструкция получила наименование системы сдержек и противовесов. Система сдерживающего контроля и взаимного уравновешивания в случае опасного дисбаланса властей нашла воплощение в следующих приёмах (процедурного и власно-полномочного) характера.

Американский парламент (Конгресс) состоит из двух палат, одна из которых (палата представителей) избирается всего на два года. Вторая палата (сенат) формировалась вначале законодательными собраниями штатов. Срок её полномочий был в три раза больше – 6 лет. Президент избирался на 4 года косвенным путём – при помощи коллегии выборщиков, выдвинутых и избранных населением каждого штата. Члены Верховного Суда занимали свои должности пожизненно и назначались на должность президентом, но уже под контролем сената. Во время обсуждения способов формирования Конгресса на Филадельфийском конвенте отличился Роберт Шерман, фактический участник разработки всех основных документов, начиная от Декларации независимости. На этот раз он предложил пропорциональное представительство штатов при выборе депутатов в Конгресс на местах и равное представительство в сенате.

Стабильность и непрерывность функционирования властных учреждений достигается также за счёт нейтрализации узурпаторских действий или объявленных намерений отдельных носителей власти. Конгресс вправе отклонить любые законопроекты президента, которые тот может вносить при содействии зависимых или сочувствующих ему лиц в обеих палатах Конгресса. Сенат может отклонить любую кандидатуру, предлагаемую президентом на должность судьи, посла и другие высшие федеральные должности. Конгресс имеет возможность применить против президента и любого другого высшего должностного лица процедуру импичмента.

Президент в свою очередь наделён Конституцией законной возможностью отложить введение нежелательного ему законопроекта или резолюции. Его отлагательное вето может быть преодолено повторным голосованием обеих палат .

Особые возможности для сдерживания произвола Конгресса или президента, а также других властных учреждений государства были присвоены Верховным судом после прецедента, имевшего место через 15 лет после принятия Конституции (Марбери против Т. Джеферсона). С этого времени заботились о заполнении ряда федеральных должностей лояльными себе людьми и этим сильно разгневали команду Т. Джеферсона. Так благодаря инициативе и находчивости председателя Верховного суда Дж.Маршалла был

сформирован принцип, преобразивший всю конституционную теорию и практику США. Он гласил, в частности, что «любой закон, противоречащий Конституции ничтожен» и что определять его ничтожность вправе только одно учреждение – Верховный суд, который в этом случае совмещает традиционные судебские функции с функцией высшего надзора за правильным пониманием, толкованием и применением Конституции.»

«Билль про права» или первые десять конституционных поправок.

Конституция 1787 года при всех своих совершенствах имела по сравнению с конституциями отдельных штатов один весьма существенный пробел – в ней не было конституционного признания и гарантий защиты некоторого минимума основных гражданских прав. Первые десять поправок не были однородными по своему назначению и не всегда имели отношение к уточнению гражданских прав и свобод. Последняя говорит о том, что имеющийся теперь в Конституции перечень не ущемляет других прав, которые уже признаны или будут признаны за гражданами в неопределенном будущем. Третья поправка регулирует такое редкое ныне для конституций дело, как порядок принятия солдат в мирное или военное время. В остальных семи поправках речь шла о конкретных гражданских правах и свободах, которые гражданину в принципе необходимы для нормальной, т.е. безопасной и нестесняемой, жизни в государственно организованном обществе и для соучастия в делах и заботах государства.

Таким образом Конституция США 1787 года является Конституцией федеративного государства, что означает такую организацию правительственной власти и правовой системы, при которой центральное общенациональное правительство распределяет власть между штатами – составными частями этого сложно устроенного государства, каждая из которых в определенной степени является суверенной в своих правах. Это Конституция государства-республики. Причём республиканскую форму правления в штатах менять на другую запрещено конституционным законом. С введением судебного конституционного надзора американская Конституция стала состоять из самого её текста, а также из разъяснений и толкований её содержания, которые содержатся в решениях Верховного суда.

*Мацегоріна Олена Володимирівна
студентка 7 групи, 1 курсу Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВОВА СИСТЕМА СЪОГУНАТУ КАМАКУРА

Японська правова система – дуже цікавий об'єкт дослідження для Історії держави і права зарубіжних країн, оскільки навіть сьогодні у праві Японії переплітаються традиції позасудового розгляду справ і норми нових кодексів, що формувались спочатку на основі французького і німецького права, а після Другої світової війни й американського.

Особливу увагу привертає японське право періоду середньовіччя, тому що Японія середніх віків – чи не єдина держава сходу, яка не відчувала на собі гіпертрофію влади. Відсутність сильної централізації дала поштовх роду Мінамото послабити владу імператорського двору і утвердити свої позиції шляхом створення свого незалежного самурайського уряду.

Так, лідер клану Йоримото у 1192 році отримав титул Се-і-Тай сьогун («Великий воевода, який підкорює дикунів») [1, ст. 245]. Столиця уряду знаходилась у віддаленому від центра місті Камакура, що і дало назву періоду, який тривав з 1185 до 1333 років. У той час

імператор лише формально залишається головою держави, а справжня влада переходить до Бакуфу («наметовий уряд») – військової ставки сьогуну [1, ст. 269].

Характерною ознакою права в даний період є партикуляризм. Вона проявляється в тому, що японська правова система у часи діяльності сьогунату Камакура складалась з трьох підсистем — право, котре застосовувалось двором імператора для регулювання внутрішніх відносин і управління землею та людьми, що знаходились у безпосередньому володінні аристократії (Куге хо); право, яким керувались придворні феодалі і релігійні організації (Хондзе хо); право, встановлене Бакуфу для управління землею і людьми, що знаходились у володіннях воїнів (Буке хо). Оскільки влада Бакуфу переважала над владою імператора, то Буке хо посідало провідне місце у правовій системі.

Джерелами права визнавались норми звичаєвого права, чинне законодавство імператорів і сьогунів, неофіційні кодекси честі – Бусидо [1, ст. 272]. Визначною подією стала кодифікація законів Буке хо шляхом прийняття «Госейбай сікімоку» у 1232 році, який налічує 51 статтю. Завдяки цьому акту посилилась роль військової касты – самураїв, яким властивий особливий правовий статус. Кожне положення «Госейбай сікімоку» було закріпленням існуючого дуалістичного державного устрою, в якому одночасно співіснували інститути сьогуну й імператора.

Кодекс містив багато прогресивних норм, наприклад, він закріплював жорстокішу регламентацію діяльності місцевої адміністрації, інститут давності, обмеження солідарної кримінальної відповідальності, більш м'який підхід до оцінки ступеня вини учасників закоротів проти політичного режиму тощо.

Але при цьому незмінним залишалась станова нерівність, яка виявлялась у запереченні визнання прав нижчого класу стосовно вищого і закріпленні обов'язків осіб нижчого класу щодо вищого. Наслідок — за особами не визнавалось право звернення до судових установ за захистом своїх інтересів, що підкреслювало недосконалість і нерозвиненість системи правових інститутів. Судова функція не відрізнялася від інших публічно-правових функцій — адміністрування, оборони держави тощо. У Японії не склалися правові школи, не було професійних суддів, не діяли адвокатура, прокуратура і нотаріат.

Отже, правову систему Японії у період сьогунату Камакура можна охарактеризувати послабленням імператорської влади, утворенням дуалістичного державного устрою, феодалною роздробленістю, посиленням ролі самураїв та наявністю трьох правових підсистем як прояву партикуляризму.

Мисишин Марія Олегівна

студентка 5 групи, 1 курсу Інституту

підготовки кадрів для органів юстиції України

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ШЛЮБНО-СІМЕЙНЕ ПРАВО СТАРОДАВНЬОЇ ЯПОНІЇ

Інститути шлюбно-сімейного права стародавньої Японії майже не досліджені сучасною історико-правовою наукою. Це пов'язано з тим, що зміст стародавніх законів нам невідомий: нормативні акти Японії стародавнього світу до нас не дійшли. Однак нарративні історичні джерела містять опис деяких правових звичаїв, а також правозастосовну практику періодів Яматай (I-III ст.) і Ямато (IV-VII ст.).

В I – III ст. н. е., коли зароджувались основи правового регулювання і державності, існувала велика сім'я, в яку входило декілька малих. Причому за звичаєм китайські вельможі мали 4-5 дружин, деякі бідні двори – 2-3 дружини. Звідси випливає, що у японців у I-III ст. н. е. існувала полігамія. Аналогічна ситуація зберіглась й у період Ямато.

Основною формою шлюбу в колах знаті був особливий дислокальний та полігамний шлюб цумадої. Він полягав в тому, що чоловік жив окремо і періодично вільно навідував дружину, тобто зберігалось проживання порізно. Дружина с чоловіком не мали спільного господарства. Діти залишались з матір'ю. Спорідненість визначалась за материнською лінією. Рядові общинники і неповноправні вільні люди, судячи з всього, проживали патрилокальними сім'ями (жінка переходила до будинку чоловіка).

Поступово з розвитком форми шлюбу дислокальність замінюється верховенством чоловіка. Таким чином, материнська велика родина була витіснена патріархальною. Чоловік був головою сім'ї. Це підкреслювалось тим, що при здійсненні шлюбного обряду перше слово було за чоловіком. Якщо говорити починала жінка, то це вважалось поганою прикметою.

За стародавнім японським правом тільки глава родини був повністю правоздатним у сфері приватно-правових відносин. Дружина та діти були в його володінні. Наприклад, до 691 р. він міг продати дітей у рабство. Також до 646 р. чоловіки карали своїх дружин, які не виконували своїх подружніх обов'язків, шляхом обернення у рабство.

У стародавній Японії існувала система левирата – шлюбний звичай, за яким вдова була зобов'язана або мала право вступити до шлюбу вдруге тільки з найближчими родичами свого померлого чоловіка, в першу чергу з його братами. Також діяв звичай одруження з рідними сестрами (сорорат).

У родинах вищої знаті кількість дружин могла бути дуже значною. Всі дружини вважались законними, але головною була одна з них. Її діти та онуки були законними спадкоємцями, а вона призначалась «головною дружиною». У шлюбі цумадої тільки перша дружина проживала разом з чоловіком. Молодші дружини жили окремо. Звідси випливає, що патрилокальність у відносинах з головною дружиною поєднувалась з дислокальністю у відносинах з молодшими.

В патрилокальних полігамних сім'ях простолюдинів чоловік був власником всього майна. Без згоди голови родини підвладні йому особи не могли укласти ніякі угоди. В той час із шлюбом цумадої був пов'язаний режим роздільного майна.

Припинення шлюбу відбувалось за двох умов: смерті одного з подружжя або ж розлучення. Якщо жінка була кинута чоловіком, то шлюб визнавався розірваним. За законами «Тайхо-рю» чоловік міг кинути свою дружину, якщо вона: 1) бездітна; 2) розпусна; 3) не слухається свекра і свекрухи; 4) пліткарка; 5) злодійкувата; 6) ревнива; 7) має дурну хворобу. Підґрунтям для розірвання шлюбу слугувало також перелюбство, побої або спроба вбити родичів. Однак голова сім'ї при розлученні не мав всієї повноти свободи дій, оскільки він повинен був отримати згоду старших родичів по чоловічій лінії. При розлученні придане поверталось колишній дружині.

Отже, у стародавній Японії існував патрилокальний полігамний шлюб у простих людей та дислокальний полігамний шлюб цумадої у знаті. Сімейні відносини базувались на верховній владі батька як голови родини, саме він розпоряджався сімейним майном у патрилокальних сім'ях. У дислокальних родинах чоловік вів спільне господарство тільки з

головною дружиною, а з молодшими, в силу того, що вони жили окремо, існував режим роздільного майна.

*Моспанюк Альбіна Денисівна
Студентка 1 курсу 13 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

Графство Португалія

Графство Португалія – у IX – XII ст. феодальна монархія, яка існувала і була утворена на заході Піренейського півострова на території сучасної Португалії. Історики датують період існування Португалії саме як графства, залежного від Кастилії, з 868-1139 рр. Деякі джерела стверджують, що графство виникло у 1096 р.[1]. Остаточо ж воно утвердилось після завоювання Фердинандом I південних територій півострова. Як і більшість країн, на той час Португалія знаходилася у стані боротьби за власну територію, яка була захоплена арабськими військами.

Міста Брага і Порту були столицею. Монархія очолювалася португальськими графами і перебувала у васальній залежності королівств Галісії, Леону, а раніше – Астурії.

У давнину територію Португалії населяли кельти, а в IV- III ст. до н. е. – іберійські племена Лузітан. У V – IV ст. до н. е. майже всю Португалію захопив Карфаген. У III – II ст. до н. е. внаслідок Пунічних війн Піренейський півострів підпадав під владу Риму. Тут були створені провінції Лузітанія (пізніше Португалія) й Іспанія. На початку V ст. на території Португалії осіли племена сарматського походження – алани та мета, а в VI ст. вона увійшла до складу королівства вестготів. Процес феодалізації в Португалії відбувався так само, як і в інших частинах Піренейського півострова. Міцними були родові й територіальні общини. У VIII ст. її, як і більшу частину Піренейського півострова захопили араби та бербери [2].

З початку Реконкісти на території Португалії відбулися значні зміни у правлячих колах, які згодом, у процесі визволення та звільнення окупованих земель, вплинули на економіку та суспільний лад майбутнього королівства. Поділ земель між спадкоємцями під час Реконкісти був різко негативним явищем, адже, як зазначили автори у своїй праці **«Португалія: дороги історії» О. І. Вар'яш та А. П. Черних**: «У X – на початку XI ст., християнські землі охопила хвиля міжусобних війн і битв за престол. Тому, а також з посиленням Кордовського халіфату, Реконкіста призупинилась.» Але лише після розпаду халіфату Фердинандо I знову отримав змогу встановити владу на захоплених арабами територіях. Щодо територіального устрою, слід зазначити, що Португальські землі управлялися графами, яких призначали леонські королі. Ці землі не вважалися самостійними адміністративними одиницями [3].

Але, незважаючи на міжусобиці правлячих верхівок за місце на престолі, запеклі та жорстокі битви королів за державні землі, розгортання Реконкісти на нові й нові території, хоча звернути увагу саме на економіку Португалії. Вона залишалася розвиненою і навіть після закінчення баталій. Під час господарювання на Піренейських землях арабів, піднесення та розвиток охопили такі види діяльності, як ремісництво, торгівля, сільське господарство тощо. Поява ворожих народів та їх довготривале панування у Португалії неабияк вплинули на її процес та становлення. «У VIII ст. практично всю територію зайняли араби, які створили нові укріплення і міста. На карті Португалії зберігається велика

кількість арабських географічних назв, особливо на півдні країни. Більшість міст і регіонів мають арабські назви» [4]. Як було вище згадано, відбувався процес освоєння нових сільськогосподарських культур, набирав обертів розвиток торгівлі, з'являлися та розвивалися міста, особливо ті, які знаходилися вздовж узбережжя, тобто були портовими. Але негативною стороною цього позитивного, на перший погляд, процесу було те, що у період окупації розвиток відбувався під жорстким контролем арабів. Селянство та ремісники потерпали від нещадної експлуатації, виконували повинності та сплачували податки.

Але після звільнення Португалії від завойовників, стан суспільства неабияк покращився. У 1139 році Афонсу отримав перемогу над арабами, і, порушивши договір із Альфонсо VII та розбивши його військо, у 1143 році він уклав новий договір, за яким визнавалася самостійність Португалії. Магнати та лицарство домоглися закріплення за ними великих земельних володінь, які вони захопили під час визвольної війни. Отримали вільні землі й селянські общини, а селяни, що перебували у них стали вільними людьми.

Все ж таки, аналізуючи наукову літературу та роботи багатьох науковців, я більше схильюся до тієї версії, що події, які відбувалися у Португалії у ті часи несли більше позитивний, аніж негативний характер. Адже, згадуючи тисячолітню історичну практику, із впевненістю можу сказати, що зазвичай усі загарбання та війни лише погіршують стан економіки країн. Тому, те, що Португалія довгий час знаходилася під тотальним господарюванням і у жорстких умовах, пішло лише на користь для її подальшого як економічного розвитку, так і процесу становлення її як держави.

*Плетюк В. В., студентка 1 курсу 13 групи
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Віндзорський договір

Важливим етапом у розвитку відносин між двома країнами є підписання взаємовигідних договорів, які посідають важливе місце серед джерел права. Вони можуть значно покращити економічне становище, надати величезну підтримку під час війни та створити сприятливі умови для реалізації інтересів тієї чи іншої держави. У даній статті ми розглянемо Віндзорський договір, який став початком англо - португальського союзу, найдовшого в дипломатичній історії.

Віндзорський договір було підписано у 1386 році під час одруження короля Португалії Жуана I на доньці Джона Гетського, герцога Ланкастера, Філіппі Ланкастерській, що закріпив між португальськими та англійськими королями, «їх спадкоємцями і між підданими двох королівств непорушний, вічний, міцний і щирий союз дружби, допомоги та єдності». Він є найстарішим із збережених договорів між двома європейськими країнами.

У цьому шлюбі Філіппа встановила англо-норманську традицію в суді та наклала жорсткі моральні стандарти поведінки. Однак, португальській аристократії стали не до вподоби такі зміни. Вони сприйняли їх занадто застарілими та традиційними. Також Філіппа Ланкастерська забезпечила патронаж для англійців, які мали неабиякий інтерес до португальських товарів в заміні на вино, сіль, нафту, відправлені через англійські склади в Порту.

У свою чергу Жуан I став батьком «Прославленого покоління», яке внесло значний вклад в історію Португалії під час періода Відкриттів. Один із його синів став одинадцятим королем Португалії.

Протягом всієї історії існування Віндзорського договору обидві країни цінували зв'язки, що було укладено між ними, але відомі й виключення, які припиняли дію договору. Такими виключеннями стали Наполеонівська війна та іспано-португальська унія, яка продовжувалася шістдесят років.

На мою думку, зміна союзника та підписання Іберійського союзу (1580-1640) відбулося через те, що Португалія володіла певною «іспанською» національною свідомістю. Усвідомлення людьми своєї приналежності до Іспанії, спонукало португальців відноситися до іспанців більш лояльно. В XVII ст. португальська еліта помітила, що ця унія приносить країні багато збитків. Розірвання цієї унії та повернення до Віндзорського договору відбулося через те, що Іспанія припинила виконувати умови договору, найважливішою з яких була захист португальських земель, у зв'язку з тим, що португальські колонії стали основною мішенню для нападу великої кількості ворогів Іспанії.

За часів Наполеонівської війни союз знову було розірвано, але навіть тоді португальські монархи вдавалися до хитрощів та вели торговельні відносини з Англією в обхід блокади.

Після повторного укладання стратегічного договору Англія та Португалія знову стали союзниками. Незважаючи на присутню Англії суворість і лукавство, її підтримка допомогла звільнитись Португалії від наполеонівської окупації, а вона у свою чергу, показавши людський потенціал, воювала на стороні Антанти у часи Першої світової війни та надавала Королівському флоту базу на Азорських островах під час Фолклендського конфлікту.

Союзні стосунки допомогли Португалії у 1762 р. перемогти Іспанію у «Семирічній війні». Великобританія втрутилась на правах союзника. Хоча Іспанія мала значну перевагу у кількості війська, але португальські і британські сили отримали стратегічну перемогу.

На думку португальських вчених найганебнішим вчинком Великобританії проти її найстарішого союзника став Ультиматум 1890 р., який спровокувала наукова експедиція португальців до південної Африки. Португалія намагалася вилучити велику ділянку землі між колоніями Мозамбіка та Анголи, але натомість отримала агресивну відмову з боку союзника.

Однією із версій відмови британської влади є те, що португальські вимоги порушували плани Британії щодо майбутнього створення Мису до Каїрської Залізниці, однак ця думка здається багатьом вченим мало ймовірною, та вимагає значно більше доказів.

У часи Другої світової війни Віндзорський договір не втратив своєї сили, але оскільки британці не потребували допомоги, португальська влада залишилася нейтральною. Британія вважала цей нейтралітет вигідним, тому що він допомагав утримати Іспанію від вступу у війну. Незважаючи на невтручання, Португалія все одно надала допомогу, дозволивши Англійцям використовувати на Азорських островах воєнно-морську базу та аеродроми.

На сьогодні обидві держави є членами НАТО і Європейського союзу. Їх відносини регулюються саме цими організаціями, а не умовами Віндзорського договору.

З вищесказаного, можна виділити, що Віндзорський договір став початковим союзом між Португалією і Англією, який діяв до початку XX ст. Після підписання договору обидві країни зазнали позитивних змін у економіці. Протягом всієї історії Англія та Португалія цінували взаємозв'язки між державами.

У своїй роботі я намагалася докладно пояснити сутність Віндзорського договору, його внесок у розвиток Португалії та Англії, описати причини за яких цей договір було тимчасово припинено.

Використовуючи набутті знання, ми можемо надати загальну характеристику Віндзорського договору, визначити його переваги та недоліки.

Слід зазначити, що цей договір є недостатньо вивченим. Деякі питання нерозкриті та викликають розбіжності думок у багатьох вчених.

З огляду на все вищесказане, я вважаю, що дослідження даної теми є корисним явищем в наш час, яке може поглибити правові знання.

Подгайна Катерина Андріївна
студентка 1 курсу 7 групи
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Правова система бакуфу у період Муроматі

Одним із головних завдань при проведенні будь-якого наукового дослідження є чітке визначення інструментарію цього дослідження.

Для наукового дослідження важливо все. Концентруючи увагу на основних питаннях теми, необхідно зважати і на побічні факти, які на перший погляд здаються малозначними. Проте в таких фактах може приховуватися початок важливих відкриттів. Дослідникові недостатньо встановити новий факт, важливо дати йому пояснення з позицій сучасної науки, розкрити його загальнопізнавальне, теоретичне або практичне значення.

Вивчення правової системи Японії в період Муроматі (1338-1477 р.р.) є важливим явищем, тому що у цей час відбулися певні перетворення, які реформували Японію, створили певні правила поведінки громадянина, а також, треба згадати, що існувала система судочинства, подібна до сучасної правової системи.

Розвиток країни в XIV-XV ст. визначався безкінечними битвами за владу між самурайськими арміями претендентів на посаду сьогуна. Цей період вирізнявся ослабленням влади імператора, феодалною роздробленістю і співіснуванням декількох правових систем. До цього призвів розвиток у IX і X ст. системи сеньйорії — недоторканного володіння, звільненого від податків. У Японії отримали владу кілька крупних феодалів, які не підкорялися імператорові і мали власну юрисдикцію. Для японського права цього періоду був характерний партикуляризм. Соціальна структура японського суспільства базувалася на ідеї існування різних класів (лицарів, селян, торговців), кожен із яких мав свій особливий правовий статус. В Японії не склалися правові школи, не було професійних суддів, прокуратури, адвокатів і нотаріусів. Судові функції не відрізнялися від інших публічно-правових функцій — управління, захисту країни тощо.

Центральний апарат бакуфу складався з головної адміністративної палати, яка відала законодавством, головної військової палати, особливого органа, що відав самурайським станом, і головної судової палати.

Однією із специфічних рис японської феодальної державності став відносно великий ступінь незалежності центрального уряду бакуфу порівняно з Європою.

Важливим кроком у період Муроматі, як на мою думку, стало продовження ідеї уособлення трьох видів судового процесу - сьомудзата (земельні питання), дзацумудзата та кэндандзата.

Однак, звичайно, існували й певні мінуси правової системи бакуфу у період Муроматі, наприклад у процесах з певних видів справ використовувались фізичні покарання для з'ясування волі богів.

Таким чином, можливо зазначити, що правова система бакуфу Муроматі мала певні недоліки, однак вона була одним з етапів розвитку створення модерної правової системи. Становлення й розвиток державно-правової системи в Японії відрізнялись від європейських державотворчих процесів. Це було наслідком цілої низки взаємопов'язаних чинників і факторів – політичних, економічних, соціальних, клімато-географічних та ін.

Полєжаєва Анастасія Русланівна

Студентка 1 курсу 7 групи

Інституту підготовки кадрів

Для органів юстиції України

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Правова система режиму (сейкен) Тойотомі Хідейосі (1582-1598рр.)

У 1582 р. помирає Ода – військово-політичний лідер Японії, тому діло з об'єднання країни переходить до Тойотомі Хідейосі. Його внутрішня політика була продовженням політики Ода.

Ключовий зміст правового життя при режимі сейкен – це створення нової системи господарства феодалів над селянами, який був закладений на земельному кадастрі. Кадастр Хідейосі – сукупність земельних кадастрів (упорядкована система), які були складені в 1582-1598 рр. Хідейосі в 1582 р. приступив до обміру земель для складання земельного кадастру та відніс їх до категорії прямо контролюючих володінь, які давали 2 млн коку риса. Саме такі міста, як Осака, Кіото, Нара, Омінато були віднесені до цієї категорії. У місті Сакаї засипається «символ незалежності громадян» - рів, по наказу Хідейосі, а саме місто стає під контроль до адміністратора, який призначається також їм. Щодо самоуправління во внутрішніх справах в Сакаї, то воно було збережене. У 1594 році прийняте положення про обмір полів в масштабах всієї країни. Правова система режиму сейкен продовжувалася з 1582 по 1598 роки, Тойотомі Хідейосі остаточно ліквідує систему сьоен з допомогою створення земельного кадастру. Селище стало основною одиницею феодальної структури. Також змінився тип відносин між васалом та феодалом, бо ще з'являлася така фігура, як протектор. Саме ці зміни пришвидшили перехід до нової форми феодалізму.

Тойотомі Хідейосі вперше зробив перепис усього населення на всій території країни. За цим переписом усе населення розподілялося на дві групи: податкові «основні селяни», до них входили заможні селяни та середняки. Він зробив це для примноження податкового населення. Друга група – безземельні селяни, вони знаходились «поза перепису», ці селяни могли вільно переміщатися, бо вони не були прикріплені до якоїсь землі.

У 1587 році закінчилось поширення влади на сенгаку даймьо, які раніше були незалежними. У цьому ж році Хідейосі прийняв капітуляцію будинку Симадзу. Йому вдалося відновити систему заручництва санкін котай, що послужило закріпленням його результатів.

У 1588 року Тойотомі Хідейосі прийняв правила щодо заборони селянами носіння мечів, які мали форму «окіте». Він зробив це для того, щоб остаточно та чітко встановити і закріпити розподіл суспільства за становою ознакою: на неозброєних селян та озброєних воїнів, бо раніше в самурайські дружини могли вступати селяни зі зброєю, а це робило міжстанову межу нечіткою.

1597 рік – прийняття акту про п'ятидвірок (об'єднання самураїв, які знаходилися на службі у феодалів) та десятидвірок (об'єднання звичайного народу). Теоретично це було зроблено з метою запобігання злочинної діяльності розбійників, але фактично Хідейосі таким чином встановлював жорсткий контроль над населенням.

Підсумовуючи, можна зазначити, що Хідейосі зробив великий внесок за допомогою своєї аграрної політики, суть якої була в реставрації кріпосної системи, укріпив феодальну соціальну структуру, виконав перепис населення, тому правова система режиму сейкен має позитивний характер для Японії.

Полторацький Б. В.,

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, інститут підготовки
кадрів для органів юстиції України, 1 курс, 13
група*

Судовий поєдинок як вид доказу за Салічною правдою

За весь час існування нашого світу, люди бачили дуже багато різноманітних судових процесів, но не дивлячись на те що у кожній державі вони різні, найяскравішими з історії я можу виділити Судові процеси за Салічною правдою.

По-перше, давайте розберемося що таке взагалі Салічна правда. Салічна правда є збірником ранньофеодального права чи законів звичаєвого права германського народу салічних франків, вона є однією з найбільш ранніх і обтяжних варварських правд. Складалася вона з 65 статей. Вона була прописана на рубежі V-VI століть при правлінні короля Хлодвіга. Салічна правда регулювала громадські відносини і в здебільш включала у себе процесуальні права та норми карного законодавства. Статті, які регулювали майнові взаємозв'язки, незазначені. Поняття єдиної власності у Салічній правді немає. Вона виявила процес перетворення родової, общинної власності в індивідуально-родинну, феодальну приватну власність. Салічна правда констатує нашу увагу на збереження у франків общинного володіння землею. «Салічна правда» як я дізнався укладалася в той момент коли розпадалася родова будова у германських народів і поява власної власності на землю, а також утворювання насамперед державності. Для захисту особистої власності потрібно було записати ті покарання, які мусили були вживатися до особистостей, які порушили цей закон. Нуждалися у зафіксуванні нові види суспільних взаємозв'язків, як територіальні, сусідські, зв'язки селян – общинників, взаємозв'язки влади та відносин короля та його підданими.

По-друге, тепер перейдемо до самого судового процесу. Судовий процес у Салічній правді дуже відрізнявся від інших тим, що мав багато різних форм вирішення проблем.

Монарх обладував вищою владою суду. А сам монарх здійснював владу водночас з знатними людьми. Однією з основних судових установ держав, де розглядалася більша частина справ, були «суди сотні». Дуже цікаве те, що форма судів сотні на протязі кількох століть не зазнавала немаловажних змін. Але судова влада потроху концентрувалася в руках феодалів. Тунгін- це був виборний голова, і тільки під його контролем відбувався суд. Початок судового розгляду усіх справ можна було починати тільки з починання потерпілого. Потерпілий був зобов'язаний привести співприсяжників, котрі могли б підтвердити його хорошу репутацію, дати суду докази скоєного. Процес за «Салічною Правдою» носив змагальний характер. Тим самим дуже відрізнявся від інших судових процесів. Також однією із основних рис «Салічною Правдою» є суворе дотримання встановлених процесуальних форм. Неявка будь-якої із сторін на процес каралося штрафом. Від штрафу звільнявся лише той, хто подавав поважну причину неявки. Видів доказів за Салічною правдою досить багато і вони дуже різноманітні і можуть застосовуватися у всіх правопорушеннях. Система доказів складається з таких доказів як: 1) об'єктивні докази(політичні, королівська грамота на землеволодіння); 2) Інформацію свідків; 3) Зуприяжництво; 4) Ордалії («суд божий») найпоширеніший.

Особливою формою ордалія був судовий поєдинок. Він призначався у всіх тих випадках, коли відповідач звинувачував позивача у брехні. Вважалося, що у таких випадках на боці невинного виступає саме Бог і дає йому перемогу в усіх випадках. Відмовитися від зобов'язання битися уже не можна було, але можна було виставити чемпіона який би бився замість тебе, тобто професійного бійця. З виникненням феодальних відносин поєдинки між особами, що належали до протилежних класів, стали неможливі (за рідкісним винятком). Дворяни билися на конях і своєю зброєю, селяни - на кийках. Хоч і це було не чесно, но все ж таки це переважало у той час, нерівність сторін давало змогу насправді зрозуміти хто з них прав а хто бреше, той хто був прав той і переможе у цій схватці навіть якщо у нього буде мало шансів на перемогу. З часом, причому доволі швидко, поєдинки між представниками різних майнових класів унеможливилися. Поєдинок - перш за все "божий суд", коли правота сторін не цілком зрозуміла. І тут будь-який дієздатний чоловік-воїн (саме кожен) повинен своєю рукою відстоювати своє право - або визнати свою другосортність в рамках племені, малодушність, слабкість, малоцінність, і "здатися". Відмова від ордалії призводила до програшу справи.

Також одним з прикладів судового поєдинка можна зазначити подію яка відбулася у 778 році і є дуже яскравим прикладом вирішення спорів.

Імператор франків Карл Великий відправив проти "сарацинів" свого улюбленого лицаря-графа Роланда. Але один з баронів, Ганелон, зрадив Роланда, внаслідок чого Роланд загинув. Ганелона викрито і звинувачується в зраді. Справа вирішується в ході судового поєдинку між представником Карла Великого і Ганелона. У справі беруть участь Соприяжники, доля яких, залежить від результату поєдинку і його васалів: він (король) і його лицарі складають єдине ціле, он-вождь, але ще не король і повинен зважати на думку своїх баронів.

У цій статті ми розібрали, що саме представляє собою Салічна правда, її походження та судовий процес за нею. Прийшов час зробити висновки що до Салічної правди. Ну по-перше, що я можу сказати, Салічна правда – це юридичне джерело у якому відсутній чітко окреслений план, сформульоване дуже стисло і спрямоване на урегулювання відносин між населенням. Вона є своєрідним прототипом законів які є у наш

час. Найважливішим джерелом права до «Салічної правди» існували інші варварські правди. Але в ній більш виразно ніж в інших «варварських правдах» відбилось давньогерманське право. Римський вплив відчувається тут мінімально. Що ж до самих принципів законодавства, то в «Салічній правді» вони є суто германськими: тут постає давнє германське право, яке окремими своїми деталями нагадує риси побуту і звичаїв, що існували у германців в епоху, описану Тацитом у «Германії». По-друге, що до судового процесу, він був чітко прописан у законі і завдяки йому франки могли без проблем виносити різні за своїм жанром покарання, і я точно можу сказати те, що видів покарань достатньо для винесення остаточного вирішення для обвинувача. По-третє, що стосується судового поєдинку, то у ті часи було дуже розвинено володіння мечем і саме військове діло. І збігаючись на це, можна з легкістю сказати, що франки не могли обійти це і придумали такий вид правосуддя (або доказу невинності) як судовий поєдинок. Який зіграв дуже важливу роль у розв'язанні конфліктів і це дало змогу багатьом обвинувачам якось врятуватися від покарання, якщо звісно він і справді не винен.

Прокопова Анна Олексіївна

Студентка 1 курсу 9 групи

*Інституту підготовки кадрів Для органів юстиції
НУЮ ім. Ярослава Мудрого*

УТВОРЕННЯ УГОРСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Зміст моєї роботи полягає у розкритті питання про утворення Угорську державу. Історія Угорської держави розпочинається ще до нашої ери і простягається до наших днів, але мета моєї тезисної праці - це висвітлити події, які були причинами для створення Угорської держави в 9 столітті.

Угорська держава була створена у Південно-Східній частині Європейського континенту. Угорці або як їх ще називали мадяри прийшли на землі карпатського басейну ще у 9 столітті нашої епохи. Цей фінно-угорський народ (мадяри) спочатку проживав на територіях між Уральськими горами і річкою Волга. З часом цей народ кочував по степах, які простягалися на велику територію, від центральної Азії до самих Карпат. Угорці були войовничим народом і також союзниками багатьох великих держав на той час. Треба зазначити, що перша згадка про появу мадяр на Дунайських землях бере початок з 862 року, в якій йдеться, про те, що вони являлися союзниками Ростислава, який був великоморавським князем. Він об'єднав свої сили і сили угорців проти короля східних франків Людовіка II Німецького і болгарського князя Бориса І. Після цього союзу мадяри почали кочувати в землях Причорномор'я. Згодом у 894 році угорці після згоди з візантійськими представниками, тобто дипломатами, вони об'єдналися в союз з Візантією проти Болгарії. Після того як візантійські кораблі переправили мадяр до болгарських земель вони розгромили і залишили спустошену територію болгарської держави. Після цього болгарський царь Симеон І створив союз с печенігами, який у 896 році наніс остаточний удар угорцям і витіснив племінний союз мадярів, вони були вимушені покинути ці землі і перекочувати на середньодунайські території, а точніше карпатський басейн в якому проживала велика кількість слов'ян. Ця територія включала в себе залежні від Болгарії території, які були в складі Великоморавської держави. Вони влаштувалися и розселилися на землях Великої Моравії, які були малозаселені. Згодом перекочувавший народ асимілювавши населення, яке проживало на цій території утворює Угорську державу під

правлінням Арпада, який був головою цього племінного союзу і був засновником династії Арпадів, яка проіснувала до 1301 року.

Таким чином, можна зробити висновок, що утворення Угорської держави було наслідком передуваних війн в яких вони були союзниками і після розгромлення в останній вони були вимушені перекочувати на західні землі за Карпати, тобто зайняти територію малозаселеної Великої Моравії.

Проніна Вікторія Русланівна

Студентка 1 курсу 8 групи Інституту підготовки кадрів для органів юстиції НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Судоустрій періоду Римської імперії

Система судових установ, їх організація та порядок діяльності, саме таку загальну характеристику можна дати поняттю Судоустрій. Характерними ознаками судової системи є також її пристосованість до адміністративно-територіального устрою, виходячи, з цього визначення, можна зробити висновок, що насамперед потрібно звернути увагу на періоди розвитку держави Древнього Риму.

Виділяють три основних періоди: царський період, період рабоволодіння республіки та період імперії. Саме це надає можливість більш точніше визначити систему судових органів Древнього Риму, однак говорити про систему в ці періоди важко, бо число, структура та компетенція постійно суттєво змінювались, при цьому не існувало окремих судових органів. Так, всі органи та посадові особи, які виконували функції судів, мали інші політичні, фінансові, адміністративні функції.

Розглянемо більш детально періоди державності Древнього Риму.

В Царський період (з VIII – III ст. до н.е.) римська держава зберегла змінені органи управління родового устрою: Народні збори (куріатна коміція), рада старійшин (Сенат) та царську владу (Рех). Між органами влади не має чіткого розподілу функцій, здебільшого вони перетинались, саме таке положення займала судова влада: Народні збори (куріатна коміція), рада старійшин (Сенат) та царську владу (Рех) виконували деякі судові функції, на жаль, більш детальні відомості не збереглися. В цей період відбувається ставлення головних джерел римського права, перехід від звичайного права до державного законодавства та заснованій на ній постійній судовій практиці. Здійснюється кодифікація римського права (Закони XII Таблиц).

Другий період (VI в. до н.е.) – настає період Римської рабовласницької республіки, з достатньо складним апаратом управління та більш чітким розмежуванням всіх органів та посадових осіб. Саме у цей період з'являються Магістратури, які відіграють велику роль у становленні системи Римського права.

Судові функції виконуються наступними магістратами: народними трибуналами, преторами, диктаторами та провінціальними магістратами з числа колишніх преторів і консулів.

Народний трибунал мав право на свій розсуд арештувати будь-яку людину та чинити публічний допит.

Претори мали найбільшу компетенцію судових повноважень, безпосередньо проводив процесуальні дії, у тому числі екстроодинарний процес. Також, преторам належало право тлумачення законів, це значно та суттєво розширювало їх судові

повноваження. У період встановлення диктатури вся повнота влади (у тому числі судової) належала диктатору, якій мав право виносити будь-які рішення, які не оскаржувались.

Влада магістрів була практично безмежна, в їх компетенції була також і судова влада. В цей період зростає роль народних зборів, важливим є те, що ці судові рішення не мав права змінювати навіть Сенат, при цьому Сенат не є судовим органом, однак мав право призначати судові комісії та надавати вказівки щодо провадження по справам про зраду, мову, виготовлення отрути та умисне вбивство.

Третій період (I ст. до н.е.-III ст. н.е.) – у цей період значно зменшується роль народних зборів, Сенат отримує низку судових функцій. Пізніше, при Цезарі дикторська влада включає в себе влади народних трибунів. С настанням періоду воєнної диктатури в Римі починається період Імперії. Цей період поділяється з двох відрізків часу: принципата та домінанта. В період принципата ще зберігались республіканські органи державної влади й управління, які теоретично виконували ряд судових функцій, але фактично вся судова влада була зосереджена в руках імператора - Принцепса. Октавіан був наділений правом вищого цивільного та кримінального суду. Август відняв судові повноваження у народних зборах, а також організований ряд нових державних органів, що підпорядковувалися безпосередньо імператору, до складу входив також юридичний відділ канцелярії.

У період домінанту (з 284 р.н.е.) усі республіканські органи були ліквідовані, а магістрати перетворились у манципованих повноважних осіб, що позначало перехід усіх судових органів й посадових осіб у безпосереднє підпорядкування імператора.

Спеціальні судові магістрати та претори по справам іноземців другого періоду зникли, претори міста втратили судові функції. Завідування цивільною юрисдикцією в Римі та Константинополі перейшло до Префекта міста (Praefectus urbi). В провінціях судьями є правителі цих провінцій, нижчі них стоять муніципальні магістрати та *defensores civilitatum* (цивільні захисники), які розглядають менш важливі справи до 50 солідів. Існує спеціальна юрисдикція щодо фінансових, військових та духовних справ, та окремі справи для осіб певних станових положень (сенатори, кліриків, солдатів). Вищими інстанціями є Префект *praetorio* і сам Імператор, всі ці особи мають повноваження судів, стоять в відомому ієрархічному підкоренню, тому є можливість неодноразових апеляцій до вищих інстанцій на рішення нижчих. Згодом, з часів Юстиніана не може бути більше двох апеляцій на одну справу.

*Ружинська А.П.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 1 курс, 5 група*

МІСЦЕ ЗОЛОТНИЦЬКОГО В.Т. В ІСТОРІЇ ПРАВА

На російській мові існував оригінальний, невеликий за обсягом, гарний посібник з природного та міжнародного права, створений Володимиром Золотницьким.

В.Е.Грабар

«Хоча цей плід моєї роботи може здатися ще недозрілим і доволі не смачним, але можна пробачити те, що це знання ще тільки вперше на російській мові пред'явлено світу, а

перший плід, яким він би не був, зазвичай домобудівнику приємний», - так про себе сором'язливо заявляє автор першого оригінального російського твору – Золотницький Володимир Трохимович. Народжений у 1741 році в родині священика, Володимир Трохимович ще не здогадувався, що через деякий час його робота зробить з нього найвідомішого російського юриста свого часу.

В історії залишилося досить мало фактів про життя Золотницького. Народився в Київській губернії, навчався у Київській Духовній Академії, звідки у 1760 р. перейшов на філософський факультет Московського університету. Згодом став армійським полковником та викладачем Сухопутного кадетського корпусу. Через деякий час отримав посаду перекладача в Московській Камер-колегії, куди знову перейшов на військову службу.

В історії міжнародного права В.Т.Золотницькому повинно бути відведене особливе місце. Право на це йому дає книга, повна назва якої «Скорочення Природного Права, вибране із різних Авторів для користі Російського суспільства Володимиром Золотницьким». Виклад вражає своєю ясністю та простотою. В останній частині своєї книги автор розповідає про норми міжнародного права, які на думку всіх представників школи природного права є застосуванням до відношень між державами норм, якими у свою чергу керуються окремі особи у природному стані, тобто виникнення держави.

Згідно з природно-правовою доктриною, автор поділяє всі права та обов'язки на "природныя" і "приобретенныя". Я б хотіла звернути увагу лише на деякі норми, які мають відношення до міжнародного права та є його передумовами. Перш за все про суверенітет та самозбереження.

«Суспільство, - ми вважаємо, - в міркуваннях інших навколишніх суспільств є як би персона в природному стані, тобто, воно має як вільну дію, так і досконале право проводити свої дії з власних зобов'язань; так воно ніяк не залежить від інших» (§ 96, гл. I, с. 47). «Коли дії одного суспільства будуть з'єднані з образом іншого: то це має досконале право себе всіма силами захищати та змусити його до відмови від образу, чого в іншому випадку можемо вимагати війною» (§ 97, с. 47-48). Остання частина книги присвячена міжнародному праву, яке автор по сучасній йому термінології називає «народним правом».

Автор викладає предмет у чотирьох главах: про народне право, про договори народів, про послів, про право війни та миру. Кожна з цих глав включає певні питання та норми: глава перша – присвячена загальним питанням міжнародного права; глава друга – договорам; глава третя – послам; глава четверта – найбільша, трактує про право війни.

З історії відомо, що за часів Катерини II заохочували викладання державних предметів в кадетському корпусі. На лекціях з природного права до слухачів намагалися донести уявлення про важливість права та вселити загальне розуміння його основних принципів. Книга В.Т.Золотницького була однією з основних, адже являла собою підручник моральності, в якому розкривалися поняття про природу обов'язків як суспільних, так і особистих. Він прямо стверджував про тісний зв'язок між мораллю та правом: «Природне право складає знання добрих та поганих дій в роздумах внутрішнього стану. З цього слідує, що воно подає закони, які примушують нас до виконання перших та до відмови від других». Природне право було для автора прагненням добра і чесності. Він також приділяв велику увагу до монархічного ладу, а саме розглядав ідею подібності законів монархів та «божественних» законів.

Отже, книга В.Т.Золотницького «Скорочення Природного Права, вибране із різних Авторів для користі Російського суспільства Володимиром Золотницьким» залишилася в історії, як перша робота в російській юридичній літературі, піднявши ім'я свого автора на

світову арену. Він довів, що зрозумівши сенс природного права, ми зможемо зрозуміти та вирішити будь-які конфлікти у суспільстві, адже природне право слугує в своєму роді певним мірилом дій людини та законів держави. Твори В.Т.Золотницького становлять значний інтерес для історії російської політико-правової думки. Вони пропагували ідеї природного права та його пристосування до російської дійсності, сприяли виробленню соціально-філософської термінології та були прикладом російської філософії.

Савенко Наталія Володимирівна
*Студентка 1 курсу 5 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Кодекс Тайхо

Для правової системи середньовічної Японії було характерне використання норм звичаєвого права. Великий вплив на японську законодавчу систему справили правові норми Китаю, а також дві релігії: конфуціанство та буддизм. Саме становлення писаного закону відбувалося під сильним впливом норм китайського права, тобто у Японії створювалися кодекси за китайським зразком.

Першим таким кодексом був кодекс Тайхо, який майже повністю зберігся до нашого часу. Для його складання у 700 році була створена комісія з 18 чоловік на чолі з принцом Осабаке та Фудзіварою Фубіто. І у 701 році він був складений, але вступив в силу тільки у 702 році. Після цього видання робота над кодексом не зупинялася і тривала в подальшому ще не один рік. І у результаті цього у 718 році виходить нова редакція кодексу під назвою Єро рицуре, проте в дію нові закони вступили тільки у 757 році. Нові закони більшою мірою відображали запозичення з китайського права. А основний закон Тайхо від 701 року містив правила японського походження і зображував основні риси стародавнього японського права.

Основоположний кодекс складався з 11 томів стосовно адміністративного і цивільного права, а також з 6 томів-кримінального права. Перші підсумовували реформаторську діяльність періоду Тайка, а другі ґрунтувалися на тансько-китайському законодавстві і вперше вводилися в Японії. Хоча слід відразу зазначити, що були деякі спільні відмінності законів рицуре від китайських зразків. Так, державні посади і станові ранги були засновані не на китайській системі іспитів, а на аристократичному принципі (походження). Крім того, не була сприйнята китайська концепція «мандата Неба», бо японський імператор наділявся особливим статусом саме в силу свого імператорського походження, а не праведності і справедливості правління, що й знайшло відображення в зведенні законів.

Взагалі цей кодекс юридично оформив і уточнив надільну і податкову систему, структуру державного апарату, права і обов'язки чиновників. З точки зору правового статусу осіб у законі були врегульовані взаємини привілейованої феодальної аристократії і підневільного селянства, а також визначив правове становище різних категорій рабів.

Отже, кодекс Тайхо був основним кодексом, який ввібрав у себе всі законодавчі акти VII століття, а також він включав у себе результат реформ Тайка. Основне значення реформ полягало у затвердженні прав імператора на землю та на народ Японії. Вся земля була власністю держави. Для контролю за станом справ на місцях імператорські чиновники призначалися головами провінцій і округів для того, щоб централізована влада всюди замінила юрисдикцію приватних осіб. Ці реформи стали поштовхом для складання кодексу Тайхо, який

мав дуже важливе історичне значення для Японії.

Севастьянов Микита Ігорович
Студент 5 групи 1 курсу
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого

Кодекс років Еро

Завданням даної роботи є дослідження особливостей правових відносин у Давній Японії на прикладі аналізу норм Кодексу років Еро.

Головною ознакою правового становища того часу було те, що японці виробили унікальну здатність до активного перейняття іноземного правового надбання та, у свою чергу, реформування власного законодавства на основі критичної рецепції китайських політичних інститутів. Тобто керувалися принципом «постійного повернення до старовини». У такому підході японці бачили практичну мудрість, що має актуальність й у нинішній правовій політиці такої держави.

У період Давньої Японії рецепція китайського права мала обмеження, що полягали у запозиченні юридичної термінології на китайських ієрогліфах, проте у самі письмові форми вкладався власне японський зміст, про що і свідчить кодекс «Тайхо ріцуре» 702 року і його редакція «Еро ріцуре» 718 року, що був введений в дію в 757 році у зв'язку із нестабільністю політичної ситуації. Фактично це були перші девізи самостійного правління, прийняті в Японії і служили важливим зовнішньополітичним актом, так як тільки країна, незалежна від Китаю, мала право на проголошення таких, як втім і на прийняття самостійно національного законодавства.

Ці дві версії представлені з історичного аспекту як єдиний звід законів, що характеризує ранньофеодальну Японію, традиційну систему права, що були актуальними аж до XIX століття. Тому такий кодекс свідчить про вміння японців вдало пристосовувати зарубіжний досвід до національних особливостей.

Міжгалузевий кодекс від назвою «Тайхо Еро ріцуре», тобто Кримінальний і адміністративний кодекс років Тайхо, а також його редакція «Еро ріцуре», мав важливе значення для Давньої Японії.

Початковий кодекс - «Звід Тайхо» складався з 11 сувоїв по адміністративному і цивільному праву (ре) і 6 сувоїв з кримінального права (ріцу). Перші підсумовували реформаторську діяльність періоду Тайка, а другі ґрунтувалися на Танського-китайському законодавстві і вперше вводилися в Японії. Хоча слід одразу зазначити, що були деякі загальні відмінності законів ріцуре від китайських зразків. Так, державні посади і станові ранги були засновані не на китайській системі іспитів, а на аристократичному принципі (походження). Крім того, не була сприйнята китайська концепція «мандата Неба», бо японський імператор наділявся особливим статусом саме в силу свого імператорського походження, а не праведності і справедливості правління, що й знайшло відображення в зведенні законів. [1, ст. 43]

Новий кодекс - «Звід Еро» був названий в честь нового девізу государині Генсе (717-724 рр.) та представляв собою структурно змінений варіант колишнього кодексу Тайхо. Його положення були розділені на дві нерівні частини: 10 кримінальних і 30

цивільних законів. [2, ст. 3] Сувої ріцу налічували 497 статей, а сувої ре - 953 статті. У порівнянні з «Тайхо ріцуре», близько 300 статей було змінено на основі китайських зразків, хоча норми зберегли свій досить самобутній зміст.

У кодексі не проводилося чіткого розмежування між адміністрацією і юстицією, приватним і публічним правом, кримінальним та цивільним судочинством. Тут придбали по суті публічно-правовий характер норми речового, шлюбно-сімейного та спадкового права, так як вони були змішані із нормами адміністративного і навіть кримінального права.

Кримінальні закони з зводу фактично не збереглися на відміну від адміністративних. Загалом вони розділені на 30 книг, більшість з яких присвячувався політико-адміністративного устрою і організації бюрократичного апарату. Певна частина законів регламентувала питання приватного права, в тому числі земельної власності і шлюбно-сімейних відносин. Кожна з цих книг, об'єднаних в десять томів, присвячувалася окремою правовою тематикою. Книги 1-5 описували систему штатів і рангів чиновників, книги 6-7 були присвячені правовим положенням священнослужителів, а положенню селян, земельних наділів і податків - книги 8-10, службовому просуванню чиновників - книги 11-15, особливому становищу служб палацу і збройним силам - книги 16-24, питань державної служби - книги 25-27, і кримінального судочинства - книги 28-29. Заключна 30-я книга об'єднувала різні норми, серед яких введення єдиних мір і ваг і ін. [2, ст. 5]

Отже, Кодекс років Еро мав надзвичайно важливе значення для процесу регулювання суспільних відносин. Саме він був першим проявом вдалого початку врахування зарубіжного досвіду у державному законотворенні та узгодження його із національними особливостями Давньої Японії.

*Селевін Андрій Володимирович,
студент 1 курсу 7 групи
інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

СТВОРЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ТОКУГАВСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ТИПУ БАКУХАН (1603-1651)

Японія- це країна народу, один зі стовпів культури якого є ретельне опрацювання дрібниць. В історії Японії значну роль відігравав період Едо, який тривав з 1603 до 1867.

Цей період починається з отримання місця всеяпонського лідера васалом Токугаваю Іеясу, в наслідок смерті попереднього лідера Тойотомі Хідейосі. Його центром був замок Едо (звідси і назва періоду) а його землі знаходилися у регіоні Канто. У 1600 році Токугава розбив Ісиду Міцунарі, який очолював опозицію, яка складалась з західнояпонських даймьо (самурайські володарі, які мали дохід зі своїх земель понад 10 тисяч коку (міра об'єму)) у битві при Секігахара. У 1603 році імператор дав Іеясу пост великого сьогуну – завойовника варварів. У 1615 році сюзеренівський рід Тойотомі був ліквідований і самурайський уряд Іеясу остаточно утвердив свою владу. Періодом Едо називають саме час існування цього уряду.

Токугава сформував систему прав та обов'язків між центральною владою і провінційними володарями даймьо. Ця система має назву “бакухан”. Слово бакухан складається з слів “баку” (від першого ієрогліфа слова сьогунат) і “хан” (назва удільного

володіння даймьо). За два роки поспіль (1611-1613) були обмежені права столичних аристократів (куге) та імператорського двору, які до цього часу чассто втручалися у японську політику і натравлю-вали самурайські роди один на одного. У 1615 році для того, щоб контролювати регіональних даймьо центральний уряд почав розроблювати законодавство, яке базувалося на етнічній доктрині. В липні 1615 року сьогунатом був виданий “закон про замки”, за яким замок у володінні даймьо мав бути лише один. Потім були оприлюднені фундаментальні “Закони для військових домів”, написані ченцем Контїном Суденом. Закони склалися з 13 статей та визначали для даймьо зміст освіти і занять; відповідальність несли особи, які надавали притулок злочинцям і розбійникам; даймьо не могли приймати вихідців з володінь окрім свого; перед ремонтом свого замку даймьо повинні були сповістити про це уряд; для укладання шлюбу між родинами даймьо потрібен був урядовий дозвіл; даймьо повинні були періодично перебувати на службу в Едо; законами були створені умови для належного керування регіонами. Закони перетворювали сьогунат на арбітра (суддю) але для того часу ці закони не були чимось надзвичайним. У 1615 році Токугава видав “Заборони самурайським родам”, у яких було викладено основи існування військової страти Японії на подальші десятиліття. Самураї з солдат-землевласників перетворилися на безземельних міських чиновників.

Але велику роль у формуванні цієї системи зіграв не лише Токугава Ієясу а й інші представники його роду. Наприклад Токугава Хідетада. Саме він видав “Закони для військових домів”, він приймав закони, які обмежували імператорський двір у політичних і майнових прав а також саме за його правління розпочався курс ізоляції Японії від заходу.

Яскравим представником роду Токугава також був Токугава Ієміцу. У 1634 році він запровадив пост молодших старійшин, на які призначалися командири сьогунатської гвардії. З 1632 по 1636 роки проводив централізаторський силовий курс, за яким політичні та економічні свободи регіональних володарів обмежувалися. У 1635 році зробив жорстокішими “Закони для військових домів” і саме він впровадив систему періодичних відряджень. У 1634-1635 ним проводився розподіл обов’язків і повноважень сьогунатських управлінців. Також була впроваджена система місячних змін. Центральний уряд повинен був приймати рішення колегіально. Були створені правила подання судових позовів і правила функціонування сьогунатських нарад.

Отже, можемо зробити висновок, що перша половина періоду Едо, а саме рід Токугава відіграв велику роль у створенні правової системи Японії. Рід Токугава є яскравим прикладом сімейного керування країною та є дуже джерелом історії Японії і відображає країну не з боку культури а з боку чіткого керування країною.

*Серак Дмитро Валерійович
студент I курсу
Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

Наслідки громадянської війни в економіці та політичному устрої США

На початку своєї роботи я хотів би звернути увагу на те, що розглядаючи тему впливу громадянської війни на економіку та політичний устрій США варто помітити, що навіть в такій, на перший погляд, мирній країні, як Сполучені Штати Америки за час існування відбувалися жорстокі протистояння.

Громадянська війна серйозно вплинула на економічну, політичну і правову систему Сполучених Штатів.

Історія не була б такою захоплюючою, якби не громадянська війна між противниками і прихильниками рабства, яка тривала з 1861 року по 1865 рік. Маркс говорив: «движущей силой Соединенных Штатов в течении полувека». Негритянська проблема була однією з головних причин, які передували протистоянню, навіть намагання тодішнього президента США не допомогли вирішити питання рабовласництва в державі, адже країна від самого початку свого існування вважалася рабовласницькою і змінити це було досить важко як владі так і суспільству. Як і будь-яка війна має свої результати так і в цьому випадку вона мала наслідки.

Передусім варто звернути увагу на вплив війни на політичний устрій США. Були прийняті поправки до Конституції: 14-та(1868 рік) і 15-та (1870 рік). Перша заборонила ухвалювати закони, які впливають на свободи та права американців. Саме 15-та поправка сприяла тому, що положення стали базою для звільнення негрів та зрівнянням їх у правах з населенням країни, що яка ставила табу на расизм у всіх його виразах. Немало важливим є закон «Про реконструкцію Півдня», який змушував південців ратифікувати поправки до Конституції Сполучених Штатів Америки.

Такий результат заслуговує на увагу, адже саме цього хотіла одна із сторін конфлікту. Вони домоглися того, що хотіли.

Також були помітні зміни й у економіці держави. Ще одним приводом для війни були бажані аграрні реформи, тому після закінчення війни було затверджено закон про гомстеди, це означало, що надання ділянок землі на яких можна було займатися господарством при умові проживання та території. Тобто можливість чорношкірому населенню отримати житловий масток. Після такого кроку в США кількість ділянок для обробітку збільшилась у 2,5 рази.

На мою дана тема є корисною для багажа знань, та досвіду юристу, бо таким чином ми маємо змогу вчитися на чужих помилках і маємо зважати на історію інших держав, аби запобігти повторенню на теренах нашої держави.

Переглянувши роботи багатьох істориків, теоретиків, зважаючи на їх погляд, зробивши аналіз, можна з точністю сказати, що американський конфлікт мав місце бути в історії США, адже, як сказано вище, він мав серйозний вплив на економіку та політичний устрій держави. В ході цієї роботи я зробив висновок, що цілком Громадянська війна і законодавчі акти всеж позитивно вплинули на розвиток США. По-перше рабство, яке негативно впливало на економічний та політичний розвиток країни, було скасоване, а по-друге громадяни США набули можливість на володіння землею. Саме через такі перетворення держава здобула статусу найрозвиненішої в світі. На мою думку, завдяки виданню цих актів США і на сьогодні має змогу займати кращі позиції у рейтингу розвитку.

*Сінельнікова Анастасія Ігорівна
студентка 1 курсу 13 групи
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Особливості державного ладу періоду принципату

Період характеризувався побудовою нової системи влади. Принципат-це особлива форма монархії, яка поєднала у собі монархічні і республіканські якості. Діяльність імператора Августа, в період правління якого оформлявся принципат, викладена у його письмових роботах, основною з яких є «Res gestae divi Augusti», де можна помітити певні протиріччя його влади. Період характеризується низкою особливостей:

Республіканський устрій діяв формально. Продовжував існувати ще старий державний механізм: засідав сенат, обиралися консули, претори, та інші магістрати, хоча відмінністю стало те, що посади вже не були виборними – принцепс обирав їх самостійно, а раніше безоплатна праця посадових осіб перетворилася в оплачувану, також з'являлися нові посади, що значно втрачало їх значимість.

Реальна влада була зосереджена в руках імператора і близьких до нього людей.

В своїй письмовій роботі Август неодноразово підкреслював про своє тяжіння до республіканізму: він відмовився від диктатури, дотримувалася звичаїв предків, заборонив називати його «dominus», не прийняв титул царя. Октавіан вважав, що його влада не була більшою ніж у колег по магістратурі, хоча імператор перевершував своїм «авторитетом».

Август оновив Сенат і встановив довоєнний порядок. Сенат раніше був органом влади, що поширювався на цілу країну, а згодом він перетворився на загальноімператорський владний інститут.

Принцепс поєднував у своїх руках кілька посад: консул, цензор, народний трибун та понтифік.

Уся зовнішня влада знаходилася у розпорядженні Августа, та він її покладав на власний розсуд.

Верхове командування всіма збройними силами римської держави-головна основа імператорської влади, хоча принцепс використовував її тільки у внутрішніх конфліктах.

Октавіан проводив політику патерналізму. Отримавши титул «pater patrie», імператор мав таку владу, яку зазвичай батьки мають над своїми дітьми. Необхідно зазначити, що намагання представити себе батьком і благодійником народу, зразковим правителем було характерною особливістю притаманною усім древнім монархам.

Імператор намагався догодити усім, кожному стану дати необхідні привілеї, а на вершницький стан він найбільш розраховував.

Відбулася реорганізація поліції Риму. На чолі був поставлений префект міста, наділений широкими повноваженнями в сфері охорони громадського порядку.

Змінився принцип керування провінціями. За рішенням Октавіана, вони ділилися на імператорські та сенатські. Імператорські провінції були значно кращими за сенатські.

Народні збори, які були найважливішим органом влади у минулому, стали зовсім нікчемним. Під час приймання рішень застосовувалося насильство над учасниками, корупція. Важливість рішень цього органу влади поступово зменшувалася.

Отже, принципат-це особливий вид монархії, де імператор намагався зберегти традиції республіки, щоб народ не підіймався на бунт та вважав його гарним правителем. Уникаючи непередбачених наслідків, Октавіан залишив деякі елементи республіки.

*Слюсаренко Аліна Романівна,
Студентка 1 курсу 10 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України*

Коломацькі статті

Коломацькі статті - українсько-московський договір, укладений 1687 р у козацькому таборі над рікою Коломак. Після генеральної козацької ради за присутності обмеженого числа козаків, під тиском Москви було обрано гетьманом Лівобережної України генерального осавула Івана Мазепу на заміну скинутого й заарештованого раніше гетьмана Івана Самойловича. Дехто з істориків називає ці події Коломацькою революцією, дехто окреслює зміну влади, як Коломацький переворот. Тільки-но обраний гетьман склав присягнув на вірність царям. Наступним кроком було підписання Коломацьких статей 1687. Дані статті є домовленістю, з одного боку, між гетьманом Лівобережної України Іваном Мазепою і козацькою старшиною, та, з іншого боку, московськими царями Іваном і Петром і царівною Софією. Цікаво, що в основі зазначених статей лежали попередні українсько-московські договори, що були затверджені козацькими радами при обранні гетьманів Д. Многогрішного та І. Самойловича, більше того - місцями повторювали текст Глухівських статей.

Відповідно до Коломацьких статей, деякі функції генеральної військової ради, яка фактично припиняла своє існування, переходили раді старійшин. Формально підтверджувалися козацькі права і привілеї. Реєстрове козацьке військо кількісно збільшувалося з 20 тисяч до 30 тисяч із жалуванням з кишені українського народу, хоч формально і з царської казни. Знову була відновлена діяльність спеціальних військових формувань для жорстокого придушення «заколотів» в Україні. Деякі негативні наслідки були закріплені в нових пунктах, наприклад, зміцнення царської влади у Лівобережній Україні та обмеження української автономії, прав національної адміністрації. До того ж були обмежені гетьманські повноваження. Без «відома їх царської пресвітлої величності» гетьману заборонялося лишати старшин керівних посад, відбирати у них царські грамоти на мастки; достатньо сильно повноваження гетьмана обмежувалися в області розпорядження військовими землями. Навіть склад старшин гетьман міг змінювати виключно з дозволу царя.

Старшинам — «без указу великих государів» заборонялося обирати нового гетьмана, але вони повинні були наглядати за гетьманом і в разі підозри його в нелояльності до Росії доносити на нього царському урядові.

Також Коломацькі статті містили наступні положення:

- Гетьманському уряду заборонялось підтримувати дипломатичні відносини з іноземними державами, що повністю перекреслювало зовнішню політику.

- Гетьман зобов'язувався направляти козацьке військо на війну з Кримським ханством і Туреччиною.

- У гетьманській столиці – Батурині – розміщувався полк московських стрільців, що утримувався за кошти гетьманської скарбниці. Формально, організація полку повинна була спрямовуватися на охорону гетьмана, але насправді – для нагляду за ним та тримання його в покорі.

- Відтепер земельні угіддя мав роздавати старшині цар, а не Мазепа.

-Листи і документи отримані від сусідніх держав потрібно було, не відкриваючи, відсилати до Москви.

Вперше законодавчо оформилася вимога злиття українського народу з російським. З метою досягнення цього заохочувалися змішані українсько-російські шлюби, дозволявся вільний перехід і проживання українців на території Московської держави.

Вимагалось, щоб надалі ніхто не згадував про окрему українську державу, оскільки в майбутньому держави українська й московська повинні злитися в єдину «царську самодержавну» державу.

Отже, враховуючи вищенаведені аргументи, можна стверджувати, що Коломацькі статті стали наступним кроком на шляху обмеження національної окремішності українського народу та державних прав Гетьманщини. Вони закріплювали за козацькою старшиною привілеї і вольності та посилювали взиск посполитого населення. Відбулося офіційне закріплення польського панування на Правобережжі, адже гетьман мав притримуватися російсько-польського договору про «Вічний мир» 1686.

*Солопіченко Олена Сергіївна
Студентка 1 курсу 7 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

РОЗВИТОК ТОКУГАВСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В ЯПОНІЇ ТА ПОЧАТОК ЇЇ ЗАНЕПАДУ (1651 – 1853 РР.)

Токугавської режим, остаточно сформувався як політична система при третьому сьогуні Іеміцу (1632 – 1651), який проводив політику жорсткого і скрупульозно розробленого соціального контролю і над класом феодалів. Нормативну базу токугавської правової системи становили: указ «Про милосердя щодо живих істот» («Сьоруйаваремі-но рей») 1687, «Положення про обмір земель» («Кенті дзьомоку») 1694, «Положення про застава землі» («Сітіті дзьомоку») 1721, «Положення про обмір земель» («Сінден кенті дзьомоку») 1726, «Кодекс зі ста статей» 1742, «Закони, дані сьогуну для використання у судових справах» («Осадамегакі хяккадзьо») 1754, «Указ про конфіскацію земель» («Дзьотірей») 1843.

Період панування токугавської правової системи відзначався раціоналізацією політичного контролю з боку сьогунату і вдосконаленням правової системи [1, 147]. При цьому перетворення охопили практично всі юридичні сфери. Зупинимось детальніше на чотирьох питаннях: система управління, сільське господарство, торгівля і фінанси, юридична відповідальність.

Протягом XVII ст. система управління Японії зазнала відчутних трансформацій у напрямку централізації і зміцнення системи управління. В результаті утворилася чітка вертикаль: сьогун – каттегакарі родзю (аналог міністерства фінансів) – кандзьо бугьо (адміністративно-фінансовий магістрат) – дайкан [1, 149-150].

Найбільш жорстким можна вважати законодавство щодо селянства і земельних відносин. Основною формою землекористування виступала оренда, а основною формою повинностей – рисова рента (ненгу); іноді феодал стягував податок грошима. У 1721 р. бакуфу (по суті, уряд сьогуну) видало розпорядження про заборону подавати колективні селянські скарги сьогуну. Іншим доказом цієї тези може слугувати рішення бакуфу від 1726

р., згідно якого податкова ставка для селянства навіть у неврожайний рік обраховувалася за ставкою врожайного.

У сфері фінансового законодавства бакуфу здійснило ряд заходів, спрямованих на удосконалення механізму наповнення скарбниці. З цією метою у 1694 р. було ухвалено «Положення про обмір земель», згідно якого передбачалося оподаткування навіть тих земель, що перебували поза сільськогосподарським обігом. Початком XVIII ст. датується законодавче оформлення об'єднань торговців – по суті, аналога європейських гільдій.

Від початку токугавська правова система передбачала систематизацію форм покарань за трьома групами: 1) основні (побиття, вигнання зі столиці, смертна кара); 2) додаткові (публічні екзекуції, клеймування, конфіскація, примусові роботи); 3) спеціальні для духовенства, чи аристократії (харакірі, позбавлення самурайського звання тощо).

Токугавською правовою системою передбачалися поняття правопорушень умисних та скоєних через необережність. При цьому умисні розподілялися на здійснені імппульсивно і спрямовано; скоєні

Так, у системі покарань з другої половини XVII ст. спостерігається суттєве пом'якшення: впроваджено заборони на відрізання вух і носа; відповідальність за більшість злочинів, скоєних простолюдинами, перестала поширюватися на їх дітей; було скасовано заслання в інші провінції / володіння; з'явилося поняття строку позовної давності (особа, яка вчинила правопорушення більш, ніж рік тому і потім не вчиняла рецидивів, звільнялася від відповідальності). Такі перетворення обумовлені щонайменше двома обставинами: зміцненням влади кланів і зменшенням необхідності надмірного залякування підданих, а також розповсюдженням конфуціанства із його вченням про милосердя.

Поруч із вищезгаданими перетвореннями, протягом усього часу панування токугавської правової системи зберігалися ідея превенції; практика катувань; нерівність станів перед законом

Стеценко Ніна Сергіївна
асистент кафедри історії держави
і права України та зарубіжних країн
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗПОДІЛУ ОБЩИННИХ ЗЕМЕЛЬ ПІД ЧАС ВЕЛИКОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ БУРЖУАЗНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1789 – 1791 РР.

Радикалізм законодавства у період Великої французької буржуазної революції 1789 – 1791 рр. значною мірою був результатом довготривалої та наполегливої боротьби з середньовічними порядками представниками «третього стану», перш за все селянами. Характерною рисою XVIII ст. у Франції була конфіскація значної частини общинних земельних володінь сеньйорами. Великі заборгованості общин змушували віддавати в оренду орні землі, луки, ліси, доходи від яких надходили до загальної скарбниці. Селяни ж втрачали своє давнє особисте право на траву для відгодування худоби, на користування лісами, щоб мати дрова для обігріву своїх домівок. При цьому, все частіше лунали заклики до розподілу общинних земель між усіма членами общини. Але теоретики-економісти дискутували щодо питання про доцільність розподілу і використання общинних земель саме заможними жителями з метою збільшення своїх доходів. Сеньйори також були не проти збільшити свої земельні володіння за рахунок подрібнення земель. Раніше, королівська влада потурала процесу розподілу общинних земель, видаючи ряд едиктів і постанов. Едиктом 1777 р. підтверджується право сеньйорів на тріаж, а саме на порушення

неподільності общинних земель. Тож і сеньйор вважався співвласником общинної землі. Як свідчать Накази «третього стану» депутатам, більшість сільського населення була проти поділу общинних земель. Наприклад, «третьій стан» бальяжа Дуе у своєму наказі пише: «Нові права, надані сеньйорам тими ж пожалуваними грамотами і ст. XXV Ордонансу «Про водоймища і ліси» 1669 р. повинні бути скасовані, а Едикт 1667 р. повинен виконуватися по формі і змісту, щоб відповідно до його положень жоден сеньйор не міг претендувати ні на яке право тріажу...». При цьому окремі жителі вагалися з вибором та наказували Генеральним штатам вирішувати проблему з огляду на більшу користь для селян, з прийняттям загального закону. Також були випадки і категоричної вимоги щодо повернення узурпованих земель назад до общини. Тож на тлі продовження революційних подій, бажання селян повернути узурповані сеньйорами общинні землі не зникли, але чіткої концепції у них не було, одні бажали їх зберегти, об'єднавши із забраними у сеньйорів, інші виступали за їх поділ. У подальшому спостерігалися випадки самочинного розподілу землі, які з осені 1792 р. набували масового характеру і саме сільська біднота виступала активною силою цих конфліктів та нашттовувалися на опір заможної верхівки селян. Вони, у свою чергу, побоювалися втрати ділянок громадських і необроблених земель, які опинилися у їх володінні через захват, розчищення, купівлю або отримання від колишніх сеньйорів. Навіть з огляду на те, що декрети від 28 серпня і 11 жовтня 1792 р. захищали їх право на ці землі, все ж багато мешканців общини вимагали їх розподілу.

При вирішенні питання щодо розподілу общинних земель між членами Законодавчих зборів виникла низка розбіжностей. Депутат Франсуа де Ньощато запропонував надати общині на свій розсуд розподіляти землю, так як вважав, що існуючі общинні землі нікому не належать, тому що належать усім, а депутат Камбон виступав за рівний розподіл землі між збіднілими громадянами, які взагалі не мали земельної власності. Також лунали пропозиції того, щоб заможні громадяни отримували менше землі, а бідні – більше. Важливою була пропозиція депутата Майля щодо скасування окремих постанов Ордонансу 1669 р. та повернення сеньйорами комунам усіх необроблених земель і пустощів. Збори безвідкладно проголосували за проект Франсуа де Ньощато 14 серпня 1792 р. Але з огляду на те, що він був складений наспіх і вбачалися труднощі в його виконанні, Конвент призупинив його дію (11 жовтня 1792 р.) до усунення проблемних положень. На третьому етапі Французької революції (2 червня 1793 р. – 27 липня 1794 р.) державна влада перейшла до якобінців, налаштованих на рішучий та безкомпромісний розвиток революції. Найбільш показовим прикладом революційної рішучості якобінців було земельне законодавство. 10 червня 1793 р. був прийнятий декрет «Про спосіб розподілу общинних земель», який повертав селянським общинам узурповані дворянством земельні угіддя та надавав можливість розподілу общинних земель у випадку згоди однієї третини жителів. За цим декретом, «общинними є такі землі, на володіння якими або на продукти з яких мають загальне право жителі однієї або декількох комун або однієї частини комуни» (ст. 1 розд. 1), при цьому «фермери, ізпольщики, сільські робітники, слуги і взагалі усі громадяни мають право на участь у поділі, якщо тільки вони задовольняють вимогам, необхідним для того, щоб бути визнаними жителями комуни» (ст. 4 розд. 2). Поділена земля ставала власністю селян.

Земельне законодавство під час Французької революції, починаючи з 1789 р і по 1795 р. постійно перебувало у боротьбі зі старим феодалними правом. Свобода земель –

головний заклик усіх землевласників Франції періоду Революції, яка за ідеями філософів повинна набуватися через законодавчу єдність, що у підсумку забезпечить рівність людей.

Таранов Євгеній Петрович

Робота студента 1 курсу 13 групи

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Роль церкви у формуванні Афроамериканських держав

На мою думку, обрана мною тема для наукового дослідження є актуальною, адже на теперішній час співвідношення релігії і розвитку держави є одною із найпоширеніших проблем сучасності. Більше того, релігія як широка система світогляду та світосприйняття, здатна регулювати не тільки суспільні відносини, а й об'єднувати різні прошарки населення під егідою спільної віри в Бога. Як запевняє одина із наукових інтернет статей: «Релігія - это совокупность взглядов на мир, которые чаще всего основываются на вере в Бога. Сегодня важно признать, что религия в истории народов мира занимает важное место. Религия пронизывает жизнь народов всех континентов. Каждая религия по-своему самобытна. С религиозными обрядами рождается и умирает человек. Этика, мораль, нравственность в большинстве стран носила религиозный характер. С религией связаны многие достижения культуры и искусства. Религия - это и политика. Под её стандартами люди совершали свои завоевательные походы. А борьба между различными религиозными группировками приводила не раз к кровопролитным войнам.» (інтернет-джерело №4)

Взаємодія держави(як релігійного утворення) і релігії на різних етапах історії зумовлена спільністю багатьох сторін їх існування та функціонування. Серед них виділяють такі спільні риси:

- Дві основні інституції (держава та релігія) сучасного світу є втіленням божественної та земної влади.
- Відносини держави і церкви характеризуються наявністю форм взаємозв'язку між інститутами держави та інституціональними релігійними утвореннями, що історично склалися та змінювалися впродовж віків.

На думку багатьох світових науковців основною сферою зв'язку і взаємодії політики та релігії виступають держава і її відносини з церквою: залежність церкви від держави, законів, що видаються і які регулюють економічне і правове становище церкви, можливість її участі в житті суспільства та держави. В історії суспільства, як і на сучасному етапі, виникають і діють різноманітні типи взаємовідносин держави з церквою: реалізується пріоритет держави, її панівна роль у ставленні до церкви; реалізується пріоритет церкви у ставленні до держави. Релігія, в свою чергу, має поширені ознаки, які неодмінно впливають на неї:

- Визнає людську природу, як творіння Господа.
- Ідеї безсмертя душ, як прояв вічного існування релігії.
- Специфічне пояснення природи людини, яке проявляється у абсолютній свободі людських дій.

В капіталістичних країнах (Франція, США та інші), в яких церква відділена від держави, проголошується рівноправність усіх церков, рівні права громадян, незалежно від їх віросповідання, світський характер освіти. Зараз мабуть в усіх країнах нашого світу

разом з державними писаними правилами цінуються і моральні установи церкви. Наприклад у суді та в державних установах вимагається релігійна присяга.

На теперішній час у багатьох країнах світу діють закони, караючі за богохульство, що забороняють атеїстам вести педагогічну діяльність. Багатотисячна армія священнослужителів на підприємствах, в навчальних закладах, у в'язницях і військових частинах, в лікарнях і будинках притулку ведуть релігійну та політичну пропаганду, щедро оплачувану за рахунок держави. Спираючись на інформацію наданою сайтом (інтернет-джерело№5 books.br.com.ua) хочу підкреслити, що незважаючи на формальне відділення церкви від держави, в США існує релігійна присяга службових осіб на Біблії, включаючи і президента при вступі на посаду. Економічний зв'язок церкви з буржуазією забезпечується отриманням від неї величезних коштів на потреби церкви, на релігійне оповіщення, на утримання церковного апарату. Багато церков виступають не тільки як органи релігійного культу, а й як підприємці та землеволодарі, мають акції в американських трестах і беруть участь в експлуатації трудящих. "Ми, американці, - саркастично підмітив Марк Твен, - пишаємось трьома неоцінними дарами - свободою друку, свободою совісті та свободою не користуватися ані тим, ані іншим". Такий висновок, зроблений багато десятиліть тому, залишається вірним і для сучасної американської держави.

Встановлено, що конституційними засадами США вважаються громадянська злагода, підзвітність, обмежене правління, народне представництво, правління більшості, права меншин, визнання прав опозиції, необмежена свобода думки, слова, преси і мирних зібрань, рівність можливостей, релігійна віротерпимість, рівність перед законом, право на юридичний захист, а також індивідуальний вибір кожним свого життєвого шляху.

Отже, виходячи з вище приведеного, можна зробити висновок про те, що американські підходи відігравали й продовжують відігравати непересічну роль у процесах модернізації світу. Зокрема, послідовна реалізація принципу рівних можливостей передбачає ринкову систему, міцний правопорядок і національний уряд, вільний від релігійного контролю. Американці здобули успіхів, рішуче відмовившись від привілеїв, пов'язаних із соціальним походженням. Запровадивши у себе спектр радикальних «негативних» прав і свобод людини, вони скористалися результатами освітнього вибуху, який синтезував у собі результати демократичної і промислової революцій.

На теперішній час організація американських держав об'єднує 34 держави Західної півкулі: Антигуа і Барбуду, Аргентину, Еагамські острови, Барбадос, Беліз, Болівію, Бразилію, Венесуелу, Гаїті, Гайану, Гватемалу, Гондурас, Гренаду, Домініку, Домініканську Республіку, Еквадор, Канаду, Колумбію, Коста-Ріку, Мексику, Нікарагуа, Панаму, Парагвай, Перу, Сальвадор, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсію, США, Сурінам, Тринідад і Тобаго, Уругвай, Чилі і Ямаїку. У кожній зазначеній державі релігія відіграє дуже важливу роль під здійснення державної влади і так би мовити дублює місце церкви у США у інших країнах, які входять до складу організації американських держав.

Релігія впродовж свого історичного розвитку набувала все нових і нових видозмін. Перехід від звичайних обожнювань, язичницьких вірувань і традицій до сучасних її видозмін тривав століттями і як результат сформував дві основні конфесії: православ'я і католицизм. У країнах південної Америки широкого поширення набув католицизм. Це явище було спричинене тим фактором, що більшість країн монополій, які мали свої колонії на у Південній Америці, таких як Іспанія, Португалія, Англія, Нідерланди, були під егідою

католицизму. А оскільки культуру колонії(дочірні держави) повністю переймали від їхніх володарів, то католицизм дедалі глибше проникав і закріплювався в соціальних порядках новостворених держав.

Із виконаних і проведених мною досліджень у галузі релігії та її поширення її у Афроамериканських країнах, можна зробити висновок, що абсолютно всі ці країни пройшли великий період розвитку та становлення, а релігія була своєрідним прискорювачем утвоєння нових і потужних держав на світовій арені.

Тимошенко Валерія Олександрівна

Студентка 1 курсу 13 групи

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Причини утворення Германської Імперії 1871 року

Впродовж довгих років Німеччина, як держава пройшла довгий і тернистий шлях розвитку, а такі події, як Світова революція, нова Пруська конституція 1850 р. та масові зворушення 1860-х років спричинили та пробудили нові бажання людей до розвитку і становлення власної державності.

Для того, щоб краще зрозуміти причини утворення Германської імперії, необхідно оцінити сформовану на той час історичну ситуацію в Германії. На початку XIX ст. Німеччина являла собою певну окреслену територію на карті, яка була розділена на дрібні держави і князівства, серед яких основна роль належала Австрії, тоді як Пруссія мала менш визначне значення. Тому порівнюючи Германію з такими країнами як Англія та Франція можна зробити висновок, що країна знаходилась на порозі економічної й соціальної відсталості, через неусталену політичну ситуацію.

З цього випливає що, однією з провідних причин утворення Єдиної Німецької імперії була адміністративно-територіальна роздробленість. Германська територія складалася з 39 незалежних держав. Вони були королівствами, герцогствами, князівствами, вільними ганзейськими містами й однією імперською територією, тому можна вважати, що вони були у номінальному підпорядкуванні імператора, але на практиці мали майже повну незалежність.

Автор підручника «Історія держави і права зарубіжних країн» К.Г. Федоров вважає , що роздробленість заважає торговельним відносинам. Оскільки кожна з самостійних держав встановлювали певне мито для перевезення продукції, тому ціна товарів, що доходили до споживачів була занадто високою. Це сприяло прийняттю Пруссією у 1818 році нового митного закону, сутність якого полягала у знищенні всіх митних кордонів в межах Пруської держави Також він встановлював заступницький митний тариф для пруських товарів.

Макарчук В.С. зазначає що, напрям до об'єднання Німеччини під верховенством Пруссії досяг значного, але ще й досі не остаточного тріумфу. Станом на початок 60-х років XIX ст. в Германії утворилось становище, коли вирішення одного із неабияких питань буржуазного перевтілення такого як : утворення єдиної національної держави – було неминучим. В цей період з'являється доволі консервативний та амбітний юнкер Ото фон Бісмарк, який представляв в собі певну сукупність соціальних сил та поглядів.

Я вважаю, що він розпочинає втілення в життя буржуазного завдання об'єднання держави та намагається реалізувати національні надії буржуазії й тим самим починає залучати її на свій бік, тобто на сторону монархії, військовщини, найвищої бюрократії, юнкерства. Через це буржуазія була змушена за втілення своїх національних сподівань розплатитися відступом від ліберальних ілюзій у розбудові держави. Ото фон Бісмарк взявся до справи злиття земель сучасної Німеччини. Він оцінив внутрішню та зовнішньополітичну ситуацію, почав виробляти та здійснювати програму спрямовану на об'єднання Німеччини. Через те, що він був прибічником силових методів вирішення проблем вважав, що питання повинні вирішуватися «кров'ю та залізом». Він розумів, що об'єднання Германії та неминучі при цьому конфлікти торкаються інтересів деяких європейських держав, втручання яких може нашкодити процесу консолідації.

Головною перепорою на шляху до утворення національної держави Ото фон Бісмарк вважаю Австрію, але розпочати відкриту боротьбу йому завадив початок загострення Шлезвіг - Гольштейнського питання. Це питання було вирішене лише тоді коли Австрія та Пруссія підписали мирний договір, за яким Австрія передавала усі права на Шлезвіг та Гольштейн, це сприяло скасуванню Германського союзу та витіснення Австрії зі складу Німеччини. Тому можемо зробити висновок, що на шляху до досягнення малогерманського варіанту об'єднання країни не було перешкод.

Спираючись на підручник Галкіна І.С. «Утворення Германської Імперії» впливає, що вирішальну роль на шляху до утворення Германської Імперії відіграє франко-прусска війна, що розпочалась 19 липня 1870, ще вона відома як «франко-германська» війна, у якій Франція зазнала нищівної поразки. Після цього розпочалося капітуляція Французької армії на чолі з Наполеоном III. У вересні німецька армія заблокувала Париж, капітулювала французька армія на чолі з маршалом Мак-Магоном. Цей тиск з усіх боків сприяв знищенню військової сили Франції. Тому можна сказати, що саме перемога Пруссії в цій війні дозволила ліквідувати занадто вагомий перепону на шляху до об'єднання Німеччини. Політика національно-державного будівництва, яку проводив Ото фон Бісмарк увінчалася успіхом.

Отже, 18 січня 1871 року було отримано жаданий результат, урочисто проголосили про утворення Єдиної Германської Імперії.

*Тисевич Юлія Сергіївна,
НЮУ ім. Ярослава Мудрого
інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України
1 курс 9 група*

ПОВСТАННЯ “ВЕНДСЬКОГО СОЮЗУ”

Ця тема є досить важливою, оскільки вона недостатньо досліджена, а також повстання цього союзу (1514-1515рр) на територіях Каринтії та Штирії мало чималий вплив на подальшу долю австрійських селян.

Я дослідила, що причинами повстання селянського руху, відомого під назвою «Вендський союз» є:

- нездатність Габсбургів протистояти туркам, які все дедалі частіше здійснювали набіги на незахищені села[1];
- збільшення панщини та податків, що викликало різке невдоволення селян[2];

- зародження ідей реформації, які заперечували привілеї церкви і духовенства, виражали самостійність держави від церкви. Систематичне підірвання авторитету церкви діяли збудливо на селян: вони все більше розуміли можливість зменшити владу феодалів.

Звісно, не обійшлося без погромів, підпалень і вбивств, але повстання не набуло великого поширення, тому що швидко було придушено військами Габсбургів, бо селяни не мали ще ідейної підкладки, яка остаточно підштовхне їх до руйнування феодальних відносин.

Повстання «Вендського союзу» свідчило про те, що селяни все більше і більше набиралися сил і сміливості для боротьби з феодалами.

Чому саме на цих землях відбувся цей селянський рух? На мою думку, це тому, що ці території були найрозвиненішими, тут раніше за всіх з'явилися капіталістичні відносини. Адаже на цих територіях почала швидко розвиватися добувна промисловість, з'явилися перші промислові підприємства, а трохи пізніше – капіталістичні мануфактури. Що і вплинуло на свідомість селянства.

Отже, повстання «Вендського союзу» було виявом селянського спротиву проти утиску з боку феодалів, а також напади турків на окремих територіях Австрії відіграли неабияку роль у народному опорі. Селяни все більше впевнювалися в своїх силах, в тому, що можна позбавитися феодального гніту. Хоча й повстання не мало успіху, воно показало владі і феодалам, що селяни мають здатність протистояти їм.

Тихоненков Дмитро Анатолійович
доцент кафедри історії держави і права
України та зарубіжних країн
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ПЕРЕХІД ДО НЕПУ І ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ОРГАНАМИ ДІЗНАННЯ ПОПЕРЕДНЬОГО СЛІДСТВА

Прокурорський нагляд за органами дізнання і попереднього слідства було покладено на прокуратуру УРСР вже з самого моменту її утворення і закріплений у прийнятому 28 червня 1922 «Положенні про прокурорський нагляд» [1, 1922, №28 ст.440] і першому кримінально-процесуальному кодексі України, затвердженому ВУЦВК 13 вересня того ж року [1, 1922, №43 ст.630] Ці документи стали правовою базою, навколо якої складалася система контролю за дізнанням і досудовим слідством.

Згідно з положенням про Народному комісаріаті юстиції від 1 серпня 1923 р. нагляд за слідством і дізнанням зосереджувався в Третньому підвідділі прокуратури УРСР. Аналіз архівних джерел дозволяє говорити про те, що у функції підвідділу входило здійснення безпосереднього нагляду за діяльністю слідчих по найважливіших справах при НКЮ і Верховному Суді в галузі розкриття злочинів і за діяльністю Главміліції та карного розшуку в галузі виявлення і дослідження злочинів. Підвідділ вживав заходів до поліпшення кваліфікації працівників дізнання і слідства і займався створенням єдиних форм звітності. Працівники підвідділу розглядали скарги на незаконні дії органів дізнання і слідства, повільність виробництва, недотримання строків пред'явлення звинувачень тощо [2, ф.539, оп.2, д.241, л.3.9].

Прокурор міг в будь-який час знайомитися з усіма матеріалами дізнання та актами попереднього слідства, давати вказівки з конкретних справ, пропонувати провести ті чи

інші процесуальні дії. По кожному знову початої справи прокурору представлялися копії постанов, передбачених ст. 112, 131, 163, 207 КПК УРСР, які долучалися до наглядових проваджень. Прокурор санкціонував порушення кримінальної справи і запобіжний захід. Після закінчення слідства ним вирішувалося питання про припинення справи, направлення його до суду або повернення виробництва до дослідження. Прокурору також подавалися скарги на дії органів дізнання і попереднього слідства, які їм же вирішувалися.

Організація прокурорського нагляду за слідством і дізнанням швидше налагоджувалася в центрі. На місцях, як видно зі звітів губпрокурорів виникали такі труднощі, як недостатність осіб прокурорського нагляду, відсутність відпрацьованої системи нагляду і слабка кваліфікація багатьох прокурорських працівників. [2, ф.1, оп.2, д.1417, л.21-24; ф.539.оп.2, д. 241, л.195-200 об.].

Поступово в процесі практичної діяльності з нагляду за органами попереднього слідства і дізнання накопичувався досвід, складалися стійкі форми нагляду, які були узагальнені в резолюції XI Всеукраїнського з'їзду працівників юстиції «Про органи слідства і дізнання і прокурорський нагляд за ними». Такими формами були: 1) періодичні доповіді слідчих і працівників дізнання; 2) періодичні відвідування прокурором органів дізнання і слідства для заслуховування доповідей по справах, що перебувають у їх провадженні, а також з окремих питань; 3) затребування прокурором окремих справ і матеріалів для особистого огляду; 4) відвідування прокурором будинків попереднього ув'язнення та опитування ув'язнених; 5) розгляду скарг і заяв взятих під варту і їх родичів.

Окремо слід сказати про прокурорський нагляд за органами Держполітуправління. Він був зосереджений в 4-м підвідділі прокуратури УРСР і мав свою специфіку. Прокурори того підвідділу, здійснюючи нагляд за ДПУ, керувалися секретними постановами ВУЦВК «Про взаємовідносини ДПУ і органів прокурорського нагляду» від 20 вересня 1923 г. [2, ф.8, оп.1, д.1427, л.225-226; ф. .2, оп.2, д.942, л.79-82 про].

Постанова встановлювала, що нагляд за досудовим слідством у справах про бандитизм, розбої та грабежі (ст.76. 2 ч.183 та 184 КК УРСР), віднесені до відання ДПУ декретом ВУЦВК від 6 грудня 1922 г. [1, 1922, №53 , ст.771], повинен здійснюватися прокуратурою на підставі і полягав у спостереженні за органами дізнання. Дізнання ДПУ у справах про контрреволюційних злочинів і шпигунстві (ст.57-73, 213 КК УРСР) прирівнювалися до попереднього слідства.

Нагляд за органами ДПУ на місцях було покладено на помічників губернських прокурорів по адміністративних справах. У ряді губерній цей нагляд проводився губпрокурорами особисто. Не маючи спочатку ясних роз'яснень з центру про порядок нагляду за ДПУ, прокурори йшли на створення тимчасових інструкцій. Так, наприклад, в Київській губернії 112 жовтня 1922 р. була прийнята «Тимчасова інструкція для органів Держполітуправління про порядок здійснення прокурорського нагляду і про направлення справ [2, ф.8, оп.1, д.936, л.53: д. 1513 Л.3 об.].

У розглянутий період прокурорський нагляд за ДПУ та іншими органами дізнання і попереднього слідства змішувався з партійним контролем і по суті був його складовою частиною. Діяльність органів дізнання слідства спиралася на партійні директиви, якими керувалися і прокурорські працівники при здійсненні нагляду. При арештах комуністів, при порушенні проти них кримінальних справ, крім прокуратури до відома ставилися відповідні партійні комітети [2, ф.8, оп.1, д.552, л.164, 165 і ін.]. Думка останніх часто було визначальним при направленні справ і винесення вироків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. СУ УРСР. - 1922-1925.
2. ЦДАВО України. - Фонди 1,2,8, 539.

Тушницький Олег

Студент 1-го курсу 13 групи

*Факультету підготовки кадрів для органів
юстиції Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Причини розпаду держави Франків

Через велику кількість війн, які були проведені Карлом Великим, Франкська держава поширилась на велику територію, через що на її території проживала велика кількість племен та народностей різного рівня соціально-економічного і культурного розвитку. Через велику кількість різних племен та народностей, які були пов'язані лише економічною складовою, була присутня внутрішня слабкість в імперії, оскільки кожен народ розмовляв своєю мовою і у кожного на роду був різний рівень розвитку феодалізму.

Сам розпад імперії відбувся після смерті Карла Великого, оскільки об'єднання такої кількості племен та народностей без етнічної чи економічної єдності неможливе, тому об'єднаність і існувала лиш доти, доки феодалі різних племен та народностей підтримували владу, тобто доти, доки діяв процес феодалізації.

Після смерті Карла Великого правив його син – Людовік Благочестивий, який у 817 році розділив правління між своїми синами, залишивши при цьому верховну владу у своїх руках, це призвело до міжусобиць і смут між його синами.

Після смерті Людовіка, у 843 році, його сини розділили владу, поділивши імперію на 3 частини і уклали Верденський договір, що засвідчував поділ імперії.

Поділ імперії привів до утворення трьох сучасних держав – Італії, Німеччини та Франції.

Молодший син Людовіка – Карл Лисий отримав для правління Західно-франкське королівство, яке включало основну частину території сучасної Франції.

Середній син – Людовік Німецький отримав частину держави, яка потім стала називатись Франкським королівством, на його території жило чисто німецьке населення та розмовляло воно на німецькому діалекті, отож пізніше цю територію нахвали Німеччиною.

Старший син – Лотар зберіг імператорський титул, землі його держави склались з земель Італії та земель, які розташовувались вздовж Рейну, вона складалась з різних етнічних утворень. Потім Італія стала батьківщиною італійської народності.

На мою думку, основними причинами розпаду Франкської держави стали такі чинники як:

1) Велика кількість племен та народностей:

Усі вони були об'єднані шляхом завоювань, а тому ніяк не поєднувались один з одним;

2) Відсутність міцної системи управління у Франкській імперії.

Це стало додатковою підставою швидкого розпаду імперії;

3) Велика кількість графств та малих землеволодінь:

Через бажання землевласників перетворити землі свого володіння у спадкову власність, такі землі почали перетворюватись у місця господарського та політичного життя;

4) Натуральний характер господарства:

За натуральним господарством усе виробництво розпоряджалося лише на споживання, що і призвело до відсутності торговельних відносин, через що і появились окремі ізольовані області;

5) Міжусобиці онуків Карла Великого:

Молодші не хотіли віддавати імператорський титул старшому брату, тому почали боротьбу з ним за владу. Все закінчилось підписанням Верденським договором, відповідно якого територію держави і поділили на 3 частини.

Отож розпад Франкської держави відбувся через велику кількість завойованих земель, з поселеними на цій території різними народами та племенами, а тому розпад держави, на мою думку, був неминучим. Хоч Франкська імперія і була могутньою в зовнішньому благополуччі, в ній була присутня велика внутрішня слабкість через велику розмежованість між народами, які проживали в ній.

Уколова Євгенія Олексіївна

Національний юридичний університет

ім. Ярослава Мудрого,

Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України, 1 курс, 5 група

Право Японії епохи ранньої держави Ямато

Зародження та становлення правової системи у Ямато (IV ст.н.е.-604р. н.е.) розпочалося з формування рабовласницької держави (право звичайних громадян було протилежним праву монархів). Характерними ознаками держави Ямато були: значний вплив Китаю, процвітав культ богині сонця Аматерасу, потужна політична влада та діяла рабовласницька структура населення.

Виходячи зі змісту правових норм Давньої Японії, особи (суб'єкти права) повинні були володіти правосуб'єктністю, яка, в свою чергу, складалася з правоздатності та дієздатності. Правоздатність виникала у вільнонароджених з моменту народження, а у вільновідпущеників – з моменту відпуску на свободу. Повна дієздатність наступала з досягненням повноліття(21 рік). Однак не всі люди визнавалися суб'єктами прав, та визнання правоздатності кожної людини, хоча б в області приватноправових відносин, не могло стати принципом давньояпонського права. Цього не допускав рабовласницький характер давньояпонських держав, який перетворював правоздатність у привілею конкретних верств населення. За володінням свободи населення ділилося на вільних і невільних, або рабів (яцуко/якко). Отримання свободи при народженні в шлюбі визначалося правовим статусом батька. Правовий статус позашлюбних дітей в основному визначалося статусом матері(з одним винятком – при народженні дитини від раа і вільної жінки). Правоздатними могли бути лише вільні люди. Вони були повністю дієздатними, могли укладати угоди та нести самостійну юридичну відповідальність. Невільні чи

раби ніяких прав та обов'язків не могли мати. Раби не можна було мати своєї власності, бо всі речі, якими вони користувалися, а також вони самі вважалися власністю їхнього господаря. В Законах «Тайхф-ре» раби перераховуються як власність поряд з іншим майном. У «Ніхон-сьокі» згадується, що рабів можна було як дарувати, так і продавати.

Також раби не могли здійснювати угоди. Однак для вигод власника раба в Японії за рабами була визнана обмежена дієздатність. Вона полягала в тому, що раб міг вчиняти дії лише неюридичного характеру, які приносили користь господарю. Раб не міг захищати свої інтереси в суді та вступати в шлюб(могли тільки жити разом). Втрата статусу свободи приводила до того, що людина ставала рабом(об'єктом права). Це відбувалося в таких випадках: 1) при зверненні в рабство в якості покарання – «Якщо порушують закон, у злочинців конфіскують в казну їхніх дружин та дітей..»(Нань-ші, Вого-чжуань); 2)при продажі в рабство за борги(продаж в рабство членів сім'ї було заборонене)- « Якщо молодший брат був проданий старшим братом у рабство, то треба вважати його вільним. Якщо хтось взятий у рабство за несплату боргів, вважати його вільним..»(Ніхон-сьокі); 3)звернення в рабство полонених.

Отже, у Давній Японії, як і у всьому Давньому світі, особи повинні були мати правосуб'єктність і дієздатність. Суб'єктами права були тільки вільні особи (вільнонароджені та вільновідпущенники). Раби не визнавалися суб'єктами права.

*Фесенко Максим Олександрович
Студент I курсу 8 групи інституту для
підготовки кадрів
для органів юстиції НУЮ ім. Ярослава
Мудрого*

ЗАКОНИ ЛИКУРГА В АФИНСКОМ ГОСУДАРСТВЕ

В данной статье мы рассмотрим и выделим самые интересные моменты из работ Ликурга Спартанского. Ликург-легендарный законодатель, которому приписывалось заключения со спартанской общиной договора-ретры, которая определяла социально-политическое устройство Спарты.

Из работ греческого мыслителя Плутарха мы можем увидеть, что Ликург активно изучал государственные устройства различных стран и применял их у себя на родине - о чем свидетельствуют следующие цитаты из его работы: “уехав, он прежде всего посетил Крит. Изучая его государственное устройство и беседуя здесь с самыми известными из граждан, он хвалил некоторые из законов и обращал на них внимание, чтобы перевести их и ввести в употребление у себя в отечестве...”, “Египтяне уверяют, что Ликург был у них и что ему в особенности понравились существовавшие у них обособленные касты воинов, вследствие он ввел тоже и в Спарте...”. [1.с 105]Антология мировой правовой мысли. Том 1. Античный мир и Восточные цивилизации/Рук.науч.проекта Г.Ю. Семигин, с. 105.)

Проанализировав работу Плутарха можно сказать, что его биография о Ликурге показывает данного законодателя, как реформатора всего спартанского полиса, что его реформы изменили образ жизни народа. По словам философа именно этот законодатель изобрел сиссистий и знаменитую систему спартанского воспитания.

В биографии Ликурга Плутарх использует текст “Большой Ретры”. Одна из его “ретр” запрещала иметь письменные законы, другая была направлена против роскоши: “Крыша в каждом доме могла быть сделана только одним топором, двери-одной пилой; пользоваться другими инструментами запрещалось”. (Антология мировой правовой мысли. Том 1. Античный мир и Восточные цивилизации/Рук.науч.проекта Г.Ю. Семигин, с. 109). Прочитав работу дальше можно было выделить третью “ретру”, которая запрещала вести войну с одними и теми же неприятелями, чтобы, привыкнув оказывать сопротивление, они

не сделались воинственными. Следует упомянуть, что эти так называемые “ретры” имели “священное содержание” и должны были обеспечить их выполнение на века. Однако в работе Плутарха не было затронуто рассмотрение всех “ретр”, а только части из них. Именно данные неписанные документы должны были регулировать отношения в обществе, с помощью обычаев, общим укладом жизни, государственными учреждениями, в которых народ реализует власть. Об этом гласит следующая “ретра”: “Господство и власть пусть принадлежат народу”. Однако, стоит сказать, что не все историки передают Ликургу весомое значение. К примеру, в работе Ксенофонта “Лакедемонская полития” сказано очень мало. Он высказался о Ликурге положительно и назвал его величайшим мудрецом, потому что именно он дал спартамцам такие законы, повиновение которым доставило им счастье. Описание этих законов не было, кроме некоторых брачно- семейных отношений, а также рождения и воспитания детей.

Вернувшись к работе Плутарха и также проанализировав некоторые сведения из работы Ксенофонта, я хотел бы рассмотреть брачно-семейные отношения и рождение детей. Для рождения здорового ребенка нужна здоровая жена. Свободные женщины занимались спортом на равне с мужчинами и следили за собой. Женщине внушалось, что она может приобщиться к доблести и почету, а также иметь свою точку зрения и высказывать ее. Браки совершались в цветущую пору организма, что также подразумевало под собой рождение здорового ребенка. Можно сказать, что в браке царил равноправие. В этих неписанных законах были рассмотрены случаи, когда супруги (или один из супругов) не хотели жить вместе и некоторые другие обязанности в браке. Подытожив хотелось бы сказать, что брак по законам Ликурга основан на взаимном интересе мужа и жены, а также весомая роль присуждалась рождению детей.

Отдельного внимания достойно государственное управление. Во главе государства стояли два царя(архагеты), которые выполняли такие функции: организация жертвоприношений, ведение войны, участие в совете старейшин. Следующим органом власти была Герусия (совет старейшин). В нее входили два царя и 28 геронтов. Их выбирали народными собраниями. Ее функциями было подготовка вопросов, которые выносились на рассмотрение народных соборов, рассмотрение дел об государственных изменах, ведение внешней политики. Позднее была введена должность эфора. Пять сменяемых ежегодно эфоров контролировали правосудие. Народные собрания были довольно пассивные, так как только принимали или же не принимали поданные им вопросы на рассмотрение.

Затронув судьбу самого законодателя стоит сказать, что его анти аристократические реформы отобразились на судьбе самого автора, глубоко затронув интересы знати. Часть своей жизни Ликург прожил в изгнании где и умер.

Подводя итог всей работы, хотелось бы отметить, что законы Ликурга имели важную роль в построении государства. Записи о данной памятке являются важными историческими и правовыми источниками из которых можно подчеркнуть много интересной и полезной информации, которая откроет перед нами некоторые законы и обычаи античности и безусловно пригодится при изучении истории государства и права.

*Хвіц Владислава Володимирівна
студентка 1 курсу 13 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Единбурзький договір

Единбурзький договір – мирний договір між Францією і Англією, який було підписано в Единбурзі 6 липня 1560 року, що завершив англо-французьке протистояння в Шотландії. Він став поворотом в шотландській історії: завершив багаторічний період англо-шотландських війн та відкрив період англо-шотландського зближення.

Для того, щоб краще зрозуміти сенс Единбурзького договору, необхідно оцінити сформовану на той час історичну ситуацію в Шотландії.

Великий вплив Франції викликав незадоволення протестантської знаті Шотландії, що призвело до низки повстань, які переросли в протестантську революцію.

Смерть королеви Англії забезпечила перемогу протестантів. Франція, якій загрожувала релігійна війна, була вимушена примиритися з Англією.

Притримуючись умов Единбурзького договору французькі і англійські війська повинні були покинути територію Шотландії. Марія була однією із найбезпечніших загроз Єлизаветі, оскільки вона була католичкою і католицька церква надавала перевагу їй, на відміну від протестантської Єлизаветі. Тому, однією із головних умов Единбурзького договору була відмова Марії від прав на англійський престол.

По праву, королівство Англії та Ірландії належить королеві Єлизаветі, тому ніхто не має права писати, привласнювати титул короля чи королеви, використовувати герби Шотландії.

Узгоджено, що королева Марія має відмовитися від прав на англійський престол. Також узгоджено, що Марія обіцяє виконувати все те, що обіцяли їх представники надати дворянству і простому народу Шотландії, при укладанні Единбурзького договору, при умові, що дворянство і народ Шотландії будуть виконувати все те, що заключено в Единбурзькому договорі 6 липня 1560 року, що було включено в статті даної угоди.

Королевою Шотландії були надані певні поступки своїм підданам.

За Единбурзьким договором, королева зобов'язувалася вивести французькі війська з території країни. Тобто, коли англійські армія і флот покинуть межі королівства - війська, що знаходилися в Лейте мали відправитися до Франції.

Королева зобов'язувалася не вводити французькі війська на територію країни. Крім того випадку, коли країні загрожувала вторгнення іноземних військ. У цьому випадку, введення іноземних військ узгоджувалося з парламентом. Також, з парламентом узгоджувалися питання щодо оголошення війни.

Не менш важливим були зміни в політичному управлінні королівства. Отож, при відсутності королеви – країною правила Рада. Вона складається з 14 осіб, які обираються з 24 осіб і були названі парламентом. Королева призначає 7 регентів, інші обираються парламентом. Жодній особі не дозволяється втручатися з управління держави без згоди на це Ради. Радники мали право збиратися, коли вважали за потрібне, в складі, який становив не менше 6 осіб, але при особливих справах – мали бути присутні всі.

Король та королева втрачали право на встановлення посад(судових, державних, посади лорда та скарбника). Представники духовенства також не могли бути встановлені на посаду скарбника та контролера.

Найближчий парламент має бути зібраний відповідно до закону , на цьому засіданні повинні бути всі особи , які присутні зазичай.

Також зазначалося те , що між дворянством і іншими підданими Шотландії має бути укладений мирний договір.

Король і королева відмовляються від помсти. Зобов'язуються не переслідувати і не мстити тим особам , які брали участь у подіях після 6 травня. Також не позбавляти посад і бенефіцій , якими вони володіють в даний момент.

Високо шанувалися церковні діячі, єпископи, абати. Їх скарги повинні були розглядатися парламентом. Також заборонялося конфісковувати майно , застосовувати насильництво по відношенню до церковних осіб. Особи , які порушували дану статтю переслідувалися дворянством , як порушники громадського спокою і порядку.

Статті , що стосувалися релігії , які були представлені народом і частиною дворянством Шотландії – мали бути передані під розгляд короля і королеви.

Не дивлячись на те, що Марія Стюарт відмовилася ратифікувати Единбурзький договір , після відходження французьких військ з Шотландії , він майже вступив у силу.

Цей договір став одним з найважливіших в шотландській історії , він на багато років визначив шлях розвитку країни і був укладений між іноземними країнами без втручання представників з боку Шотландії.

Отже, з вищесказаного можна зробити висновок , що головною умовою цього договору була відмова Марії від англійського престолу. Так як вона була католичкою і більша перевага надавалася їй , в порівнянні з Єлизаветою , яка була протестанткою.

Хвостик Анастасія Романівна

*Студентка I курсу 8 групи Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України
НЮУ ім.Ярослава Мудрого*

Закони Драконта (ок. 621 р. до н.е.)

У 30-х рр. VII ст. до н. е. в древніх Афінах спостерігалась жорстока політична боротьба між звичайними співгромадянами і аристократами. Спроба вчинення державного перевороту, яка була розпочата переможцем Олімпійських ігор Килоном, не вдалася. Соціальні відносини потребували чіткого регулювання.

Одному з архонтів, Драконту (або Дракону), було доручено оцінити звичаєве право і запровадити перші писані закони. Це й було ним зроблено в 621 р до н. е. Результат кодифікації, проведеної афінським архонтом, іноді називають драконтовою конституцією

Джерелом натхнення Драконта було стародавнє усне традиційне право.Ахронт користувався принципом «немає людини, немає проблеми». Особливо в тих випадках, коли ця людина заважає жити всім іншим.

Одиним із завдань конституції було обмеження свавільного тлумачення знаттю звичаїв , які зовсім не звертали уваги уваги на інтереси інших громадян. Наслідком Драконтових законів було закріплення рабовласницького ладу,що і сприяло ліквідації родового устрою.Вони включали в себе й кримінальні закони, для яких була характерна вийнятова суворість. Архаїзм одна із особливостей Драконтових законів . Незважаючи на

суворість і недосконалість, Д. з. мали велике історичне значення як свідчення перемоги рабовласницького ладу над родовим (що обмежувало криваву помсту, забороняло самосуд, відповідно впорядковувало майнові й ділові відносини тощо).

Аналізуючи норми створені Драконтотом ,можна сказати ,що вони чітко сформулювали обов'язки чиновників та принципи призначення їх на посади.Але статті про політичну структуру держави не були основними.Про це можна зробити висновок навіть із назви "Звичаї".Основою кодифікації були чітко прописані штрафи за різні правопорушення.

Видання цього збірника зробило певний поштовх у розвитку суспільства того часу.Існує таке поняття ,як навмисний і ненавмисний злочин,що тягне за собою зовсім різні покарання.Вбивства спокусника матері, дружини, дочки або сестри займали своє особливе місце ; сюди ж були віднесені вбивства в результаті нещасних випадків і при спортивних змаганнях. Ареопак розглядав лише навмисні вбивства,які каралися смертю, ненавмисні перебували у розгляді спеціально утвореної колегії ефетів, що обиралися із громадян ,яким було не менше 50 років від роду й «випробуваної моральності».Вбивства ,вчинені ненавмисним шляхом, каралися в основному вигнанням, а не стратою. Убивства з метою самооборони, до яких належав й захист власності, не мали покарання . Ефетами було створено 4 палати суду, де розглядалися справи тільки відомого змісту, тому ефети засідали то в одній, то в іншій, беручи до уваги рід справи, що належать суду. Цар був головуючим при всіх розглядах подібних справ. Згодом, з розвитком демократії, діяльність колегії ефетів була у великій мірі обмежена, за нею залишалося лише вирішення релігійних питань.

Конституція Драконта більш за все має спрямування щодо подолання звичаю кривавої помсти,забороняючи вчиняти самовільну розправу зі злочинцем. Рід не ніс відповідальності за вбивство, а лише той,хто вчинив цей злочин.До відповідальності також притягувалася та людина,яка підбурювала до цього.Це й низка інших нововведень свідчила про боротьбу із старими родовими звичаями ,надаючи перевагу новим класовим і державним відносинам.

Законодавство Драконта, безперечно, було поштовхом уперед у розвитку грецького права. Тепер аристократи в судах уже були обмежені писаними правилами, виконання яких легко було перевірити. За припущенням, Драконтотві закони діяли до реформ Солона (594 до н. е.).

Закони Драконта визначалися своєю суворістю. За незначні злочини, наприклад як крадіжка овочів чи плодів,людина отримувало жорстоке покарання-смертну кару."Закони Драконта написані кров'ю"- цю характеристику давали самі греки.В багатьох джерелах зазначають,що на питання ,чому майже за всі вчинені злочини присуджується смертна кара,то Драконт дав чітку відповідь,що незначні вчинки заслуговують цього покарання ,а для серйозніших він не зміг вигадати більшого.

Примітивністю цього законодавства є відсутність інших видів покарань.Він лише записав існуючі до того усні закони,що виходили із глибокої давнини.Але незважаючи на це вони має глибокий відбиток в історії.Це була одна з найперших перемог несформованого прошарку суспільства над елементами родового ладу.Писане право вносило порядок у майнові та ділові відносини і обмежувало свавілля суду.

Ципищук Катерина Володимирівна
Студентка 1 курсу 5 групи
Інституту прокуратури та кримінальної
юстиції НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Правовий нігілізм в Україні: причини, форми та шляхи подолання

Упродовж свого становлення правова культура України зазнала чимало деформацій, що у першу чергу спричинено неоднорічною приналежністю до складу різних країн. Через усебічні утиски у свідомості населення виникло поняття зреченості від влади, заперечення законодавства як чогось надійного, що гарантує права та захищає їх. У сучасному розумінні це носить поняття «правового нігілізму». Зокрема О. Герцен наголошував: «Багатовікова правова незабезпеченість суспільства, нерівність перед законом і судом, правовий цинізм уряду та інших вищих органів влади, попряння національної самобутності народу — все це «вбило всяку повагу до законності» у Російській імперії, до складу якої протягом декількох століть входила значна частина України.»

Нігілізм як течія суспільної думки з'явився давно, але поширення отримав у ХІХ-ХХ столітті. Він має багато різновидів: правовий, моральний, релігійний, політичний. У традиційному розумінні нігілізм – деструктивне, соціально шкідливе явище („нігілізм” в перекладі з латини – „ніщо”).

Правовий нігілізм — це деформований стан правосвідомості особи, суспільства, групи, який характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, цінності права, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій, однак виключає злочинний намір.

Існує чимало поглядів щодо причин виникнення правового нігілізму в Україні, серед яких хочеться виділити наступні:

1. Недавнє існування України як окремої держави, яка нині активно визначає основи напрямки своєї діяльності.

2. Неможливість охоплення національним законодавством сучасних правил життя в країні: на практиці це знаходить своє відображення в тому, що кожен чинний нормативно-правовий акт не може повністю регулювати сферу, для якої він функціонує, тому створюється величезна кількість додаткових нормативних актів;

3. Наявність у законодавстві України нестабільності та швидкоплинності нормативно-правових актів: надто часто органи державної влади вносять зміни та доповнення до чинних законів, що викликає значну плутанину у застосуванні тих чи інших джерел права у здійсненні правосуддя.

4. Також не останню роль в цьому питанні зіграло те, що в Україні сьогодні відсутній високий рівень правової культури, правової свідомості та правового виховання. Український дослідник правосвідомості Ю.Ю. Калиновський констатував, що в перехідних суспільствах, до яких у тому числі належить і Україна, правова система та система правових цінностей перебувають у динамічному стані. Структура правосвідомості людини перехідного періоду суспільства загалом як системи певних цінностей та настанов має низку особливостей, наявність старих і нових систем цінностей

5. Надзвичайний рівень корупції та, як результат, абсолютна недовіра громадян до влади.

Якщо розглянути правовий нігілізм більш детально, то ми можемо побачити, що існує безліч різноманітних форм його вияву та сфер поширення. Найбільш яскраві і очевидні - це:

1. Прямі умисні порушення чинних законів та інших нормативно-правових актів. Про величезний масив кримінальних діянь, а також цивільних, адміністративних і дисциплінарних проступків свідчить рівень злочинності в Україні - могутній каталізатор правового нігілізму, який щороку розширює сфери свого впливу. Це, наприклад, усім відомі тіньова економіка й тіньова політика. Зловмисники не бояться законів, вдало обходять їх. Діють цілком легально або напівлегально.

2. Загальне недотримання або невиконання юридичних норм, коли суб'єкти нехтують будь-якими правилами й прагнуть діяти на власний розсуд, що є ознакою безсилля влади.

3. Видання суперечливих, паралельних або навіть взаємовиключних правових актів. Юридичні норми, що приймаються у великій кількості, не взаємодіють і погано синхронізовані. У результаті виникають найгостріші колізії права.

4. Конфронтація представницьких і виконавчих структур влади на всіх рівнях. Це свого роду “номенклатурний”, або “елітарний”, нігілізм, пов'язаний з паралічем влади, а будь-які суперечки серед органів влади означають недосконалість права, закону. Тут поєднуються воєдино державний і правовий нігілізм, який дезорганізує норми управління, що склалися у суспільстві.

5. Порушення прав людини. Слабка правова захищеність особистості підриває віру в закон, у здатність держави забезпечити порядок і спокій в суспільстві, захистити людей від злочинного посягання. Також існують випадки порушення законності і серед працівників правоохоронних органів.

Підсумовуючи усе вище сказане, можна зробити висновок, що правовий нігілізм – явище, з яким безсумнівно потрібно боротися для створення дійсно правової держави, а не сумнівного поняття. Для цього варто насамперед підвищувати загальну культуру громадян, рівень їх свідомості шляхом упровадження програм правового виховання, що включає проведення профілактичних робіт серед осіб, схильних до вчинення злочинів. Також велике значення має забезпечення кваліфікованої правової освіти у навчальних закладах з метою активного зростання правової освіченості громадян. Необхідно систематизувати законодавство України, оптимізувати його, підвищити ефективність впливу останнього на суспільство; зміцнити законність і правопорядок, державну дисципліну; усунути корумпованість держслужбовців. Важливим є дотримання принципів демократії, наприклад захисту прав і свобод на засадах рівності та справедливості. Зрештою, всі форми боротьби з нігілізмом пов'язані з виходом суспільства з глибокої системної кризи соціального, економічного, політичного, духовного, етичного життя суспільства. Однак багато що залежить і від активної позиції самої особи. Реалізувавши відповідні завдання владою і здійснивши перетворення громадської позиції кожним, неодмінно буде подолано правовий нігілізм.

*Чаговець Дар`я Романівна
студентка I курсу Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції
НЮУ ім.Ярослава Мудрого*

КОДИФІКАЦІЇ «ТЕРЕЗІАНИ» 1768 РОКУ

Значимість реформ австрійської імператриці Марії-Терезії, які знайшли своє вираження у Терезіанському кодексі («Codex Theresianus»), важко переоцінити. Багато вагомих, характерних для романо-германської правової сім'ї, принципів права уперше з'являються в цьому документі. З цієї точки зору, дослідження змісту джерела та наслідків, до яких призвело його створення є досить актуальним для історико-правової науки і на сучасному етапі її розвитку.

Передовсім, варто виокремити чинники, що зумовили виникнення аналізованого документу. Так, бажаючи скоротити вплив польської шляхти у східних регіонах імперії, австрійська влада здійснювала заходи з метою поширення правової системи та звичаїв імперії на ці землі. Окрім необхідності упорядкування норм права вказане вважається основною причиною розробки закону.

Процес формулювання його основних положень почався у 1753 році з формуванням кодифікаційної комісії, що складалася з найвидатніших правників тодішньої держави, як от професор Аццоні, завданням якої було створення нових, упорядкованих цивільного, цивільно-процесуального та кримінального кодексів.

Зазначений вище вчений був основоположником ідеї кодифікації права австрійської імперії і саме він запропонував його поділ за наступними галузями : особисте, майнове та боргове право.

Перший варіант комплексного нормативно-правового акту з цивільного права під назвою Codex Theresianus , було представлено в 1766 р., однак через надмірний обсяг та застарілі методи правового регулювання окремих цивільно-правових відносин імператриця відмовилася його затверджувати. Кодифікація самого документу була досить тривалою, в силу різних обставин, як от суперечки з владою, політичні протистояння, що вилились у створення нової комісії і тому подібне.

Лише в 1786 році була затверджена і проголошена перша частина цивільного кодексу, яка дістала назву «Йозефінський кодекс законів»(так як затвердив син Марії-Терезії-імператор Йозеф II). Сам закон поділявся на п'ять розділів, які регулювали відносини батьків та дітей, регламентував права подружжя, підданих, права сиріт тощо. У 1787 було затверджено другу та третю частину Терезіанського кодексу, який діяв на території німецьких земель Габсбургів та Галичині.

Також, слід зауважити, що за часів імператора Леопольда II, напрацювання щодо поліпшення документу продовжились. Вираженням цього є видані ним патенти на удосконалення «Терезіани». Створенням нового австрійського цивільного кодексу тривало аж до 1797 року.

Саме цей нормативно-правовий акт було покладено в основу наступних кодифікаційних робіт в імперії, наслідком яких стало прийняття нового кодексу 1811 р., що зберігав чинність до самого розпаду Австро-Угорської Імперії у 1918 році. При цьому навіть після зазначеної події окремі положення Австрійського цивільного кодексу були діючими на певних територіях. Так, документ 1811 року розповсюджувався на західно-українські землі в після їх долучення до складу Польщі за Ризьким мирним договором 1921

року. У 1933 р. було затверджено Польський кодекс зобов'язань, який деякою мірою припинив дію значної частини документа, що розглядається. На Буковині, що перебували під контролем Румунії, цивільний кодекс 1811 р. залишався чинним аж до 1938 року, а на території сучасної Австрії з певними змінами документ має юридичну силу і понині.

Отже, можна стверджувати, що кодифікація є визначною подією в історичному розвитку держави та права Австро-Угорщини. Джерело містило вагомі правові положення і засади римського права та магдебурзького права міст, регулювало цивільні відносини та відображало правові тенденції тогочасної Європи. Рецепція положень цього комплексного нормативно-правового акту у цивільні кодекси 1797 та 1811 років свідчить про дуже вагомий вплив та значні наслідки для країн Європи та західноукраїнських земель, які мала "Терезіана".

Червона Валерія Сергіївна
*Студентка 1 курсу 13 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

Рипуарська правда

Найбільш повне уявлення про правову думку Раннього середньовіччя дають «Варварські правди», які відображають той чи інший рівень розвитку феодальних відносин в Західній Європі. Одним з таких варварських законів була «Рипуарська Правда».

Рипуарська правда - пам'ятник права одного з германських племен – рипуарських франків, що створювався з шостого по восьмий вік. Ця правда є записом стародавніх звичаїв, судових процедур, королівського законодавства. Відображає початок майнового розшарування, наявність общинних лісів, появу приватної власності на землю і встановлення різних форм залежності селян, зміцнення королівської влади і посилення позицій церкви.

Особливістю рипуарського законодавства було те, що на нього мало вплив пізньоримське право та гало-римське право. Це джерело – своєрідний суддебник, ще далекий від кодексів, систематизованого викладу правових норм. Містить два ряди текстів: 1 частина, найбільш архаїчна (гл. 1-31), являє запис давніх судових звичаїв, 2 частина (гл. 32-54) включає в себе також королівське законодавство (головним чином часу правління короля Дагоберта, 629 -639), на багатьох статтях цієї частини позначився вплив Салічної Правди. Зведений текст Рипуарської правди, від якого збереглося 35 рукописів, відноситься до кін. 7 - поч. 8 століть.

Рипуарська правда близька за змістом Салічній правді настільки, що один французький вчений Есмен назвав її «молодшою сестрою» Салічної правди. Однак, наприклад, Рипуарська правда – в протилежність Салічній – карає високим штрафом того, хто так або інакше заволодів хоча б найнезначнішою частиною чужого поля і навіть допускає можливість затримання людини, що проник на чужу ділянку. Також цей збірник не знав продажу нерухомості, а згадує лише про відчуження рабів та скота, пізніше додали ще: «і землі».

Судочинство. Процес був змагальним, виникав з ініціативи потерпілого і був побудований цілком на засадах приватного обвинувачення. Суд виступав в процесі в ролі арбітра між сторонами.

Ця правда, як і інші варварські правди, зробила спробу відмежувати прямий та непрямий умисел, полегшуючі і обтяжуючі обставини при здійсненні злочину тощо. Навіть англо-саксонський кодекс ще встановлював однакову відповідальність за навмисне і ненавмисне вбивство, але з іншого боку, в Рипуарській правді зазначалося, що той, хто вчинив неумисне вбивство, кровній помсті не підлягав.

Система композицій (штрафів) змушувала суддів ігнорувати наміри злочинця, до уваги брався лише кінцевий результат його дій. Грабунок карався суворіше від крадіжки, крадіжка зі зломом – суворіше від звичайної, групове вбивство тягло за собою в кілька разів вищий штраф. Але вже з кінця 7 століття сплату штрафу, як правило, здійснював сам злочинець, а не його рід, як це було раніше.

Доказами у суді вважалися не тільки інформація свідків, а й виступи співприсяжників. Співприсяжників називали не свідків, а осіб, що доводили «добру славу» обвинуваченого. Вони в урочистій формі клялися перед судом, що обвинувачений в силу притаманних йому якостей, не міг скоїти денного злочину. Найменші відступи від встановленої форми клятви тягли за собою програш справи. В якості судових доказів ця правда знала і ордалії водою і залізом. У першому випадку обвинувачений опускав руку в киплячу воду і вимовляв клятву. Якщо після цього до встановленого терміну рука заживала, випробуваний зізнавався невинним, в іншому випадку його засуджували. Зберігся і опис ордалій за допомогою розпеченого заліза. Порушення встановленого ритуалу ордалії тягло її недійсність або програш справи. Своєрідною формою ордалії був судовий поєдинок.

Для цього збірника характерна неповнота, фрагментарність та безсистемність, що було результатом звичаєво-правової основи, на якій він складався. Зафіксувати все різноманіття звичаїв було неможливо, особливо якщо врахувати, що записувалися вони у формі конкретних юридичних казусів, взятих безпосередньо з життя. Докладний опис процедур та ритуальних дій свідчить про їх величезне значення у ранньофеодальному праві.

Рипуарська правда має на собі відбиток старих родоплемінних відносин, вони відображають ще племенну свідомість народу. Особа ще не відділена від колективу, правоздатність її визначається належністю до роду, общини, великої сім'ї. Поза цими колективами людина не мала ніяких прав. Вигнання з общини, роду, сім'ї залишалося одним з найтяжчих покарань. Записуючи свої звичаї, германці прагнули зберегти свою племінну спільність перед реальною загрозою її падіння.

Рипуарська правда має певну цінність для відображення соціально-економічних і політичних процесів ранніх етапів розвитку класового суспільства, держави і права. Є важливим документом для вивчення землеробської общини, майнових відносин ранньофеодального періоду, прав і обов'язків франків общинників і членів родової спілки, стародавнього і вкрай примітивного судочинства.

*Чінчін Микола Михайлович
Студент 1 курсу 7 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

АЛЕМАНСЬКА ПРАВДА

У найдавнішому часі існувало багато правд, які регулювали стосунки між древнегерманським народом. Всі вони належали до варварської правди, а саме:

Вестготська правда (її найраніша частина записана в другій половині V століття), Бургундська правда (кінець V – початок VI століття), Салічна правда (записана на початку VI століття), Ріпуарська правда (VI – VII століття), Алеманська правда (VII – VIII століття), Баварська правда (середина VIII століття), та інші .

Варварські правди - це записи норм права, що діяли у древнегерманських народів в період складання у них держави, були складені в V-IX століттях. Варварські правди дають цінний матеріал для вивчення рівня продуктивних сил, форм власності, диференціації суспільства, тобто соціально-економічних відносин в період зародження феодалізму. До нашого часу збереглися не всі, але більшість варварських правд. Саме серед цих правд була і алеманська правда.

Алеманська правда була записана на початку VII століття, з ініціативи франкського короля Хлотаря II (або алеманського герцога Лантфріда) , та вона належить до числа найбільш пізніх зведень німецького племінного звичаєвого права, тому вона більше за інших відображає на собі норми Салічної та інших найдавніших правд.

Алеманська правда складається з двох різних за змістом і часу появи пам'ятників: *Pactus Alamannorum*, який створений в кінці VI - початку VII століття, і фрагментарно зберігся в єдиний рукопис IX століття, який регулює відносини, пов'язані з кровною помстою і міжклановими чварами. Та другий, *Lex Alamannorum*, який дійшов у великій кількості манускриптів, що мають меровінгську і каролінгську редакції. В даному документі, походження якого пов'язане з діяльністю герцога Лантфріда I, змальована різноманітна соціальна структура алеманського суспільства, картина поступового зростання світського і церковного землеволодіння, характеризується становище окремих категорій залежного селянства (сервів, колонів та ін.), а також міститься ряд вказівок на правові звичаї і традиції, що існували серед давніх германців.

У висновку, я хочу сказати, що Варварські правди, на мой погляд, це з одного боку, фіксація звичаю, що відповідала інтересам широких мас общинників, а з іншого- це введення правових норм, що відбивали інтереси зародження класу феодалів, прагнення держави, яка формувалася, усунути інститути родоплемінного ладу або пристосувати їх до власних потреб.

У міру зміцнення феодального ладу, Варварські правди втрачали своє значення, і до XI століття, в більшості випадків, перестали застосовуватися.

Чорнобривець

Єлизавета Ігорівна

Студентка 1 курсу 7 групи
Інституту підготовки кадрів
Для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Абсолютна монархія, як гальмо розвитку держави (Франція у 2 половині XVIII ст.).

Мета моєї роботи полягає в тому, щоб довести, що абсолютна монархія- це гальмо розвитку Франції у другій половині XVIII століття.

Передумовами появи етапу абсолютизму в провідних європейських державах у XVI столітті є заснування мануфактури та формування загальнонаціонального ринку, які виступають чинниками формування нового класу- буржуазії. Вона потребувала сильної держави, знищення внутрішніх мит, єдиної грошової системи та зменшення привілеїв знаті.

Незважаючи на широку віру людства в те, що концентрація всіх видів влади в руках глави держави-царя- це розвиток і влада, я хочу довести, що безмежна сила монархії створює багато суперечок і конфліктів між різними станами населення. Дослідивши різні джерела знань стосовно Франції у період абсолютизму, я можу сказати, що на той час було дуже багато проблем. І хочу висвітлити основні з них:

По-перше, система громадянської нерівності та станових привілеїв, якою користувалися панівні верстви населення. Дворянство і духовенство звільнялося від сплати основних податків, які були дуже великими. Вони могли обіймати найвищі посадові місця в адміністрації, армії та судах. Король Людвіг XVI навіть покритив їх борги. Левову частку податків змушені були платити селяни, ремісники та працівники мануфактур. Я вважаю, що все населення повинно бути рівним у своїх правах, тобто обіймати керівні посади повинні представники всіх верств населення. Сплачувати податки повинні всі люди, а їх розмір має бути чітко встановленим залежно від статків.

По-друге, у часи абсолютної монархії було значне сковування розвитку економіки. Промисловці, купці і торговці були обкладені дуже великими податками, за рахунок великої кількості внутрішніх митниць. До обов'язків селян входили сплата податків та виконання повинностей на користь сеньйора, що призвело до занепаду сільського господарства. Якби король зменшив податки та повинності селян, люди не були б в такому тяжкому становищі, тікаючи з сіл та створюючи зграї жебраків та волоцюг. На мою думку, усе це заважало розвитку виробництва і торгівлі, але сприяло покращенню умов життя привілейованого населення на чолі з королем.

Отже, спираючись на вищесказані аргументи, ми дійшли висновку, що абсолютна монархія значно сповільнила розвиток Франції у другій половині XVIII століття, бо було сковування розвитку економіки, станові нерівності та привілеї, а також великі податки для мануфактури. Яскравим прикладом було те, що буржуазія стала у ці часи могутнішим в економічному відношенні класом. Але, на жаль, її не вистачало сили для встановлення власної влади.

*Чумак Дар'я Ігорівна
студентка 1 курсу 9 групи
Інституту підготовки кадрів
до органів Юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЗАСНУВАННЯ СИЦИЛІЇ

Історія цього стародавнього острова почалася ще в еру палеоліту. Саме тоді з'явилися перші споруди, про що свідчать знахідки під час археологічних розкопок.

Протягом усієї історії Сицилію постійно захоплювали різні народи. Проте були і невеличкі періоди незалежності. На сьогодні Сицилія є частиною Італії.

За часів раннього неоліту Сицилія була заселена носіями культури кардіальної кераміки. До раннеписемного періоду Сицилія розвивалася нарівні з Мальтою, обидва острови мають одну й ту саму археологічну культуру, проте сицилійці не будували мегалітичні храми.

З VII століття до н. е. карфагенами та греками відбулась колонізація Сицилійського острова. Найдавніші з грецьких колоній були виявлені в східній частині острова, біля підніжжя вулкана.

У 734 році до н. е. на східному надбережжі біля Етни засновано Наксос - найбільш давню колонію греків на Сицилії. Близько 735 року до н. е. південніше коринфянами було засновано Сіракузи – це була найбільш давня грецька колонія на острові Сицилія.

729 рік до н. е. - заснування міста Катанія. У часи Пелопоннеської війни Сицилією намагалися оволодіти Афіни, проте потерпіли у цьому поразки. З V століття до н. е. Сицилією хотів заволодіти Карфаген. Боротьба з карфагенською експансією була особливо гострою за часів Агафокла та Сіракуз Діонісія I. Повністю карфагенян було витіснено з Сицилії римлянами в ході Першої Пунічної війни.

Найпершою римською провінцією стає саме Сицилія у 241 році до н. е. 241 рік до н. е. - 440 рік н. е. Сицилійський острів являє собою римську провінцію, у той самий час на ньому спалахують наймасовіші рабські повстання.

У раннє Середньовіччя Сицилія була підпорядкована вандалам, остготам, Візантії, арабам. У XI столітті Сицилія стає завойованою нормандцями. За хрестових походів Сицилія, у зв'язку з вигідним географічним положенням, пережила підйом економіки.

У період з XII по XIII століття Сицилія входить до Сицилійського королівства, у 1266—1268 роках його володарем був Карл I Анжуйський, але вже у 1282 році проти нього відбувся бунт, його результатом була втрачена влада Анжуйської династії над Сицилійським островом. У 1282—1302 роках відбувалось утвердження на острові королів Арагону.

За умовами Утрехтського мирного договору (1713 рік) Сицилію отримало Савойське герцогство. За Лондонським договором (1720 рік) Сицилія потрапила до Австрії.

У 1735—1860 Сицилією управляли Бурбони.

За часів наполеонського правління на острові Сицилія був неапольський король Фердинанд IV, у 1812 він був вимушений до проголошення конституції, що була схожою із англійською.

У 1860 на Сицилії відбувається бунт, який отримав підтримку Джузеппе Гарібальді та його «Тисячі», результатом цього бунту було звільнення остову з-під влади Бурбонів.

Під кінець XIX століття Сицилія потопала у величезних селянських повстаннях.

У Другій світовій війні Сицилія стає плацдармом по відношенню до союзних військ на Апеннінах. У 1943 здійснилася висадка союзних військ у Сицилії. У 1947 Сицилія одержала свою власну обласну автономію, від інших областей її відрізняє наявність власного парламенту.

*Шаповал Артем Олександрович,
Національний Юридичний Університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 1 курс, 5 група*

ОТТО ФОН БІСМАРК ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК НІМЕЦЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Отто Едуард Леопольд граф (пізніше князь і герцог) фон Бісмарк народився 1 квітня 1815 року в Шенгаузені, в старовинній дворянській родині. Вивчав право в Геттінгені й Берліні, був депутатом ландтагу, послом у Росії та Франції. 1862 року прусський король Вільгельм Перший призначив Бісмарка прем'єр-міністром. На цій посаді він досяг найбільшого успіху в своєму житті – об'єднання німецьких земель в одну національну державу.

Бісмарк – це та визначна людина, внесок якої просто неможливо забути. Політиком його зробила революція 1848 року. В той період Отто фон Бісмарк відстоював свої позиції, як монархіст, не бажаючи і чути про лібералізм, конституцію. Саме через ці погляди досить швидко отримав підтримку двору та прихильність короля Пруссії.

«Канцлер заліза і крові», як його ще називають, пройшов надзвичайно складний шлях до досягнення власної мети. Після завершення франко-німецької війни, капітуляцією наполеонівських військ, у 1871 році Вільгельм I надіслав листа Бісмарку з адресою - "канцлерові Німецької імперії", затвердивши тим самим його право управляти імперією, яку той створив.

Новообраний канцлер управляв імперією 1871-1890 роках. Бісмарк, отримавши підтримку рейхстагу, провів низку реформ (це зокрема реформи німецького права, системи управління та фінансів). На початку 80-х років Бісмарк зробив спроби проведення широких соціальних реформ, які в себе включали посилення монархічного режиму, за рахунок досягнення «соціальної рівності» між різними верствами населення та введення робітничого законодавства.

Тобто такі дії німецького канцлера свідчать про його піклування не лише про представників вищих станів населення, а й зокрема робітничого класу.

Значний вплив Отто фон Бісмарк справив на укладення Німецького цивільного уложення. «Бісмарківський кодекс» складається з 2885 статей, зосереджених у 5 книгах: 1) Загальна частина; 2) Зобов'язальне право; 3) Право власності; 4) Сімейне право; 5) Правонаступництво.

Встановлення загальних вимог для різних видів угод стало важливим німецьким «юридичним винаходом». Це означало, що правоздатність людини набувається одразу з її народженням. Крім того, по-новому, закріплювалися питання власності, сервітутів, контрактів, передачі зобов'язань, деліктів тощо. Згідно уложення, реєстрація шлюбу в церкві могла відбуватися лише після державної реєстрації. Визнавалися приватні й публічні заповіти майна. Загалом цивільне уложення значною мірою вплинуло на подальший розвиток цивільного права в інших країнах.

Російський поет і дипломат – Федір Тютчев говорив, що: єдність слова може бути забезпечена не «залізом і кров'ю», а любов'ю та братерством між людьми. З його висловом можна дещо посперечатися, адже, можливо, саме через свої радикальні дії та рішучий настрій Бісмарк досяг успіху, у поставленій ним меті.

Отже, Отто фон Бісмарк проявив себе, як дуже талановитий керівник. Його реформи ,щодо суспільного життя, та вагомий внесок, до Німецького Цивільного Кодексу, були досить актуальні на той час. Він займає провідне місце серед найкращих політичних діячів, та його можна охарактеризувати, як дипломат з великої літери.

Шевченко Анастасія Віталіївна

*Студентка 1 курсу 7 групи
Інституту підготовки кадрів
Для органів юстиції України
НЮІ ім. Ярослава Мудрого*

«Судовий процес в стародавньому Римі»

У стародавньому Римі здійснення захисту прав та інтересів громадян повністю перейшло до державного суду.

Судовий процес - діяльність суду щодо здійснення правосуддя, який залежно від характеру справи, що розглядалась, поділявся на кримінальний і цивільний. В порядку кримінального процесу розглядалися справи із обвинувачення особи у вчиненні злочину, цивільного - майнові спори. Правила вирішення майнових спорів, що становлять у своїй сукупності цивільний процес відзначаються надзвичайно суворим формалізмом.

У початковий період римської державності 8 судових справ розглядалася у приватному порядку, а юстиція ґрунтувалася на легісакційному судочинстві, яке передбачало складну процедуру. Такий процес поділявся дві стадії: «ін юре» та «ін юдицію».

Стадія "ін юре" проходила у претора. Позивач висував претензії, відповідач - погоджувався або ж спростовувався. Дії сторін відбувались за законами XII таблиць: порядок вимовляння урочистих слів та здійснення ритуалів. Порушення однією зі сторін установленого порядку чи нез'явлення відповідача до магістрату призводило до програшу справи.

Щодо стадії "ін юдицію" не зв'язувала дії сторін суворими формами, передбачала перехід справи до судді або колегії суддів, призначених претором. Судова влада розглядала справу, знайомилися з доказами, вислуховувала позиції сторін та приймала остаточне рішення.

У II столітті до н.е. розвиток преторського права призвів до зміни архаїчного легісакційного процесу на формулярний, що істотно збільшило роль претора та значення першої стадії судочинства . Сутність справи визначалась у формулі (висновку), а її зміст формули зводився до призначення судді, викладення сутності претензії та заперечень сторін, а також до вказівок судді, як вирішити справу, спираючись на принципи справедливості та необхідності з'ясування дійсних стосунків сторін. Відсутність відповідача у суді передбачала штраф.

У період I-III столітті н.е. поширюється судочинство, звільнене від формальностей (екстраординарний судовий процес, в якому магістрати отримали право одноособового цивільного судочинства). Розподіл процесу на дві стадії утратив сенс, так як магістрат брав справу до розгляду та вів її до ухвалення рішення. Виклик відповідача до суду набуває офіційного характеру, а присутність сторін на процесі, закритому для публіки, була не обов'язковою, їх могли представляти адвокати. Почало зароджуватись письмове діловодство: процесуальні документи заносились до книги, а сторони отримували копії. Магістрат міг примусити сторони до виконання судового рішення, в свою чергу, сторони

могли оскаржити таке рішення у вищих інстанціях: проконсула **або** намісника провінції, перфекта преторія та навіть у імператора.

Опрацьовуючи тему Стародавнього Риму, можна зробити висновок, що це - суспільство і держава античного типу, засноване на приватному господарстві та приватній власності, що досить відрізняє імперію від держав Сходу і висвітлює багато особливостей політичної та правової історії, а саме розвиток приватного права і взагалі юриспруденції.

Шигаль Д.А.

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ОСНОВИ МЕТОДИКИ ПЕРЕВІРКИ ДЖЕРЕЛ ПОРІВНЯЛЬНОГО ІСТОРИКО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ НА ФАЛЬСИФІКАЦІЮ

З точки зору методології порівняльного історико-правового дослідження проблема підроблених документів є надзвичайно важливою і актуальною. Будь-які об'єкти історико-правового порівняння, починаючи від звичайних норм права і закінчуючи макрорівнем у вигляді держав і цивілізацій, у своїй основі мають ті або інші історико-правові пам'ятники. Ігнорування проблеми існування величезної кількості фальшивих історичних документів і, як наслідок, невиявлення дослідником-компаративістом на ранній стадії своєї роботи підробки серед основних джерел дослідження призводить до цілковитої втрати його наукової цінності. Якщо для загальноісторичного дослідження вивчення підробленого документа має певний сенс, оскільки важливе значення має з'ясування мотивів його укладання, то які висновки можна зробити і яку цінність вони матимуть, якщо в рамках компаративного аналізу порівнюватимуться сфальсифіковані історико-правові пам'ятники!?

При цьому необхідно визнати, що встановлення достовірності писемних джерел, особливо тих, що належать до більш стародавніх часів, вимагає як наявності спеціальних знань, так і проведення серйозної роботи. Тут особливо можливі помилки, коли справжній акт визнається підробленим і навпаки. Тому історики зазвичай користуються висновками фахівців, котрі присвятили себе перевірці й опублікуванню актів, і тільки у окремих випадках установлюють достовірність актів самостійно [4, с. 89]. Тим не менш, ми переконані, що історик-компаративіст повинен мати базові загальні пізнання у методиці та техніці виявлення підроблених історико-правових документів.

Слід розуміти, що характер підробки залежить як від цілей, що переслідували фальсифікатори, так і їх матеріальних можливостей. Зокрема, в одних випадках підчищалися та підправлялися окремі місця документа, в інших на вільних місцях вписувалися нові тексти. Нерідко при переписуванні джерела у нього вставлялися значні уривки або цілі документи, що начебто входили до його складу. А часто навпаки, великі частини і цілі документи вилучалися з джерела, хоча насправді вони входили до його складу. Нарешті, фальсифікатори часто складали цілі документи, які ніколи не існували, а для того, щоб така підробка здавалася більш правдоподібною, її включали до складу яких-небудь збірників.

Характер підробок залежить і від того, хто їх здійснював. В одних випадках це робилося особами, які не мали права змінювати зміст документа, в інших – людьми, до обов'язків яких як раз і входило складання або редагування документів.

Визначити характер фальсифікації допомагає встановлений спеціалістами у галузі права поділ підробки документів на матеріальну та інтелектуальну.

Матеріальною підробкою вважається таке порушення автентичності та істинності джерела, що здійснюється або після його створення особою, яка не має законних підстав для цього, шляхом матеріального впливу на документ, або за допомогою виготовлення фальшивого документа. У всіх цих випадках виникає по суті новий документ, який не може бути визнаний дійсним не лише за змістом, але і за формою. Він або складений не тією особою, яка повинна була це зробити, або підписаний та завірений фальшивим способом, а у тих випадках, коли складання, підпис та завірлення достовірні, у ньому будуть підчистки, поправки та вставки, що викривляють первісний текст.

До матеріальних підробок належать численні підчистки текстів у літописах, сказаннях, повістях та інших оповідальних джерелах, що зроблені на дійсних списках, що дійшли до нас; підчистки і підробки підписів, печаток та інших засвідчувальних знаків на офіційних документах; сфабриковані підроблені жалувані, кабальні, дані та інші грамоти для «обґрунтування» різноманітних прав та привілеїв приватних осіб і державних установ; виготовлені антикварами «стародавні» документи для вигідного збуту або наукової сенсації та ін.

Поряд з матеріальною існує ще інтелектуальна підробка документів. Вона здійснюється особою, яка мала право або зобов'язана була скласти документ як достовірний або внести до нього справжні відомості. Тобто з формальної точки зору такий документ є правильним, оскільки у ньому немає підчисток і поправок, зроблених після його складання; він підготовлений, підписаний та завірений тими особами, які повинні були це зробити. Фальсифікація у цьому разі полягає в тому, що до документа свідомо внесено хибні відомості. Таким чином, інтелектуальна підробка полягає у тому, що особа, уповноважена скласти документ, робить це за всіма правилами, але вносить до його змісту те, що змінює його характер, тобто робить його підробленим по суті. До таких документів, зокрема, належать судові рішення, оформлені належним чином, але у таких справах, які не велися; складені наказними чиновниками позикові кабали та інші кріпосні акти, що ніколи не уклалися; хибні посвідчення на документах про те, що вони записані у книги; підтвердження офіційними особами підроблених купчих або закладних на чуже володіння тощо [3, с. 242–245].

Характер і зміст підробок визначають методику їх виявлення. У багатьох випадках вони виявляються вже на тій стадії роботи, коли з'ясовується час, місце, автор і умови виникнення документа. Якщо буде встановлено, що джерело виникло не у той час, не у тому місці і не за тих умов, за яких за всіма ознаками воно повинно було з'явитися, якщо автором його є не та особа, яка мається на увазі, і якщо, нарешті, джерело не є новою редакцією відомого нам документа, його слід вважати підробкою. З цього приводу Д. С. Ліхачов (D. S. Likhachov) зазначав, що у текстологічному вивченні підроблених та достовірних пам'ятників немає принципових відмінностей, оскільки навіть підробленість пам'ятника доводиться усією історією текста. Щоб вичерпно довести сфальсифікованість джерела, необхідно дослідити його тими ж самими прийомами, якими досліджується і дійсний текст. Але, за словами Д. С. Ліхачова (D. S. Likhachov), «є ще один бік справи, який є особливо важливим для встановлення підробки. Підробка – це такий же пам'ятник, як і всякий інший, але зроблений з особливими цілями. От чому, щоб остаточно довести підробленість пам'ятника, потрібно абсолютно ясно і переконливо показати мету, заради якої ця підробка була здійснена» [2, с. 341].

Джерела треба визнати підробленими, якщо, по-перше, такими виявляться матеріали, на яких вони виготовлялися, їх графіка, печатки та інші засвідчувальні знаки,

мова, формуляр та ін., і по-друге, якщо документ буде містити відомості про факти, міри, ваги, грошовий рахунок, географію тощо, які не відповідають тій епосі, до якої він належить. Переконливою підставою для вирішення питання про підробленість документа буде сполучення декількох свідчень про це [3, с. 263]. Але для остаточного вирішення питання необхідно з'ясувати мету, з якою здійснювалася підробка, оскільки не завжди наявність у джерелі недостовірної інформації свідчить про його навмисну фальсифікацію.

Так, Г. П. Саар (H. P. Saar) виділяє такі причини недостовірності інформації, представленої у джерелі:

- 1) неповне і неточне спостереження події, про яку говорить автор джерела;
- 2) неточна передача у джерелі спостереження, що викликана провалами у пам'яті автора, скороченнями у викладенні відповідної інформації, ненавмисним перекрученням окремих фактів тощо;
- 3) нездатність автора до правильного спостереження тієї або іншої події, що виражається у його неспроможності як розчленовувати останню на окремі факти, так і об'єднувати окремі дрібні факти, що стали предметом його уваги, у загальне уявлення. У результаті від події, яка спостерігалася автором джерела, залишається або нечітке загальне уявлення, або не зв'язані між собою дрібні факти;
- 4) нездатність до правильного викладення своїх уявлень, що часто зустрічається у малограмотних і малорозвинених осіб, які не мають достатнього досвіду у правильному викладенні своїх думок, або не знають слів для вираження певних понять;
- 5) недостатнє знання фактів – досить часте явище у джерелах, яке виражається у тому, що автор викладає події, політичні погляди тощо, з якими він погано знайомий або на яких він зовсім не розуміється;
- 6) з викладенням недостатньо відомих фактів тісно пов'язана свідомо вигадка або неправда. Вона має місце в усіх групах письмових джерел, але особливо часто зустрічається у публіцистиці, коли репортери газет вигадують повідомлення, дають звіти про театральні видовища, збори, демонстрації, на яких вони не були присутні та ін. У мемуарах автор вигадує факти, які не мали місця, але які повинні прославити автора та його друзів і виставити у поганому вигляді його ворогів;
- 7) приховування або замовчування фактів – зворотний бік вигадки або брехні. Воно має місце також у всіх групах письмових джерел. У газетах замовчуються досягнення ворогів, поразки на фронтах під час війни, заколоти у колоніях та військах, селянські повстання і т. д. У наукових роботах замовчуються досягнення наукових і політичних супротивників автора тощо;
- 8) перебільшення та применшення фактів та їх значення – викликаються не лише неправильним або одностороннім спостереженням і вадами пам'яті, але є і результатом свідомого або несвідомого розрахунку. Автор джерела перебільшує факти та їх значення, якщо це у його особистих або класових інтересах, в іншому же випадку схильний їх применшувати. Подібні явища можна спостерігати у публіцистиці, мемуарах та актах;
- 9) перекручування фактів, яке виражається у тому, що факт, який мав місце, викладається і висвітлюється неправильно. Перекручування фактів може бути свідомим, коли автор джерела навмисно, у своїх класових або особистих інтересах, перекручує факти, і несвідомим, коли перекручення фактів здійснюється автором внаслідок нерозуміння даного явища, ідеї тощо;
- 10) патологічний стан автора також може бути причиною хибних повідомлень, коли автор внаслідок галюцинацій, занадто розвиненої фантазії, нав'язливих ідей,

самонавіювання, страху, сильного горя, впливу психології мас та ін. не в змозі відділити вражень, отриманих від спостереження подій, від уявлень, що виникли у його мозку внаслідок хворобливого стану організму. У таких патологічних випадках стирається межа між дійсністю та фантазією, до того ж явища, що спостерігаються у дійсності, можуть бути сприйняті зовсім помилково;

11) зовнішній вплив на організм і психіку автора, який може проявлятися як у вигляді катувань, так і загроз втратити певні матеріальні блага;

12) цензура, яка історично існувала у всіх державах (або у вигляді попередньої цензури, або у вигляді законодавства про пресу) часто не давала можливості автору джерела викладати те, що він бажає, і так, як він уявляє описувані явища [4, с. 121–126].

Отже, не вдаючись до конкретних технічних прийомів виявлення сфальсифікованих історико-правових документів, підсумуємо, що, перш ніж користуватися джерелом, історик-компаративіст повинен переконатися, з чим він має справу – з оригіналом або підркою. Цілком зрозуміло, що перевірки з цієї точки зору підлягають не усі історичні джерела, а лише ті з них, які є основними і які здаються сумнівними. Крім того, треба досить обережно ставитися і обов'язково перевіряти ті джерела порівняльного історико-правового дослідження, щодо достовірності яких у науковій літературі існують сумніви або точаться дискусії.

Штонда М.М.

*студент 1 курсу 4 факультету
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЗЕМЕЛЬНИЙ КАДАСТР ЯМАСИРО

Японія завжди викликала підвищений інтерес у вчених-істориків. Географічна відособленість від інших розвинених країн Сходу, цілеспрямована політика ізоляціонізму сформували унікальну автентичну культуру, яка в свою чергу породила цікаву правову систему, дослідження якої становить об'єкт пізнавального інтересу представників історико-правової науки. В межах окремих тез ми бажаємо зупинити свою увагу перш за все на вузькому питанні, для того щоб розкрити його належним чином. Саме такою є тема історії та наслідків запровадження земельного кадастру Ямасиро.

Для середньовічної Японії завжди були характерні міжусобиці та збройні конфлікти, масштабом від нальотів самураїв на селища, до невеликих воєн між феодалами-дайме. Фактично кожна провінція Японії жила власним життям, що проявлялося у різних одиницях виміру, врядуванні місцевих князів, які нерідко лиш формально підкорялися імператору тощо. Але поступово в державі починають простежуватися тенденції до централізації влади.

Приблизно до 1590 року фактичну владу в раїні отримав військовий та політичний діяч Тоетомі Хидейоси. Здобувши владу шляхом постійних воєн з іншими феодалами, він розумів що не зможе довго протриматися при владі у країні, роздираємії внутрішніми протиріччями і запланував проведення аграрної реформи, яка була спрямована на послаблення духівництва та аристократії і подальшої уніфікації країни. Перші земельні кадастри почали утворюватися в центральній Японії, починаючи з 1582 року. Одним із них був кадастр провінції Ямасиро.

Ямасиро – одна з найбільших центральних провінцій Японії, яка відіграла велику роль в економічному житті країни. Створена у сьомому столітті нашої ери, ця провінція включала у себе Кіото – столицю країни і місцезнаходження імператорського двору. Крім

цього, саме у цьому регіоні через його статус існувала чи не найбільша в країні кількість дрібних землевласників – самураїв та нижчого духовенства.

В ході земельної реформи та створення провінційного кадастру були проведені наступні дії:

1. По всій країні централізовано впроваджувалася єдина система вимірювання величин.

2. На основі цієї системи проводився обмір і каталогізація всіх земель, що знаходилися на території провінції.

3. Кожна земельна ділянка була введена у систему класифікації родючості. У вказаній структурі в залежності від кількості рису, яку можна було зняти з одиниці землі, ділянки об'єднували у чотири групи, від найбільш родючих, до практично безплідних. За цією системою оцінки земля могла бути доброю, середньою, поганою чи дуже поганою.

4. Вся земля розподілялася на дві групи. Та частина земель, яка була у приватному володінні записувалася у кадастр і перебувала у заліку за своїми власниками. Ці люди в свою чергу ставали селянами і отримували обов'язок платити данину рисом в залежності від родючості ділянки. Землі, що не мали господаря, автоматично переходили у державну власність.

5. Самурайське та церковне землеволодіння було ліквідоване. Колишні крупні землевласники ставали підданими Хідейоси і отримували від нього зарплатню у вигляді частини доходу з певної земельної ділянки. Цей прошарок населення позбавлявся права володіти землею, а отже держава могла в будь-який момент позбавити їх доходу і як наслідок засобів для існування. Ці люди після утворення кадастру ставали місцевими урядовцями і виконували здебільшого адміністративні функції.

Головні наслідки впровадження земельної реформи і створення земельного кадастру в провінції Ямасиро вбачаються нами у наступному:

1. Збільшення обсягу доходів з земель, що призвело до нового піднесення Кіото, який як столиця Японії знову почав розвиватися.

2. Земельний кадастр Ямасиро, поряд із іншими кадастрами встановленими по всій території країни став підвалиною для подальшої централізації держави. Регіональний сепаратизм в свою чергу зменшився, адже позбавлені колишніх земельних володінь феодала просто не могли фінансувати військо для ведення збройної боротьби.

3. За різними оцінками від декількох десятків до сотень тисяч самураїв стали ронінами – безземельними воїнами, що мусили самотужки обробляти землю і шукати собі працю. Таке різке погіршення їхнього соціального статусу аж ніяк їх не влаштовувало і вони поповнили ряди розбійників та повстанців. Через це різко впав рівень безпеки в провінціях країни.

4. Кадастрова реформа встановила правовий режим земель та порядок регулювання земельних відносин, які існуватимуть в Японії практично у незмінному вигляді до реформ Мейдзі у дев'ятнадцятому столітті.

5. На прикладі кадастру Ямасиро були утворені земельні кадастри в інших провінціях, що призвело до економічної уніфікації японської держави.

Отже, довід проведення земельної реформи у пізньовеодальній Японії є цікавим для дослідження, не лише суто з пізнавальної точки зору, а й тому що його вивчення надає нам змогу виділяти прорахунки і помилки, врахування яких є необхідним при проведенні земельної реформи вже у незалежній Україні. Обрана тема залишається відкритою для подальшої наукової розробки.

Юхно Микита Юрійович
студент I курсу 7 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Правова система режиму Тойотомі Хідейосі

В даній роботі я зробив спробу вивчити особливості правової системи феодальної Японії періоду з 1582 по 1598 рік, коли фактичним правителем її був **Тойотомі Хідейосі**, талановитий полководець плебейського походження.

Ця тема привернула мою увагу, бо укази і реформи Хідейосі назавжди змінили соціально-політичну та економічну структуру японського суспільства.

Як відомо, саме Тойотомі Хідейосі належить чи не головна роль в об'єднанні країни, яка ледве не розпалася через міжусобні війни. Тому моєю **метою** було з'ясувати, як створювана Тойотомі нова правова система сприяла об'єднанню, укріпленню і подальшому розвитку Японії.

Першим об'єднувачем Японії розпочав **Ода Набунага**, який за 10 років зумів підкорити столичний регіон Кінкі та всю Центральну Японію. Після смерті Набунага у 1582 році його справу продовжив один із його вірних підданих – Тойотомі Хідейосі. Він переміг опозицію і ліквідував незалежні родові держави провінційних володарів. Завершивши велику місію, він став одноосібно керувати країною. Формально Хідейосі займав найвищу при імператорі (який був фактично усунутий від влади) посаду **Міністра великої політики**.

Режим Хідейосі тривав 16 років. Основним змістом правового життя при ньому було оформлення нової системи феодального панування над селянами, оснований на земельному **кадастрі** (складався у масштабах країни протягом 1582 – 1598 років).

Вперше у масштабах усієї країни було проведено облік сільськогосподарських земель з урахуванням їх специфіки. Хідейосі встановив нову, більш просту **систему виміру площі** землі, ввів як обов'язкову нову **одиницю виміру урожаю** рису. Вплив і могутність феодальних володарів визначалися тепер не розмірами їх територій, а величиною урожаю і доходів.

Створенням земельного кадастру Хідейосі остаточно ліквідував систему приватних провінційних землеволодінь. Замість них основною одиницею феодальної структури стало **село**, а на зміну відносинам сімейного типу між феодалом і його васалами прийшов новий тип відносин.

Одночасно із обліком землі проводився **перепис населення**. Було встановлено жорсткі соціальні рамки, які розділяли японське суспільство на строго ізольовані верстви населення, не допускаючи їх змішування. *Самурай* не міг стати *міщанином*, *селянин* не міг залишити землю і працювати по найму. Землевласник не міг брати під опіку бродяг і людей, які не обробляють землю.

Велике значення також мав указ про заборону селянам **носіння мечів**. Його соціально-політичний зміст полягав у закріпленні розподілу суспільства за станом ознакою на озброєних *воїнів* та незброєних *селян*, оскільки до цього часу селяни, які мали зброю, нерідко вливалися у самурайські дружини, що призводило до певного розмивання міжстанової межі. Хідейосі домігся ліквідації різних шайок розбійників, піратів і загонів селян-заколотників. Таким чином, у країні наводився новий порядок, на зміну анархії

приходив тоталітарний режим.

Правителем був прийнятий акт, відповідно до якого під приводом попередження злочинної діяльності шайок розбійників, а в дійсності для встановлення жорсткого контролю над населенням, самураї, що знаходилися на службі у феодалів зводилися у **п'ятидвірки**, а простий люд у **десятидвірки**. При цьому члени таких структур давали письмове зобов'язання, скріплене кожним з них, про недопущення заколоту і т.п. Якщо п'ятидвірка (десятидвірка) робила заяву проте, що її член скоїв злочин, відповідальність за скоєне лягала одноосібно на злодія, але якщо така заява надходила зовні, на кожного з членів групи покладался обов'язок виплатити заявнику грошову компенсацію.

Розуміючи усю важливість відбудови економіки, Хідейосі рішуче підтримував **приватнопідприємницьку** діяльність як самих крупних феодалів, так і представників торгово-промислових кіл. За часів його перебування при владі у масштабах, яких ще не знала Японія, була розгорнута робота із **добування золота**, срібла та інших дорогоцінних металів.

Навіть невдалий військовий **похід на Корею** мав для Хідейосі певні позитивні наслідки: у битвах не тільки зміцнювалася національна єдність, а й усувалися сильні суперники - південно-західні феодалі. Таким чином, зміни та реформи Тойотамо Хідейосі

Хідейосі був людиною свого часу, і часто діяв жорстко, навіть жорстоко. Однак багато з того, що йому вдалося здійснити, в тому числі і правові реформи, сприяло зміцненню єдності Японії і створювали сприятливі передумови для більш прискореного і прогресивного її розвитку.

*Якименко Євгенія Романівна
студентка 1 курсу 9 групи
інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Особливості правової системи Венеціанської республіки

Спираючись на історичні факти, перші поселення на території Венеції були на островах лагуни у північних берегів Адріатичного моря, які утворилися в 5 столітті до нашої ери. В результаті нашестя варварських племен (4 - 7 ст. н. е) населення збільшилось завдяк и утікачам з материкової частини Італії. Острови були завойовані в середині 6 століття, але залишилися майже незалежними.

Наприкінці 7 або на початку 8 ст. громади, які сформувалися на островах, проголосили республіку на чолі з дожем. Венеція стала центром торгівлі Західної Європи зі Сходом у 9 - 10 століттях. До кінця 10 століття Візантія вважала Венецію незалежною державою. Венеціанська республіка на період 11 - 12 століть стала багатою морською державою. Зусиллями сильного флоту республіка добилася гегемонії на Адріатичне море. Республіка інтенсивно намагалася надати допомогу, зокрема військову, хрестоносцям під час перших трьох хрестових походів (кінець 11 - 12 ст.). Результатом 4 - го хрестового походу (1202 - 1204 рр.) було перетворення Венеції на середземноморську імперію [1, с. 510.

З кінця 13 століття Венеціанська республіка вже стала характеризуватися, як олігархічна республіка. Вона одночасно поєднувала в собі елементи монархії, олігархії та демократії. Велика рада формувала найвищі органи влади, представниками якої були сім'ї патріциїв - основна еліта республіки. Членство у Раді обмежувалось, тому до Ради могла входити

ти, тільки особа, чії предки вже засідали у Раді. Всі члени Великої ради були занесені до т ак званої «Золотої книги». Ця книга налічувала майже 300 прізвищ Венеціанських родин.

До числа Сенату входило 120 чоловік. Членство в Сенаті тривало один рік, також вони наділялися правом на переобрання. Велика рада висувала 60 чоловік та ще 60 чоловік висував Сенат. Представники різних політичних органів республіки (майже 140 чоловік) входили в Сенат, що забезпечувалися правом узгоджувального голосу. До складу Колегії входило 16 чоловік, які відповідали за рішення уряду. Сенатом управляла Колегія, який займався вирішенням о сновних оперативних питань, що стосувалися зовнішньої і внутрішньої політики Венеціанської республіки.

Рада сорока функціонувала як Верховний суд республіки. Склад Ради вирішувавс я Великою радою, представники якого протягом 16 місяців мали виконувати свої обов'язк и, щоб також стати членами Сенату. На чолі Малої ради, яка формувалася з 6 радників і 3 представників Ради сорока і усієї Венеціанської республіки стояв довічно обраний дож. Дож зокрема обирався з числа 12 прокураторів Сан - Марко. Вибори склалися з одинадц яти етапів, які контролювала і здійснювала непрямим голосуванням Велика рада.

Формування комітету з виборів дожа, мав особливу структуру, на мою думку, це також є однією з особливостей правової системи Венеціанської республіки. На першому етапі формування скликалися представники Великої ради, особи віком понад 30 років, які обирали 30 чоловіків, що відносились до різних сімей; потім ці 30 обирали 9 чоловіків, які мали обрати сорок чоловіків, а отже сорок обирали 12 чоловіків; відповідно 12 - 25 чоловіків, двадцять п'ять чоловіків обирали дев'ять; дев'ять чоловіків - 45; на передос танньому етапі 45 чоловіків обирали 11; на кінцевому етапі 11 чоловіків сформували оста точний комітет з виборів, до складу якого входив 41 член [2].

Владу дожа всіляко намагалися обмежити. Йому надавалося право брати участь у всіх радах та заходах стосовно державного управління, але заборонялося нав'язувати сво ю точку зору. Дож обмежувався самостійністю у вирішенні справ. Відбувався ретельний т а жорстокий контроль за діями дожа, за контактами, зустрічами, листуванням. Він не міг п еретинати кордон Венеції і обмежувався володінням власністю поза її межами .

В республіці не тільки найвищі органи державної влади захищали інтереси своїх ч ленів, але й існувала велика різноманітність професійних гільдій і релігійних братерств. У Венеціанській республіці були такі представники виконавчої влади, як подести, проведит ори, прокуратори і чиновники. У кінці 13- 14 ст. купецькі круги, які були відсторонені від управління, даремно намагалися замінити цей лад (змови Бокконіо в 1299, Марині Фальєрі в 1355, повстання Баймонте Тьєполо в 1310) [3].

Отже, особливостями правової системи Венеціанської республіки є її складна поб удова влади, яка характеризувалася різноманітністю і заплутаністю. Венеціанська респуб ліка є зразком аристократичної республіки. Частина населення, яка відносилась до предст авників влади, складалася з сімей патриціїв. В адміністративному апараті мала працювати достатня кількість громадян Венеції, не займаючи політичних посад. Політична система р еспубліки ґрунтувалася на великій кількості цивільних комітетів та Рад, які були зв'язані між собою складною системою заборон і противаг.

*Вовчанський Іван Ігорович,
студент 4 групи 1 курсу
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України
Національного юридичного університету ім.
Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ

Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання щодо відповідності законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Основному Закону, а також інші повноваження відповідно до Конституції України.

У ході конституційної реформи у законі України «Про Конституційний Суд України», ухваленого після внесення змін до Конституції України в частині правосуддя, запроваджено новий інститут конституційної скарги, як дієвого механізму захисту прав людини. Із запровадженням цього механізму людина отримала змогу безпосередньо звернутися до Конституційного Суду України з метою захисту своїх конституційних прав порушених законом. Новелою закону України «Про Конституційний Суд України» є конституційна скарга – це подане до суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. Запровадження «нормативної» моделі конституційної скарги є першим кроком у напрямку посилення системи захисту прав людини.

Світова практика конституціоналізму свідчить, що переважна більшість країн, проголошуючи себе демократичними, соціальними, правовими державами, декларує, насамперед, прихильність загальнолюдському гуманітарному виміру у здійсненні влади, забезпеченні прав і свобод людини й громадянина. Обсяг конституційних прав кожного члена суспільства свідчить про розвиненість демократичного ладу, але без гарантій їх повного захисту вони залишаються декларацією і в реальному житті часто не дотримуються державою.

У більшості зарубіжних країн світу для захисту прав і свобод людини функціонує інститут конституційної скарги, сутність якого полягає в праві громадян звертатися до конституційного судочинства з проханням про відповідність Конституції чинних законів та інших актів. Головною проблемою запровадження інституту конституційної скарги в Україні є необізнаність громадян щодо нового права. До Конституційного Суду України надійшло близько 1000 конституційних скарг, серед яких 70% повернуто заявникам як такі, що не відповідали вимогам закону України «Про конституційний Суд України», з відповідними роз'ясненнями та зазначенням про можливість повторного звернення з дотриманням вимог цього закону. Типовими помилками громадян, які подають конституційну скаргу є недотримання порядку її реалізації, а саме:

- конституційні карги подаються не державною мовою;
- неврахування термінів подачі скарги;

- скарги від юридичних осіб не підписані уповноваженою особою, до них не долучені установчі документи цих юридичних осіб.
- подана не засвідчена в установленому порядку судом копія остаточного рішення суду, що його ухвалив;
- невідповідність об'єкта оскарження (таким об'єктом не може бути незгода та оскарження рішень судів у системі судоустрою України, скарга на дії державних органів та їхніх посадових осіб, відповідність Конституції підзаконних актів);
- відсутні конкретні положення (пункти, статті, частини) закону, що оскаржуються;
- відсутнє обґрунтування оспорюваних положень (тверджень щодо неконституційності закону України, норми, яка з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнала порушення внаслідок застосовуваного закону).

Проаналізувавши зазначені проблеми щодо запровадження в українську правову систему інституту конституційної скарги, можна констатувати, що запровадження інституту конституційної скарги є позитивним аспектом, що підвищує роль Конституційного Суду України в механізмі захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Використані матеріали

Добродумов П.О. Інститут індивідуальної конституційної скарги в системі захисту прав людини [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/63277/7/Dobrodumov_human_rights.pdf

Інформаційно-правовий портал «Українське право». «Конституційна скарга: Остання статистика та недоліки під час подання» [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

http://www.ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/konstytutsiy-na-skarga-ostannya-statystyka-ta-nedoliky-pid-chas-podannya/?month=03&year=2018

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів Русанова І. О.

Рудика В. Я.

НЮУ імені Ярослава Мудрого

Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України

2 курс, 11 група

Проблеми реалізації права на евтаназію в умовах надзвичайного стану

На сьогоднішній день питання евтаназії стоїть дуже гостро. Деякі країни визнали право людини на смерть, але дебати з цього приводу продовжуються в міжнародних спільнотах. У законодавстві України Кримінальним Кодексом передбачено покарання за застосування лікарем евтаназії до пацієнта, а саме вище визнається вбивством.

Акти національного та міжнародного законодавства визнають беззаперечно право кожної людини на життя. Відповідно до статті 2 Конвенції та статті 27 КУ «Кожна людина має невід'ємне право на життя.» Але ж якщо це право людини, її потенційна можливість, але не обов'язок, то можемо відзначити, що людина може цим правом не скористатися або взагалі відмовитися. Право людини – це право на дії або утримання від них, на відміну від обов'язку, що означає обов'язкове їх виконання. Право на смерть витікає із права на життя, що в свою чергу є саме правом, яке хоча апіорно ми маємо, але в жодному разі не зобов'язані скористатися. ЄСПЛ останнім часом часто розглядає справи стосовно евтаназії,

здебільшого люди звертаються з позовом проти того факту, що їм забороняється гідно померти в той момент, який вони самі оберуть. Варто відмітити, що у справі «Претті проти Великобританії» 2002 року ЄСПЛ постановив, що ст.2 Конвенції з прав людини, що гарантує кожній людині право на життя, не може тлумачитися як діаметрально протилежне право на смерть. Тим не менш, у січні 2011 року, у справі «Хаас проти Швейцарії» Суд прийняв рішення дозволити евтаназію і асистований суїцид. [1,2]

Взагалі, національне законодавства визнає евтаназію – злочином, і застосування акту вбивства людини за її проханням є неприпустимим в нашій державі. Але це питання є достатньо дискусійне, адже ст. 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я закріплює таке положення: «Якщо відсутність згоди може призвести до тяжких для пацієнта наслідків, лікар зобов'язаний йому це пояснити. Якщо і після цього пацієнт відмовляється від лікування, лікар має право взяти від нього письмове підтвердження, а при неможливості його одержання - засвідчити відмову відповідним актом у присутності свідків. Пацієнт, який набув повної цивільної дієздатності і усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними, має право відмовитися від лікування.». Згідно з теоретичними даними, такий різновид евтаназії як пасивна – це процедура незастосування засобів та невиконання медичних маніпуляцій, які підтримували б певний час життя пацієнта за його згодою. Тобто з теоретичної точки зору, пасивний різновид евтаназії у нашій державі фактично не забороняється? Це проблема співвідношення пасивної евтаназії та права на відмову від лікування пацієнта. Різниця полягає в мотивації: у першому випадку метою дії є лише свідоме припинення життя, а при відмові від лікування можливе існування ще й інших мотивів. Проте, якщо відмова від лікування в кінцевому рахунку призведе до смерті пацієнта, і він це усвідомлює, то, на мою думку, різниці між ними немає.[3]

Я не можу чітко відповісти: чи являюсь я противником або прихильником даної процедури, адже існує безліч як позитивних, так і негативних аспектів евтаназії. Нещодавні події у світі показують, що у деяких випадках право на реалізацію евтаназії може бути необхідним, наприклад в умовах надзвичайного стану.1 вересня 2005 року в США під час урагану Катріна лікар Поу, яка працювала у Меморіальному медичному центрі ввела смертельну дозу знеболювального 4 пацієнтам віком від 61 до 90. Цей крок був здійснений в умовах евакуації шпиталю, яка проводилась в рамках ліквідації наслідків урагану. За слідчими даними, лікар Поу через три дні після стихійного лиха дала наказ медсестрам ввести смертельні дози тим пацієнтам, кого неможливо буде евакуювати, обґрунтувавши свій вчинок тим, що вони після евакуації все рівно не виживуть, а вона таким чином полегшить їм смерть. Дана подія набула резонансу в США, після тривалого процесу по цій справі лікарку було виправдано, звинувачення було скасовано. [4]

З іншого ж боку, то реалізація права на евтаназію навіть за надзвичайних умов може призвести до негативних наслідків. Це може сприяти викривленню світосприйняття, правової психології та свідомості, призвести до маргіналізації та антигуманізму. Якщо дозволити це зробити один раз навіть зі шляхетною метою, то це може призвести до того, що норми кримінального права можуть повністю нівелюватися, адже якщо дати право на один вид злочину, то розпочнуться й інші. Крім цього, деякі лікарі зможуть використовувати право на евтаназію заради власних корисливих інтересів або помсти. Легалізація евтаназії може призвести до тиску на фізично обмежених людей, на інвалідів, престарілих і невиліковно хворих осіб, які могли б ще жити і хотіли, але є тягарем для оточуючих. Тобто правом на евтаназію можуть почати користуватися шляхом підкупу медперсоналу, зловживанням посадовими повноваженнями, шахрайства тощо, тобто

перетворитися у злочин. Узаконення евтаназії може стати гальмом в пошуку нових ефективних способів і засобів лікування пацієнтів, оскільки часто саме боротьба зі смертю спонукає медицину рухатися вперед. [5]

Я вважаю, що в сьогоденних умовах узаконити евтаназію в Україні, навіть за надзвичайних обставин, є дуже ризикованим рішенням для недопущення тих жахливих наслідків, які я вказала вище. Наша держава знаходиться на досить низькому рівні розвитку правової культури, щоб впроваджувати такі серйозні норми законодавства.

Джерела:

1. Конституція України (із змінами і доповненнями внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року);
2. Справа "Прітті проти Сполученого Королівства" (Case of Pretty v. The United Kingdom) (Заява N 2346/02)
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року// Відомості Верховної Ради України. – 1993. - №4. – ст. 19;
4. https://en.wikipedia.org/wiki/Memorial_Medical_Center_and_Hurricane_Katrina
5. Фуг Ф. Эвтаназия// Философские науки. -1990. - №6. – с. 63-80

ПРИНЦИП ЗМАГАЛЬНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ

Україна на сучасному етапі знаходиться на шляху формування правової держави, що передбачає удосконалення національного законодавства згідно з європейськими стандартами та у відповідності з високими стандартами захисту прав людини, що стосується і сфери правосуддя. Вдосконалення судових процедур в сфері здійснення правосуддя з цивільних справ пов'язано з тим, що Україна 17.07.1997 р. ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основних свобод від 04.11.1950 р. [1]. Внаслідок ратифікації даного нормативно-правового акту на Україну покладається обов'язок дотримання тих вимог щодо захисту прав людини, які визначені Європейською спільнотою, зокрема вимог щодо доступності правосуддя та права людини на справедливий судовий розгляд.

Одним із найважливіших принципів судочинства та основним елементом справедливого судового розгляду є принцип змагальності. Так, як принцип змагальності має безпосередній зв'язок із процесом доказування, необхідно вважати його одним із головних важелів цивільного судочинства.

В найзагальнішому вигляді принцип змагальності вдало, на нашу думку, відображено С.В. Луніним: «...змагальність сторін – це встановлена законом можливість реалізації та практична реалізація наданих їм процесуальних прав при безумовному виконанні покладених на них процесуальних обов'язків на всіх стадіях судового процесу за участю компетентного суду» [2, с.131].

У зв'язку із прийняттям нового Цивільного процесуального кодексу залишаються спірними і недостатньо розробленими такі ключові моменти принципу змагальності, як його поняття і зміст.

Даний принцип закріплено на конституційному рівні. Відповідно до п. 3 ст.129 Конституції України, однією з основних засад судочинства є змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості [3]. Відповідно до ст. 12 Цивільного процесуального кодексу України кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень [4].

Визначальними рисами змагального процесу є:

- наявність сторін із протилежними матеріально-правовими інтересами;
- наділення їх рівними процесуальними правами;
- наявність незалежного від сторін юрисдикційного органу, завданням

якого є вирішення правового спору по суті.

В змісті принципу змагальності виділяють такі складові, як внутрішня, тобто права та обов'язки сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, щодо подання доказів та участі в їх дослідженні, і зовнішня, або формальна сторона судочинства (змагальна форма процесу), що спрямована на досягнення дійсних обставин справи, всебічній перевірці доводів та міркувань учасників процесу.

Проаналізувавши визначення принципу, виникають певні питання. В першу чергу без відповіді залишається питання з приводу того, чи охоплює даний принцип лише сферу доказування, чи учасники судового процесу мають право участі у здійсненні всіх процесуальних дій та формулювання власної точки зору щодо всіх питань, які впливають на правильне вирішення справи. Інше питання стосується того, що змагальність визначається через «змагання» без зазначення конкретних процесуальних аспектів такого змагання (права й обов'язки, їхнє здійснення й виконання тощо).

Не є доцільним закріплення подання доказів як обов'язку сторін. Необхідно змістити акцент із площини обов'язків на площину права – обов'язок доказування, встановлений ч. 3 ст. 12 ЦПК України, не є обов'язком у традиційному розумінні, підкріпленим санкцією, адже його невиконання тягне лише несприятливі наслідки для сторін.

Більш обґрунтовано, на наш погляд, було б формулювання принципу змагальності як основної засади, яка передбачає змагання осіб, які беруть участь у справі, та вчинення ними таких дій, які сприятимуть ефективному відстоюванню своєї точки зору й обмежуватимуть здатність кожного з них односторонньо впливати на результат судового розгляду, за допомогою незалежного та безстороннього суду, наділеного функціями по здійсненню правосуддя та керування процесом.

Удосконалення цивільного процесуального законодавства сприятиме збільшенню рівня довіри сторін до суду в аспекті справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_004
2. Лунін С.В. Поняття принципу змагальності у судовому процесі. *Право України*. 2010. № 3. С. 126–132.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–42. С. 492.

*Анісімова Лілія Володимирівна
студентка 3 курсу 11 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ

У 2014 році між Україною та Європейським Союзом було укладено Угоду про асоціацію, що мало на меті наближення вітчизняного законодавства до європейського. Відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 р. р., яка була прийнята з метою виконання вищезазначеної Угоди, реформування судочинства здійснюватиметься за наступним напрямком: забезпечення такого функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, європейським цінностям та стандартам захисту прав людини [1]. У зв'язку з вищезазначеним 15 січня 2017 року набрали чинності зміни до Цивільного процесуального кодексу, згідно з якими було введено як нову засаду цивільного судочинства – принцип пропорційності. Відповідно до статті 11 даного Кодексу суд визначає в межах, встановлених цим Кодексом, порядок здійснення провадження у справі

відповідно до принципу пропорційності, враховуючи: завдання цивільного судочинства; забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами; особливості предмета спору; ціну позову; складність справи; значення розгляду справи для сторін, час, необхідний для вчинення тих чи інших дій, розмір судових витрат, пов'язаних із відповідними процесуальними діями, тощо [2].

В Угодах про утворення Європейського Союзу принцип пропорційності було названо загальним, наприклад, у статті 5 Договору про заснування Європейського співтовариства. Його закріплено в статті 18 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка забороняє Високим Договірним Сторонам обмеження прав людини поза тими межами та в інших цілях, які встановлені даним правовим актом. Даний принцип також зафіксовано в міжнародних правових актах, рішеннях Конституційного Суду України та практиці Європейського суду з прав людини.

До набуття чинності нового Цивільного процесуального кодексу принцип пропорційності виключно розглядався як один із аспектів принципу верховенства права. Після включення принципу пропорційності в перелік основних засад цивільного судочинства він набув іншого змістовного наповнення як галузевий принцип цивільно – правової науки. Тобто, наразі з принципом пропорційності як елементом верховенства права паралельно визнаний принцип пропорційності як основна засада цивільного судочинства, що змістовно відрізняється від попереднього. Оскільки дана ситуація є новелою в цивільному процесуальному законодавстві, то виникла відповідна проблема: дослідженню безпосередньо даної засади в цивільно – правовій науці приділено недостатньо уваги. Принцип пропорційності в контексті теорії права вивчали такі вітчизняні та закордонні вчені: В. Тертишник, С. Погребняк, І. Ярошенко, С. Дегтярьов та інші. Як складову верховенства права досліджували Д. Луспеник, О. Шпакович, Ю. Зінченко, С. Шевчук.

Так, один із українських вчених – правників, С. Погребняк виходить з того, що даний принцип ґрунтується на конституційних принципах і верховенстві права та може бути визнаний як загальний принцип права, спрямований на забезпечення у правовому регулюванні розумного балансу інтересів. Відповідно до нього цілі обмежень прав мають бути істотними, а засоби їх досягнення – обґрунтованими та мінімально обтяжливими для осіб, чії права обмежуються [3, с.306]. Схожу думку висловлює і Д. Д. Луспеник, який визначає вищезгаданий принцип як досягнення у правотворчості та правозастосуванні балансу інтересів людини та суспільства. Органи публічної влади не можуть накладати на громадян зобов'язання, що виходять за межі суспільної необхідності [4, с.17].

Тобто, закріплення даної основної засади цивільного судочинства є дійсно доцільним та важливим явищем для цивільного судочинства. Проте, деякі вчені критикують кілька аспектів реалізації принципу пропорційності. Наприклад, І. Ізарова вважає, що не суд, а воля заявника мають бути рушійною силою цивільного судочинства. Наділення суду повноваженнями з визначення порядку здійснення провадження у справі посягає на принцип диспозитивності та право заявника обрати процедуру захисту своїх прав [5, с. 128]. Крім того, вона зауважує, що спотворює принцип пропорційності та надає невласиві йому ознаки такий аспект: питання визначення розміру судових витрат, пов'язаних із відповідними процесуальними діями покладено на суд. Непропорційні судові витрати є важливою перешкодою для захисту прав у судовому порядку, оскільки більшість заявників не прагнуть судового розгляду саме тому, що вартість таких витрат не відповідає заявлених вимогам [5, с. 129].

Оскільки дослідженню принципу пропорційності в цивільно-правовій науці приділено небагато уваги, тому для розкриття деяких його аспектів необхідно звертатись до практики ЄСПЛ. Вперше даний принцип ЄСПЛ сформулював у рішенні від 23 вересня 1982 року у справі «Спорронг і Льоннрот проти Швеції». У своїй діяльності дана міжнародна судова установа при оцінці фактичних обставин справи керується принципом пропорційності як дотриманням «справедливого балансу» між загальними інтересами всього суспільства та вимогами захисту фундаментальних прав приватних осіб. Якщо на особу внаслідок вжитих заходів покладається «значний індивідуальний тягар», вважається, що справедливого балансу інтересів не було збережено [6]. Для оцінки дотримання даного «справедливого балансу» ЄСПЛ використовує у своїй практиці так званий «тест на пропорційність». Виділяють 4 групи питань: чи передбачене законом оскаржуване обмеження (втручання); чи переслідувало воно одну з легітимних цілей, зазначених у Конвенції; чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві»; чи було воно пропорційним до тієї правомірної мети, якої намагалися досягти [7, с. 161].

Опираючись на вище наведене, можна дійти висновку, що така основна засада цивільного судочинства як пропорційність є загальноправовим принципом, який спрямований на забезпечення розумного балансу між приватними та публічними інтересами у сфері відправлення правосуддя в цивільних справах. Деталізація такого принципу в галузевому законодавстві стала ще одним кроком для забезпечення справедливого судового розгляду справи, вона сприяла збільшенню довіри з боку населення до судової форми захисту. Але, оскільки, виділення такого принципу в цивільно-правовій науці є нововведенням, воно потребує більш чіткого наукового обґрунтування вітчизняними науковцями-правниками з метою розкриття змісту даної засади саме як категорії цивільно – процесуального права.

Список використаних джерел:

1. Про Стратегію реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 роки, схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року №276/2015 [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>
2. Цивільний процесуальний кодекс України : офіц. вид. : станом на 28 серп. 2018 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2018. 254 с.
3. Погребняк С.П. Принцип пропорційності в юридичній практиці України та практиці ЄСПЛ. URL: <http://hdl.handle.net/11300/9614>
4. Луспенік Д. Д. Верховенство права – «новий» старий принцип цивільного судочинства: співвідношення із принципом законності. *Право України*. 2017. №8.С. 9 – 20.
5. Ізарова І. О. Принцип пропорційності у цивільному процесі ЄС та перспективи його запровадження в цивільному процесі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 37. Т.1.С.127 – 130.
6. Справа «Трегубенко проти України» (заява №61333/00). Рада Європи, Європейський суд з прав людини, Міжнародні суди; Справа, рішення від 2 листопада 2004 р. [Електронний ресурс]. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_355
7. Варламова І. Верховенство права – базовий принцип європейської системи захисту прав человека. *Конституционное право. Восточноевропейское образование*. 2002. №3.С. 151 – 178.

Науковий керівник асистент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого **Колісник Олена Вікторівна**

*Кечеджі Олена Борисівна,
НЮУ ім. Ярослава Мудрого,
Студентка, 5 курс, група 10-18м-03
Науковий керівник: доцент, к. ю. н. Полатай
В. Ю.*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ІНОЗЕМЦЕМ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ-ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

Сьогодні усиновлення є найбільш прийнятною, сприятливою та переважаючою формою виховання дітей, які залишилися без піклування батьків. Міжнародна практика характеризується строкатістю підходів до регулювання міжнародного усиновлення, яке у свою чергу вирізняється різноплановістю зовнішнього вираження залежно від конкретного виду іноземного елемента у цих правовідносинах (зокрема, суб'єкта і т. ін.).

У зв'язку з такою різноманітністю можливих комбінацій, у цій роботі пропонуємо розглянути лише питання здійснення іноземцем міжнародного усиновлення дитини-громадянина України.

Варто відзначити, що ця тема досліджувалася низкою науковців, зокрема: О. В. Розгон, М. В. Менджулом, В. В. Заборовським, Д. Ю. Романюком, Л. В. Красицькою та низкою інших, – тож відповідна тематика досліджень є доволі розробленою, саме тому ми зосередимося лише на окремих проблемних аспектах, що характеризують наслідки такого міжнародного усиновлення у контексті регулювання громадянства усиновленої дитини-громадянина України.

При розгляді цього питання, на нашу думку, необхідно звернути увагу на положення як національного, так і міжнародного законодавства. Так, ст. 12 Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої) встановлює [1]: «Держави-учасниці сприяють набуттю їхнього громадянства дитиною, усиновленою одним з їхніх громадян. Втрату громадянства ... повинно бути обумовлено належністю до іншого громадянства чи його набуттям.» Тож міжнародні стандарти усиновлення по суті виключають можливість апатрида бути усиновлювачем, що спрямоване насамперед на забезпечення інтересів усиновлюваної дитини та уникнення випадків безгромадянства.

Також згадана норма закріплює, що дитина має набувати громадянство тієї країни, громадянином якої є усиновлювач. Однак законодавство України прямо суперечить вказаній конвенції, зокрема ч. 6 ст. 283 Сімейного кодексу України (далі – СКУ) встановлює імператив [2]: «За усиновленою дитиною зберігається громадянство України до досягнення нею вісімнадцяти років».

На розвиток цього положення, відповідно до підпункту 5 пункту 33 Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей «іноземці, які бажають усиновити дитину ... окрім інших передбачених законодавством документів подають ... письмове, нотаріально засвідчене ... зобов'язання забезпечити право ... дитини зберігати громадянство України до досягнення нею 18 років» [3].

Однак у літературі слушно зазначається, що «часто всиновлена іноземцями дитина стає біпатридом... Наприклад, згідно із законодавством США усиновлена її громадянами дитина автоматично набуває американське громадянство під час перетину кордону... навіть у разі позбавлення її усиновителів батьківських прав дитину буде влаштовано в іншу американську сім'ю без будь-якого узгодження з державними органами України» [4, с. 68].

Для усунення відповідних колізій і набагато ефективнішого врегулювання цих відносин (фактично завдяки створенню спільного одноманітного матеріально-правового регулювання), на нашу думку, необхідно привести положення СКУ у відповідність до норм Європейської конвенції про усиновлення дітей, щоб усиновлені діти набували громадянства держави своїх усиновителів. По-перше, це сприяє тому, що дитина повною мірою стає частиною нового суспільства і дещо більшою мірою вкорінюється там, на неї поширюється повною мірою усі можливості, права, які належать громадянам цієї країни. По-друге, здійснення контролю полегшується та підвищується його ефективність, адже його здійснюватимуть державні органи країни усиновителів на власне своїй території, де не існує таких перешкод.

Звісно, можна заперечувати проти думки набуття дитиною громадянства іншої країни на основі того, що у відповідній державі може бути передбачено набагато менший ступінь захисту, забезпечення прав такої дитини аніж в Україні. Проте, на нашу думку, у такому випадку ця проблема має вирішуватися і попереджатися ще на стадії усиновлення такої дитини.

Зокрема, і СКУ, і Європейська конвенція про усиновлення дітей зазначають, що усиновлення дитини провадиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя. Якщо інша держава встановлює менш сприятливі умови, то чи можна говорити про можливість забезпечення таких умов життя дитини та її найвищих інтересів за таких обставин? На нашу думку, це має враховуватись при судовому розгляді питання усиновлення, і за наявності відповідних обставин, підстав особі-іноземцю має бути відмовлено в усиновленні дитини.

У цьому контексті ч. 5 ст. 283 СКУ встановлює передумови для реалізації вищезгаданої позиції, зокрема зазначається наступне положення: «Усиновлення іноземцями провадиться за умови *забезпечення дитині прав в обсязі не меншому*, ніж це встановлено законами України» [2]. Відповідні положення висвітлені також у п. 10 Постанови Пленуму ВСУ від 30.03.07 року № 3, де передбачено, що: «судам необхідно мати на увазі, що усиновлення іноземцями здійснюється за умови забезпечення дитині прав в обсязі, не меншому від встановленого законами України» [5].

Слід також відзначити, що на противагу СКУ, ст. 11 Закону України «Про громадянство України» передбачає набуття дитиною, яка є іноземцем чи апатридом, громадянства України з моменту набрання чинності рішенням про її усиновлення громадянами України [6]. Тобто, фактично, якщо українці усиновлюють дитину-іноземця – він стає громадянином України, якщо ж іноземці усиновлюють дитину-громадянина України – вона за сімейним законодавством не набуває громадянства іншої держави. Цей факт ще раз свідчить про деяку непослідовність українського законодавця та необхідність внесення змін до відповідних положень Сімейного кодексу України.

В цілому вважаємо, що використання матеріально-правового методу правового регулювання щодо наслідків міжнародного усиновлення у контексті регулювання громадянства усиновленої іноземцем дитини-громадянина України стало б найбільш оптимальним способом вирішення поставленої проблеми, а також допомогло б зменшити труднощі, викликані різницею між національними законодавствами держав, а Європейська конвенція про усиновлення дітей у свою чергу стала б чудовим підґрунтям на шляху уніфікації відносин сфери міжнародного усиновлення у цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута) від 27.11.2008 р. // Офіційний вісник України – 2011. – № 69 – [Ел. ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a17
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III // Голос України – 2002. – № 38 – [Ел. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затв. Постановою КМУ від 08.10.2008 року № 905 – [Ел. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-п>
4. Гечка К. В., Заборовський В. В. Міжнародне усиновлення дітей: проблемні аспекти / В. В. Заборовський // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 1. – С. 66-69.
5. Постанова Пленуму ВСУ від 30.03.07 року № 3 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» // Вісник ВСУ – 2007. – № 5. – [Ел. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07>
6. Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 року № 2235-III (ред. від 19.02.2016 р.) // Офіційний вісник України – 2001. – № 9. – [Ел. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>

Лур'є Дмитро Андрійович

*аспірант Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України*

ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ КАТЕГОРІЇ «ВРАЗЛИВІ ОСОБИ» У СФЕРІ КЛІНІЧНИХ ВИПРОБУВАНЬ В ЯКОСТІ ПРАВОВОЇ

Клінічні випробування, проведення яких є обов'язковою умовою для впровадження нових лікарських засобів, виробів медичного призначення, є однією з найбільш вразливих сфер суспільної діяльності з точки зору забезпечення етичних та правових механізмів захисту особи, яка бере в них участь в якості досліджуваного, у зв'язку з чим міжнародно-правові акти та національне законодавство передбачають цілу низку різних правових гарантій та засобів захисту прав досліджуваних. В той же час, у зв'язку зі специфікою певних груп осіб, виникає необхідність впровадження для них спеціального правового регулювання, що враховує їх соціально-економічний, психологічний, віковий, розумовий чи інший стан.

Однією з таких груп, є категорія «вразливі особи», що не використовується в якості правової в Україні (є соціальною), яку ще називають «групами ризику» (індивіди або соціальні групи, що мають більшу, ніж інші, ймовірність зазнати негативних впливів соціальних, екологічних факторів або дістати хвороби) . В той же час, більшість сучасних міжнародних актів у сфері клінічних досліджень вводять дану категорію в юридичну площину, що, на нашу думку, є доцільним для впровадження в Україні.

Так, у більшості міжнародних документів (Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації, Міжнародні етичні настанови, Додатковий протокол до Конвенції про права людини та біомедицину в галузі біомедичних досліджень від 25.01.2005, Регламент (ЄС) №536/2014, Модельний закон про захист прав і гідності людини в біомедичних дослідженнях в державах-учасницях СНД) категорія «вразливі особи» є загальною, для якої визначаються спеціальні заходи захисту таких осіб, щодо окремих їх видів (наприклад, прямо визначені в законодавстві України – малолітні, неповнолітні, недієздатні тощо) встановлюються на додаток лише свої специфічні особливості, з урахуванням усіх тих, що притаманні такій загальній категорії.

У Гельсінській декларації прямо не окреслюється перелік осіб, що входять до даної категорії, проте вказується, що щодо таких осіб наявна підвищена вірогідність прояви несправедливості або заподіяння додаткової шкоди, у зв'язку з чим, для них повинні передбачатись особливі види захисту. Безпосередньо визначено такі засоби захисту: 1)

клінічне випробування має стосуватись інтересів саме цієї категорії; 2) не є можливим залучити інших осіб; 3) за результатами дослідження дана категорія повинна отримати користь.

Міжнародні етичні настанови містять положення, якими пояснюється необхідність визначення специфічних засобів захисту таких осіб через те, що ним притаманна істотна нездатність захищати власні інтереси внаслідок таких перешкод, як нездатність надавати обґрунтовану згоду, відсутність альтернативних способів отримання медичної допомоги чи інших дороговартісних потреб, або через молодий вік чи підлеглисть у певній ієрархії.

Крім того, у коментарях до Рекомендації №13 Настанов міститься примірний перелік таких осіб (не вичерпний), а саме: діти, особи, які через психічні або поведінкові розлади не в змозі надати інформовану згоду, студенти-медики, персонал лікарень та лабораторій, працівники фармацевтичних компаній, члени збройних сил, поліції, особи похилого віку, які отримують соціальну допомогу, безробітні, інституалізовані особи, безхатченки, біженці або переміщені особи, ув'язнені, пацієнти з невиліковними хворобами, члени спільнот, не знайомі з сучасними медичними концепціями.

У Регламенті (ЄС) №536/2014 міститься загальне застереження, згідно з яким досліджувані лікарські засоби, призначені для вразливих груп, повинні бути повністю та належним чином вивчені для застосування щодо цих груп осіб, в тому числі щодо вимог, що стосуються їх специфічних характеристик та захисту здоров'я та благополуччя суб'єктів, що належать до цих груп. Крім того, у ст.10 визначені особливості щодо захисту окремих їх груп – неповнолітніх, недієздатних, а також вагітних жінок, що годують груддю, осіб у екстрених ситуаціях та інших груп. В будь-якому випадку заявка на проведення такого дослідження повинна бути особливо ретельно оцінена експертною групою, представленою такими особами.

Модельний закон про захист прав і гідності людини в біомедичних дослідженнях в державах-учасниках СНД доповнює цю групу особами, що знаходяться в різних умовах фінансової, адміністративної, національної, релігійної, расової та іншої залежності. Окремо зазначається необхідність докласти максимальних зусиль для створення умов інформування вразливих контингентів в доступній для них формі про права та гарантії захисту і поваги їх вільного волевиявлення, визнання форм відмови від участі в дослідженні.

Зазначимо, не зважаючи на відсутність будь-яких подібних положень у галузевому законодавстві, Настанова з належної клінічної практики, затверджена наказом МОЗ від 16.02.2009 №95, яка є галузевим стандартом, а не нормативно-правовим актом, містить визначення даної категорії осіб, а саме ними є особи, чия добровільна згода на участь у клінічному випробуванні може бути результатом їх надмірної заінтересованості, пов'язаної з обґрунтованими чи необґрунтованими уявленнями про переваги участі в дослідженні чи про санкції з боку керівництва у разі відмови від участі. Вказана Настанова зобов'язує етичні комітети приділяти особливу увагу випробуванням, учасниками яких можуть бути такі особи. В той же час, відсутні будь-які положення, які прямо передбачали би вищезазначені додаткові засоби захисту їх прав (окрім окремих їх категорій).

На нашу думку, впровадження даної нової категорії «вразливі особи» в якості правової, що охоплює значно більше окремих груп осіб, ніж зараз передбачено в законодавстві України, які з певних причин можуть зазнавати підвищеного ризику в ході проведення клінічних випробувань, забезпечить додатковий захист прав таких

досліджуваних та зробить Україну більш привабливою для проведення інноваційних досліджень.

*Мазаракі Наталія Анатоліївна,
доцент кафедри міжнародного приватного,
комерційного та цивільного права Київського
національного торговельно-економічного
університету, кандидат юридичних наук.*

ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМНИХ АСПЕКТІВ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ

Про доцільність та необхідність запровадження медіації у правову та судову систему нашої держави з'являється все більше публікацій, водночас законопроектна робота значно відстає від потреб часу. Незважаючи на тривалу судову реформу, нещодавні зміни до процесуального законодавства (цивільного, господарського та адміністративного), судова гілка влади продовжує викликати незадоволення та недовіру серед громадян: через перевантаженість, значні строки розгляду справ, високі судові збори, корупційні складові у роботі самих суддів тощо.

За вказаних умов логічно видається державна підтримка альтернативних, позасудових способів вирішення правових спорів, зокрема, медіації. Водночас, проект Закону України “Про медіацію” (реєстр.№ 3665) був прийнятий у першому читанні два роки тому і з того часу залишився без руху.

Прикінцеві положення вказаного законопроекту передбачали внесення змін до низки статей Цивільного, Господарського процесуального кодексів України та Кодексу адміністративного судочинства України щодо порядку призупинення провадження у справі у випадку рішення сторін щодо застосування медіації, а саме передбачалося доповнити положення процесуальних кодексів щодо обов'язку суду призупинити провадження у справі у разі проведення медіації.

Вказані зміни, з одного боку, потенційно б сприяли поширенню застосування медіації, адже судді мали правові підстави надати сторонам можливість спробувати вирішити спір мирним шляхом без побоювань порушити чинне законодавство щодо строків розгляду справи. З іншого боку, ефективне запровадження медіації вимагає більш детального регулювання порядку призупинення провадження у справі.

В першу чергу, у процесуальних правових нормах має бути зазначений граничний строк призупинення провадження у справі для того, щоб не допустити штучного затягування винесення судового рішення стороною спору. Зазначимо, що чинні положення Цивільного процесуального кодексу щодо порядку врегулювання спору за участі судді передбачають: “Врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але не більше *тридцяти днів* з дня постановлення ухвали про його проведення. Строк проведення врегулювання спору за участю судді продовженню не підлягає”.

Водночас, наголосимо, що такий вид врегулювання спору передбачений лише у період до початку розгляду справи по суті. Після цього моменту порядок зупинення провадження у справі регулюється ст.251-252 ЦПК України, згідно положень яких строк для примирення може надаватися лише у справах про розірвання шлюбу. З огляду на те, що цивільне процесуальне законодавство встановлює граничний строк розгляду справи по суті в 30 днів, то без внесення змін до вищенаведених статей ЦПК України, застосування

медіації на цьому процесуальному етапі практично неможливе, адже закон не створює жодних передумов.

На відміну від Цивільного та Господарського процесуальних кодексів практично досконале формулювання містить п.4 ст. 236 Кодексу адміністративного судочинства України: “Суд зупиняє провадження у справі в разі: звернення обох сторін з клопотанням про надання їм часу для примирення - до закінчення строку, про який сторони заявили у клопотанні”.

Більше того, проект Закону України “Про медіацію” через значне затягування із його прийняттям втрачає актуальність своїх положень, зокрема, потребує суттєвого оновлення прикінцевих положень у відповідності з новими редакціями процесуальних кодексів.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне доповнити ст.197 «Підготовче засідання» Цивільного процесуального кодексу України та аналогічну ст. 182 Господарського процесуального кодексу України пунктами такого змісту: «якщо сторони виявляють бажання врегулювати спір у порядку медіації, суддя встановлює граничний строк її проведення».

Вважаємо, що такі правові норми сприятимуть популяризації альтернативних методів вирішення спорів, знизять навантаження на апеляційну та касаційну інстанції, формуватимуть традиції мирного вирішення спорів у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Проект Закону України про медіацію [реєстрац. № 3665 від 17.12.2015] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463
2. Цивільний процесуальний кодекс України. Закон України №1618-IV від 18.03.2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15>
3. Господарський процесуальний кодекс України. Закон України №1788-VII від 06.11.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
4. Кодекс адміністративного судочинства України. Закон України №2747-VI від 06.07.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

*Рудика Владислава Ярославівна
Національний юридичний університет
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України
2 курс, 11 група*

Зміни в патентному праві України

Патентне право – це підгалузь цивільного права, що регулює відносини, які виникають у зв’язку зі створенням, використанням об’єктів інтелектуальної власності, що охороняються патентом. Відповідно патент – це документ, що засвідчує авторство особи на винахід. Основними об’єктами патентування згідно з чинним законодавством є винахід, корисна модель та промисловий зразок. Законопроект № 5699 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правової охорони винаходів і корисних моделей» вносить зміни до основних законодавчих актів, що на сьогодні визначають та регулюють питання реєстрації та використання об’єктів права інтелектуальної власності, а саме Цивільний кодекс України, Закон України Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», Декрет Кабінету Міністрів України «Про державне мито».[1]

Проектом планується привести у відповідність чинне законодавства України у сфері інтелектуальної власності з регламентами Ради Європейського Союзу, імплементувати Угоду про асоціацію, включаючи запровадження організаційних змін, щоб гарантувати належне виконання положень цієї угоди в частині охорони прав на промислові зразки і винаходи.

Сучасне патентне право стикається з чималою кількістю проблем, що пов'язане, по-перше з наявністю лише двох критеріїв(придатність та новизна), за якими можуть визнаватися недійсними права інтелектуальної власності на об'єкт, який не можна назвати винахідницьким , а це у свою чергу обмежує права інших на використання давно вже відомих та знань, пристроїв, процесів, речовин в різних галузях технологій.

У патентному праві України склалась така ситуація, за якою співвідношення винаходів та корисних моделей являє собою більшу кількість корисних моделей, на відміну від країн з інноваційною економікою, що мають досконалу процедуру охорони інтелектуальної власності. Величезний перелік патентів, які надаються без кваліфікаційної експертизи та відсутність процедури, як, наприклад, у європейських країнах «post-grant opposition» спричиняє зловживання правами інтелектуальної власності та до, так званого, «патентного троллінгу», який зараз надзвичайно актуальний в Україні, а також зниження рівня їх охорони для добросовісних власників прав. Йдеться про діяльність суб'єктів господарювання, які реєструють промислові зразки на відомі загалу форми виробів, а потім вимагають сплати "роялті" за використання цих об'єктів у комерційних цілях. Підкреслюється, що відсутність дієвого механізму боротьби з "патентним троллінгом" призводить до зниження інвестиційної привабливості України.

Основною новацією у патентному праві стане процедура адміністративного оскарження виданих свідоцтв на промислові зразки, патентів на корисні моделі та винаходи («post-grant opposition»). У сучасних умовах, відповідно до чинного законодавства умовою отримання патенту є лише правильно складена заявка на його отримання та сплата всіх зборів, передбачених законодавством. Видача таких патентів відбувається під відповідальність заявника. Тобто в жодний спосіб відомість технічного рішення чи дизайну таких об'єктів інтелектуальної власності не перевіряється. Як наслідок, за останні роки в Україні запатентовано вішаки для одягу, дизайну планшету Apple та інші.

По-перше, у Цивільному кодексі планують замінити ч. 2 ст. 460 і відтепер об'єктом корисної моделі може бути не продукт (пристрій, речовина тощо) або процес, а лише пристрій. У ст. 6 ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (далі Закон) розширено перелік об'єктів, які не можуть бути запатентовані: хірургічні або терапевтичні способи лікування або тварин, способи діагностики організму людини, людський організм на різних стадіях його формування та розвитку тощо. Додано положення за яким не відповідає поняттю «винахід», визначеному в ст. 1 Закону, та не визнається винаходом з цим Законом, якщо виступає як самостійний об'єкт: наукова теорія; математичний метод; правила і методи проведення ігор, конкурсів, аукціонів, господарської діяльності; форма представлення інформації; зовнішній вигляд продуктів (зокрема виробів, споруд, територій), спрямований на задоволення естетичних потреб. [2,3] Це нововведення є досить суттєвим для того, щоб обмежити недобросовісне патентування об'єктів, які не є корисними та винахідницькими, а лише спричиняють недобросовісну конкуренцію та порушують права чесних власників.

Однак, 4 вересня 2018 року документ не знайшов підтримки народних депутатів у сесійній залі, адже його не підтримали за основу і не змогли відправити на доопрацювання у профільний комітет парламенту.

Я вважаю, що даний законопроект, який запроваджує вищезазначені(та інші) зміни у патентному праві є доцільним через наявність конкретних неузгоджень та проблем у праві інтелектуальної власності України, зокрема поширення «патентного троллінгу», що призводить до зниження інвестиційної привабливості України. Патентне право деякою мірою є застарілим і не відповідає сучасним реаліям, а тому потребує змін та коригувань. На мою думку, варто внести зміни до ЗУ «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі», а саме до ст. 7 включити положення, яке зазначає перелік об'єктів, які не можуть бути запатентовані, з відповідними змінами у книзі 4 Цивільного Кодексу України.

Джерела:

1. Законопроект № 5699 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правової охорони винаходів і корисних моделей»;
2. Цивільний Кодекс України (ст. 460);
3. ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»;

Науковий керівник: Маліновська Ірина Миколаївна, к.ю.н. асистент кафедри цивільного права

*Садова Анастасія Олександрівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс, 11 група*

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ СТВОРЕННЯ КОДЕКСУ З ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА

Ліквідація через процедуру банкрутства є формою припинення юридичної особи. Це примусова ліквідація, за якою господарський суд визнає юридичну особу неспроможною у виконанні своїх зобов'язань перед кредитором, і як наслідок застосовується нижчезазначена процедура.

Питання вдосконалення процедури банкрутства є актуальним для нашої країни. Існуюча процедура регламентується такими чинними нормативно-правовими актами: Цивільний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс, Податковий кодекс України, Господарський кодекс України, Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та інші, і вона має суттєві недоліки. Основні проблеми полягають в тому, що через недостатність правового регулювання боржники можуть ухилятися від податків, процедура з визнання банкрутом є ускладненою та тривалою, майно боржника не завжди продається за найвищою ціною, що не дає змоги повністю задовольнити вимоги кредиторів, а також існують і інші недоліки пов'язані з її проведенням. Як наслідок, Україна не має інвестиційно привабливого ринку та ведення бізнесу. Реформа примусової ліквідації юридичної особи є пріоритетною в Стратегії сталого розвитку «Україна 2020». Зміни в даній сфері допоможуть піднятися з 149 місця на 68 місце в рейтингу Doing Business щодо ефективності процедури банкрутства. Реформування у сфері банкрутства призведе до підвищення рівня захищеності кредиторів, а сама процедура стане більш доступною і для боржника, і для кредитора, адже передбачає створення ефективного механізму проведення санації. [1]

Кодекс з процедури банкрутства був прийнятий Верховною Радою України 18 жовтня 2018 року, він набуде чинності через 3 місяці, і зі спливом цього строку його норми можна буде використовувати в зазначеній процедурі. До Кодексу з процедури банкрутства

входять дві книги. У першій книзі висвітлені питання банкрутства юридичної особи, вона складається з вісьми розділів, а друга книга про банкрутство фізичної особи складається з семи розділів. З моменту набуття чинності Кодексу України з питань банкрутства втрачає чинність Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Кабінет Міністрів України повинен буде у тримісячний термін привести національне законодавство у відповідність до цього Кодексу. [1]

Саме у цьому кодексі започатковується створення спеціального законодавства з відновлення платоспроможності фізичних осіб. Якщо людина опинилася у скрутному матеріальному становищі з різних причин і не може займатися професійною діяльністю, то до неї може бути застосована реструктуризація її боргів. Але якщо матеріальне положення фізичної особи не покращиться, то вона зможе розраховувати на списання боргу. Такі справи будуть належати до юрисдикції господарських судів, їх розгляд буде здійснюватись за місцем державної реєстрації фізичної особи, що забезпечує кваліфікований розгляд справи.

Сама процедура поділена на 2 типи: досудовий і судовий. Що допомагає фізичним та юридичним особам знайти прийнятну для них форму врегулювання проблеми. У Кодексі з процедури банкрутства міститься 2 процедури – це реструктуризація боргів та задоволення вимог кредиторів. Мирова угода поєднується з санацією, головним завданням якої є досягнення домовленості між кредитором та боржником. До боржника застосовуватися такі судові процедури як: розпорядження майном, санація та в крайньому випадку ліквідація.

Потрібно також звернути увагу і на зміни, щодо скорочення строку проведення процедури за рахунок скорочення оскаржень, як наслідок позитивних змін буде те, що справи перестануть тягтися роками. Доступ до процедури спроститься, у тому числі й для боржника. Відповідно нормами Кодексу забезпечується продаж майна за найвищою ціною, стартова ціна майна погоджується з кредиторами, він відбувається на електронному аукціоні; комітету кредиторів надається право брати участь в призначенні арбітражного керуючого, який в подальшому зобов'язаний звітувати перед кредиторами за свою діяльність, також скасовані підстави для звільнення від боргів, окрім з дозволу кредитора; передбачений механізм протидії шахрайству, створений тест на добросовісність.[2], [3]

Отже, створення Кодексу з процедури банкрутства сприяє розвитку суспільних відносин з питання відновлення платоспроможності боржників, удосконаленню та спрощенню цієї процедури, забезпеченню захисту інтересів кредиторів, підвищенню рівня судового захисту. Та найголовнішими досягненнями є можливість фізичної особи визнаватися банкрутом, що допоможе повернути платоспроможність не тільки підприємців, юридичних осіб, а й простих людей та громадян.

Список використаної літератури

1. Законопроект Кодексу України з процедури банкрутства [Електронний ресурс] – URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63518 [1]
2. Банкрутство. Правозастосування та судова практика / упоряд.: Б. М. Грек, О. В. Бурак, М. П. Шкабрій. - Київ : Юрінком Інтер, 2007. [2]
3. Неспроможність і банкрутство. Методика провадження у справах про банкрутство окремих категорій боржників / П. Д. Пригуза. - Х. : Харків юрид., 2009. [3]

*Сметаніна Анастасія,
Студентка ІІ групи 3 курсу
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції НЮУ ім. Я.Мудрого*

Практика ЄСПЛ як джерело цивільного процесуального права України

В умовах євроінтеграційних процесів, що нині відбуваються в Україні, питання застосування практики Європейського Суду з прав людини як джерела цивільного процесуального права набуває значної актуальності та необхідності в ґрунтовному концептуальному науковому дослідженні.

В Україні вивченням даної проблеми займалось чимало вчених-юристів, серед них були С. В. Васильєв, С. В. Ківалов, В. В. Комаров, В. О. Кучер, М. Й. Штефан, С. Я. Фурса та ін. Зазначені вчені зробили значний внесок у дослідження вказаної проблематики.

Загалом, треба зазначити, що передумовою реалізації рішень ЄСПЛ Україною стало приєднання України до Ради Європи, у системі органів якої і діє ЄСПЛ. Вступивши до Ради Європи, Україна взяла на себе низку зобов'язань, що стосуються, насамперед, приведення правової системи країни у відповідність до вимог даної організації. Тому на виконання поставлених вимог 17 серпня 1997 року Україною і було ратифіковано Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Саме з того моменту Конвенція стала частиною національного законодавства України.

Так, Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року» передбачає визнання Україною юрисдикції Європейського суду з прав людини, зокрема пункт 1 зазначає: «Україна повністю визнає на своїй території щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції».

Таким чином, Конвенція є надзвичайно впливовою для залучення у правову систему України європейських стандартів, які застосовуються для захисту прав та інтересів кожної людини. Саме тому виконання Україною взятих на себе зобов'язань по Конвенції та юрисдикції ЄСПЛ забезпечує Верховний Суд, який переглядає судові рішення у цивільних справах з підстав встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом.

В нашій країні правовою передумовою визнання практики ЄСПЛ як джерела права можна вважати прийнятий Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Так, у статті 17 цього закону встановлено, що національні суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

Виходячи зі змісту сформульованої законодавцем правової норми, застосування положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод при розгляді конкретної справи є обов'язком судді, однак науковцями висловлюються слушні думки, що при здійсненні правосуддя як Конвенція так і рішення ЄСПЛ мають застосовуватися лише у певних випадках, а саме: для подолання прогалів в національному законодавстві щодо прав людини та основних свобод, які водночас визначені в Конвенції та протоколах до неї; для кращого розуміння тих положень українського законодавства, до яких були внесені зміни або доповнення на підставі відповідних рішень ЄСПЛ; для реалізації на практиці

таких основних принципів Конвенції, як «верховенство права», «справедливість», «справедливий баланс», «справедлива сатисфакція», оскільки в чинному вітчизняному законодавстві вони є новими категоріями та повністю не досліджені, а рішення Суду певним чином допомагають їх зрозуміти.

У зв'язку з цим чимало юристів-практиків зійшлися на тому, що сформульовані в постановах ЄСПЛ у процесі тлумачення конвенційних положень правові позиції, виступаючи підставою для юридичної кваліфікації фактичних обставин спору, є інтерпретаційними правовими нормами, що конкретизують положення Конвенції, утворюючи при цьому невід'ємний елемент їх юридичного змісту. У зв'язку із цим постанови ЄСПЛ включаються до правових систем держав, що визнали юрисдикцію цього органу правосуддя джерелами норм права.

При цьому, окремі вчені-процесуалісти, розглядають практику ЄСПЛ як одне зі змістовних джерел національного права, що вказує на основні напрямки його реформування. Вона дозволяє звернути увагу на недосконалість норм вітчизняного законодавства, які не відповідають стандартам Конвенції, спонукає до вжиття заходів по усуненню недоліків у національній правовій системі.

Досліджуючи дане питання, треба обов'язково враховувати і позицію Верховного Суду, який розглядає практику ЄСПЛ як джерело цивільного процесуального права. Так, зокрема у постанові Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. за № 14 «Про судові рішення у цивільній справі» зазначається, що в мотивувальній частині кожного судового рішення в разі потреби мають міститися посилання на Конвенцію й рішення ЄСПЛ, які згідно із Законом України є джерелом права й підлягають застосуванню по даній справі.

Варто вказати і те, що судова практика ЄСПЛ застосовується тільки в межах застосування Конвенції. Відповідно до статті 1 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» під рішеннями, що складають судову практику ЄСПЛ слід розуміти: а) остаточне рішення Європейського суду з прав людини у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; б) остаточне рішення Європейського суду з прав людини щодо справедливої сатисфакції у справі проти України; в) рішення Європейського суду з прав людини щодо дружнього врегулювання у справі проти України; г) рішення Європейського суду з прав людини про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України. При цьому науковець М. В. Кучин, вивчивши правову природу рішень ЄСПЛ, підкреслює, що «сама постанова Європейського суду з прав людини, прийнята стосовно конкретної ситуації в певній країні, не може бути обов'язковою для іншої держави. Проте, норма, створена судом у результаті конкретизації Конвенції, не може мати індивідуально-визначеного характеру, оскільки конвенційні положення не можуть інтерпретуватися судом по-різному стосовно кожної держави».

Таким чином, рішення ЄСПЛ стосовно інших держав, які не були сторонами у справі, не мають імперативного характеру, але повинні враховуватись, оскільки суд не може по-різному інтерпретувати конвенційні положення.

Отже, можна зробити висновок, що рішення ЄСПЛ є особливим джерелом цивільного процесуального права України, які мають прецедентну природу. Саме за їх допомогою формуються важливі правові позиції, обов'язкові для подальшого використання судами при розгляді й вирішенні цивільних справ.

Фартушна Дар'я Костянтинівна

Студентка 4 курсу 4 групи Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ГРУПОВИХ ПОЗОВІВ В УКРАЇНІ

У середині ХХ століття в межах руху «Доступ до правосуддя» почала активно обговорюватися проблема, пов'язана з необхідністю захисту не лише індивідуальних прав, свобод та інтересів, а й групових інтересів. Це було зумовлено передусім поширенням порушень у сфері охорони навколишнього середовища, соціального забезпечення громадян, захисту прав споживачів, колективної (групової) реалізації майнових прав співвласників. Класичні інститути цивільного процесу в Україні, такі як процесуальна співучасть, об'єднання справ, процесуальне представництво, не в змозі вирішити зазначені проблеми, а зміни до Цивільного процесуального кодексу, внесені відповідно до Закону № 2147-VIII від 03.10.2017, так і не торкнулися вказаного питання.

У цьому контексті залишається актуальною проблема впровадження в правову систему України концепції групового позову як перспективної форми судового захисту прав та інтересів значної кількості осіб. Використання цього поняття ґрунтується на пропозиції відомого процесуаліста М. Каппеллетті, який ще у середині 1960-х років запропонував категорію саме групового (масового) позову. Однак, варто зауважити, що на сьогодні існує декілька назв цього інституту в різних країнах, серед яких «класовий позов» (США) та «багатосторонній процес» (Ірландія). У країнах континентального права перевага надається термінології, яка позначає захист колективних прав. Верховний Суд України у Рекомендаціях круглого столу від 11.06.2015р. використовує поняття «масовий позов».

Однак, дослідження інституту групового позову не повинно обмежуватися виключно спорами науковців про доцільність вживання того чи іншого правового поняття. Наразі більш важливою проблемою є питання впровадження оптимальних моделей застосування групового позову в Україні. Як зазначає Ю. В. Білоусов, у цілому зарубіжний досвід вказує на такі три основні моделі: приватний, організаційний і публічний групові позови. Для приватного групового позову (*private class action*) притаманне те, що будь-яка особа (фізична чи юридична) може подати вказаний позов за умови, що така особа має власну вимогу та є членом групи позивачів. Організаційний груповий позов (*organization class action*) передбачає, що позов можуть подати певні організації, не маючи при цьому власних вимог. Якщо законом закріплено право уповноваженого державного органу подавати позов і діяти як позивач, виступаючи в справі від імені певної групи осіб, то мова йде про публічний груповий позов (*public class action*).

Щодо двох останніх моделей групових позовів, варто зазначити, що Закон України «Про захист прав споживачів» (далі – Закон) містить положення про можливість подавати позови до суду для захисту порушених прав невизначеного кола споживачів спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, а саме Державною інспекцією України з питань захисту прав споживачів (п. 10 ч. 1 ст. 26 Закону), та спеціально створеними структурними підрозділами при виконавчих органах місцевих рад (п. 6 ч. 1 ст. 28 Закону). Крім того, об'єднання споживачів мають право звертатися з позовом до суду про визнання дій продавця, виробника (підприємства, що виконує їх функції), виконавця

протиправними щодо невизначеного кола споживачів і припинення цих дій (п. 9 ч. 1 ст. 25 Закону).

Враховуючи це, можна визначити, що в Україні, як і багатьох країнах романо-германської системи приватного права (Франція, ФРН, Іспанія, Італія, Греція), існує передумова подання публічного та організаційного групового позову. Проте, ця передумова потребує відповідної регламентації в процесуальному законодавстві. Доцільним буде також впровадження моделі приватного групового позову, тобто можливості його подання групою приватних осіб, які жодним чином не об'єднані в колективні інститути і між якими відсутній правовий зв'язок, притаманний першим двом категоріям. Рекомендацією вищезазначеного круглого столу ВСУ було запропоновано передбачити подання такого позову через єдиного позивача – представника групи, якого треба наділити процесуальними правами позивача. Однак вказані рекомендації не були враховані при розробці змін до ЦПК, незважаючи на те, що з моменту проведення засідання круглого столу ВСУ минуло вже понад два роки.

Ще одна особливість провадження за груповими позовами проявляється в процесі вирішення питання про згоду потенційних учасників провадження на участь у ньому або про відмову від участі. У зв'язку з цим використовуються два можливі варіанти волевиявлення: «з вибором на користь виходу» зі складу групи (opt out), коли потенційним учасникам надається певний строк для заяви про вихід зі складу групи, а в іншому випадку судові рішення буде поширюватися на них незалежно від їх бажання; «з вибором на користь приєднання до групи» (opt in), що передбачає поширення рішення суду лише на тих її учасників, які вчасно повідомлять суду про своє приєднання до вимог за груповим позовом. Оптимальним вирішенням цього питання є використання у цивільному та господарському процесах саме принципу “opt in”. При цьому необхідно передбачити також право особи, яка не була членом групи в провадженні, проте рішення в справі стосується її прав, звертатися до суду в індивідуальному, але процесуально спрощеному порядку.

Інститут групового позову має стати вагомим правовим механізмом превентивного характеру щодо запобігання порушень у сфері захисту прав споживачів, порушення прав та інтересів учасників природоохоронних, екологічних, рекламних правовідносин. Отже, в контексті питання запровадження цього інституту в Україні, ми пропонуємо внесення змін до ЦПК шляхом доповнення його окремою главою, що буде визначати особливості провадження у групових спорах. Детальної регламентації потребують всі три можливі моделі групових позовів (приватний, організаційний, публічний позови), а також порядок надання згоди потенційних учасників провадження за принципом “opt in”.

*Хоменко Марина Віталіївна
НЮУ імені Ярослава Мудрого
ІПКЮ, 2 курс, 1 факультет, 20 група*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Відповідно до ст. 54 Конституції України громадянам гарантується захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Право інтелектуальної власності у найширшому розумінні означає закріплені законом права на результат інтелектуальної діяльності_в промисловій, науковій, художній, виробничій та інших

галузях. Законодавство, яке визначає права на інтелектуальну власність, базується на праві кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, які, будучи благом не матеріальним, зберігаються за його творцями і можуть використовуватися іншими особами лише за узгодженням з ними, крім випадків, визначених законодавством. Українське законодавство містить багато неузгоджень і прогалин щодо інтелектуальної власності, що неприпустимо, тому існує потреба узгодженості і відповідності законодавства міжнародно-правовим нормам. Сьогодні далеко не всі результати інтелектуальної діяльності мають належну правову охорону в нашому законодавстві. Це, зокрема, стосується комерційної таємниці, топографій інтегральних мікросхем, наукових відкриттів і раціоналізаторських пропозицій. Із проголошенням незалежності України правове регулювання інтелектуальної власності було започатковано на нових засадах. Суттєві зміни були внесені в правове регулювання інтелектуальної власності Конституцією України. Стаття 55 Конституції України проголошує право на захист прав і свобод людини. Кожному гарантується право оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Безперечно, зазначені конституційні принципи поширюються на права і свободи творців інтелектуальної власності. Оскільки Україна відноситься до континентальних правових систем, ключові положення права інтелектуальної власності містяться у Четвертій книзі Цивільного кодексу України. Згідно зі Статтею 441 Цивільного кодексу України, використанням твору є його: опублікування; відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі; переклад, переробка, редагування та інші подібні зміни; включення складовою частиною до збірників, баз даних, продаж, передання в найм (оренду) тощо; імпорт його примірників, примірників його перекладів, переробок тощо. Використанням твору є також інші дії, встановлені Законом. Ця стаття передбачає такі способи використання твору як опублікування твору або випуск його у світ. Опублікуванню твору присвячено статтю 442 ЦК; відтворення твору будь-яким способом та у будь-якій формі. Це право можна також назвати правом на повторне надання твору об'єктивної форми. Відтворення робить твір доступним іншим особам. Відтворенням є не тільки надання твору об'єктивної форми, а й втілення його в іншу форму. Між тим, прийняття національного законодавства без сталої концепції і визначення стратегії призвело до його суттєвих недоліків і хронічного відставання від потреб часу. То ж стратегічно регулювання права інтелектуальної власності в Україні підкорено ідеї інтеграції до європейської спільноти. Наприклад, відповідно до укладеної в червні 1994 р. Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС Україна зобов'язалася до 1 березня 2003 р. забезпечити належний рівень охорони прав на всі об'єкти інтелектуальної власності на рівні країн ЄС. Постановою КМ України 1998 р. затверджено Концепцію адаптації законодавства України до законодавства ЄС, згідно з якою передбачене поетапне приведення законодавства про інтелектуальну власність у відповідність з правовими нормами країн ЄС. Після створення і, пізніше, реформування Державного департаменту інтелектуальної власності, він став координаційним центром із приведення законодавства України у сфері інтелектуальної власності до міжнародних вимог. Цього вимагає курс України на інтеграцію в ЄС, зокрема, МОН та інші євроструктури економічного і політичного спрямування. Розвитком та захистом інтелектуальної власності в усьому світі займається ВОІВ, заснована ООН в 1967 році. Вона сприяє підписанню нових міжнародних угод та модернізації національних законодавств, заохочує адміністративне співробітництво між країнами, надає технічну допомогу країнам, що розвиваються, і утримує служби, які полегшують міжнародний

захист винаходів, знаків та промислових зразків. Проте процес погодження вітчизняного законодавства ще далекий від завершення. Проблеми правового регулювання права інтелектуальної власності полягають в неузгодженості норм чинного законодавства про інтелектуальну власність, зокрема, змісту законів «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на зазначення походження товарів», «Про авторське право та суміжні права», зі змістом норм, які закладені в Цивільному кодексі України, що створює проблеми для належного правового регулювання даного виду відносин. Законодавство покладає такий захист на державу, але в жодному законі чітко не прописані механізми цього захисту, на які органи він покладається та який порядок здійснення і притягнення до відповідальності осіб, які винні у вчиненні дій, що завдають шкоди честі і гідності автора.

Таким чином, на підставі вищевикладеного, є доцільним прийняття нових законодавчих актів, які б чіткіше регламентували питання захисту прав на такі об'єкти інтелектуальної власності та приведення чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності у відповідність до міжнародно-правових норм, а також застосування більш суворих заходів покарання до осіб, винних у порушенні прав інтелектуальної власності.

Нагорна Л.В.,

*студентка національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
Інституту підготовки кадрів*

для органів юстиції України, 4 курсу 9 групи

ПИТАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Проблема недобросовісної конкуренції становить як науковий, так і практичний інтерес. Наука господарського права приділяє значну увагу оцінці стану врегульованості питань конкуренції в українському законодавстві, а від так і напрямкам її вдосконалення та перейняття досвіду європейських країн. Ще одним не менш важливим напрямком наукового дослідження є визначення місця споживача, обсягу його прав та впливу на нього недобросовісної конкуренції. Для правозастосовчої діяльності важливим є питання, як саме та якими шляхами держава реалізує захист суб'єктів господарювання від негативного впливу недобросовісної конкуренції, та яким саме чином можливе доведення такого негативного впливу. Вивченню проблематики недобросовісної конкуренції присвячені роботи таких дослідників, як О. Бакалінська, Н. Михальчишин, О. Безух, М. Галянич, О. Джуринський, І. Іванов та ін. Конкуренція являє собою невіддільну економічну складову «здорової» діяльності держави та ринку, оскільки саме конкурентне середовище сприяє розвитку економіки, стимулює виробників до підвищення якості товарів та послуг, бореться з монополізацією ринку, сприяє залученню інвестицій та розвитку бізнесу. Існують два різновиди конкуренції – добросовісна та недобросовісна. Остання відповідно до ст.1 ЗУ «Про захист від недобросовісної конкуренції» являє собою діяльність у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності. Цей закон також закріплює форми діянь, які відносяться до актів недобросовісної конкуренції.

В Україні діє широка нормативна база, яка регулює питання недобросовісної конкуренції. Найвищим за юридичною силою актом держави – є Конституція, отже норми, що в ній містяться є провідними та визначальними для регулювання. Стаття 42 Конституції України вказує на те, що держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Закріплення Конституцією заборони недобросовісної конкуренції дає змогу стверджувати, що це питання дійсно є одним з найважливіших, а отже впровадження широкої нормативно-правової бази врегулювання було і є необхідним. На даний момент основу такої бази складають Конституція України, Господарський кодекс України, Закон України «Про захист економічної конкуренції», Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», Закон України «Про Антимонопольний комітет України», "Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року", учасником якої є Україна та міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Аналіз судової практики України з питань недобросовісної конкуренції вказує на те, що найчастіше позови стосуються інформації, яка може вводити в оману споживачів продукції та копіювання зовнішнього вигляду виробу іншого суб'єкта господарювання і

введення його у господарський обіг без однозначного зазначення виробника копії, що може призвести до змішування з діяльністю іншого суб'єкта господарювання. Прикладом введення в оману є справа № 921/918/13-г/7 в якій було з'ясовано, що акціонерне товариство «Галичина», яке є власником свідоцтва України на знак для товарів і послуг "з чистих Карпат" отримує майже весь обсяг сировини з Львівської та адміністративних областей, що не відносяться до Карпатського регіону. Такими діями «Галичина» порушила норми законодавства України, створюючи для себе більш вигідне конкурентне становище за допомогою інформації яка вводить в оману. Щодо копіювання вигляду виробу, яке призводить до змішування, слід зазначити рішення Антимонопольного комітету України в якому він визнав дії ТОВ «М'ясна фабрика «М'ясна традиція», яке використовувало оформлення етикеток ковбас варених «Лікарська» та «Молочна» без дозволу ТОВ «М'ясна фабрика «Фаворит Плюс», яке раніше почало використовувати схожі етикетки у господарській діяльності, що призвело до змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання, порушенням ст. 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». Перелічене вище свідчить про існування різних шляхів захисту від актів недобросовісної конкуренції, а саме: звернення до суду; звернення до органів АМКУ для розгляду та прийняття рішення стосовно порушеного права; самозахист підприємця від неправомірних дій конкурентів. Слід також зазначити, що існують методи попередження недобросовісної конкуренції. Наприклад, передбачення в договорі відповідних пунктів, які зобов'язують сторони не вчиняти дій, які можуть бути визнані недобросовісною конкуренцією.

Як вже зазначалося, в Україні діє багато НПА, які регулюють питання недобросовісної конкуренції, проте, кількість звернень до суду з цього приводу лише зростає. Відтак суб'єкти господарювання зазнають збитків, що заважає їх нормальній роботі, а як результат знижується якість їх товарів та послуг, в свою чергу через це страждає споживач. Наведене вказує на необхідність вдосконалення деяких аспектів у цій сфері. В першу чергу необхідно підвищити рівень понятійної обізнаності, задля чіткого усвідомлення того, що саме є актами недобросовісної конкуренції і які її наслідки. Також необхідним є підвищення контролю за якістю виконання законодавчих приписів суб'єктами господарювання та застосування санкцій у разі їх порушення.

Науковий керівник

Погрібний Д.І., доцент кафедри господарського права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

*Нерода Вікторія Володимирівна
студентка НЮУ ім. Ярослава Мудрого,
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України,
4 курс, 9 група*

ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

В Україні частка малих підприємств, в тому числі і мікропідприємств, становить більше 90%, що відповідає високому рівню розвитку в державі. Але чи перспективна така діяльність зараз? Дане питання вивчали багато науковців, зокрема Якушева О.В., Петруненко Я.В., Мачунський В.В., Мазур К.В.

Відповідно до ст.55 Господарського кодексу України суб'єктами малого підприємства є юридичні особи або фізичні особи-підприємці, у яких середня кількість працівників не перевищує 50 осіб, а річний дохід не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонів євро. З цього визначення випливає, що фізичні особи можуть створювати малі підприємства. Так, фізична особа-підприємець відповідає за зобов'язання, пов'язані з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном. До такого майна належить також частка майна в праві спільної сумісної власності подружжя, яке належатиме їй при поділі цього майна.

Більш раціональною формою ведення подібного підприємства є саме створення юридичної особи, де приватне підприємство несе відповідальність за здійснення підприємницької діяльності своїм статутним капіталом, який може мати незначну суму коштів, а не всім своїм майном.

До переваг малого підприємництва належить вузька спеціальність, що дозволяє вкладати більше сил в один конкретний вид діяльності і, як результат, більше шансів виробити унікальний, якісний та конкурентоспроможний «продукт» за рахунок менших витрат; значна роль керівника, який безпосередньо включений практично у всі функціональні області; більш швидка адаптація до місцевих умов господарювання; створення нових робочих місць. Беліченко А.О. виділяла також розроблення і впровадження технологічних, технічних і організаційних нововведень (прагнучи вижити в конкурентній боротьбі, малі фірми частіше схильні йти на ризик і здійснювати нові проекти); ліквідація монополії виробників; поліпшення взаємозв'язку між різними секторами економіки.

Однією з причин повільного розвитку малих підприємств в Україні в сучасних умовах є недостатність фінансових ресурсів, основна частина яких формується із власних джерел господарюючих суб'єктів. У Законі «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» зазначено, що державна підтримка передбачає формування програм, в яких визначається її механізм. Державна підтримка суб'єктів малого підприємництва включає фінансову, інформаційну, консультаційну підтримку, у тому числі підтримку у сфері інновацій, науки і промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу.

Хоча для малого і середнього бізнесу податки невисокі, утім реальна бюджетна підтримка розвитку малих підприємств практично відсутня. Відтак, більшість людей бояться відкривати свої підприємства через високі відсотки по кредиту та закладання свого майна. На думку Толстової А.В., наразі існує непрозорість механізмів та критеріїв (підстав) надання державної фінансово-кредитної підтримки, а це, в свою чергу є великою перешкодою для відкриття малого бізнесу.

На даний момент єдиної державної програми підтримки немає, натомість є регіональні. Та наявність де-юре таких програм не гарантує їх достатнє фінансування де-факто. Слід відмітити, що у 2017 році Кабінет Міністрів України видав розпорядження «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року» та і досі цей акт не був підготовлений.

До недоліків слід також віднести слабку компетентність керівників; високу міру нестійкості положення на ринку; труднощі в залученні додаткових фінансових коштів і недосконалість податкової системи. Щодо останнього наголошувала у своїх роботах уже

згадувана Толстова А.В., а саме про те, що сучасною податковою системою держава створила сприятливі умови для переходу підприємств у тіньовий сектор економіки. Так, через високі відрахування до фонду заробітної плати та єдиного соціального внеску багато малих підприємств ведуть подвійну бухгалтерію. Більшість підприємств в тій чи іншій мірі приховують свої доходи, щоб платити менший податок.

Слід також наголосити на такій проблемі як бюрократизм, що тягне за собою значні витрати коштів та часу тільки на підготовку необхідних документів для створення малого підприємця. Положення, що склалося, відкриває безмежні можливості для корупції. Щоб подолати дану проблему, на мою думку, необхідне спрощення адміністрування процедур, що дозволить більш ефективно використовувати час та гроші.

Отже, розвиток малого підприємництва являє собою стратегічну задачу реформаційної економічної політики. Проте, без підтримки держави малий бізнес не зможе протистояти у конкурентній боротьбі великому капіталу, відстоювати свої економічні, політичні і соціальні інтереси, адже воно працює в неймовірно складних умовах. Задля врегулювання цих проблем, необхідно вдосконалити нормативну базу. Якщо такі зміни будуть створювати сприятливий клімат до змін, такими, що будуть заохочувати до відкриття нових «малих справ», то у державі неодмінно буде приріст не тільки кількісних показників, але і якісних, оскільки, даний вид господарювання має величезний вплив на економічну сферу – малий бізнес виступає прискорювачем перебудови в економіці, стимулює інвестиційну діяльність, підвищує рівень попиту і пропозиції, прискорює темпи розвитку національної економіки в цілому.

Яловий Олексій Олегович

Студент 4 курсу 10 групи

*Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції НЮУ ім. Ярослава мудрого*

РАМКОВИЙ ГОСПОДАРСЬКИЙ ДОГОВІР: КОНСТРУКЦІЯ ТА ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ

В процесі функціонування господарського обороту може виникати чимала кількість організаційних відносин координаційного типу, де відсутня управлінська складова. Це пов'язано з формуванням організаційно-правового підґрунтя тривалого співробітництва окремо для кожного конкретного суб'єкта господарювання такого типу.

Ефективним засобом вирішення цієї проблеми стало укладання рамкових договорів що обумовило їх масштабне використання в сфері господарювання, в результаті чого загальні положення щодо них визначалися окремим нормативно-правовим актом з 2012 року та отримали оновлення в 2017 році.

Законодавчий і практичний аналіз дає підстави наголосити на наступному. Конструкцію рамкового договору варто визначати керуючись її істотними умовами. Адже згідно ст. 180 п.2 ГКУ "Господарський договір вважається укладеним, якщо між сторонами у передбачених законом порядку та формі досягнуто згоди щодо усіх його істотних умов". Їх перелік включає в себе : предмет закупівлі товарів (послуг), а також у разі необхідності - частини предмета закупівлі (лоти);найменування, номенклатуру, асортимент товарів (послуг);технічні та якісні характеристики предмета закупівлі;вимоги щодо якості товарів (послуг);орієнтовну кількість товарів або кількість (обсяг) надання послуг та одиницю виміру, визначену в конкретних кількісних показниках (зазначається щодо кожного

замовника окремо в разі проведення закупівлі за рамковою угодою ЦЗО в інтересах замовників); місце поставки товарів чи надання послуг (зазначається щодо кожного замовника окремо в разі проведення закупівлі за рамковою угодою ЦЗО в інтересах замовників); строк, на який укладається рамкова угода; умову визначення переможця для укладення договору про закупівлю за рамковою угодою, що буде застосовуватися під час проведення електронного аукціону (відбір); порядок та строк укладення договору (договорів) про закупівлю за рамковою угодою; порядок припинення, випадки та порядок зміни умов рамкової угоди.

Щодо рамкової угоди із застосуванням конкурентного відбору має місце виключення бо замовник/ЦЗО може зазначити в тендерній документації, що не всі істотні умови договору про закупівлю встановлюються в рамковій угоді, за умови, що встановлення таких істотних умов є неможливим. А у проект рамкової угоди при цьому додатково треба помістити: умову визначення переможця для укладення договору про закупівлю за рамковою угодою, що буде застосовуватися під час проведення електронного аукціону (конкурентний відбір); перелік інших критеріїв оцінки (специфічних вимог), крім ціни, їх питому вагу та математичну формулу, що буде застосовуватися для конкурентного відбору під час проведення електронного аукціону.

Щодо порядку укладання рамкового договору то подібна процедура включає:

- За результатами розгляду та оцінки тендерних пропозицій замовник/ЦЗО приймає рішення про намір укласти рамкову угоду та протягом одного дня після прийняття такого рішення розміщує в електронній системі закупівель повідомлення про намір укласти рамкову угоду за формою повідомлення про намір укласти договір.

-Рішення про намір укласти рамкову угоду приймається замовником/ЦЗО стосовно визначеної в оголошенні про проведення закупівлі за рамковою угодою кількості учасників, тендерні пропозиції яких відповідають умовам тендерної документації та є найбільш економічно вигідними.

-У рамковій угоді зазначається найвища ціна за одиницю товару (послуги) серед учасників, яких визначено переможцями торгів.

-Рамкова угода укладається відповідно до вимог тендерної документації та пропозиції учасника (пропозицій учасників), якого (яких) визначено переможцем (переможцями) торгів, не пізніше ніж через 45 днів з дня прийняття рішення про намір укласти рамкову угоду. З метою забезпечення права на оскарження рішень замовника/ЦЗО рамкова угода не може бути укладена раніше ніж через 10 днів з дати оприлюднення в електронній системі закупівель повідомлення про намір укласти рамкову угоду.

- У разі підписання рамкової угоди ЦЗО, щонайменше одним із замовників, в інтересах яких проводиться закупівля за рамковою угодою, а також щонайменше трьома учасниками-переможцями рамкова угода є чинною для них.

-У разі непідписання рамкової угоди або відмови від її підписання одним або кількома замовниками (учасниками-переможцями), в інтересах яких проводиться закупівля ЦЗО за рамковою угодою, у строки, установлені цим Порядком, рамкова угода вважається укладеною для тих сторін (учасників-переможців) рамкової угоди, які її підписали, за умови, що рамкову угоду підписали ЦЗО, щонайменше один із замовників, в інтересах якого проводиться закупівля за рамковою угодою, а також щонайменше троє учасників-переможців.

-Після підписання рамкової угоди всіма сторонами або із завершенням строків, рамкова угода розміщується замовником/ЦЗО в електронній системі закупівель разом з

оголошенням з відомостями про рамкову угоду та звітом про результати проведення відкритих торгів.

Література:

1. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15.09.2017 № 1372 Про затвердження Порядку укладання і виконання рамкових угод.
2. Господарський Кодекс України Глава 20 Господарські договори
3. Доповідь Мілаша В. Ю. на тему: Рамковий договір 2011

Красноруцька Любов Євгенівна
студентка 3 курсу
міжнародно-правового факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ОКРЕМІ АСПЕКТИ НЕТИПОВОЇ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

Сучасний етап розвитку України характеризується динамічним соціально-економічним прогресом, вступом до глобальної фінансової системи, що, у свою чергу, знаходить відображення у соціальних, трудових та інших процесах. Науково-технічний розвиток, віяння та досвід країн Заходу стимулює швидкий розвиток різноманітних форм зайнятості. Зокрема, це стосується нетипової форми зайнятості, яка останнім часом набуває все більшого розповсюдження, але не має достатньо чіткого визначення у чинних нормативних актах, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Насамперед, потрібно зазначити, що під типовою зайнятістю розуміють організаційно оформлену у формі безстрокового трудового договору зайнятість за наймом у режимі повного робочого дня на підприємстві чи в організації, під безпосереднім керівництвом роботодавця або уповноважених ним осіб.

А щодо явища нетипової зайнятості, то воно добре відоме чинному законодавству про працю, ним регулюється, зокрема, самозайнятість, праця на умовах строкових трудових договорів або неповного робочого часу, тощо. Однак, ними зміст категорії нестандартної зайнятості не вичерпується. Сьогодні на ринку праці виникли нові форми нестандартної праці, не регламентовані чинним трудовим законодавством, серед яких варто відзначити дистанційну зайнятість.

Використання і поширення інформаційних технологій у сучасному світі дедалі зростає. Як наслідок цих процесів, багато працівників працюють віддалено (дистанційно), за межами офісів і приміщень роботодавця, використовуючи у своїй роботі сучасні технічні засоби, комп'ютерні мережі і телекомунікаційні пристрої. В існуючих європейських документах до працівників, що виконують роботу в такий спосіб, застосовується термін «дистанційні працівники», а сама робота, як процес, має назву «дистанційна робота», яка позначається в оригінальних текстах як «telework» або «telecommuting» і була запроваджена у 1973 році американським професором Джеком Нілсом. 16 липня 2002 року Європейський Союз прийняв рамкову угоду, присвячену врегулюванню дистанційної роботи (The Framework Agreement on Telework).

Сучасний дистанційний працівник – це фактично будь-який фахівець, що працює поза постійним штатом компанії і без укладання довгострокового трудового договору .

При динамічному розвитку глобальних і локальних корпоративних комп'ютерних мереж, зникає необхідність в зосередженні в одному місці єдиного процесу праці. Як антитеза традиційним організаційним формам виникають навіть цілком віртуальні підприємства – групи людей, що можуть спільно зайнятися загальною справою завдяки новим мережним технологіям, незалежно від фізичного місцезнаходження, узгоджено один з одним або асинхронно. В цьому сенсі дистанційна робота виступає як породження нових виробничих відносин в інформаційному суспільстві. «Дистанційною» зайнятістю охоплені, передусім, представники творчих професій (художники, дизайнери), програмісти,

журналісти, оператори комп'ютерного набору, консультанти, бухгалтери, юристи, маркетологи та інші.

На 100-ій щорічній сесії Міжнародної конференції праці відбулося створення законодавчої бази щодо дистанційних працівників. Була прийнята Конвенція МОП № 189 про фрілансерів, а також відповідні Рекомендації № 201. Йдеться, зокрема, про однакову з іншими працівниками тривалість робочого часу, про щотижневий безперервний відпочинок не менше 24 годин, про ліміт оплати праці в натуральній формі, про чітке інформування працівника про умови трудового договору, а також про дотримання основоположних принципів і прав у сфері праці, включаючи свободу об'єднання та право на колективні переговори, зокрема особистих немайнових трудових прав.

На жаль, законодавство України не оперує поняттям «дистанційна робота», а єдиним актом, що регулює подібні відносини можна вважати «Положення про умови праці надомників», затверджене Постановою Держкомпраці СРСР від 29 вересня 1981 № 275/17-99. Відповідно до п. 1 Положення надомниками вважаються особи, які уклали трудовий договір з підприємством про виконання роботи вдома особисто з матеріалів і з використанням знарядь і засобів праці, придбаних за рахунок коштів роботодавця. Останній може дозволяти надомникам виготовлення виробів і з власних матеріалів і з використанням особистих механізмів та інструментів. Крім того, відповідно до ч. 7 ст. 179 КЗпП, робота на дому можлива у разі, коли співробітники перебувають у відпустці по догляду за дитиною.

Аналіз нестандартної зайнятості в Україні та світі доводить необхідність її правового регулювання з метою визначення прав і обов'язків її суб'єктів, а також відповідальності останніх у разі наявності підстав до цього.

Отже, законодавче визнання окремих видів нестандартної зайнятості – це перший крок у вдосконаленні законодавства про працю. У цьому напрямку державі необхідно здійснити низку заходів для заповнення прогалини правового регулювання нетипової трудової діяльності. Тим більше дослідження цих процесів в Україні засвідчили їх актуальність і масовість. Зволікання з вирішенням цієї проблеми може посилити напругу в соціально-трудовій сфері та негативно позначитися на ринку праці.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Красюк Т. В.

Ткаченко Ірина Анатоліївна
студентка 4 курсу факультету МЄВ та ТБ
ХНУ ім. В. Н. Каразіна вечірнього факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Законодавство України про охорону праці являє собою систему взаємозв'язаних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у галузі реалізації державної політики щодо правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці.

Основні права громадян щодо охорони праці проголошено Конституцією України. Основний закон держави декларує усім громадянам рівні права на вільний вибір праці, що відповідає безпечним умовам, забороняє використовувати працю жінок і неповнолітніх на

небезпечних для їхнього здоров'я роботах (ст. 43). Конституція гарантує право працівників на відпочинок, відпустки, скорочення робочого дня для представників окремих професій (ст. 45), а також право громадян на соціальний захист, який передбачає право на матеріальне забезпечення в разі втрати працездатності, годувальника тощо (ст. 46).

До законодавчої бази з охорони праці належать:

- Закон України «Про охорону праці»;
- Кодекс законів про працю України;
- Закон України «Про охорону здоров'я»;
- Закон України «Про загальнообов'язкове соціальне державне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності»;
- Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»;
- Закон України «Про пожежну безпеку»;
- Закон України «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення».

Основоположним документом в галузі охорони праці є Закон України «Про охорону праці», який визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних державних органів відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Визначальним документом, який забезпечує виконання службових обов'язків і спрямований на охорону трудових прав працівника, є Кодекс законів про працю України. Він регулює трудові відносини та трактує вимоги до трудової діяльності громадян, які сприяють зростанню продуктивності праці та підвищенню її якості. У ньому конкретизовані нормативні положення чинного законодавства.

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» визначає правову основу, економічний механізм та організаційну структуру загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві.

До головних законодавчих актів про охорону праці слід віднести також «Основи законодавства України про охорону здоров'я», що регулюють суспільні відносини в цій галузі з метою забезпечення гармонічного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення чинників, які шкідливо впливають на їхнє здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадкоємності. «Основи законодавства України про охорону здоров'я» передбачають встановлення єдиних санітарно-гігієнічних вимог до організації виробничих та інших процесів, пов'язаних з діяльністю людей, а також до якості машин, устаткування, будинків та таких об'єктів, що можуть шкідливо впливати на здоров'я людей (ст. 28); вимагають проведення обов'язкових медичних оглядів осіб певних категорій, в тому числі працівників, зайнятих на роботах із шкідливими та небезпечними умовами праці (ст. 31); закладають правові основи медико-соціальної експертизи втрати працездатності (ст. 69).

Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» встановлює необхідність гігієнічної регламентації небезпечних та шкідливих факторів фізичної, хімічної та біологічної природи, присутніх в середовищі життєдіяльності людини, та їхньої державної реєстрації (ст. 9), вимоги до проектування, будівництва, розробки, виготовлення і використання нових засобів виробництва та технологій (ст. 15), гігієнічні вимоги до атмосферного повітря в населених пунктах, повітря у виробничих та інших приміщеннях (ст. 19), вимоги щодо забезпечення радіаційної безпеки (ст. 23) тощо.

Закон України «Про пожежну безпеку» визначає загальні правові, економічні та соціальні основи забезпечення пожежної безпеки на території України, регулює відносини державних органів, юридичних і фізичних осіб у цій галузі незалежно від виду їх діяльності та форм власності. Забезпечення пожежної безпеки є складовою частиною виробничої та іншої діяльності посадових осіб, працівників підприємств, установ, організацій та підприємств, що повинно бути відображено у трудових договорах (контрактах) та статутах підприємств, установ та організацій. Забезпечення пожежної безпеки підприємств, установ та організацій покладається на їх керівників і уповноважених ними осіб, якщо інше не передбачено відповідним договором (ст. 2).

Окремо питання правового регулювання охорони праці містяться в багатьох інших законодавчих актах України.

Відповідно до ст. 25 Закону України «Про підприємства в Україні» підприємство зобов'язане забезпечити всім працюючим на ньому безпечні та нешкідливі умови праці і несе відповідальність за шкоду, заподіяну їх здоров'ю та працездатності.

Глава 40 Цивільного кодексу України «Зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди» регулює загальні підстави відшкодування шкоди і у т.ч. відповідальність за ушкодження здоров'я і смерть працівника у зв'язку з виконанням ним трудових обов'язків.

Ст. 7 Закону України «Про колективні договори і угоди» передбачає, що у колективному договорі встановлюються взаємні зобов'язання сторін щодо охорони праці, а ст. 8 визначає, що в угодах на державному, галузевому та регіональному рівнях регулюються основні принципи і норми реалізації соціально-економічної політики, зокрема щодо умов охорони праці.

Крім вищезазначених законів, правові відносини у сфері охорони праці регулюють інші національні законодавчі акти, міжнародні договори та угоди, до яких Україна приєдналася в установленому порядку, підзаконні нормативні акти: Укази і розпорядження Президента України, рішення Уряду України, нормативні акти міністерств та інших центральних органів державної влади. На сьогодні кілька десятків міжнародних нормативних актів та договорів, до яких приєдналася Україна, а також більше сотні національних законів України безпосередньо стосуються або мають точки перетину із сферою охорони праці. Майже 200 підзаконних нормативних актів прийнято у відповідності з Законом «Про охорону праці» для регулювання окремих питань охорони праці. Всі ці документи створюють єдине правове поле охорони праці в країні.

Шигапова Еліза Ігорівна

Студентка 2 курсу, 2 групи, міжнародно-правового факультету

Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

Науковий керівник:

к.ю.н., асистент кафедри трудового права

Красюк Тетяна Василівна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ПРАЦІ

Проголошення України незалежною, демократичною, правовою державою, де людина визнана найвищою соціальною цінністю, потребує реформування чинного Трудового законодавства та приведення його у відповідність до міжнародних норм та стандартів.

Стаття 43 Конституції України закріплює право на працю та форми його реалізації. Також в Основному Законі міститься положення про заборону використання примусової праці, яке стосується будь-яких правових форм реалізації права на працю, що передбачені чинним законодавством, будь-яких юридичних відносин пов'язаних із працею.

В актах Міжнародної організації праці (далі МОП) та у законодавстві зарубіжних країн чітко регламентоване зазначене явище. У частині 2 статті 4 Конвенції «Про захист прав і основоположних свобод» зазначено: «Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю». Відповідно до дефініції Конвенції МОП 1930 року «Про примусову та обов'язкову працю» № 29, примусова праця визначається як праця або послуги, що вимагаються від особи під загрозою покарання, і які ця особа не збиралася виконувати добровільно.

Згідно із Конвенцією МОП «Про скасування примусової праці» №105 кожна держава - член, зобов'язується скасувати або не використовувати примусову або обов'язкову працю в якості засобу політичного впливу чи виховання або як спосіб покарання за політичні погляди чи переконання; як спосіб мобілізації і використання робочої сили для потреб економічного розвитку; як спосіб підтримки трудової дисципліни; як спосіб покарання за участь у страйках; як міру дискримінації за ознаками расової, соціальної і національної приналежності чи віросповідання.

З часу останньої доповіді МОП у 2012 році «Про сучасний стан проблеми примусової праці і необхідності розробки норм, що доповнюють Конвенцію № 29 та Конвенцію №105», ціла низка країн ухвалила закони задля протидії цьому негативному явищу у суспільстві. Зокрема, у 2015 році уряд Великої Британії ухвалив Акт «Про сучасне рабство», відповідно до якого, работоргівля та факт примусової праці караються довічним позбавленням волі. В свою чергу, США внесли поправки до закону про заборону імпорту товарів, вироблених із використанням примусової дитячої праці. Проте Україна, хоча і ратифікувала, вище зазначені акти МОП, і закріпила відповідні норми на рівні Конституції, але далі, окрім самої заборони примусової праці законодавець не пішов.

За відсутності більш детального правового регламентування цього явища, системи компенсацій, відмежування суміжних понять, кримінальної відповідальності за використання примусової праці, незастосування практики Європейського суду з прав людини, складається ситуація, за якої у суспільстві прогресують подібні негативні явища.

Так за оцінками МОП, у 2012 році на країни Центральної, Південно-Східної та Східної Європи, що не входять в ЄС, а також на країни Співдружності Незалежних Держав доводилось 1,6 млн осіб (7 %), що стали жертвами примусової праці. За даними останнього дослідження австралійської організації Walk Free Foundation від 2016 року, Україна опинилася на 33 місці серед країн світу за кількістю людей, залучених до примусової праці.

Кожний член Міжнародної організації праці, що ратифікував зазначені Конвенції зобов'язується вжити ефективних заходів щодо негайної і повної відміни видів примусової чи обов'язкової праці, у зв'язку з чим, пропонуємо декілька необхідних кроків.

По-перше, провести розмежування примусової, необхідної і обов'язкової праці, оскільки ці поняття застосовуються в Конвенціях МОП. На думку О.І. Процевського, їх не можна ототожнювати, бо за визначенням, сформульованим Конвенцією, примусова праця – це та робота, виконання якої вимагається від будь-якої особи під загрозою покарання за відмову від виконання. Необхідна праця виконується із внутрішнім переконанням та бажанням.

По-друге, застосовувати прецеденти ЄСПЛ, оскільки, згідно із статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ», судова практика і положення Конвенції виступають джерелами права і цією судовою установою було узагальнено практику відмежування справ, які не підпадають до категорії примусової праці. Було визнано, що питання у відповідності зі статтею 4 Конвенції не виникають в справах, коли працівник не отримав плати за виконану роботу, але робота була виконана добровільно, і питання про оплату не підіймалось (Сокур проти України), коли заявник був переведений на менш оплачувану посаду (Антонов проти Росії), коли акт соціальної допомоги вимагав від заявника погодитися на будь-яку роботу, незалежно від того, чи підходить вона йому чи ні, і у випадку відмови вона була позбавлена певної вигоди (Schuitemaker v.the Netherlands). До того ж, необхідно встановити кримінальну відповідальність за порушення норм Конституції України та інших нормативно-правових актів щодо залучення до примусової праці та низку компенсацій для осіб, які стали жертвами цього явища.

Таким чином, для подолання несприятливих тенденцій розвитку суспільства та підтримання іміджу нашої країни, як соціальної та правової держави, яка виконує взяті на себе зобов'язання, необхідно здійснити зазначені кроки на шляху до викорінення такої проблеми, як примусова праця.

ДЕЯКІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ МОЛОКА ТА МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ

Молочне скотарство є провідною галуззю тваринництва, що пояснюється особливими властивостями молока і продуктів його переробки й потребою населення у забезпеченні цими продуктами, а також задоволення експортного потенціалу країни у молокопродуктах. Попит зумовлює пропозицію, і станом на період з січня по червень 2018 року на всій території України вироблено 4955,0 тис. тонн молока господарствами усіх категорій, з яких сільськогосподарські підприємства забезпечили на 1421,9 тис тонн, а господарства населення - 3533,1 тис тонн. Згідно зі статистичними даними, сирого молока від сільськогосподарських тварин усіх видів за період січень-серпень 2018 року було реалізовано 1778627,8 тонн, що у відсотковому співвідношенні до відповідного періоду 2017 року становить 102,1%. І це не зважаючи на те, що середня ціна реалізації перевищує попередні дані на 7,3%. Отже, молоко українці вживають, а чи всі споживачі беруть до уваги маркування молока та молочних продуктів. В Україні існує поділ на чотири сорти згаданої продукції: «екстра», вищого, першого та другого гатунку, який залежить від забрудненості сировини мікроорганізмами. «Екстра» вважається найкращим, і лише таке молоко з показниками 100/400 допускається до переробки в країні ЄС (Прим.: мається на увазі кількість умовних одиниць мезофільних аеробних і факультативно анаеробних мікроорганізмів на один кубічний сантиметр (100 в молоці екстра гатунку), соматичні клітини в одному кубічному сантиметрі молока (400 тисяч в молоці екстра гатунку). Згідно із Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами з іншої сторони від 16.09.2014р, Україна має свої нормативно-технічні акти адаптувати до європейських регламентів.

У зв'язку з цим уряд взяв за мету підвищити якість українського молока, визначивши нові стандарти безпечності та якості. Тому Державним підприємством «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» прийнято Наказ від 27 червня 2018 р. №188 «Про прийняття та скасування національного нормативного документа». Згідно з цим наказом, з січня 2019 р. набуває чинність ДСТУ 3662:2018 «Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови», яким встановлюються вимоги до молока класу екстра, вищого та першого гатунків. Водночас, цим же наказом скасовано національний стандарт ДСТУ 3662: 97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі» в частині вимог до молока екстра, вищого та першого гатунків, а в частині вимог до молока другого гатунку – стандарт буде діяти до 1 січня 2020 року.

Молоко другого гатунку має показники 3000/800 та зазвичай отримується від населення, внаслідок доїння руками, недодержання санітарних та гігієнічних правил. Тому вбачається удосконалити способи збору молока, його охолодження та транспортування. В період до 2020 р. на молоко другого гатунку діє стандарт ДСТУ 3662: 97 «Молоко коров'яче

незбиране. Вимоги при закупівлі», тому заготівля такого молока переробними підприємствами для виготовлення харчових продуктів продовжуватиметься. З 1 січня 2020 р. по 1 січня 2022 р. таке молоко продовжуватиме закуплятися, однак вже для виготовлення не харчових продуктів (казеїну, сухого молока, кормів для тварин).

Такий розрив у часі надається для того, щоб суб'єкти молочного скотарства мали змогу привести до нових умов безпечності та якості молока свої засоби виробництва. Для досягнення показників вищих, за другий гатунок, необхідно дотримуватися санітарних, ветеринарних та елементарних гігієнічних вимог. Однією з проблем виконання цих вимог сьогодні є спосіб збору молока. Збір молока руками, який є найбільш поширеним серед селян, не відповідає світовим вимогам. Стаціонарні доїльні апарати безумовно є великим фінансовим навантаженням на звичайних українських селян, що є проблемою, і одним із шляхів вирішення якої може бути об'єднання на корпоративних засадах, що надасть можливість спільно закуповувати і використовувати обладнання, організувати збут, забезпечувати ветеринарний догляд тощо.

Слід зазначити, що у 2018 році було виділено 4 млрд грн. на програми тваринництва, частина з яких спрямовується на дотації, компенсації тощо. Так, надання фізичним особам спеціальної бюджетної дотації за утримання молодняка великої рогатої худоби, який народився у господарствах фізичних осіб (144 340,2 тис грн), надання спеціальної бюджетної дотації за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності суб'єктам господарювання, які є юридичними особами за кожно наявну станом на 01 січня поточного року корову (259 159,5 тис грн), надання часткового відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції (958 690,3 тис грн). Для реалізації вищезазначених вимог необхідно також передбачити окремі заходи державної підтримки для кооперативів, що будуть заохочувати громадян об'єднуватися. Відомо, що основні виробники і продавці агропродукції у світі — кооперативи. Наприклад, за кордоном — у США, Канаді, Австралії, Новій Зеландії — існує безліч таких об'єднань, та які підтримуються державою.

Україна на порозі до покращення якості та безпечності молока та молочної продукції, що є, безумовно, позитивними змінами, адже якість продовольчих продуктів напряму впливає на якість життя населення, зокрема на здоров'я. Але без додаткових заходів інвестування та дієвої державної підтримки у цій сфері важко буде забезпечити їх виконання.

*Науковий керівник : асистент кафедри земельного та аграрного права, к.ю.н.
Самсонова Я. О.*

*Драшкуль Валентина Сергіївна,
Студентка 4 курсу, 9 групи, 4 факультету
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» зазначено, що охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини - невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України. Однією із умов

ефективної реалізації екологічної політики є встановлення юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства.

У правовій доктрині під юридичною відповідальністю розуміють захід правового впливу, що передбачає обов'язок суб'єкта в разі скоєння ним правопорушення зазнати несприятливих наслідків майнового, організаційного чи особистого характеру. У загальній теорії права виокремлено чотири види юридичної відповідальності: кримінальна, адміністративна, цивільна дисциплінарна. Проте серед науковців існують дискусії, щодо виокремлення окремого виду юридичної відповідальності, а саме еколого-правової відповідальності. Наприклад, заходи відповідальності, які застосовуються до порушників законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, подекуди розглядаються як еколого-правова відповідальність. Так В.В. Петров зазначає, що еколого-правова відповідальність – це комплексний міжгалузевий інститут екологічного права, оскільки він охоплює норми різних галузей права, зберігаючи при цьому їх внутрішню єдність. Отже, якщо за правопорушення в галузі екології застосовуються традиційні види відповідальності (кримінальна, адміністративна, майнова чи дисциплінарна), то сукупність цих видів відповідальності можна назвати еколого-правовою відповідальністю.

Друга позиція передбачає, що юридична відповідальність за екологічні правопорушення передбачає застосування санкцій кримінального, адміністративного, цивільно-правового, дисциплінарного характеру і не має особливих механізмів і заходів впливу, які б виділяли її в особливий, самостійний вид.

Чинне законодавство не містить визначення терміну «відповідальність за екологічне правопорушення». У статті 68 Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» зазначено, що за порушення законодавства України про охорону навколишнього природного середовища тягне за собою встановлену цим Законом та іншим законодавством України дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність.

Відповідальність за екологічні правопорушення має як загальні так і спеціальні ознаки. До загальних ознак юридичної відповідальності відносяться:

1. Визначається нормами позитивного права.
2. Передбачає можливість застосування державного примусу, застосовується державою, або у відповідних випадках органами місцевого самоврядування, або адміністрацією підприємств, організацій.
3. Підставою відповідальності є правопорушення як конкретний факт поведінки, юридична кваліфікація якого вміщена у законі.
4. Здійснюється у формі визначеній законом або угодою суб'єктів.
5. Метою відповідальності є охорона правопорядку, що здійснюється шляхом примусового поновлення порушених прав, припинення протиправного стану чи покарання правопорушника.
6. Виявляється у настанні несприятливих наслідків особистого, майнового, організаційного характеру для правопорушника.
7. Відображається у настанні певних негативних наслідків для правопорушника, що мають особистий, майновий, організаційний

Особливостями відповідальності за порушення екологічного законодавства:

1. Застосовується у разі вчинення екологічного правопорушення.

2. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення покладається, як правило, у певній процесуальній формі: кримінально-правовій, адміністративно-правовій, цивільно-правовій, екологічно-правовій та іншій, встановленій законодавством.

3. Високий ступінь соціальної небезпеки порушень природоохоронного законодавства, якими завдається шкода всьому суспільству і безпосередньо державі, специфічний характер протиправних дій, особливість об'єктів правової охорони.

4. Застосування спеціальних заходів впливу еколого-правової відповідальності на правопорушника, наприклад обмеження, тимчасова заборона чи припинення діяльності підприємств, установ та організацій у разі порушення ними екологічного законодавства.

5. Особливі способи обчислення розмірів збитків за вчинення екологічних правопорушень: затратний, нормативний та розрахунковий, таксовий .

Таким чином, можна зробити висновок, що юридична відповідальність в екологічному законодавстві являє собою різновид юридичної відповідальності, що є правовідношенням між правопорушником і державою, підставою якого є склад екологічного правопорушення, зміст якого полягає в обов'язку винних осіб зазнати негативних наслідків особистого, майнового чи організаційного характеру, що передбачаються у санкціях відповідних норм права, реалізується у відповідній процесуальній формі – кримінальній, адміністративній, цивільній, дисциплінарній, еколого-правовій. Вона відрізняється від економічних форм впливу на суб'єктів екологічного права, які застосовується чинним законодавством. Відповідальність за екологічні правопорушення є наслідком неправомірних дій правопорушників, саме тому вона є важливою складовою правового забезпечення екологічної безпеки, охорони та захисту навколишнього природного середовища.

*Солодкова К.А.,
Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України, 4 курс, 9 група*

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРИЗНОМАНІТТЯ ПІД ЧАС ВЕДЕННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Біологічне різноманіття – це різноманіття живих організмів, екосистем та екологічних процесів. Воно забезпечує екосистемні та біосферні функції живих організмів та формує середовище життєдіяльності людини. Біорізноманіття має велику екологічну, генетичну, соціальну, наукову, культурну, рекреаційну та естетичну цінність; є необхідним для еволюції та збереження екосистем і біосфери в цілому. Важливе завдання сьогодення – його охорона [1, с. 721].

У наш час охорона біологічного різноманіття регулюється численними міжнародно-правовими актами, чільне місце серед яких займає Конвенція про охорону біологічного різноманіття, прийнята в Ріо-де-Жанейро 05.06.1992 р. та ратифікована Україною 29.11.1994 р. У ст. 2 цієї Конвенції визначено, що біологічне різноманіття означає різноманітність живих організмів з усіх джерел, включаючи, серед іншого, наземні, морські та інші водні екосистеми і екологічні комплекси, частиною яких вони є, це поняття включає в себе різноманітність у рамках виду, між видами і різноманіття екосистем [2].

Відповідно до Концепції загальнодержавної програми збереження біорізноманіття України на 2005-2025 рр., затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 22.09.2004 р. № 675-р, біорізноманіття є національним багатством України, збереження та невиснажливе використання якого визнано одним з пріоритетів державної політики у сфері природокористування, екологічної безпеки та охорони довкілля, невід’ємною умовою поліпшення його стану та екологічно збалансованого соціально-економічного розвитку [3].

Ведення лісового господарства на принципах сталого розвитку передбачає збереження біорізноманіття в лісах. На сьогодні Лісовий кодекс України (далі – ЛК України) є головним документом, який визначає основні засади ведення лісового господарства та питання, пов’язані зі збереженням біорізноманіття.

У ст. 85 ЛК України визначено, що збереження біорізноманіття в лісах здійснюється їх власниками та постійними лісокористувачами на генетичному, видовому, популяційному та екосистемному рівнях шляхом:

1) створення і оголошення в установленому законом порядку на найбільш цінних лісових ділянках територій та об’єктів природно-заповідного фонду, розвитку екологічної мережі;

2) виділення, створення і збереження об’єктів цінного генетичного фонду лісових порід (генетичних резерватів, плюсових деревостанів і дерев, колекційних лісових ділянок, лісонасінних ділянок і плантацій, дослідних та випробних культур тощо);

3) недопущення генетичного забруднення генофондів аборигенних порід та інвазій інтродукованих видів у природні екосистеми;

4) застосування екологічно орієнтованих способів відтворення лісів та використання лісових ресурсів;

5) забезпечення охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, пралісів, інших цінних природних комплексів відповідно до природоохоронного законодавства [4].

Однак, вважаємо, питання збереження біорізноманіття у ЛК України безпосередньо не визначені в різних аспектах лісових відносин, зокрема, ці питання:

- не включені до обов’язків громадян і юридичних осіб, які мають у приватній власності ліси (ст. 14 ЛК України), постійних і тимчасових лісокористувачів (ст.ст. 19, 20, 21 ЛК України);
- не є одними з основних завдань державного регулювання та управління у сфері лісових відносин (ст. 25 ЛК України);
- не є одними з цілей лісовпорядкування (ст. 45 ЛК України);
- не згадані серед можливих напрямів фінансування в рамках програм ведення лісового господарства (ст. 98 ЛК України) і в переліку заходів, видатки на які можуть бути компенсовані державою (ст. 99 ЛК України).

Також слід зазначити, що повноваження Міністерства екології та природних ресурсів України відносно забезпечення збереження біорізноманіття не відображені в ЛК України (ст. 29), що фактично призводить до відсутності контролю за збереженням біорізноманіття під час ведення лісового господарства поза територіями природно-заповідного фонду. Крім того, аналіз Положення про Державне агентство лісових ресурсів України, затвердженого постановою КМУ від 8.10.2014 р. № 521, дає підстави зробити висновок, що лише один із напрямків роботи, заходів, видів діяльності та повноважень

Державного агентства лісових ресурсів України (далі – ДАЛР України) має відношення до збереження біорізноманіття – це об’єкти природно-заповідного фонду, що підпорядковані ДАЛР України. У Положенні про державну лісову охорону, затверджене постановою КМУ від 16.09.2009 р. № 976, також не відображена важлива вимога ЛК України щодо збереження біорізноманіття.

Українське законодавство визначає, що основним обмеженням, спрямованим на збереження біорізноманіття, є заборона вирубування та пошкодження дерев і чагарників, що включені до Червоної книги України, насінників, плюсових та інших дерев, що мають виняткове значення для збереження біорізноманіття (п. 1.3. Правил рубок головного користування, що затверджені наказом Державного комітету лісового господарства України від 23.12.2009 р. № 364; п. 5. Правил рубок головного користування в гірських лісах Карпат, затверджених постановою КМУ від 22.10. 2008 р. № 929). Проте, не вказано, які саме дерева мають виняткове значення для збереження біорізноманіття.

Правила поліпшення якісного складу лісів (Постанова КМУ від 12 травня 2007 р. № 724) визначають основні вимоги до проведення рубок формування та оздоровлення лісів, до яких зараховують рубки: догляду, санітарні, лісовідновні, переформування, пов’язані з реконструкцією, ландшафтні [4]. Важливими для збереження біорізноманіття є обмеження, викладені в п. 6 цих Правил, які полягають у тому, що практично в усіх лісах природно-заповідного фонду (заповідні зони біосферних заповідників, національних природних і регіональних ландшафтних парків, природні заповідники, пам’ятки природи, заповідні урочища) ці види рубок можуть проводитися у виняткових випадках і лише на підставі наукового обґрунтування, рішень наукових або науково-технічних рад установ природно-заповідного фонду, а також за погодженням з органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища [5].

Для створення передумов щодо збереження біорізноманіття в Україні виникла необхідність забезпечення відповідного нормативно-правового підґрунтя та розробки програми моніторингу біорізноманіття. Увесь комплекс законодавчих актів України, які стосуються правового забезпечення збереження біорізноманіття, містить низку концептуальних, організаційних, понятійних і термінологічних невідповідностей. Тому, слід уніфікувати понятійний і термінологічний апарат чинного природоохоронного законодавства України, дотичного до охорони біорізноманіття, та впровадити низку змін, доповнень і нових правових положень щодо збереження біорізноманіття відповідно до законодавства ЄС.

Вважаємо за необхідне запозичити загальноприйнятий міжнародний підхід щодо управління природоохоронними територіями і, в тому числі – лісовими територіями, у вигляді розробки менеджмент-планів природоохоронних територій та їх впровадження. Адже управління на природоохоронних та інших господарських територіях має бути цільовим, тобто менеджмент повинен бути спрямованим на досягнення певних цілей, розв’язання завдань, наприклад, щодо збереження ключових видів тварин і рослин, відновлення корінної рослинності, підтримання в екологічній рівновазі луків від заліснення або, навпаки, їх заліснення тощо.

Використана література:

1. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана. – Х. : Право, 2014. – 784 с.
2. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 05.06.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_030

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005-2025 роки» від 22.09.2004 р. № 675-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/675-2004-p>

4. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. № 3852-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів» від 12 травня 2007 р. № 724 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/724-2007-p>

Науковий керівник: Суєтнов Євгеній Павлович, к.ю.н, доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Супрунова Ірина Андріївна

студентка 4 курсу, 9 групи

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України, НЮУ ім. Ярослава Мудрого

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ТА ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ

На сьогодні перед Україною постала одна з головних екологічних проблем – накопичення відходів. Щороку на території нашої держави утворюється майже 450 млн т відходів, з яких на переробку йде не більше 3 %. Інша частина відходів захоронюється на полігонах.

Проблемі адаптації законодавства України до права ЄС присвячено багато наукових публікацій, серед яких можна виділити праці О. Головка-Гавришевої, Н. Малишевої, М. Микієвича, В. Мотиля, В. Муравйова та ін.

Погоджуємось із науковцями, які вказують, що вирішення проблеми поводження з відходами на державному рівні має здійснюватись, насамперед, шляхом упровадження ефективного законодавчого регулювання, яке повинно будуватись з урахуванням національних особливостей та позитивного досвіду закордонного законодавства. Тільки в ЄС прийнято понад 90 директив у сфері екології, які стосуються генеральної політики ЄС щодо охорони навколишнього середовища, якості води, повітря, промислових ризиків, відходів, шумів.

Щодо національного законодавства у сфері поводження з відходами, то слід зазначити наступне. Визначення терміна «відходи» в українському законодавстві відрізняється від визначення цього поняття у Рамковій Директиві ЄС «Про відходи та скасування деяких директив» № 2008/98/ЄС від 19.11.2008 р. (далі – Рамкова Директива ЄС) і не відповідає його визначенню в Базельській конвенції про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням від 22.03.1989 р. (далі – Базельська конвенція).

Відповідно до ч.1 ст.1 Закону України «Про відходи» від 05.03.1998 р. відходи — будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворюються у процесі людської діяльності і не мають подальшого використання за місцем утворення чи виявлення, та від яких їх власник повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення. Рамкова Директива ЄС визначає, що відходи — це будь-яка речовина або предмет, які власник викидає, має намір викинути або повинен викинути. Базельська конвенція визначає відходи як речовини або предмети, які видаляються, є наміри щодо їх видалення або які повинні бути видалені.

Слід відзначити, що Рамковою Директивою ЄС визначено наступні принципи ЄС в сфері поводження з відходами: забезпечення збереження природи та ресурсів; необхідність мінімізації, а де можливо, уникнення утворення відходів; зменшення обсягів небезпечних речовин у відходах; забезпечення оплати виробниками відходів та забруднювачами навколишнього середовища повного обсягу витрат, спричинених їхніми діями; забезпечення інфраструктури, що діє на принципах наближеності та самодостатності.

Головною метою політики ЄС, що вказана у численних нормативних актах, є запобігання утворенню відходів. Після цього йдуть повторне використання та утилізація (матеріальна утилізація або переробка та утилізація з вивільненням енергії) і, врешті, їхнє кероване розміщення. Тобто полігонне захоронення відходів посідає найнижче місце в ієрархії через ризики забруднення навколишнього середовища та втрату ресурсів, що містяться у відходах. Водночас полігони сьогодні є найпоширенішим способом поводження з відходами у багатьох країнах, зокрема в Україні.

Директива Ради ЄС щодо полігонів захоронення відходів № 1999/31/ЄС від 26.04.1999 р. визначає типи відходів, що можуть бути захоронені на полігоні, процедури отримання дозволу на захоронення відходів, зміст документів на отримання дозволу, умови надання дозволу, процедури прийняття відходів на полігони для захоронення та ін.

Крім нормативних документів (Директив), Європейська Комісія регулярно випускає так звані «комюніке», або «повідомлення», які містять узагальнені положення директив у тій чи іншій галузі, а також планований порядок застосування цих директив та очікувані результати.

Стосовно вітчизняного законодавства, то відповідно до Закону України «Про відходи» основними завданнями законодавства про відходи є: визначення головних принципів державної політики у сфері поводження з відходами; правове регулювання відносин щодо діяльності у сфері поводження з відходами; визначення основних умов, вимог і правил стосовно екологічного безпечного поводження з відходами тощо.

Разом з тим, Верховна Рада України прийняла постанову «Про стан виконання законодавства у сфері поводження з відходами в Україні та шляхи його вдосконалення» від 6 жовтня 2005 р., в якій визначено основні наслідки незадовільного управління, недосконалої нормативно-правової бази у сфері поводження з відходами: недосконалість економічних і правових механізмів управління у цій сфері, відсутність системності вивчення й експертизи світових новітніх наукових розробок і сучасних технологій переробки відходів та впровадження їх в Україні та ін.

Таким чином, слід зазначити, що вказані вимоги законодавства ЄС у сфері поводження з відходами лише частково знайшли відображення в національному законодавстві. Вони можуть бути перенесені до національного законодавства лише після прийняття рішення органами влади про впровадження стандартів ЄС у сфері поводження з відходами, а також широкого обговорення шляхів, методів і термінів впровадження вказаних стандартів серед органів державної влади, спеціалістів, громадськості та прийняття цілого ряду відповідних нормативно-правових актів.

Європейське законодавство у сфері поводження з відходами постійно розвивається, а Україні необхідно ще пройти значний шлях розбудови власної нормативно-правової бази і її гармонізації з екологічним правом ЄС. Перш за все увага має акцентуватися на практичній відсутності в Україні інфраструктури поводження з небезпечними відходами і на підвищеному ризику їх зберігання. На жаль, до теперішнього

часу не прийнято рішення про імплементацію Директив ЄС щодо відходів на національному рівні. Тож, на сьогодні найкращим шляхом вирішення даних проблем є гармонізація національних стандартів з міжнародними та європейськими стандартами, що дасть змогу розширити межі діяльності та перейняти кращий досвід закордонних країн у вирішення такого важливого питання сьогодення.

**Секція Адміністративного права і процесу; фінансового права;
інформаційного права;**

Війтова Діана

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

1 факультет, 3 курс, 3 група

Криптовалюта у правовій площині

На сьогодні однією з актуальних тем як в Україні так і за її межами є питання про правовий статус та обіг криптовалют. Найпопулярнішою з них є Bitcoin (біткойн).

Оскільки правовий статус криптовалюти не визначений, а також не існує жодного нормативно-правового акта з цього питання, вона з легкістю може стати засобом вчинення злочинів. Радутний О.Е. зазначає, що привабливість криптовалют для злочинного світу пов'язана з тим, що в основі біткойна та інших криптовалют лежить принцип децентралізації та система блокчейн (Blockchain): електронні гроші не мають прив'язки і не контролюються жодним фінансовим органом якої-небудь країни, користувачі системи залишаються анонімними і мають рівні статуси. Слід зазначити, що згідно зі звітом за 2017 рік Центру з питань скарг у мережі Інтернет США (Internet Crime Complaint Center), у глобальних масштабах збиток від злочинів, що вчиняються з використанням мережі Інтернет, перевищує 1 трлн дол. США, а частка шахрайств з усієї сукупності таких злочинів становить 58 %. До цього числа включаються також шахрайства з криптовалютою, поширенню яких сприяють складність відстеження платіжних операцій, відсутність плати за трансакції, відсутність необхідності надання ідентифікуючих чи дозвільних документів, велика швидкість розрахунків. Радутний О.Е., визнаючи за криптовалютою функцію засобу накопичення, вказує, що ця властивість водночас робить її потенційно вигідним «фінансовим інструментом» в межах корупційної діяльності. Варто звернути увагу, коли вірус потрапляв у комп'ютер і зашифровував усі файли, після чого вимагав оплату розблокування в цифровій валюті – біткойнах. Тим самим віртуальна валюта може бути також предметом вимагання (ст. 189 КК України).

З метою регулювання правовідносини щодо обігу, зберігання, володіння, використання та проведення операцій за допомогою криптовалют в Україні у 2017 році був запропонований проект Закону України «Про обіг криптовалют в Україні». Як зазначається в Пояснювальній записці до проекту, його прийняття «дозволить залучати міжнародні інвестиції в Україну для розвитку малого, середнього та великого бізнесу, що у свою чергу позитивно вплине на економічний клімат всередині держави, дозволить зміцнити національну валюту та збільшити ВВП».

Однозначно міжнародні інвестиції мають значний вплив на економіку України. За інформацією Держстату, в 2017 році найбільший обсяг інвестицій надійшов з Кіпру (506 мільйонів доларів), Росії (395,9 мільйона доларів), Нідерландів (262,5 мільйона доларів), Великобританії (211,7 мільйона доларів), Німеччини (119,3 мільйона доларів). Найбільший обсяг інвестицій надійшли, або 34,6%, спрямований на фінансову та страхову діяльність, 28% - у промисловість, 9,5% - в оптову і роздрібну торгівлю, 6,3% - в операції з нерухомістю.

Виникає питання чи може криптовалюта бути предметом інвестицій взагалі? Відповідно до Податкового кодексу України інвестиції - це господарські операції, які передбачають придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав

та/або цінних паперів в обмін на кошти або майно. Проект закону визначає криптовалюту як програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду). Майном за Цивільним кодексом України як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Річчю є предмет матеріального світу. Щодо коштів, то це грошова одиниця України та іноземна валюта. Таким чином можна зробити висновок, що програмний код не можна назвати майном або коштами, а отже криптовалюта не може використовуватися в інвестиційній діяльності.

Досить неоднозначними на сьогодні є підходи міжнародної спільноти до питання регулювання обігу криптовалют. Цьому законодавство ЄС класифікує криптовалюту Bitcoin як «цифрове представлення вартості, яке не підтверджено центральним банком або державним органом і не прив'язане до юридично встановлених валютних курсів, яке може використовуватися як засіб обміну для покупки товарів і послуг, їх передачі та зберігання і може купуватися в електронному вигляді». Крім цього, законодавство окремих держав по-різному трактує статус криптовалюти. Так, за законодавством Ізраїлю Bitcoin не підпадає під юридичне визначення валюти ні як фінансове забезпечення, ні як оподатковуваний актив; у КНР та Японії Bitcoin вважається віртуальним товаром, а не валютою, у Канаді – нематеріальним активом. Враховуючи всі вищенаведені факти, я не вважаю доречним говорити про залучення міжнародних інвестицій за допомогою криптовалюти.

Відповідно до ст. 3 проекту цього закону державне управління в сфері обігу криптовалюти здійснюється Національним Банком України. У своєму роз'ясненні від 10.11.2014 р. НБУ висловив свою думку стосовно криптовалюти. Зокрема він розглядає "віртуальну валюту/криптовалюту" Bitcoin як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це протирічить нормам українського законодавства.

Зазначимо, що за результатами розгляду у першому читанні законопроект повернули на доопрацювання. Таким чином, в Україні питання криптовалюти не врегульоване і потребує негайного розгляду і регламентації. Адже вона може стати засобом кримінальних правопорушень.

Демченко В. О.

*Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого,
ІПКЮ, 3 курс, 3 група*

ПРАВОВІ ВИСНОВКИ ЄСПЛ ЩОДО «ЯКОСТІ» ЗАКОНУ ТА ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ У ПОДАТКОВИХ СПРАВАХ

Проблеми оподаткування часто стають предметом розгляду Європейського суду з прав людини, в чому можна легко переконатися дослідивши рішення Суду. З урахуванням того, що одним з учасників вирішення таких питань є державні органи зацікавлені в їх розгляді на користь бюджету, наявність наддержавного органу, до якого можна було б оскаржити певні рішення, дії чи бездіяльність є вкрай важливим.

Тому Європейська конвенція про захист прав людини й основоположних свобод та практика ЄСПЛ, будучи джерелом права, сприяють належному захисту прав та законних

інтересів платників податків і забезпечують встановлення справедливого балансу між публічними та приватними інтересами. Важливим для застосування на національному рівні є правильне розуміння та уміння використати положення викладені в рішеннях Суду.

Так, у справі «Щокін проти України» Європейський суд з прав людини визнав «неякісним» закон, яким визначалася ставка прибуткового податку з громадян, що застосовувалася до доходів, отриманих не за місцем основної роботи. На момент оподаткування відповідних операцій Декрет Кабінету Міністрів «Про прибутковий податок з громадян» передбачав застосування до таких доходів фіксованої 20% ставки, а Указ Президента України «Про збільшення неоподаткованого мінімуму та ставки прогресивного оподаткування доходів громадян» – прогресивної ставки.

Так, Суд гарантував презумпцію правомірності рішень платника податку у разі, якщо норми законодавства припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу.

Зокрема в п. 57 роз'яснено: «у разі, коли національне законодавство припускало неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків платників податків, національні органи були зобов'язані застосувати підхід, який був би найбільш сприятливим для платника податків. Однак у справі, що розглядається, органи державної влади віддали перевагу найменш сприятливому тлумаченню національного законодавства, що призвело до накладення на заявника додаткових зобов'язань зі сплати прибуткового податку».

Подібні висновки Європейський суд з прав людини зробив і у справі «Серков проти України». У цій справі ним було встановлено відсутність «якості закону» у суперечливих положення Закону України «Про податок на додану вартість» та Указу Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» в частині, що стосується необхідності сплати ПДВ платниками єдиного податку-фізичними особами при імпорті товарів на митну територію України.

Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Булвес» АД проти Болгарії» надає змогу не допустити обмеження законного права платника податків на податковий кредит/бюджетне відшкодування у зв'язку з виявленням зловживань з боку їхніх постачальників, направлених на незаконне бюджетне відшкодування ПДВ. Вказаним Рішенням роз'яснено, що платник податку не повинен нести наслідків невиконання постачальником його зобов'язань зі сплати податку і в результаті сплачувати ПДВ вдруге, а також сплачувати пеню. На думку Суду, такі вимоги є надмірним тягарем для платника податку, що порушить справедливий баланс, який повинен підтримуватися між вимогами суспільного інтересу та вимогами захисту права власності.

У справі «Інтерсплав проти України» ЄСПЛ визнав, що платника податку не може бути позбавлено права на бюджетне відшкодування ПДВ за відсутності доказів того, що його було залучено до протиправної діяльності, пов'язаної з незаконним отриманням бюджетного відшкодування. Зокрема у п. 38, 39, 40 суд вказав на те, що держави мають широкі межі самостійної оцінки у визначенні того, у чому полягає публічний інтерес, оскільки національний законодавчий орган, реалізуючи соціальну та економічну політику, має широке коло повноважень. Однак такі межі оцінювання не є абсолютними, а їх застосування підлягає перегляду органами Конвенції.

На думку Суду, коли державні органи володіють будь-якою інформацією про зловживання у системі відшкодування ПДВ що здійснюються конкретною компанією, вони можуть вжити відповідних заходів з метою запобігання або усунення таких зловживань.

Суд, однак, не може прийняти зауваження Уряду щодо загальної практики з відшкодування ПДВ за відсутності будь-яких ознак, які б вказували на те, що заявник був безпосередньо залучений до таких зловживань. Тобто висновок ЄСПЛ полягає в тому, що державні органи не повинні поширювати негативні наслідки на інших осіб за відсутності зловживань з їхнього боку.

Отже, можна зробити наступні висновки:

1. У розумінні Європейського суду з прав людини закон не визнається законом, якщо він не відповідає вимозі «якості закону». Під якістю закону наразі розуміється його точність і зрозумілість. З цього слідує презумпція правомірності рішень платника податку у разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону припускають неоднозначне трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу.

2. Принцип «справедливого балансу» встановлюється між вимогами публічного інтересу та захистом права на мирне володіння майном. Суд встановив, що «справедливий баланс» не додержується, коли платника ПДВ позбавляють права на податковий кредит чи бюджетне відшкодування за відсутності доказів його залучення до протиправної діяльності, пов'язаної з незаконним отриманням бюджетного відшкодування, або доказів того, що йому було відомо/повинно було відомо про таку діяльність його постачальників.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри фінансового права національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Котенко А. М.

Список використаних джерел:

1) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : з поправками, внесен. відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13) // Право України. – 2010. – № 10. – С. 215–233.

2) Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Щокін проти України» від 14 жовтня 2010 року (заява № 23759/03) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_858

3) Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Серков проти України» від 7 липня 2011 року (заява № 39766/05) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SOO00264.html

4) Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Булвес» АД проти Болгарії» від 22.01.2009 (заява № 3991/03) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SOO00553.html

5) Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Інтерсплав проти України» : від 09.01.2007 р. (заява № 803/02) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lawua.info/jurdata/dir131/dk131248.htm>.

Секція: *Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право*

Коломоєць Тетяна Олександрівна
*доктор юридичних наук., професор,
Заслужений юрист України,
член-кореспондент НАПрН України
декан юридичного факультету
Запорізького національного університету,*

ПРЕМІЯ ДЛЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ – ЦЕ ДОДАТКОВА ЧИ ВСЕ Ж ТАКИ ОСНОВНА СКЛАДОВА ЇХ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ?

В умовах пошуку оптимальних засобів стимулювання державних службовців до ефективної, результативної та якісної професійної діяльності в Україні увага зацікавленої спільноти концентрується на ресурсі тих стимулів, використання ресурсу яких дійсно

сприятиме досягненню позитивного результату. Серед всього розмаїття таких стимулів особливе місце посідають т.з. економічні (майнові, грошові) стимули, ресурс яких безпосередньо пов'язаний із наданням державним службовцям певних матеріальних ресурсів, із «винагородою» їх за досягнення позитивних результатів у своїй службовій діяльності. І, незважаючи на те, що все частіше обґрунтовується по треба перегляду системи стимулювання державних службовців із поступовим зміщенням акценту на моральні стимули, роль майнових (грошових, економічних) недооцінювати не варто. Серед всього розмаїття таких стимулів своє місце посідає премія, яка, згідно, із положеннями вітчизняного законодавства, не є заходом заохочення для державних службовців, а виконує роль складової їх заробітної плати. Враховуючи це, а також аналізуючи практику правозастосування у сфері оплати праці державних службовців, можна із упевненістю стверджувати, що і до цього часу спостерігається різноваріативність тлумачення положень про преміювання і, як наслідок, різноваріативність використання ресурсу самої премії. Аналіз результатів правозастосування у зазначеній сфері відносин свідчить про те, що премії відводиться важлива роль у формуванні заробітної плати державних службовців. А, враховуючи специфіку самого законодавства про преміювання державних службовців, цілком можна стверджувати, що премія може використовуватися як засіб впливу з боку керівника на державного службовця й відігравати роль важливої складової заробітної плати останнього. Що, насправді нівелює роль і призначення самої премії у службовому праві та законодавстві. Зумовлене це, перш за все, самими пріоритетами нормотворчості у врегулюванні відносин преміювання у сфері державної служби. Законодавець, визначаючи основні засади преміювання у зазначеній сфері відносин, акцент зробив на деталізації процедурних відносин (на рівні Типового положення), в той же час лише узагальнено регламентував відносини, пов'язані із визначенням ролі і місця премії у структурі заробітної плати державного службовця, закріпивши широкі підстави для диспозитивного підходу до вирішення цього питання щодо окремих службовців, органів, установ, організацій тощо (« у разі встановлення»). Надаючи можливість розробки на підставі Типового положення про преміювання відповідних положень окремих органів, установ, організацій, фактично законодавець впровадив засади для широкого використання премії для державних службовців. А, використовуючи словосполучення «щомісячна чи щоквартальна премія» та « за особливий внесок у вирішення єдиного завдання», законодавець фактично закріпив засади періодичності її виплати та широкі можливості для керівника у визначенні «особистого внеску державного службовця» у вирішенні завдань органу, установи чи організації, а отже і реального впливу на заробітну плату державного службовця за рахунок використання ресурсу премії.

Не применшуючи роль премії як засобу стимулювання державних службовців до якісної, ефективної та результативної професійної службової діяльності, слід все ж таки, враховуючи навіть етимологічне значення самої її назви, чітко усвідомлювати, що премія у службовому праві та законодавстві, як і у трудовому, це лише додаткова (понад встановлену нормативно як різновид державної гарантії) оплата праці за ту службову професійну діяльність, яка, на відміну від діяльності «стандартизованої» решти державних службовців, була пов'язана із надмірними зусиллями державного службовця, використанням ним його часових, професійних та інших ресурсів. Як наслідок, саме ця «надмірність» і підлягає преміюванню. Премія є «платою» за цю надмірність й у цьому полягає роль премії як стимулу до такої «надмірної» діяльності.

Отже, премія не може бути постійною складовою заробітної плати державного службовця, а тим більше основним різновидом такої складової, оскільки її роль і призначення пов'язані саме із «надмірністю» зусиль державного службовця та їх проявом у професійній службовців діяльності. Премія за таких умов може відігравати роль лише додаткової оплати праці для державних службовців. І для уніфікації практики використання ресурсу премії у службовому праві доцільним вбачається: а) збереження положення про те, що премія є складовою заробітної плати державного службовця лише «у разі її встановлення»; б) закріплення положення про те, що посадовий оклад не може бути меншим ніж 70% заробітної плати (нормативно закріплена гарантія для державних службовців), що тим самим усунуть передумови для впливу з боку керівника на державного службовця шляхом використання ресурсу премії; в) унормувати критерії визначення «особистого внесу» державного службовця у вирішення завдань органу, установи, організації, усунувши підстави для суб'єктивного розсуду у процесі тлумачення цих положень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Коломоєць Т.О. Премія за результатами щорічного оцінювання службової діяльності державних службовців – заохочення чи все ж таки самостійний різновид стимулу? // Юридичний науковий електронний журнал. – 2018. - № 5. – С. 114-120.

*Куксіна Крістіна Андріївна,
студентка 3 курсу 3 групи ІПКЮ
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Проблема збалансованості державного бюджету

Бюджет як головний фінансовий план країни відіграє стратегічну роль у розвитку та забезпеченні функціонування усіх сфер суспільного життя нашої держави, а відтак питання досягнення рівноваги між його складовими – доходами та видатками є надзвичайно актуальною проблемою ще з часів проголошення незалежності України.

Конституція України закріплює положення щодо прагнення держави до збалансованості бюджету України. [1] Бюджетний кодекс України містить один із основоположних принципів бюджетної системи, а саме принцип збалансованості, при якому повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період. [2]

При відхиленні від зазначеної рівноваги мають місце явища, що потребують особливого фінансового врегулювання. Відповідно до Бюджетного кодексу дефіцит бюджету – це перевищення видатків бюджету над його доходами; профіцит бюджету – це перевищення доходів бюджету над його видатками. [2]

Розглядаючи доходи та видатки державного бюджету України, в цілому помітно чітку тенденцію щодо дефіциту бюджету, який у 2014 році становив 73 млрд. грн., 42,2 млрд. грн. – у 2015 році, 68,4 млрд. грн. – 2016 року та 107,1 млрд. грн. на 30 серпня у 2017 році. Вищесказане свідчить про те, що бюджет є незбалансованим. [7]

Аналіз інформації про бюджетні видатки за 2013 – 2018 роки дає підстави стверджувати, що у їх структурі в останні роки відбулися певні зміни. Спостерігається зростання частки видатків на виконання загальнодержавних функцій та на потреби оборони. На сьогоднішній день видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення значно перевищують видатки на економічну діяльність, що і є причиною гальмування економічного розвитку країни. [8]

У Проекті Закону про Державний бюджет України на 2019 рік передбачено: граничний обсяг дефіциту Державного бюджету України у сумі 89.989.320 тис. гривень, у тому числі граничний обсяг дефіциту загального фонду Державного бюджету України — у сумі 69.617.200 тис. гривень та граничний обсяг дефіциту спеціального фонду Державного бюджету України — у сумі 20.372.120 тис. гривень. [3]

Основними причинами виникнення значного дисбалансу доходів і видатків у бюджеті є нераціональне використання бюджетних коштів, економічна нестабільність, проведення військових дій на території країни, наявність певних вад у законодавчій базі, зростання державного боргу. Для подолання цієї проблеми використовуються різноманітні методи. Кредитний метод є найбільш доцільним. Україна активно залучає кредити для збалансування бюджету. Цей метод має такі позитивні ознаки, як уникнення емісії грошей для наповнення бюджету, що зменшує рівень інфляції та знецінення грошової одиниці країни. Але водночас він призводить до зростання боргових зобов'язань держави і гальмує розвиток економіки. [6]

З іншого боку, бюджетний дефіцит, що покривається за рахунок внутрішніх і зовнішніх запозичень або продажу державних активів, не є загрозою для стабільності та стійкості фінансової системи країни та виступає інструментом стимулювання економічного зростання за умов, коли фінансові ресурси, виручені від приватизації та отримані від кредиторів, спрямовуються на фінансування інноваційно-інвестиційних проектів. [5, с. 189]

Найбільш кращим засобом регулювання бюджетного дефіциту є маніпулювання доходною статтею бюджету, за розумної видаткової політики. Ідея полягає в тому, що за допомогою податкової системи необхідно створити сприятливі умови для росту виробництва. Цього можна домогтися знизивши і зробивши гнучкими податкові ставки. [9, с. 92]

До основоположних заходів, покликаних покращити процес збалансування державного бюджету України, можна віднести такі: удосконалення нормативно - правового забезпечення бюджетного процесу, використання прогресивних технологій бюджетного планування та регулювання, удосконалення трансфертної політики й підвищення ефективності трансфертних платежів, пошук реальних резервів збільшення доходної частини державного бюджету, відмова від концепції дефіцитного фінансування, протидія відмиванню "брудних" грошей, запровадження жорсткого режиму економії бюджетних коштів. [4, с. 32]

Таким чином, ідеально збалансованого державного бюджету досягти важко, оскільки перелік витрат з кожним роком лише розширюється, а ефективних механізмів збільшення доходної частини наразі недостатньо для стабілізації бюджетної системи України. Для подолання хронічного дефіциту бюджету варто залучати інвестиції шляхом покращення умов для ведення бізнесу, оптимізувати податкове регулювання, можливо навіть зменшити витрати на соціальне забезпечення, що відповідає європейським стандартам. Здійснення активної державної політики у зазначеному напрямку сприятиме забезпеченню економічного добробуту нашої держави.

Список використаної літератури:

1. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4586>.
2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n203>.
3. Проект Закону про Державний бюджет України на 2019 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64598.

4. Каліновський Р. О. Вплив бюджетного дефіциту на реалізацію стабілізаційної політики держави [Електронний ресурс] / Р. О. Каліновський // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. - 2018. - Вип. 1. - С. 27-33. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2018_1_6.

5. Піменова М. М. Бюджетний дефіцит як інструмент стимулювання економічного зростання / М. М. Піменова, А. В. Качан, І. Е. Цівань. // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – №21. – С. 189 – 192.

6. Громко Є. О. Бюджетний дефіцит : причини та методи його подолання [Електронний ресурс] / Є. О. Громко, В. І. Матвійчук // Матеріали конференції Житомирського національного технологічного університету. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/96-1.pdf>.

7. Набатова Ю. О. Проблеми незбалансованості державного бюджету на основі аналізу доходів та видатків бюджетної системи України [Електронний ресурс] / Ю. О. Набатова // Ефективна економіка. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/2423/1/Nabatova_Problems_of_imbalance.pdf.

8. Дюк А. А. Формування системи видатків державного бюджету та їх оптимізація [Електронний ресурс] / А. А. Дюк // Ефективна економіка. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/69.pdf.

9. Левчук Н.М. Проблема збалансованого держбюджету / Н.М. Левчук, Т.В. Дудка, Т.М. Пересада, Г.Г. Гайдай // Економіка та управління на транспорті. – К.: НТУ, 2015. – Вип. 1. – С. 91 – 95.

*Науковий керівник: **Котенко А. М.**, кандидат юридичних наук, доцент кафедри фінансового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Милоненко Юлія Валеріївна

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, ІПКЮ, Зкурс, Згрупа

ПРОБЛЕМИ ОБІГУ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ

XIX століття характеризується домінуванням сфери інформаційних технологій, а також розвитком глобалізаційних процесів у світі. Щодо фінансової сфери, то тут також спостерігалися певні зміни. Суспільство поступово переходить від паперових грошей і монет, до грошей електронних. Вперше цей засіб платежу з'явився в Японії у другій половині 1980-х років. В Європі перші наперед оплачені електронні платіжні інструменти було запроваджено на початку 1990-х рр.

З приводу того, що ж саме являють собою електронні гроші, була прийнята Директива Європарламенту "Про започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними" № 2000/46/ЄС від 18 вересня 2000 р.: "електронні гроші" означають грошову вартість, яку представлено у вимозі до емітента, яка:

а) зберігається на електронному пристрої;

б) випускається для одержання коштів на суму, не меншу за вартість у грошовому вираженні;

в) приймається як засоби платежу за зобов'язаннями іншими, ніж зобов'язання емітента.

Легальне визначення поняття «електронні гроші» закріплено в ст. 15 Закону України «Про платіжні системи», під якими розуміють: «одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі».

Електронні гроші є дуже зручним засобом для здійснення швидких платежів, у тому числі мікро-платежів, які можуть становити лише кілька гривень. Електронні гроші

значно полегшують життя, оскільки з їх допомогою можна здійснювати миттєві перекази грошей на будь-який рахунок і легко простежити за своїм грошовим балансом і кількістю заощаджень, які залишилися на рахунку.

В Україні щодо електронних грошей спостерігається неоднозначна ситуація, оскільки попри те, що в державі низький рівень персональних банківських послуг, електронні гроші, що за своєю природою є досить складним у застосуванні, є доволі поширеним способом безготівкових розрахунків для дуже великої кількості людей.

Для забезпечення стабільності грошового обігу України, а також захисту прав користувачів електронних грошей необхідна змістовна і збалансована законодавча база. З цією метою Верховною Радою України 18.09.2012 р. були внесені зміни до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» а також 25.06.2008 р. Постановою Правління Національного банку України № 178 було затверджено Положення «Про електронні гроші в Україні» Ці нормативно-правові акти стали основними документами, що регулюють випуск, обіг та погашення електронних грошей в Україні.

Втім, попри досить великий масив нормативну базу в Україні все ще наявні певні недоліки, які стосуються обігу електронних грошей:

- 1) Необхідність підключення до інтернету для проведення розрахунків. Електронні гроші можна перераховувати тільки за допомогою всесвітньої мережі. У деяких випадках для цього потрібно ще спеціальне програмне забезпечення.
- 2) Необхідність достатнього рівня ІТ-підготовки. Створення електронного гаманця, введення/виведення електронних грошей, проведення платежів – все це вимагає певного рівня знань. Людина, що не вміє користуватися інтернетом може допустити певні помилки, внаслідок яких особа втратить грошові кошти.
- 3) Персоналізація даних для проведення великих розрахунків. Для можливості здійснювати операції з електронними грошима в більш великих сумах необхідно проходити процедуру персоналізації, тобто, надавати в платіжну систему скан-копію паспорта та при необхідності інші документи.
- 4) Відсутнє широке застосування. Попри те, що обороти електронних платіжних систем стабільно ростуть, електронні гроші ще не знайшли повсюдного застосування. Їх приймають до оплати навіть не всі інтернет-магазини. Тобто, далеко не факт, що ви завжди зможете оплатити потрібний вам товар або послугу електронними грошима.

Це найбільш поширені «організаційні» проблеми обігу електронних грошей в Україні. Вони викликані, насамперед низьким рівнем обізнаності населення у сфері інформаційних технологій, а також недостатнім економічним рівнем життя населення.

Підсумовуючи усе вищезазначене, вважаю за доцільне введення всеукраїнської освітньої програми, на базі банків, з приводу використання електронних платіжних систем. Оскільки безготівковий обіг є економічно вигіднішим, за готівкові розрахунки.

Приліпко Віта Валеріївна
Студентка НЮУ ім. Ярослава Мудрого,
ІПКЮ, 3 курс, 3 група

СУДОВИЙ ЗБІР ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ

Таке поняття як судовий збір в Україні вперше з'явилося в 2011 році з прийняттям Закону України «Про судовий збір». Раніше при зверненні до суду обов'язковою була сплата державного мита. Тобто судовий збір є наступником державного мита. Державне мито як загальнообов'язковий платіж входило до системи оподаткування (ст. 14 Закону «Про систему оподаткування», який втратив чинність з 1 січня 2011 року з набуттям чинності Податковим кодексом України). Тому порядок встановлення та механізм сплати державного мита було чітко врегульовано на законодавчому рівні як й інші платежі, що входять до системи оподаткування.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судовий збір» судовий збір - збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим Законом. Судовий збір включається до складу судових витрат. Стаття 2 цього закону визначає коло платників цього збору, стаття 3 - об'єктів справляння судового збору, а стаття 4 - розміри ставок судового збору. Отже ми бачимо, що в судовому зборі наявні класичні ознаки податку: платники, об'єкти, ставки, строки сплати. Проте на відмінну від державного мита, яке входило до системи податків, судовий збір в Податковому кодексі України не згадується.

Визначення збору офіційно закріплене в Податковому Кодексі України. Так, відповідно до ч.2 ст. 6 Податкового Кодексу збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій. Стаття 8 Податкового Кодексу України встановлює види податків та зборів, а саме виділяються загальнодержавні та місцеві податки та збори. Згідно з ч.2 та ч.3 ст. 8 Податкового Кодексу України до загальнодержавних належать податки та збори, що встановлені цим Кодексом і є обов'язковими до сплати на усій території України, крім випадків, передбачених цим Кодексом. До місцевих належать податки та збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених цим Кодексом, рішеннями сільських, селищних, міських рад та рад об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, у межах їх повноважень і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад.

Отже і загальнодержавні, і місцеві збори повинні бути встановлені в Податковому Кодексі України. Так, в ст. 9 встановлюється перелік загальнодержавних податків та зборів до яких відносяться: 1) податок на прибуток підприємств; 2) податок на доходи фізичних осіб; 3) податок на додану вартість; 4) акцизний податок; 5) екологічний податок; 6) рентна плата; 7) мито. А в ст. 10 Податкового Кодексу України встановлюються місцеві податки та збори, а саме: 1) податок на майно; 2) єдиний податок; 3) збір за місця для паркування транспортних засобів; 4) туристичний збір. Проаналізувавши дані статті ми бачимо, що судового збору в Податковому Кодексі не має. А відповідно до ч. 4 ст. 9 Податкового Кодексу України встановлення загальнодержавних податків та зборів, не передбачених цим

Кодексом, забороняється. Подібна норма закріплена і в ч. 4 ст. 10 Податкового Кодексу України стосовно місцевих податків та зборів установаження місцевих податків та зборів, не передбачених цим Кодексом, забороняється.

З цього виходить, що наразі судовий збір, який є обов'язковим до сплати у разі звернення до суду з позовною заявою, апеляційною скаргою і т.п., не входить до системи оподаткування за Податковим кодексом України. Зокрема, він відсутній у переліку загальнообов'язкових податків та зборів. Проте, в той же час, він відповідає всім ознакам податкового збору: 1) обов'язковість його сплати; 2) обумовленість сплати отриманням спеціальної вигоди, яка полягає й у вчиненні державними органами юридично значимих дій на користь платників; 3) спрямування (зарахування) збору до відповідного бюджету. (1)

Тобто, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день питання судового збору як елементу податкової системи є неврегульованим. З одного боку, судовий збір відповідає всім ознакам податкового збору, а з іншого, він не закріплений у Податковому кодексі України, що виключає можливість його використання як збору. На мою думку, це питання потребує негайного врегулювання, саме шляхом внесення змін до Податкового кодексу України і закріплення судового збору у переліку загальнообов'язкових податків та зборів, якій міститься у ст. 9 Податкового кодексу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Таптунова І. Правова природа судового збору та адекватність його нормативного регулювання. Частина III циклу “Відшкодування витрат як метод боротьби з податковим беззаконням” // «Юридична газета» – 2013. - № 27-28. – С. 369-370.

2. Закон України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 № 3674-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>

3. Податковий Кодекс України від 2 грудня 2010 р № 2755-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T102755.html

Науковий керівник: Котенко А. М., доц. кафедри фінансового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

***Рудика Владислава Ярославівна**
Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України
2 курс, 11 група*

Інститут електронних петицій в Україні

Електронна демократія – форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державного управління шляхом застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Вона включає в себе залучення громади за допомогою сучасних інформаційних технологій до вирішення різноманітних суспільно-політичних завдань. Електронна петиція є одним з інструментів електронної демократії. Відповідно до Закону України «Про звернення громадян», петиція – це особлива форма колективного звернення громадян, викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги. Електронні петиції надають можливість створення комунікації між громадянами та владою, а також координації зусиль у вирішення конкретних питань. Вони дають громадянам можливість висловити власні ідеї, об'єднатись з однодумцями та зобов'язати владу оперативно розглянути пропозиції населення. Також це ефективний

спосіб дізнатися про нагальні проблеми і потреби громадськості та виконувати пріоритетні завдання.

Громадяни можуть подати електронні петиції на офіційних веб-сайтах: Президента України; Верховної Ради України; Кабінету Міністрів України та органів місцевого самоврядування. Існують також інші офіційні веб-сайти, такі як: «Єдина система місцевих петицій» (152 громади); Розумне місто (101 громада); веб-сайти об'єднаних громад України (247 громад); Мій Голос (до будь-якого органу влади чи ОМС).

Наприклад, на офіційному інтернет-представництві Президента України зазначається, що електронна петиція, адресована Президенту, розглядається за умови збору на її підтримку не менш як 25 тисяч підписів громадян протягом не більше трьох місяців з дня оприлюднення петиції. Електронна петиція, яка в установлений строк не набрала необхідної кількості голосів на її підтримку, після завершення строку збору підписів на її підтримку розглядається як звернення громадян відповідно до Закону України «Про звернення громадян».[3].

Запровадження інституту електронних петицій відбулося фактично нещодавно, атому має чимало недоліків та проблем, які варто коригувати. Перш за все, не всі громадяни мають доступ до електронних ресурсів, а тому більшість населення навіть не знає про існування можливості подачі петиції. Процедура подання петиції є також недосконалою, що призводить до позбавлення сенсу існування цього інституту, адже петиції так і залишаються не реалізованими. Існує ризик зловживання петиціями з боку владних структур та використання їх у своїх політичних цілях. Сьогодні, хакерські атаки є досить популярними в нашій країні, що створює можливість подання підроблених голосів, фальсифікацій та зловживань під час підрахунку підписів є досить високою. Оскільки, процедура розгляду та реалізації петицій проходить непрозоро та невідкрито, можливе використання петицій на користь влади. Саме тому, громадянам потрібна реальне право моніторингу розгляду та контролю за виконанням петицій.

Варто погодитися з думкою Белікової М. І., що варто використати досвід Латвії для усунення недоліків, наявних в інституті електронних петицій в Україні: «Завдяки порталу, на який громадяни можуть подавати свої електронні петиції, «Мій голосу», Технологічна сторона роботи порталу «Мій голос», зокрема порядку ідентифікації авторів петицій (осіб, що її підтримують), виглядає наступним чином: особу кожного користувача, який проголосував на ньому, засвідчують зареєстровані в Латвійській Республіці Інтернет-банки. Ініціативу може внести та підписати будь-який громадянин Латвії, що досяг 16-річного віку. Про безпеку дбають банківські системи. Після успішної аутентифікації Інтернет-банки надсилають ім'я, прізвище й персональний код особи на портал «Мій голос», де вони зберігаються в захищених базах даних. Особа може проголосувати один раз за кожну е-ініціативу. У публічний доступ потрапляє лише ім'я та прізвище. На вимогу Сейму база даних підписантів під електронними ініціативами порівнюється з реєстром громадян, який зможе з допомогою своєї бази даних осіб перевірити автентичність усіх підписантів.»[4]

Отже, створення інституту електронних петицій є один із напрямків адаптації українського законодавства до європейського, підпорядкування різних форм демократії (у тому числі електронної) вимогам часу. Але для того, щоб цей інститут функціонував варто провести низку змін та коригувань, і лише тоді електронні петиції як засіб комунікаційної взаємодії громадян та влади будуть проходити прозоро та демократично, а не стануть одним із способів зловживання у політичних цілях. Тому, необхідно запровадити більш чітку та

захищену систему ідентифікації заявника. Варіантом ідентифікації може бути внесення паспортних даних особи при поданні петиції.

Джерела:

1. ЗУ Про звернення громадян | від 02.10.1996 № 393/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>
2. Закірова С. Ефективність системи електронних петицій в Україні: аналіз і застереження першого досвіду // Громадська думка про право творення: інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативних матеріалів. – №1(140).–Режим доступу <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2016/1.pdf>
3. Офіційне інтернет-представництво Президента України– Режим доступу: <https://petition.president.gov.ua/about>
4. Белікова М.І. Електронні петиції: переваги та недоліки [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13014/1/Bielikova_13-15.pdf
Науковий керівник: Белікова Марина Іванівна, асистент кафедри адміністративного права,

к.ю.н.

Садова Анастасія Олександрівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс, 11 група

ПРИНЦИП НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

На сьогодні Україна дотримується стратегічного курсу на євроінтеграцію. Для того, щоб стати членом ЄС у нашій державі необхідно здійснити ряд перетворень, адаптувати суспільство, систему органів державної влади, економіку та взагалі ввести зміни в різні сфери життя та державного регулювання. Діяльність органів та посадових осіб наділених державно-владними повноваженнями повинна підпорядковуватися загальноприйнятим європейським правовим засадам при виконанні ними державних функцій. Забезпечення дотримання принципів права є одним із найголовніших складових демократичного розвитку країни.

Питання про принцип належного врядування є актуальним , тому що дієва система державного управління, яка здатна швидко та чутливо реагувати на нові виклики, суспільні запити та проблеми, є передумовою оздоровлення економіки України, успішної участі у європейських інтеграційних процесах. Вироблення та впровадження державної політики має здійснюватися на основі європейських принципів належного врядування, які передбачають підзвітність та відкритість влади перед своїми громадянами.

Урядування – це процес прийняття рішень та процес, за допомогою якого рішення імплементується. У процесі врядування можуть брати участь як формальні суб'єкти, так і неформальні. До формальних суб'єктів належить уряд. Залучення інших суб'єктів залежить від рівня врядування. Наприклад, на національному рівні велику роль в прийнятті рішень відіграють засоби масової інформації, міжнародні спонсори, лобісти та інші. Саме формальні суб'єкти приймають рішення, проте на них суттєво можуть впливати неформальні радники(кримінальні угруповання, економічна еліта- олігархія). Зазначений вплив є наслідком корупції.

У ЄС концепція урядування висвітлена в Білій книзі з Європейського врядування, в якій поняття "Європейське врядування" позначає правила, процеси та поведінку, що визначають спосіб реалізації повноважень на європейському рівні, зокрема принципи верховенство права, відкритості, участі, підзвітності, результативності та узгодженості, належне реагування, рівність.[1]

Верховенство права означає, що в роботі органів публічного адміністрування мають бути правові межі, в яких вони повинні працювати. Також необхідно забезпечувати та захищати права і свободи людей і громадян, їх рівноправний доступ до справедливих судів.

Відкритість та прозорість полягає в тому, що органи виконавчої влади повинні діяти відповідно до процедур, які встановлені законами, інструкціями. Інформація про рішення та діяльність органів державної влади та службових осіб повинна бути у відкритому доступі. Тобто через засоби масової інформації освітлюється робота органів держави та посадових осіб у достатній кількості та зрозумілою для людей мовою. Участь народу в прийнятті рішень може бути як безпосередньою, так і представницькою. Також під участю мається на увазі існування свідомого громадянського суспільства, гарантування свободи слова, об'єднання та мирних зібрань.

Підзвітність означає, що органи публічної адміністрації несуть відповідальність за свої дії перед громадськістю. Відповідальність органи державної влади несуть загалом перед тими, кого стосуються рішення та дії державних виконавців. Результативність та узгодженість проявляються в належному та раціональному використанні органами публічної адміністрації матеріально-фінансового та організаційного забезпечення. Рівність у належному врядування ґрунтується на забезпеченні прав більшості, але з урахуванням інтересів меншості. Адже добробут суспільного життя залежить від ступеню задоволення потреб кожного індивіда.

Упровадження принципу належного врядування з усіма його аспектами суттєво вплине на організацію та діяльність органів виконавчої влади. Напрямки діяльності органів будуть здійснюватися згідно з вищезазначеним принципом. Суб'єктам владних повноважень необхідно виконувати свою роботу відповідно до Конституції та законів України. Їхні дії, рішення, висновки мають бути висвітлені в ЗМІ, кожен громадянин має право отримати доступ до інформації це. Органи виконавчої влади несуть відповідальність за свою діяльність перед народом, за неналежне виконання обов'язків та неефективну роботу можуть бути притягнені до відповідальності. Також державні виконавці повинні використовувати найкращий досвід управління, діяти згідно з міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України. До того ж, належне врядування вимагає від держави створення та розвиток, гарантування дієвості інституту омбудсмена (Уповноваженого з прав людини в Україні), який вчинятиме нагляд та контроль за діями органів публічного адміністрування та не допустить порушення прав та свобод людини й громадянина.[2]

Отже, принцип належного врядування складається з багатьох аспектів. Тільки при дотриманні їх всіх можливо говорити про демократичний та справедливий розвиток держави. Не багатьом країнам вдалося досягнути довшеного рівня належного врядування. Україна тільки на початку шляху лібералізації, ми тільки почали відходити від застарілих методів управління. На зміну їм потрібно впровадити нові механізми нагляду за діяльністю органів державної влади та закріпити гарантію застосування принципу належного врядування в їхніх роботах.

Список використаних джерел

1. Роль оцінювання державної політики у впровадженні принципів належного врядування / Ірина Кравчук // Збірник наукових праць НАДУ при Президентіві України. - 2010. - N 2.. [1]
2. Належне врядування як передумова інноваційного розвитку / І. Є. Погребняк : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. [2]

*Токар Дар'я Євгенівна
Студентка 3 курсу, 3 групи,
Інституту прокуратури та кримінальної
юстиції НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ЗБОРУ В УКРАЇНІ

Розвиток української економіки у 2013 році на пряму залежав від політики. За 2013 рік зростання українського ВВП було нульовим, а в середині 2014 року відбувалися прогнози про падіння ВВП України на 8-10%. Після позачергових виборів Президента України та підписання Угоди про асоціацію з ЄС Україну спіткала анексія Криму разом із збройним конфліктом у двох східних областях. Як тимчасове джерело фінансової підтримки Збройних сил України влітку 2014 року було введено військовий збір, який трансформувалася взимку 2015-го в постійний. Він мав бути гарантом швидкого завершення конфлікту на Донбасі.

Із 3 серпня 2014 року для забезпечення потреб армії було введено військовий збір, який складав 1,5% від об'єкта оподаткування. Нормативною основою був Закон України від 28 грудня 2014 №71-VII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо податкової реформи», який набрав чинності 1 січня 2015 року. Військовий збір було визнано новим видом бюджетного надходження, який включатиметься до доходів загального фонду державного бюджету. Пункт 16¹ підрозділу 10 розділу XX Перехідних положень Податкового кодексу України вказує на те, що тимчасово до набрання чинності рішенням Верховної Ради України про завершення реформи Збройних Сил України, встановлюється військовий збір. Останній, на сьогодні, є недостатньо врегульований українським законодавством, що призводить до проблем у застосування податкових норм на практиці.

Згідно з п. 8.2 ст. 8 ПКУ до загальнодержавних належать податки та збори, що встановлені Податковим кодексом України і є обов'язковими до сплати на всій території України, крім випадків, передбачених кодексом. Виключний перелік загальнодержавних податків встановлено статтею 9 Податкового кодексу України. Водночас при доповненні Податкового кодексу України пунктом 16¹ підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення», відповідні доповнення до пункту 9.1 статті 9 Податкового кодексу України не були здійснені. Відповідно до статті 29 Бюджетного кодексу України до складу доходів Державного бюджету України входить військовий збір, що сплачується (перераховується) згідно з пунктом 16¹ підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України.

Платником військового збору визнається:

- фізична особа - резидент, яка отримує доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи;
- фізична особа - нерезидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні;
- податковий агент.

Не є платником податку нерезидент, який отримує доходи з джерела їх походження в Україні і має дипломатичні привілеї та імунітет, встановлені чинним міжнародним договором України, щодо доходів, які він отримує безпосередньо від провадження дипломатичної чи прирівняної до неї таким міжнародним договором діяльності. Разом з цим, платник, що отримує доходи від особи, яка не є податковим агентом, та іноземні доходи, зобов'язаний включити суму таких доходів до загального річного

оподатковуваного доходу та подати податкову декларацію за наслідками звітного податкового року, а також сплатити військовий збір з таких доходів (підпункт 168.2.1 пункт 168.2 статті 168 Податкового кодексу України).

Об'єктом оподаткування резидента виступає:

- загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід;
- доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання);
- іноземні доходи - доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України.

Об'єктом оподаткування нерезидента виступає:

- загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід з джерела його походження в Україні;
- доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання).

Аналізуючи податкове законодавство, потрібно виділити низку проблем стосовно військового збору, які полягають у тому що: по-перше, військовий збір не включено до переліку загальнодержавних податків та зборів відповідно до статті 9 Податкового кодексу України; по-друге, надходження військового збору зараховуються до державного бюджету, а не до окремого цільового фонду; по-третє, об'єкт оподаткування військовим збором визначено таким чином, що фактично виникає подвійне оподаткування доходів фізичної особи і т.д.

Оскільки, складна політико-економічна ситуація в Україні навіть і не думає закінчуватись, а фінанси якимось потрібно поповнювати, що зумовлює пошук нових шляхів одержання коштів до бюджету, тому зрозуміло, що військовий збір є зручним шляхом завдяки своїй забезпеченості вдало написаним, але не діючим податковим законодавством до поповнення грошових фондів держави. Незважаючи на це, запровадження такого податку є актуальним для вирішення проблемних питань стосовно бюджету. З урахуванням вищевикладеного, вважаю, що податкове законодавство в частині правового регулювання справляння військового збору має бути доопрацьовано та відповідати принципам податкового законодавства — економічності оподаткування та єдиного підходу до встановлення податків і зборів, соціальної справедливості.

Чехівський Я. О.

НЮУ імені Ярослава Мудрого

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції, 3 курс, 3 група

ПРИЧИНИ ДЕВАЛЬВАЦІЙНОЇ ТЕНДЕНЦІЇ ГРИВНІ

Стабільність національної валюти є важливим чинником економічного розвитку кожної країни, що впливає як на внутрішньодержавні операції, так і на показники зовнішньоекономічної діяльності. В сучасному валютному стані України існує реальна проблема стабілізації та збереження вартості національних грошових одиниць у процесі сучасної девальвації гривні. У цілому під «девальвацією» слід розуміти офіційне зниження курсу національної валюти щодо золота, срібла, певної іноземної валюти. У сучасних умовах термін застосовується для ситуацій значного зниження курсу національної валюти відносно «твердих» валют, таких як євро, долар та ін.

Звернувши увагу на історію валютного стану України можна зробити висновок, що девальвація гривні є певною тенденцією. Це пояснюється тим, що протягом усієї незалежності нашої держави існування гривні характеризується періодами її знецінення. Починаючи вже з 1998 року девальвація гривні становила 84%, що було спричинене зростанням державного боргу. Протягом 1999-2007 рр. курс гривні перебував у межах 5,05-5,43 грн. за долар. Кінець 2008 – початок 2009 рр. знаменувався світовою валютною кризою після цього гривня девальвувала до значення 8 грн. за долар, яке протрималося до 2014 р., у якому відбулася девальвація показника в 15,77 грн, який становив 97.3%. Згодом, на початку 2015 р. Україна опинилася в ситуації найпотужнішої валютної кризи, адже за результатами торгів на валютному міжбанківському ринку 24.02.2015 р. курс гривні до долара знизився до нового історичного мінімуму – 33,85 грн/дол., а на "чорному ринку" ціна наблизилась до 40 грн/дол [1, с. 769]. Станом на 25.10.2018 рік офіційний курс гривні становить 28, 20 за долар, однак більшість експертів прогнозують подальшу девальвацію гривні. Тому, виходячи із вищенаведеного, можна встановити, що девальвація є явищем, яке притаманне українській гривні починаючи з моменту її запровадження і продовжуючи сучасним станом і саме у цьому й полягає тенденція падіння курсу.

У сучасному стані чинники, які впливають на девальваційні процеси в Україні є багатограними. Основними серед них є внутрішнє становище держави, стан золотовалютних запасів, а також наявний державний борг. В основному падіння курсу відбувається із-за внутрішньополітичної ситуації України: Операція об'єднаних сил на Сході України є причиною великої кількості факторів, що підривають стабільність національної валюти – зростання державних витрат, стрімке зниження інвестиційної привабливості країни, закриття великої кількості філій банків. Тимчасова окупація частини території України призвела до зниження внутрішнього валового продукту(ВВП), що відбувається через зниження виробництва на Сході. Можна навести приклади, що негативну динаміку падіння виробництва продемонстрували всі основні агреговані види промислової діяльності на Донбасі: скорочення обсягів виробництва у добувній промисловості і розробленні кар'єрів становило 13,7 %, переробній промисловості – 9,3 %, постачанні електроенергії, газу, – 6,6 % [4, с. 26]. Виходячи з основ економіки, позитивна зміна виробництва завжди веде до посилення національної грошової одиниці, оскільки відбувається підвищення кількості вироблених товарів і послуг. Проаналізувавши вищенаведені показники можна встановити, що скорочення виробництва на Донбасі призвело до зменшення ВВП, що безпосередньо здійснило вплив на зменшення офіційного курсу гривні.

Станом на 30 вересня 2018 офіційні резервні активи України становлять 16 637,7 млн. доларів США. Одним із завдань золотовалютних резервів є стабілізація курсу національної валюти. Так, відповідно до чинного законодавства України Національний банк України створює Офіційний валютний резерв для втручання в операції на валютному ринку з метою впливу на курс національної валюти шляхом купівлі-продажу іноземної валюти, тобто це передбачає здійснення так званих «валютних інтервенцій». В Україні традиційний підхід до стримування різких коливань курсу національної валюти полягає в тому, що центральний банк використовує валютні інтервенції [2, с. 767]. Але ефективність цього механізму залежить від того, чи достатній у країні обсяг золотовалютних резервів та яка ситуація на ринку. У випадках відсутності необхідної кількості золотовалютних резервів для проведення валютних інтервенцій девальваційні процеси не стримуються, що має відповідні наслідки. Згідно з офіційними даними Міністерства фінансів України

золотовалютні резерви України починаючи з 31. 12. 2017 до 30.09.2018 року у середньому щомісячно зменшувалися 1,27 %, при цьому курс гривні залишається подальше девальвованим з чого можна зробити висновок, що наразі НБУ не має можливості проводити ефективну політику ревальвації.

Наявність державного боргу – один із ключових факторів нестабільності в країні, адже саме від розмірів заборгованості та, відповідно, характеру її погашення, будуть залежати обсяг валютних резервів країни та валютний курс гривні. Станом на 31. 08. 2018 року сума державного боргу становить аж 2 116 668 млн. гривень. Утримування такого величезного боргу передбачає скорочення золотовалютних резервів та ще на фоні зростаючої зовнішньої заборгованості[3]. Вплив обсягу зовнішнього боргу країни на динаміку курсу національної валюти відбувається опосередковано: виплата по зовнішньому боргу є передумовою формування негативного платіжного балансу, що чинить девальваційний тиск на валютний курс гривні, адже виходячи із вищенаведеного, здійснюється скорочення золотовалютних запасів, що унеможливує здійснення ефективних валютних інтервенцій. Наразі в Україні велика сума боргу, яка постійно буде формувати негативні виплати, тому у зв'язку з цим на подальшу ревальвацію гривні не слід розраховувати, адже наразі домінуючим фактором буде залишатися девальвація, поки не буде вирішено проблему величезного боргу.

Починаючи з 1996 року українська гривня перебуває під постійним тиском девальваційних процесів, що з часом становляться тільки більше і пов'язано це все з причинами, які були попередньо наведені. Тому слід визнати що основною тенденцією валютного стану України є девальвація, наступні етапи спаду якої, як на мою думку, не слід чекати, що пов'язано, насамперед, із зовнішнім і внутрішнім економічним становищем.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри фінансового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Котенко А. М.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1.)Стабілізація валютного курсу як необхідний фактор економічного розвитку в Україні.[Електронний ресурс] / Табінський В.А., Колеснік Є.О., Сіліна І.С. - Молодий вчений. - грудень 2017 р. - №12(52). Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/12/175.pdf>

2.)Девальвація гривні та спричинені нею виклики для України. [Електронний ресурс] / Олена Береславська. - Вісник НБУ. - лютий 2015 р. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.

3.)Державний борг та динаміка курсу національної валюти: статистична оцінка.[Електронний ресурс] / І.А. Дернова. - Ефективна економіка. - № 2. - 2011. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=468>

4.)Оцінка втрат та механізми відбудови реального сектору економіки сходу: Анотація.[Електронний ресурс] / О.В. Собкевич, К.М. Михайличенко, А.В. Шевченко, В.М. Русан, Є.В. Белашов - № 51. - Серія «Економіка». Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_analit/realniy_sector.pdf

*Щвацька А.В.,
студентка 3 курсу, 3 групи
Інституту прокуратури та кримінальної
юстиції
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

Бюджетна децентралізація

Необхідною умовою формування ефективного місцевого самоврядування є децентралізація влади щодо прийняття бюджетних рішень (зокрема, формування та використання коштів місцевих бюджетів). Саме від цих рішень залежить ефективність надання публічних послуг та задоволення інтересів громадян в різних сферах життєзабезпечення територій. Надання високоякісних і доступних публічних послуг (адміністративних, соціальних та інших, що надаються на відповідних територіях), узгодження місцевої політики соціально економічного розвитку з реальними інтересами територіальних громад – важливі складові тих проблем, ефективно і швидко вирішення яких передбачене Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Проголошена Урядом реформа бюджетної системи спрямована на децентралізацію бюджетних коштів через перерозподіл видаткових повноважень між рівнями влади, джерел їх фінансування та забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів. Це важливий крок до створення необхідних умов для децентралізації влади, що у подальшому дасть змогу наблизитися до європейських стандартів адміністративної та фінансової незалежності місцевих органів самоврядування [1].

Децентралізація (від латин. de – заперечення, centralize – середній, центральний) означає «знищення, скасування або ослаблення централізації і розширення прав низових органів управління». При цьому, під бюджетною децентралізацією розуміють процес передачі повноважень (функцій, компетентності, відповідальності) і фінансових ресурсів на їх виконання від центральних органів влади до місцевих [2, с. 82-83]. На мою думку децентралізація, як в управлінській сфері так і у сфері фінансів може принести певні позитивні результати, але лише за умови кваліфікованого добору кадрів, які будуть розпоряджатися бюджетними коштами.

Децентралізація влади та суттєве розширення повноважень територіальних громад обов'язково породжує бюджетну децентралізацію, тобто перерозподіл повноважень, ресурсів на всіх рівнях влади, підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів, зміцнення їх матеріальної та фінансової основи. Бюджетно-податкові новації, ухвалені Верховною Радою України наприкінці 2014 року, дали змогу виокремити такі напрями реформування: забезпечення автономії та фінансової самостійності місцевих бюджетів; закріплення стабільних джерел та розширення дохідної бази місцевих бюджетів; стимулювання громад до об'єднання та формування спроможних територіальних громад; децентралізація видаткових повноважень та чіткий розподіл компетенцій, сформований за принципом субсидіарності; запровадження нових видів трансфертів [3, с. 809]. До того ж, я вважаю, що необхідно проводити професійні іспити для розпорядників місцевих коштів.

Реформа децентралізації передбачає подолання багатьох викликів, серед яких слід назвати залежність територій від центру; інфраструктурну та фінансову слабкість громад; деградацію сільської місцевості; високий рівень дотаційності громад; низький рівень

інвестиційної привабливості територій. Беззаперечним є факт, що провадження бюджетної децентралізації здатне забезпечити набагато більшу ефективність та якість надання суспільних послуг, аніж розподіл концентрованих коштів на суспільні потреби через центральний рівень бюджетної системи [4, с. 49]. В контексті окреслених проблем доцільним буде введення освітніх програм для населення, з приводу питань бюджетної децентралізації.

Слід зазначити, що бюджетна децентралізація і децентралізація функціональних повноважень не означають відмову центральних органів влади від відповідальності в суспільно значущих сферах надання публічних послуг. Це повинно забезпечуватися створенням належної системи контролю за тим, як місцеві органи влади дотримуються встановлених норм якості основних послуг (зокрема, з початкової і середньої освіти, охорони здоров'я). Досвід Європейських країн показує, що розширення податкової автономії місцевих бюджетів поглиблює міжрегіональні відмінності в доходах, а як наслідок – в рівні і якості бюджетних послуг. З одного боку, це може привести до необхідності збільшити трансферти з державного бюджету і погіршення стану системи державних фінансів. З іншого боку, для багатьох регіонів і територіальних громад існує загроза того, що зростання податкових надходжень дасть поштовх зростанню витрат, який потім буде складно загальмувати, що, в свою чергу, може ускладнити фінансування місцевих витрат у періоди погіршення економічної ситуації.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин : Закон України від 28 грудня 2014 року № 79-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws>
2. Корень Н. В. Бюджетна децентралізація в Україні: результати реформи та пріоритети розвитку / Н. В. Корень // Стратегічні пріоритети. – 2017. – № 2. – С. 81-88.
3. Костенко О. А. Бюджетна децентралізація в умовах трансформації фінансових основ місцевого самоврядування в Україні / О. А. Костенко // Гроші, фінанси і кредит. – 2016. – Випуск 14. – С. 808-814.
4. Онищенко В. В. Особливості бюджетної децентралізації в Україні: теоретичний аспект / В. В. Онищенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – Вип. 12(2). – С. 45-50.

Секція Кримінального права та кримінології; кримінально-виконавчого права;

Рудика Владислава Ярославівна

*Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого*

*Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України*

2 курс, 11 група

Перспективи криміналізації інформаційно-психологічних війн

Інформаційно-психологічна війна може бути визначена як сукупність різноманітних форм, методів і засобів впливу на людей з метою зміни у бажаному напрямку їх психологічних характеристик (поглядів, думок, ціннісних орієнтацій, настроїв, мотивів, установок, стереотипів поведінки), а також групових норм, масових настроїв і громадської свідомості в цілому через засоби пропаганди, ЗМІ тощо. Бурхливі події, які відбуваються в Україні, є наслідком прояву такої війни: потік інформації стає все менш керованим, а управління збройними та не збройними конфліктами перемістилося з поля бою в інформаційний простір.

Йдеться про кримінально-правові засоби протидії проявам так званих інформаційних воєн, або інформаційно-психологічних, пропаганди та маніпуляцій з боку як окремих осіб, так і держав чи організацій. Останнім часом зростає актуальність формування правових засобів протидії шкідливому інформаційному впливу, створення юридичних підстав відповідальності за здійснення такого впливу на суспільство і державу, розробки механізмів кримінально-правової охорони інформаційної безпеки України. Відповідно до Закону України «про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» інформаційна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Чинне кримінальне законодавство України містить лише декілька норм, які протидіють цьому негативному явищу кримінально-правовими засобами. Зокрема, ч. 2 ст. 109, ч.1 ст. 110, ст. 111, ст. 114, ст. 161, ст. 300, ст. 338, ст. 436 та інші Кримінального кодексу України (далі КК України). Диспозиція ст. 109 КК України, наприклад, зазначає, що дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а також змова про вчинення таких дій, публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу. Однак чимало випадків таких пропагандистських та маніпулятивних повідомлень залишаються поза прямим впливом кримінального закону.

Значна суспільна небезпечність масового розповсюдження неправдивої інформації не викликає сумнівів. Однак, досить складно застосувати якусь із вищезгаданих кримінально-правових норм у подібних ситуаціях, оскільки зміст ознак відповідних складів злочинів не охоплює безпосередньо інформаційні провокації, спонукаючи до небажаного розширювального тлумачення відповідних правових норм. Допомогти у формуванні кримінально-правових засобів протидії інформаційним провокаціям може зарубіжний

досвід. Зокрема, КК Франції містить положення щодо участі в операції по деморалізації армії з метою заподіяння шкоди національній обороні, або щодо діяння, яке полягає у провокуванні самоозброєння проти державної влади або частини населення тощо. КК ФРН передбачає відповідальність за розповсюдження пропагандистських матеріалів, діяльність яких спрямована проти конституційного ладу країни, проти ідеї взаєморозуміння між народами. Спираючись на досвід європейських країн у регулюванні цього питання, варто розробити подібні кримінально-правові норми в українському законодавстві. Також для зменшення обсягу криміналізації можна запропонувати використання при формуванні юридичного складу відповідних правопорушень таких ознак: «масове розповсюдження», «з використанням загальнонаціональних ЗМІ», «що спричинило істотну шкоду інформаційній безпеці держави» тощо.

Таким чином, інформаційний етап розвитку суспільства ознаменувався появою якісно нового типу війни – інформаційно-психологічної, яка є досить жорстокою та небезпечною в сучасних умовах. Вона не підлягає нормам міжнародного гуманітарного права, її методи настільки різноманітні, що загалом передбачити дії держави-агресора майже неможливо. Об'єктом воєнних маніпуляцій виступає ні в чому невинне населення, яке піддається психологічним маніпуляціям. Тому, дуже важливо у сучасних умовах підтримувати національну міцність та єдність, щоб не допустити зламу в суспільстві та зміни соціальних і національних пріоритетів, а також внести зміни та доповнення до чинного законодавства, які б охороняли суспільні відносини від інформаційно-психологічної тактики ведення війни.

Джерела:

1. Закон України «про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 09.01.2007р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
2. Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України : Указ Президента № 449/2014 від 01.05.2014р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-14>
3. Шаповал Р. В. «Вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України»;

*Садова Анастасія Олександрівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс, 11 група*

СУМІЖНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА В СФЕРІ НАРКОПОЛІТИКИ

Наркополітика держави – це стратегія і тактика її діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, тісно пов'язана з кримінальним, адміністративним та іншими суміжними галузями права, що складають систему права України.

Наркополітика держави визначає необхідність і ступінь кримінальної та адміністративної відповідальності. Кримінально-правові та адміністративно-правові норми є інструментами реалізації політики з приводу обігу наркотичних речовин і впливають на її напрям та розвиток.

Головним завданням даної стратегії є забезпечення гуманістичного та демократичного змісту діяльності держави та суспільства у сфері наркообігу шляхом докорінної зміни пріоритетів у її проведенні. Це означає, що в першу чергу потрібно

відмовитися від репресивно-карального методу як вирішального у протидії наркоманії та запровадження лікувального і попереджувально-профілактичного методів.

До наркоспоживача має бути застосований особливий підхід як при розгляді провадження, так і при визначенні міри відповідальності, але найголовніше це те, що хвору людину треба обов'язково лікувати. Адже хвороба наркозалежності є частою першопричиною злочинів. Покарання не є достатньою мірою, яка виступає гарантією від рецидиву вчинення злочину, тому потрібно застосовувати ще й лікування, виховання, реабілітацію і ресоціалізацію без ізоляції. Тому доцільним було внести зміни до ст.21 КК, яка передбачає, що до особи, яка вчинила злочин та яка є алко- чи наркозалежною, в обов'язковому порядку вживається, крім покарання, зазначеного в законі, або замість покарання, якщо злочин невеликої тяжкості, комплекс лікувально-реабілітаційних заходів із метою позбавлення засудженого від цієї залежності.

Значним покращенням було існування норма, що встановлювала б альтернативну можливість застосування, замість покарання у виді позбавлення або обмеження волі, добровільного лікування наркозалежної особи, яка вчинила злочин невеликої та середньої тяжкості. При цьому настання відповідальності у разі відмови від лікування має бути невідворотним, це має стимулювати правопорушника позбавитися від залежності.[1]

Адміністративно-правовий інструмент є більш ефективним засобом повернення наркозалежного до життя без наркотиків, адже адміністративна санкція поєднується з лікуванням, реабілітацією, наданням допомоги без ізоляції від суспільства. Повноцінне застосування цих способів ускладнюється тим, що окремі норми кримінального права діють в адміністративно-правовому полі. Так, наприклад, ч.1 ст.309 КК України передбачає кримінальну відповідальність за незаконне придбання, зберігання, переміщення, пересилання без мети збуту, з метою особистого споживання, невеликої кількості наркотичних засобів, психотропних речовин та ін. За цією статтею притягується понад 50% осіб від усієї кількості злочинів у цій сфері, проте суд, ухвалюючи вирок, у понад 60% застосовує ст.75 КК України(звільнення від відбування покарання з випробуванням), що зводить кримінально-правові дії реально лише до вилучення наркотиків, що також є сферою дії адміністративного права. З цього виходить, що замість витрачання коштів та зусиль на кримінальне провадження, дані справи можна вирішувати через адміністративне провадження. У цьому полягає основне протиріччя між нормами кримінального та адміністративного права, яке можна подолати, розмежувавши сферу їх застосування. Ефективнішим буде перенести до сфери адміністративних правопорушень із застосуванням адміністративною відповідальності та заходів, спрямованих на позбавленні від наркотичної залежності правопорушників. Також адміністративне провадження здійснює превентивну функцію. Його профілактична природа допомагає позбутися від першопричини протиправної поведінки та вжити оптимальну систему заходів лікувально-стримувального та мотиваційного характеру. Застосування такого регулятора, поєднаного з лікуванням та реабілітацією є значно дешевшим для держави, ніж утримування репресивного апарату та пенітенціарних установ.[2]

Отже, в реалізації кримінально-правових та адміністративно-правових напрямів політики протидії поширенню наркоманії та наркозалежності є потрібні чіткі, скоординовані дії усіх інститутів влади та громадянського суспільства. Важливим також є, що і підхід до вирішення цієї проблеми має бути комплексним – від профілактичних до лікувально-реабілітаційних та організаційних заходів, що застосовуються до наркозалежних осіб із метою їх лікування й повернення до повноцінного життя.

Список використаної літератури

1. Тимошенко, В. А. Наркополітика, екологія, громадське здоров'я: Наукова доповідь за матеріалами практики та аналізу національної стратегії щодо наркотиків / В. А. Тимошенко. - Київ : Логос, 2010. [1]
2. Щирська, В. С. Наркополітика у сфері запобігання організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : зб. наук. пр. за матеріалами наук.-теорет. конф. (м. Київ, 20 берез. 2014 р.) / МВС України, Нац. акад. внутр. справ. - Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2014. [2]

Торгашова Катерина Олександрівна
Студентка Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції 2 курс, 17 група

КОРУПЦІЯ ЯК ОДИН З ГОЛОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ІСНУВАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Актуальність даної полягає в тому, що станом на сьогоднішній день високий рівень корупційної злочинності в Україні залишається досить проблематичним в контексті розроблення концепції антикорупційної стратегії. Згідно з даними, розробленими фахівцями Transparency International, рівень корупційної злочинності є досить високим. Українці вважають свою державу одну з найбільш корумпованих у світі і назвали корумпованими саме ті інститути, які покликані боротися з корупційними явищами в суспільстві. Серед них: правоохоронні органи, суди, органи закладів охорони здоров'я, органи державної служби. Водночас цікавим залишається той факт, що більше половини опитаних українців схилилися би до корупційних правопорушень у випадку, якщо це допоможе їм розв'язати проблеми. Криміногенна ситуація корупційної злочинності залишається вкрай важливою темою в контексті боротьби з таким явищем, адже корупційні злочини детермінують економічну і організовану злочинність.

Серед найбільш поширених корупційних злочинів слід виділити: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 ККУ); зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 ККУ); зловживання повноваженнями особи, які надають публічні послуги (ст. 365 ККУ); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 ККУ) та інші корупційні злочини, передбачені ККУ. Тобто корупційні злочини є збірним поняттям, адже включає в себе цілий спектр різноманітних правопорушень.

Що породжують дані злочини? Передусім, ці досить віддалені наслідки стосуються породження механізмів тіньової економіки, недовіри громадян як до правоохоронних органів, так і до органів державної влади, породжують кримінологічну віктимізацію, подальший криміногенний потенціал , також призводять до істотного зниження рівня соціального захисту, формування протизаконного способу життя, гальмування соціально-економічних реформ, а також є причиною бідності країн, недофінансування соціальної політики держави. Це все, в свою чергу, впливає на досить хитке становище і на міжнародно-правовій арені.

Слід сказати, цій темі присвячено багато наукових праць. Серед вчених, які займалися дослідженням цього питання можна виділити: М. Даньшина, О. М. Джужі, О. О. Дудорова, С. В. Дрьомова, А. П. Закалюка, В. С. Зеленецького, О. Г. Кальмана, О. О. Кваші, О. М. Костенка, О. Г. Кулика, О. М. Литвинова, П. С. Матишевського, А. В. Савченка, О. Я. Светлова та інших.

Щодо врегулювання цього питання на законодавчому рівні, то необхідно підкреслити, що з 1990 років в Україні було прийнято багато нормативно-правових актів, розроблено та затверджено ряд різноманітних концепцій, постійно проводиться аналіз антикорупційного законодавства в контексті виконання міжнародних рекомендацій, зокрема Ради Європи. Серед різноманітних пропозицій вчених щодо законопроекту « Про внесення змін до чинного законодавства України», була пропозиція розгляду розширення прав громадян в боротьбі з корупційними виявами та зловживанням владою. На мою думку, це було б досить вагомим внеском у практику боротьби з корупційними злочинами, адже громадяни могли б безпосередньо, з власної ініціативи брати участь у переслідуванні таких кримінальних діянь. Взагалі, серед багатьох ризиків застосування законодавства України багато міжнародних експертів вважають саме нестабільність законодавства. Постійні зміни до нормативно-правових актів, доповнень не призведуть до кардинальних перетворень за умови недотримання законів як органами влади, так і суспільством. За оцінкою експертів ті закони, які вже існують, та ті законопроекти, які розробляються мають лобістське спрямування. Можна сказати, що більшість законів не мають своїм наслідком позитивних змін на практиці. Якщо підійти з натуралістичного підходу до вивчення даної проблеми, тобто з погляду «правової та антикорупційної культури », то завдяки знову ж таки правильно побудованій та контрольованій стратегії і рівень легітимності громадян до влади підвищиться. Слід розглядати варіант моніторингових та контролюючих органів, які можуть зробити вагомий внесок у боротьбі з корупційними злочинами. Щодо залучення громадських організацій задля цієї протидії, то з ініціативи держави такий резерв слабо використовується. Однак, зважаючи на події в Україні, які трапилися впродовж 2013-2014 років, можна сказати, що, дивлячись на нове покоління свідомих громадян з абсолютно новою ідеологією і відмінною від тієї, що панувала за радянських часів, зміни, які призведуть до прозорості процедур прийняття і виконання законів неодмінно настануть.

Підсумовуючи слід сказати, що, незважаючи на сьогоднішній високий корупційний рівень злочинності, низькоефективні шляхи подолання корупційних злочинів, діяльність, яку в подальшому буде здійснювати суспільство в особі його інститутів, окремих фізичних та юридичних осіб за власною ініціативою або відповідно до своїх обов'язків все-таки призведе до поступових зрушень та до зменшення рівня корупційної злочинності.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Крайник Г.С.

Каліновська Мар'яна Олегівна

*аспірант кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права*

ДОВЕДЕННЯ ПРОКУРОРОМ НЕОБХІДНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ КЛОПОТАННЯ ПРО ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Кримінально-процесуальне доказування розглядають у двох аспектах – як діяльність по збиранню, перевірці й оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, а також як діяльність з формулювання та обґрунтування (наведення аргументів на підтвердження) певної тези, твердження. Такий підхід є достатньо обґрунтованим, оскільки відповідає сутності кримінально-процесуальної діяльності і сприяє реалізації засади змагальності у кримінальному провадженні.

Обидва аспекти доказування мають місце у кримінальному провадженні, однак у різному обсязі виявляються на окремих його етапах, окремих провадженнях (зокрема, судово-контрольних), а також у діяльності різних учасників кримінального судочинства. Так, під час застосування запобіжних заходів у досудовому провадженні на початковому етапі переважає доказування у першому його аспекті. Однак, неприпустимо вважати, що процесу застосування запобіжних заходів притаманне кримінально-процесуальне доказування виключно в такому аспекті. Адже КПК України встановлює імперативну норму, згідно якої слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених законом, а також слідчий суддя зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу, якщо під час розгляду клопотання прокурор *не доведе* наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним кримінального правопорушення; наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 КПК України, і на які вказує слідчий, прокурор; недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

З аналізу наведених положень законодавства випливає, що слідчий, прокурор повинні не тільки зібрати, перевірити та оцінити певні докази, які свідчать про можливість застосування запобіжного заходу, а також й те, що прокурор як обов'язковий учасник розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу зобов'язаний *довести* перед слідчим суддею наявність підстав для застосування та необхідність застосування запобіжного заходу, надаючи на їх підтвердження належні, допустимі, достовірні та достатні докази.

Так, з моменту складення (або погодження) прокурором клопотання про застосування запобіжного заходу, тобто формулювання своєї правової позиції щодо наявності підстав для застосування запобіжного заходу та необхідності його застосування, діяльність прокурора набуває дещо іншого характеру, а саме переходить в русло доведення (обґрунтування) своєї процесуальної позиції перед слідчим суддею шляхом наведення аргументів на її підтвердження. Адже прокурор, який склав (або погодив) відповідне клопотання, вже дійшов переконання відносно наявності/відсутності певних фактичних обставин, що дозволило сформулювати свою власну процесуальну позицію щодо

необхідності застосування конкретного виду запобіжного заходу, і його завданням під час участі у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу є переконання слідчого судді у правильності такої процесуальної позиції та необхідності прийняття рішення про застосування того запобіжного заходу, щодо якого подане клопотання. Отже, у судовому засіданні під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу прокурор здійснює доказування саме у його розумінні як розумово-логічної діяльності (доведення).

Окрім того, на нашу думку, вжиття у ст. 194 КПК терміну «доведення» не слід сприймати як випадкову обмовку законодавця, оскільки таким чином підкреслено змістовне навантаження цього терміну. Академічний тлумачний словник української мови термін «доводити» визначає як «підтверджувати істинність, правильність чого-небудь фактами, незаперечними доказами» [1].

У Листі ВССУ від 4 квітня 2013 року № 511–550/0/4–13 також зазначено, що основним завданням прокурора на цьому етапі є доведення перед представниками судової влади умов і підстав для застосування конкретного запобіжного заходу з тим, аби переконати їх у тому, що рішення про застосування одного із видів запобіжних заходів, який обмежує права і свободи підозрюваного, обвинуваченого, відповідає характеру певного суспільного інтересу (визначеним у КПК конкретним підставам і меті), що, незважаючи на презумпцію невинуватості, превалює над принципом поваги до свободи особистості [2].

Відповідно до загальної теорії права, обов'язковою умовою прийняття уповноваженим суб'єктом певного рішення є його суб'єктивна переконливість у правильності та обґрунтованості такого рішення. З огляду на це, як підкреслює А. Лапкін, від активності прокурора у доведенні необхідності застосування запобіжного заходу та переконливості його позиції залежить остаточне рішення слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу [3, с. 60].

Отже, доведення перед слідчим суддею наявності підстав для застосування запобіжного заходу та необхідності його застосування є невід'ємним елементом розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, оскільки лише формальна участь (присутність) прокурора під час судового розгляду клопотання не здатна забезпечити досягнення завдань кримінального провадження, захист конституційних прав і свобод особи та недопущення їх необґрунтованого обмеження у кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/dovodyty>
2. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 квітня 2013 року № 511–550/0/4–13. URL: http://sc.gov.ua/ua/2013_rik.html
3. Лапкін А. В. Забезпечення прокурором законності застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Вісник Національної академії прокуратури України. 2014. № 1. С. 58-63.

Сергієнко Катерина Сергіївна
студентка 5 курсу магістратури
юридичного факультету ХНУ ім. В.М.
Каразіна

ГАБІТОСКОПІЯ В СУЧАСНІЙ ПРАКТИЦІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

З огляду на сучасні тенденції розвитку комп'ютерних технологій спостереження, класична габітоскопія, на перший погляд, поступово втрачає свої пріоритетні позиції, у порівнянні з минулими часами. Здається, що зробити фото особи, а потім долучити його до матеріалів справи, є найкращим та найпростішим засобом фіксації зовнішності особи. Але це не так, з огляду на наступне.

Опис людини, як учасника, фігуранта будь-яких правовідносин, застосовується не тільки на етапі досудового розслідування, а й в адміністративному провадженні, а також в судових процесах за Цивільним процесуальним Кодексом України (далі – ЦПК).

На підтвердження останнього, характерним прикладом застосування габітоскопії, є цивільні справи про скасування рішення суду про визнання особи безвісно відсутньою або оголошення померлою, у випадку знаходження цієї особи та звертання її до суду. Предметом доказування в цих справах є тотожність особи, яка звертається до суду за скасуванням рішення, особі, щодо якої воно було ухвалено. І дуже часто, доказування базується на показаннях свідків, які впізнають цю особу та засвідчують цю тотожність. На теперішній час часто судами оголошуються померлими особи, які зникли на окупованих територіях, та у випадку їх повернення, ці особи можуть зовсім не мати документів, які б підтверджували їх особу. Тому скасування вищенаведеного рішення може базуватися виключно на показаннях свідків.

Отже, чим докладніше буде проведена та зафіксована в матеріалах справи процедура впізнання свідками, тим більш обґрунтованим, з точки зору ст. 263 ЦПК, буде рішення.

Слід зазначити, що процесуальні дії, що стосуються ознак зовнішності людини, чітко регламентовані. Як приклад, слід навести положення ч. 1 ст. 228 Кримінально-процесуального Кодексу України (далі – КПК) щодо процедури впізнання особи, а саме: перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати особу.

Вміння чітко зазначати габітоскопічні ознаки людини, а потім відтворювати їх в процесуальному документі стає в нагоді при виникненні ситуацій, передбачених п. 2 ч. 2 ст. 207 КПК України. В цьому пункті зазначається, що кожен має право затримати будь-яку особу безпосередньо після вчинення злочину чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні. Оскільки особа, яка затримала злочинця, в подальшому стає свідком – від її обґрунтованих показань, стосовно підтвердження ознак особи, яка на погляд свідка вчинила злочин та була ним затримана після переслідування, залежить відправлення правосуддя для потерпілого або для самої затриманої особи.

Звісно, держава не має змоги навчати громадян термінології та методикам описування зовнішності людей. Але беззаперечно те, що безпосередньою ланкою між

громадянином, як учасником юридичного процесу (свідком, потерпілим), та чітко визначеною та обґрунтованою документацією, що складена на підставі його пояснень, є працівники правоохоронних органів.

Тому, від вміння правоохоронців користуватися термінологією, методиками описування зовнішності людей, а також вміння допомогти свідку надати пояснення, з урахуванням суб'єктивного мислення опитуваної особи, а потім зафіксувати показання за допомогою зрозумілої та уніфікованої габітоскопічної термінології, стає важливою рисою ведення судових та досудових процесів сучасності.

Це пояснюється, зокрема тим, що більшість слідчих дій, якщо ілюструвати цей висновок кримінальним процесуальним законодавством, здійснюється за ухваленням прокурора та слідчого судді. Опитувати особу можливо без дотримання такої процедури. Тому є доцільним приділити увагу саме такому джерелу, як власне спостереження та опитування свідків, яке надасть можливість законно та швидко отримати корисну для слідства інформацію.

Підвищення рівня володіння навичками габітоскопії та її практичним використанням стає в нагоді в процесуальних діях.

З цього приводу автор пропонує впровадити післядипломні навчальні програми для працівників правоохоронних органів: від патрульних поліцейських, які першими стикаються з різними спірними ситуаціями, до суддів, які вирішують ці ситуації по суті. Автор наголошує, що спостережливість та володіння навичками фіксування та відображення в документах побаченого, є необхідними професійними якостями також для адвокатів, нотаріусів тощо.

Отже, автором пропонується запровадження післядипломних лекційних та практичних занять з габітоскопії. Лекційні заняття повинні включати в себе габітоскопічну термінологію, методики описування зовнішності, методики допомоги свідкам або потерпілим при описуванні ними зовнішності людини. Слід приділяти увагу структуруванню описів та наданню їм вірогідності, без їх перекручування, за рахунок конкретизації, порівняння та інших технік. Практичні знання повинні включати в себе опанування методиками взаємного розуміння правоохоронцями один одного з приводу передачі та сприйняття опису габітоскопічних ознак людини за допомогою різних практичних програм.

Підсумовуючи вищевикладене, розвиток та вдосконалення теоретичного та практичного володіння можливостями габітоскопії, надасть ґрунтовності та визначеності процесуальним документам, в яких застосовується опис зовнішності людини. Набільшу важливість це набуває в кримінальному процесі з огляду на простоту та швидкість отримання, а також інформативність свідчень.

*Соловей Андрій Миколайович,
Спеціаліст Хмельницького міськрайонного
суду Хмельницької області, магістр права*

ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ДОЗВОЛУ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ США

Особливе значення серед процесуальних дій на стадії досудового розслідування відіграють слідчі дії, що спрямовані на збирання, перевірку та фіксацію доказів. Однією з таких, як в правовій системі України, так і США є обшук.

Правове регулювання проведення обшуку у кримінальному процесі США визначено рядом нормативно правових актів та судових прецедентів. Так, Конституція США та поправки до неї, зокрема четверта поправка, що міститься у «Біллі про права», закріплює право народу на охорону особи, житла, паперів та власності від необґрунтованих обшуків, а також встановлює вимогу до видачі ордеру на обшук, який не може бути видано без достатніх підстав, підтверджених присягою чи затвердженням. Такі ордери повинні містити докладний опис місця обшуку. Дана поправка є основою закону про ордери на обшук, затримання (*stop-and-frisk*) [1]. Більш детально процесуальні гарантії та особливості отримання дозволу на проведення обшуку визначені у кодифікованих правилах. Зокрема, у «U.S. Code» (Кодексі США) міститься частина 18 –«U.S. Code: Title 18 – Crimes and Criminal Procedure» (Злочини та кримінальний процес). Так, розділ 205 «Searches and Seizures» цього кодексу, встановлює правила щодо обшук та вилучення. Більшість норм є банкетними та відсилають до правил, що містяться в «Federal Rules of Criminal Procedure» (Федеральних правилах кримінального процесу), а саме до правила 41 розділу VIII «Додаткові та спеціальні процедури».

Працівник правоохоронного органу, отримавши «*affidavit*» (письмову заяву) або іншу інформацію для отримання дозволу (ордеру) на проведення обшуку звертається до суду. Відповідно до «Федеральних правил», розгляд питання про видачу ордеру здійснюється в присутності судді (*Requesting a Warrant in the Presence of a Judge*). Так, в пункті «d» правила 41 «Федеральних правил», визначено різновиди отримання ордерів, а саме: - «*Warrant on an Affidavit*» (Ордер на підставі письмової заяви); - «*Warrant on Sworn Testimony*» (Ордер на підставі показань даних під присягою). Так, під час процедури «*Warrant on an Affidavit*», суддя має право вимагати від працівника правоохоронного органу, який посилається на «*affidavit*» як підставу для отримання ордеру, особистої участі заявника для його допиту під присягою. У випадку надання ордеру на підставі показань даних під присягою, суддя може повністю або частково не враховувати письмову заяву чи показання, а враховувати лише показання отримані під присягою у випадку якщо це доцільно за обставинами справи. [3]. Розглянувши матеріали, доводи уповноважених осіб, що звертаються за дозволом на проведення обшуку – суддя видає ордер в якому обов'язково зазначає інформацію, що ідентифікує особу або майно яке підлягає обшуку та прізвище судді якому повинен бути повернений після виконання ордер. Крім того, в пункті «e» правила 41 «Федеральних правил», зазначено, що «*warrant must command the officer to*», тобто в ордері встановлені обов'язки яких має дотримуватись особа яка проводить обшук. Зокрема, строк виконання ордеру становить не більше 14 днів, виконання ордеру дозволяється лише в денний час, крім випадків якщо суддя з врахуванням поважних причин, не дозволить виконання в інший час та обов'язок повернути ордер судді, що зазначений в ньому. Після проведення обшуку, працівник правоохоронного органу має в ордері вказати дату, час проведення та скласти список вилучених речей (квитанція). Це робиться в присутності іншої уповноваженої особи або особи в якій проводили обшук та залишити копію ордеру, квитанції особі або залишити там де проходив обшук. Також, виконаний ордер на обшук та квитанція із списком вилучених речей направляється судді, що зазначений в ордері [3].

Отже, обшук у кримінальному процесі США, є слідчою дією, гарантії щодо проведення якої закріплені в Конституції США та кодифікованих правилах. Для

отримання ордеру на проведення обшуку, правоохоронні органи звертаються до суду. Існує два різновиди процедури видачі ордеру суддею, а саме ордер на підставі письмової заяви та ордер на підставі показань даних під присягою. Крім того, після проведення обшуку ордер, а також квитанція із списком вилучених речей підлягає поверненню судді.

Список використаних джерел:

1. Конституція США: Посібник для всіх / Пер. з англ. О.М. Мокровольського. – К.: Веселка, 1993.–192 с.
2. U.S Code Title 18 Part II Chapter 205– Search and Seizures // [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-II/chapter-205>
3. Federal Rules of Criminal Procedure // [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp/rule_41

Ярощук А. С.

студентка 3 курсу 12 групи

Інституту прокуратури

та кримінальної юстиції

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Беспалько Інна Леонідівна

к.ю.н., асистент кафедри кримінального

процесу НЮУ ім. Ярослава Мудрого

м. Харків Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

У зв'язку з орієнтацією України на міжнародний досвід та європейські стандарти, вітчизняне законодавство зазнало чималих змін, які спрямовані на гуманізацію та демократизацію українського суспільства. Однією з прогресивних реформ стало введення до кримінального процесуального законодавства інституту угоди про визнання винуватості, який дає змогу відшукати взаємовигідний компроміс між швидким, повним і неупередженим дослідженням усіх обставин кримінального провадження і забезпеченням дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального процесу.

Провадження на підставі угоди про визнання винуватості має свої особливості. Ініціатором укладення угоди про визнання винуватості може бути прокурор або підозрюваний чи обвинувачений. З цього випливає, що така угода може бути укладена як на стадії досудового розслідування, коли фігурує такий суб'єкт, як підозрюваний (а саме, з моменту повідомлення особі про підозру), так і на стадії судового розгляду, коли з'являється така процесуальна фігура, як обвинувачений. При чому кінцевим строком для укладення такої угоди є вихід суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Тобто навіть якщо в своєму останньому слові обвинувачений оголосить про своє бажання укласти подібну угоду, йому не може бути відмовлено в такій ініціативі.

Щодо форми ініціативи сторін, то дане питання не регламентоване КПК України. Як і форма самої угоди. Однак ст. 471 КПК України передбачає, що в угоді зазначається дата її укладення та вона скріплюється підписами сторін. Таким чином, можемо зробити висновок, що дана угода вимагає додержання письмової форми.

Донедавна укладення такої угоди допускалось лише при завданні шкоди державним чи суспільним інтересам. Але після внесення змін від 16.03.2017 р. з'явилась можливість укласти угоду про визнання винуватості і у кримінальних провадженнях, за участі потерпілого, тобто при заподіянні шкоди правам і інтересам особи. На мою думку, це цілком виправдано, тим паче законом передбачено гарантію для потерпілих, яка полягає

в тому, що така угода може бути укладена лише за надання ними на це письмової згоди прокурору. Але не дивлячись на розширення кола обставин, ч. 4 ст. 469 КПК України продовжує містити категоричний припис, «угода може бути укладена щодо кримінальних проступків, злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам», який суперечить подальшому викладенню статті. На мою думку, це є порушенням законодавчої техніки і потребує редагування.

Також хочемо звернути увагу на питання щодо суперечливості даного інституту засаді презумпції невинуватості, відповідь на яке дає ч. 6 ст. 469 КПК України. Відповідна стаття виступає однією з правових гарантій цього принципу і закріплює, що факт ініціювання угоди і будь-які твердження, що були зроблені з метою її досягнення, не можуть розглядатися як відмова від обвинувачення або як визнання своєї винуватості при недосягненні у підсумку переговорів згоди про укладення угоди. Будь-які відомості, які стали відомі слідчому, прокурору в ході проведення переговорів по примиренню або визнанню винуватості, не можуть бути використані як докази, що підтверджують винність особи, і на них не можна посилається у подальшому кримінальному провадженні.

Отже, даний інститут є важливим кроком на шляху до наближення вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів. Однак законодавство не є досконалим і потребує внесення відповідних змін з метою підвищення ефективності правосуддя із забезпеченням прав людини.

*Авраменко Аліна Анатоліївна
студентка 3 курсу 4 факультету
11 групи НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

СВІТОВІ МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Виконання судових рішень є заключним етапом у процесі реалізації захисту прав постраждалих осіб. Механізм виконання рішень суду в нашій країні є дуже слабким, через що Україна протягом багатьох років була одним із лідерів за кількістю скарг до ЄСПЛ з приводу невиконання рішень національними судами.

Саме тому на сучасному етапі розвитку держави набирає актуальності питання удосконалення національної моделі виконавчого провадження, яке б сприяло підвищенню її ефективності, а також забезпеченню кожному права на справедливий судовий розгляд.

Проте, для того, щоб краще зрозуміти які перетворення чекатимуть на українців в майбутньому, необхідно дослідити досвід інших країн Європи.

Виходячи з різноманітних ознак і форм здійснення повноважень органами виконання судових рішень, науковцями сформовано численні види систем виконання судових рішень.

Зокрема, виокремлюють централізовані і децентралізовані системи. Так, В.О. Селезньов для централізованих систем виконавчого провадження виокремлює наступні елементи: наявність єдиного державного органу примусового виконання; наявність механізму правового регулювання процесу виконання судових актів та актів інших органів, встановленого федеральним законодавством. Централізовані системи виконавчого провадження сформувалися в Україні, Республіках Вірменія, Білорусь, Росії, Швеції, Фінляндії, Іспанії та інших.

Найпоширенішою думкою в наукових колах є думка з приводу більшої ефективності саме централізованих систем виконання. В таких системах ефективність досягається шляхом оперативності здійснення виконавчих процедур, адже, з одного боку, не є потрібним погодження із судами (що може обтяжити відповідні процедури), а з другого — існує можливість в умовах існування кількох органів виконання виникнення між ними спорів з приводу колізії компетенції.

На противагу централізованій системі існує децентралізована система виконання рішень суду. Дана система характеризується делегуванням державою частини повноважень у сфері виконавчого провадження недержавним організаціям та приватним особам. Децентралізовані системи функціонують в таких країнах, як США, Канада, Франція та інших.

В даній моделі виконання судових рішень відсутній єдиний правовий механізм, а порядок та умови виконавчого провадження встановлюються актами делегованого законодавства. Особливістю є також обмеження об'єму і змісту контролю діяльності децентралізованих структур з боку держави. Ефективність функціонування таких структур досягається за рахунок професіоналізму, високої відповідальності посадових осіб.

Вважаємо за доцільне розглянути вищезгадані системи виконання рішень суду на прикладах Франції та США, як представників централізованої і децентралізованої систем відповідно.

В Франції судові виконавці – це приватні особи, які здійснюють повноваження з примусового виконання рішень судів відповідно до їх ліцензії. Як зазначає Д. Фіолевський наразі їх правовий статус поєднує в собі ознаки державного службовця та приватного підприємця.

Для того, щоб підтримати на належному рівні професійні якості судових виконавців, створена Національна школа судочинства, де провадиться програма безперервної освіти судових виконавців. Регіональні семінари з актуальних проблем примусового виконання рішень судів організуються та здійснюються під проводом Інституту безперервної освіти судових виконавців.

Судові виконавці Франції діють на низовому рівні місцевих судів. Судовий виконавець вправі не тільки виконувати рішення судів, але й офіційно вручати судові та несудові документи за місцем проживання зацікавлених осіб, складати протоколи з різних питань судочинства, надавати юридичні консультації тощо.

В США склалася інша ситуація. Примусове виконання рішень судів та інших органів в США покладається на Федеральну службу Маршалів, яка здійснює примусове виконання рішень судів федеральної ланки та інші особливо складні та важливі рішення, а також на Службу шерифів, яка здійснює виконання більшості рішень судів штатів. Крім названих органів, в окремих штатах уповноваженими на виконання рішень судів є: констеблі, Служба судових виконавців окружної судової ради, Агенції по стягненню.

Високий рівень ефективності примусового виконання рішень судів в США існує за рахунок добре розгалуженої системи страхування. Також ефективність забезпечена тим, що платня за роботу судовим виконавцям США віднесена до судових витрат, так само як і платня судовим клеркам та збір за внесення справи до списку справ, що підлягають слуханню.

Аналізуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що кожна з моделей виконання судових рішень має свої якісні переваги, які дають змогу досягти ефективності втілення рішень суду в життя. На сучасному етапі Україна йде шляхом запозичення особливостей обох систем, утворюючи змішану систему, а саме прийнявши Закони України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» та «Про виконавче провадження». Відповідний шлях розвитку дає сподівання на краще майбутнє нашої країни, проте в першу чергу необхідним є подальше реформування законодавства, та не лише декларування змін, а й втілення їх в життя.

*Алиєва Аліса Відадівна,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції, 1 курс, 3 група*

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУДОЧИНСТВІ: ВІД ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ ДО ЕЛЕКТРОННОГО СУДУ

Стрімкий розвиток комп'ютеризації, мережі Інтернету та сучасних інформаційних технологій революційно вплинув на усі сфери людської діяльності, змінив тисячолітні підходи до питань збереження та обміну інформацією в суспільстві. Незважаючи на загрози, котрі несе в собі інформатизація суспільного простору, слід визнати, що сьогодні існує ще достатньо сфер життя людини, котрі можуть бути значно і при цьому безпечно

покращені шляхом їх переведення в електронну форму, без завдання жодної шкоди приватному життю особи. Це сфери, котрі первісно своєю суттю мають публічний характер. Сфери, в яких особа сьогодні, як і раніше, повинна відкривати суспільству окремі частини свого приватного життя. Для досягнення своїх же приватних інтересів або задля певних публічних інтересів.

Одним із секторів електронного урядування є система електронного правосуддя. Поряд з іншими сервісами державних владних та управлінських послуг електронне правосуддя є одним із елементів електронної демократії, яка впроваджується з метою забезпечення доступності, підзвітності, ефективності зворотного зв'язку, інклюзивності, прозорості в діяльності органів державної влади.

Головне нововведення «Електронного суду» – це **можливість подавати позови в онлайн-режимі**. Також можна відправляти копії документів учасникам судової справи, отримувати судові рішення, повістки і інші документи в електронному вигляді.

Завданнями «Електронного суду» є:

1. забезпечення відкритого доступу всіх учасників судового процесу до інформації за допомогою інтернет-ресурсів та інформаційно-довідкових курсів;
2. перехід до відправлення і прийому всіх документів, що обробляються в судах, в електронному вигляді;
3. налагодження системи електронного обміну з базами даних різних державних органів;
4. повна комп'ютеризація процесів судового діловодства і створення єдиного електронного архіву судових документів.

На сьогодні українське законодавство достатньо адаптоване до функціонування електронного судочинства. Всі суди, Державна судова адміністрація, установи та органи судової влади мають можливість використовувати власні сторінки або розміщувати інформацію на веб-порталі «Судова влада України», де викладена максимально повна інформація про суд. Вже розроблено нормативно-правову базу, яка визначає порядок функціонування веб-порталу «Судова влада України». Українські судді вже мають сертифіковані електронні підписи, доступ до мережі Інтернет за технологією ADSL, у судах запроваджено спеціалізоване програмне забезпечення з автоматизації судового документообігу. Водночас, для того щоб впроваджена Законом № 6232 система нормально запрацювала, необхідно, щоб два чинники (людський фактор та належне господарсько-фінансове забезпечення електронного суду) знаходилися у тісній взаємодії.

Наразі, багато людей може наголосити на тому, що впровадження ефективної роботи системи електронного судочинства у маленьких містечках, де в судах бракує людських ресурсів для забезпечення якісного та швидкого судочинства у «паперовій формі», учасники процесу не можуть місяцями отримати рішення суду, виглядає досить недосяжним.

Хоча вимоги до оформлення персонального електронного цифрового підпису є доступними пересічному громадянину України, обов'язкове використання такого підпису на електронних документах ставить під сумнів полегшення доступу до електронного судочинства особи, права якої порушені. Наприклад, у сусідній Польщі доступ до електронного судочинства встановлений щодо окремих категорій справ (зазвичай комерційних), провадження в яких супроводжують професійні учасники ринку юридичних послуг – адвокати.

Незважаючи на те, що система працює в тестовому режимі, їй вже пророкують непогане майбутнє, а юристи цілком і повністю схвалюють цю ініціативу. Щоправда, все ж є моменти, які потрібно доопрацювати. Досі немає єдиного формату обміну даними, завдяки якому стане можливим переданням справ і документів між автоматизованими системами документообігу суду різних розробників. Не вдосконалено систему захисту інформації, що обробляється в системі судочинства. Унаслідок фінансової та економічної кризи проекти електронного правосуддя недостатньо фінансуються.

Тому, звісно, що «Електронний суд» ще не раз буде допрацьовуватися разом із розвитком життя.

Отже, підсумовуючи все вищевикладене, можна зазначити лише одне, що впровадження та розвиток програмних комплексів ведення судового документообігу, електронізація судового процесу, упровадження електронної справи, електронного суду – усе це зумовлює скорочення термінів розгляду справ, покращення доступу до правосуддя, є ще однією гарантією для збереження матеріалів, справи й дає змогу забезпечити безперервність судового процесу.

*Анісімова Лілія Володимирівна
студент 3 курсу ІІ групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Орган представництва інтересів України в Європейському суді з прав людини

19 липня 1997 року Верховною Радою України було ратифіковано Європейську Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а отже даний документ є частиною національного законодавства та підлягає застосуванню нарівні з законодавством України. Для забезпечення дотримання вищезазначеного міжнародного договору було створено Європейський суд з прав людини, основним завданням якого є розгляд та вирішення справ щодо порушення положень Конвенції. У зв'язку з цим у частині 5 статті 55 Конституції України передбачено право кожного після використання національних засобів юридичного захисту звернутись за захистом своїх прав та свобод до відповідних міжнародних судових установ, однією з яких є ЄСПЛ.

Оскільки Україною було обрано як напрям розвитку зовнішньої політики інтеграцію до європейського співтовариства, то даний шлях вимагає активної співпраці за всіма напрямками діяльності Європейського Союзу. У першу чергу, на Україні лежить обов'язок створення умов для надійного захисту прав і свобод людини та громадянина як на національному так і на міжнародному рівнях. Так як до ЄСПЛ надходить велика кількість скарг, особливої уваги потребує належне забезпечення представництва інтересів України в даній судовій установі. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ», орган представництва – орган, відповідальний за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та координацію виконання його рішень. Відповідачем у Європейському Суді завжди виступає уряд держави, проти якої подана заява. Органом, уповноваженим на представництво інтересів України в ЄСПЛ, є Міністерство юстиції України. Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 395/2011 «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» було встановлено, що одним із основних завдань Міністерства юстиції України є забезпечення представництва інтересів держави у судах України, підготовка документів та

представництво інтересів держави в Європейському суді з прав людини під час розгляду справ про порушення Україною Конвенції. Для реалізації вищезазначених завдань було створено таку посаду як Уповноважений у справах ЄСПЛ, який також є й заступником Міністра юстиції. На даний момент, даною посадовою особою є Ліщина Іван Юрійович.

Механізм забезпечення представництва України під час розгляду справ у ЄСПЛ за поданими проти України заявами врегульований порядком забезпечення представництва України під час розгляду справ у ЄСПЛ, затверджений Постановою КМУ від 31 травня 2006 року N 784. Уповноважена особа для забезпечення реалізації своїх повноважень має відповідні органи: Секретаріат Уповноваженого у справах ЄСПЛ, структурні підрозділи Мін'юсту, яке очолює керівник Секретаріату. Відповідно до даного нормативного акта, діяльність Уповноваженої особи щодо здійснення представництва інтересів України складається з певних етапів. Так, спочатку посадова особа здійснює збір необхідних матеріалів та інформації щодо обставин справи, потім формує позицію у справі та надсилає її до Європейського суду у встановлені ним строки. У випадку, якщо проводяться усні слухання, то Уповноважена особа вносить до КМУ погоджені з МЗС пропозиції щодо складу делегації, яка представлятиме Україну на слуханнях. Якщо виникає ситуація, коли обставини справи та попередня прецедентна практика Суду дають підстави для прогнозування винесення ЄСПЛ рішення проти України, то Уповноважена особа вживає заходів для врегулювання спору шляхом укладення угоди про дружнє врегулювання спору або надіслання односторонньої декларації. Так, у 2017 році за результатами розгляду справ ЄСПЛ постановив 15 рішень щодо дружнього врегулювання у справах, що об'єднують 229 скарг. Наприклад, справа Василь Володимирович Кравець проти України та 3 інші заяви від 01.12.2017 була вирішена шляхом укладення декларації щодо дружнього врегулювання спору. У даному рішенні Європейський Суд також зазначив, що «... переконаний, що таке врегулювання ґрунтується на повазі до прав людини, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї».

Необхідно також зазначити, що протягом багатьох років Україна займала перше місце серед держав – членів Ради Європи за кількістю справ, які перебували на розгляді у ЄСПЛ. На даний момент наша держава займає четверте місце. Взагалі, станом на 31.12.2017 рік на розгляді в Європейському суді перебувало загалом 56 250 справ проти держав – учасниць Конвенції, з них 7 100 справ – проти України, що складає 12,6 % від загальної кількості справ. Значне зменшення кількості справ проти України можна прослідкувати у порівнянні з 2015 та 2016 роками. Так, станом на 31.12.2016 рік на розгляді в ЄСПЛ перебувало загалом 79 750 справ проти держав – сторін Конвенції (станом на кінець 2015 року – 64 850), з них 22,8 % від загальної кількості склали справи проти України (станом на кінець 2015 року – 21,4 %). До того ж, у даних проміжках часу саме Україна займала перше місце за кількістю розгляду справ. Опираючись на вищенаведене, бачимо, що наявний відповідний спад кількості скарг проти України. Це, в першу чергу, пов'язано з урахуванням Уповноваженою особою системних проблем, які призводять до констатації Європейським судом порушень Україною положень Конвенції, та здійсненням даною посадовою особою відповідних заходів, спрямованих на усунення таких проблем. Так, до повноважень Уповноваженої особи відноситься право створювати міжвідомчу робочу групу, що розробляє план заходів, необхідних для запобігання відповідним порушенням.

У висновку Уповноваженого з розгляду справ ЄСПЛ у 2017 році було зазначено проблеми, які призводять до констатації ЄСПЛ порушень Україною положень Конвенції: невиконання або тривале виконання судових рішень національних судів, надмірна

тривалість проваджень, тривале та неефективне розслідування обставин справи і т.д. Однією з основних проблем завжди для України був системний характер тривалого невиконання рішень національних судів. У 2014 році Україна займала перше місце за кількістю звернень до ЄСПЛ, більшу кількість з яких складають скарги щодо невиконання рішень національних судів. На даний момент, станом на 2018 рік, уряд України не має заборгованості за виконаннями рішень. Це пов'язано з тим, що було запроваджено практику дружнього врегулювання. Її суть полягає в тому, що ЄСПЛ не призначає компенсацію або призначає мінімальну, а Україна зобов'язується виконати рішення національних судів. Також 12 липня 2018 року заступником Міністра юстиції України — Уповноваженим у справах ЄСПЛ був підписаний меморандум з Головою Офісу Ради Європи, метою якого є погодження напрямків співпраці Міністерства юстиції України та Ради Європи в удосконаленні виконання рішень ЄСПЛ. Дане є ще одним кроком на шляху до вирішення вищезазначених системних проблем.

Опираючись на вищенаведе, можна дійти висновку, що діяльність Уповноваженого у справах ЄСПЛ є важливим чинником в інтегруванні України до Європейського союзу. Адже, дана посадова особа, здійснюючи представництво інтересів України в Європейському суді з прав людини, має на меті не тільки здійснення функцій “адвоката” України, але й сприяння усуненню та недопущенню в майбутньому порушень Конвенції. Головною проблемою є не досить якісні умови діяльності для реалізації даних цілей. Зокрема, на заступника Міністра юстиції покладається майже весь тягар здійснення його функцій. Наприклад, беручи до уваги сферу питань щодо виконання рішень ЄСПЛ, то державні органи в Україні здійснюють певні заходи щодо цього лише в межах тих пропозицій, що надаються Уповноваженою особою, в той час як в європейських країнах для вирішення даних питань залучена більшість органів влади. Тому на даний момент для удосконалення діяльності Уповноваженої особи, необхідно створити дійсно ефективні умови для реалізації нею своїх завдань.

Науковий керівник асистент кафедри організації судових та правоохоронних органів *Ковальова Яна Олександрівна*

Грищенко Катерина Костянтинівна
Студентка 3 курсу 11 групи Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

МІЖНАРОДНІ МІЖВІДОМЧІ ДОГОВОРИ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ ПРО ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК НЕВІДЄМНА ЧАСТИНА МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

У наш час практично не існує держав, які б, здійснюючи свою внутрішню та зовнішню політику, не співпрацювали з іншими державами безпосередньо або через відповідні міжнародні організації, міністерства, відомства та інші державні установи. Більшість з них розуміють, що саме на основі їх рівноправного співробітництва та мирного співіснування можна досягти не лише загального всесвітнього прогресу, а й відповідного розвитку кожної з держав. Саме такий підхід до організації відносин з іншими державами юридично визначений Конституцією України, Декларацією про державний суверенітет України, Законом України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р., № 1906-IV та іншими нормативно-правовими актами.

Доречно зазначити, що сьогодні міжнародні договори є одним з найефективніших регуляторів міжнародних відносин, адже узгоджуючи свої інтереси та закріплюючи результат такої узгодженості в міжнародних договорах, держави можуть врегульовувати окремі проблемні питання та досягати необхідні цілі.

Міжнародні договори України міжвідомчого характеру, щодо правового співробітництва, укладаються між Міністерством юстиції України та Міністерствами юстиції іноземних держав. Відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 1969 року, кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватись. Відповідно, зобов'язання, які міністерство бере на себе згідно міжнародних міжвідомчих договорів є міжнародно-правовим зобов'язанням держави, а не міністерства, як органу, що діє від імені держави.

Згідно з Положенням про Міністерство юстиції України затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2006 року № 1577, до функцій та завдань, покладених на Міністерство юстиції належить здійснення правового дво- та багатостороннього міжвідомчого співробітництва. Реалізація вищезазначеного завдання полягає у забезпеченні внесення пропозицій у встановленому порядку і ведення та координації переговорів щодо укладення міжвідомчих міжнародних договорів про співробітництво з відповідними органами іноземних держав.

На сьогодні Міністерством юстиції України укладено 29 міжнародних договорів міжвідомчого характеру, серед яких з країнами Європи – 14; з країнами СНД – 11; з країнами Азії – 2; з країнами Африки – 2.

Серед цілої низки заходів, які реалізуються та були реалізовані в рамках міжнародних міжвідомчих договорів можна виділити такі:

- 1) Спільну заяву про співробітництво між Міністерством юстиції України та Федеральним Міністерством юстиції Федеративної Республіки Німеччина;
- 2) Угоду про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Республіки Казахстан;
- 3) Угоду про партнерське співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Словацької Республіки;
- 4) Угоду про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Угорської Республіки;
- 5) Супровідний лист до посади технічного Радника при Міністерстві юстиції України (13 вересня 2006 року, м. Київ) / Адміністративна Угода про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Французької Республіки (5 червня 2008 року, м. Париж);
- 6) Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва у сфері юстиції між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Фінляндської Республіки. (8 квітня 2005 року, у м. Гельсінкі), тощо.

Проте, незважаючи на позитивний відтінок міжнародного міжвідомчого співробітництва, об'єктивно, можна було б мати і більш значущі результати, якби своєчасно визначалися і належним чином вирішувалися проблеми, пов'язані з активізацією діяльності України у міжнародному співробітництві.

Також, ще одним недоліком є те, що Міністерство юстиції повною мірою не розширило міжнародне міжвідомче співробітництво з міністерствами інших країн світу, не завжди своєчасно оновлює раніше укладені угоди про співробітництво, не використовує, в рамках діючих міжвідомчих угод, можливості налагодження співробітництва.

Підсумовуючи вище викладене, варто зазначити, що сьогодні міжнародні договори відіграють особливу роль в підтримці світового порядку. Україна також реалізуючи міжнародну політику здійснює міжнародне співробітництво шляхом укладання міжнародних міжвідомчих договорів, але незважаючи на це, нашій державі необхідно вдосконалити гармонізацію національного законодавства з міжнародним правом та розширити міжнародне та міжнародне міжвідомче співробітництво України з іншими країнами світу.

Желдак Ярина Тімурівна,

студентка 2 курсу, 2 групи, міжнародно-правовий факультет (спеціальність - міжнародне право) НЮУ ім. Ярослава Мудрого

СУДОВА СИСТЕМА ІРАНУ

Традиційно предметом порівняльно-правових досліджень стають судові системи романо-германської та англосаксонської правових сімей. Системи країн, що належать до традиційних та релігійних правових сімей зазвичай залишаються поза увагою дослідників, багато в чому - через складність їх правових традицій та історичних передумов формування.

Іран - країна з давніми правовими традиціями, оскільки Ісламська республіка Іран є правонаступницею Персії, що мала розвинену правову систему ще з давніх часів. Наразі ця країна знаходиться під абсолютним впливом державної релігії – ісламу, тож і право в країні базується на законах шаріату.

Конституційно закріплений принцип незалежності судової влади в країні (стаття 156 Конституції). Також декларується незалежність суддів (стаття 164) та відкритість судового процесу (стаття 165).

Очолює судову систему Ірану Вища Судова Рада, що має у своєму складі шість членів: Главу судової влади, голову Верховного Суду, Генерального прокурора та трьох суддів, що обираються судьями країни строком на п'ять років. Голова судової влади є найвищою судовою посадою в країні. Він призначається духовним лідером країни і обіймає посаду протягом п'яти років. До завдань Ради входить призначення суддів, розгляд касаційних скарг, підготовка законодавчих ініціатив до Меджлісу (парламенту) з судових питань.

Верховний суд Ірану є судовою установою, покликаною контролювати єдність судової практики. Він є останньою апеляційною інстанцією. Судьями Верховного суду можуть бути виключно шіїтські муджтахіди – визнані знавці ісламу і права, що базується на ньому, які отримали право самостійно трактувати Коран і формувати на його основі нові норми. Верховний суд має перевіряти вироки, що стосуються смертної кари, ампутації, побивання каменями.

До адміністративної юрисдикції відноситься Суд адміністративної справедливості. До його повноважень входить розгляд скарг, позовів і протестів громадян щодо неправомірних дій органів державної влади; розгляд позовів стосовно незаконних дій посадових осіб; розгляд протестів щодо норм, що були прийняті всупереч шаріату.

Судова система в Ірані передбачає два типи судів: загальні та спеціальні. До загальних судів відносяться Вищі та Нижчі кримінальні суди, а також Вищі та Нижчі цивільні суди. Нижчі цивільні суди розглядають справи з питань спадщини, грошові позови (до двох мільйонів ріалів), апеляційною інстанцією для них є Вищий суд. Рішення Вищого

суду підлягають оскарженню до Верховного Суду лише у випадках, якщо дії судді визнаються такими, що не відповідають суддівському етикету або нормам шариату.

Вищі кримінальні суди розглядають справи, які передбачають покарання у вигляді смертної кари, побивання каменями, ампутації, конфіскації понад 2/5 майна засудженого, ув'язнення на строк до десяти років. Рішення можуть бути оскаржені до відповідної колегії Верховного суду, окрім випадків, коли вирок передбачає меншу міру покарання або відсутній склад злочину. Нижчі суди розглядають усі справи, не віднесені до компетенції Вищого суду, а також дорожньо-транспортні пригоди.

В Ірані існують також незалежні цивільні суди, що розглядають питання підробки документів, фінансові позови до чотирьох мільйонів ріалів, питання реєстрації особистого стану. Функціонує також спеціальний цивільний суд, який займається питаннями сімейного права.

До спеціалізованих судів Ірану відносяться військовий суд (розглядає питання дезертирства, невиконання наказів тощо); Ісламські революційні суди, що були створені після ісламської революції в країні (розглядає питання корупції, неповаги до духовних лідерів, злочини проти мусульманського духовенства). Згідно з регламентом, такі суди мають складатися з трьох суддів, але на практиці зазвичай складаються з одного судді – релігійного. Справи розглядаються за спрощеною процедурою, без адвоката. Революційні суди поділяються на суди з економічних питань, політичних питань та з питань боротьби з наркотиками.

В Ірані також існує Спеціалізований суд з питань духовенства, покликаний розглядати злочини, вчинені представниками духовенства.

Окремо існує Фінансовий суд – установа, що перевіряє рахунки міністрів, держслужбовців, держустанов, що використовують державний бюджет. Фінансовий суд звітує Меджлісу стосовно використання бюджетних коштів.

Судову систему Ірану в цілому можна охарактеризувати як типову ієрархічну. Не дивлячись на зовнішню прогресивність, розгалуженість судової системи, її важко назвати демократичною, адже вона зазнає значного впливу релігії, що в Ірану набула функцій права. Задекларовані принципи по факту не дотримуються, очільники керівних посад зазнають тиску з боку лідера країни. Враховуючи значно менші права жінок у ісламі порівняно з чоловіками, важко говорити про рівний доступ до правосуддя. Таким чином, судова система Ірану далека від світових стандартів, що дозволяють вважати суд відкритим та справедливим.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Назаров І.В.

*Пенкіна Анастасія Вікторівна
студентка 2 курсу 2 групи міжнародно-
правового факультету
(спеціальність – міжнародне право)
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕРХОВНОГО СУДУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Всі суди Великої Британії слухають та виносять вирoki за подібними типами правопорушень, хоча існує певна різниця у тому, як вони працюють у різних частинах країни. Кожна частина Великої Британії має власну судову службу, через яку проходить

більшість справ. Більшість судів Англії та Уельсу підпорядковані Судовій службі Її Величності. Районні суди в Шотландії підпорядковуються Шотландській асоціації юриспруденції, однак з часом перейдуть під начало Шотландської судової служби.

Правочинна частина Палати лордів в Англії слухає остаточні апеляції проти кримінальних і цивільних вироків судів в Англії й Уельсі, а також у Північній Ірландії. Нині в Шотландії лише апеляції у цивільних справах можуть подаватися до Палати лордів.

У 2009 р. правочинну функцію Палати лордів замінено новим Верховним судом Великої Британії, який слухає остаточні апеляції у більшості кримінальних і цивільних справ у Великій Британії.

Діяльність Верховного Суду Великої Британії визначена у частині 3 Закону «Про конституційні реформи», у якій зазначається, що члени нового Верховного Суду є колишніми суддями в апеляційних судів у звичайному порядку.

В даний час існує дванадцять таких апеляційних лордів. Не всі дванадцять суддів розглядають кожну справу – як правило, справа буде розглянута колегією з п'яти суддів, але інколи вона може складатися з трьох, сім або дев'ять членів. Всі дванадцять суддів також є членами Судового комітету Таємної ради.

Верховний Суд розглядає оскарження апеляційного суду; цивільного, кримінального відділень апеляційного суду та вищого суду у Англії та Уельсу; Суду Сесії, у Шотландії; апеляційного суду у Північній Ірландії.

Верховний Суд замінив палату лордів і перейняв їх юрисдикцію під дію актів 1876 та 1888 рр. Верховний Суд здійснює юрисдикцію у відношенні питань децентралізації відповідно до Закону Шотландії 1998 року, Закону Північної Ірландії 1988 року та Закону Уряду Уельсу 2006 року. Вони були передані до Верховного суду, а саме до Судового комітету Таємної Ради.

Право звернення до Верховного Суду регулюється законом та підпадає під дію декількох законодавчих обмежень. Відповідними статутами цивільних апеляцій є Адміністрація юстиції (скарги), Закон 1934 року, Адміністративний закон про правосуддя 1960 року, Закон про правосуддя 1969 року, Закон про судоустрій (Північна Ірландія) 1978 року, Закон про судовий розгляд 1988 року та "Доступ до Закон про правосуддя 1999. Закон про права людини 1998 року також поширюється на Верховний суд у здійсненні судочинства.

Закон не надає жодного загального права на звернення до Верховного Суду або будь-яке право на оскарження, крім тих, які передбачені в Актах, прийнятих до набуття чинності Закону про права людини 1998 року.

Закон «Про конституційну реформу» 2005 року передбачає новий процес призначення суддів до Верховного Суду. При створенні вакансій буде сформована відбіркова комісія. До її складу увійдуть: президент та заступник голови Верховного Суду та члени Комісії з судових призначень у Англії та Уельсу, Рада з питань суддівських зборів в Шотландії та Комісія з судових призначень у Північній Ірландії. У жовтні 2007 року Міністерство юстиції оголосило про те, що такий процес буде прийнято на добровільній основі для призначень апеляційних лордів у звичайному порядку.

Створення Верховного Суду є конституційною віхою для Сполученого Королівства. Це може бути результатом попередніх конституційних змін, таких як Закон «Про права людини» та ст. 6 «Європейської конвенції з прав людини».

Юрисдикція Верховного Суду дуже близька до її попередника, за винятком того, що він розглядає питання передачі прав, які раніше заслухав Судовий комітет Таємної Ради. Закон 2005 року не вносить жодних змін до чинних вимог щодо звернень до Верховного суду. Суд виконує ту саму функцію, що і Апеляційний комітет Палати лордів.

Верховний Суд може сприяти підвищенню рівня інформованості громадськості, у тому числі сприяючи більш обґрунтованому висвітленню в засобах масової інформації складних юридичних питань.

Можна зазначити, що існує три різні функції судової влади. Перша базується на класичній конституційній теорії та принципу розподілу повноважень, згідно з яким суди обмежуються вирішенням конкретних суперечок шляхом застосування позитивного права. Відповідно до другої, то судова система діє як важливий суб'єкт, в процесі безперервного, багатостороннього процесу. Суд є одним із багатьох суб'єктів, які прагнуть досягти соціального консенсусу або рівноваги. Роль судів у цьому процесі може вимірюватися соціальним та політичним станом рішення, як до, так і відразу після його виконання. Суд, який сприяє соціальним змінам, діючи в рамках соціального консенсусу, виконує другу функцію і тому не може вважатися "активістом". Третя функція включена до поточної конституційної структури Сполученого Королівства, згідно з якою судам надано центральну роль у захисті та просуванні основних суспільних цінностей.

Підсумовуючи все вище сказане, хочу зазначити, що у Великої Британії реформування національних судових систем стало елементом глибоких змін на політичній системі, яскравим прикладом цього є діяльність Верховного Суду Великої Британії, порядок призначення суддів та реформа 2005 року.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Назаров І.В.

*Сергієнко Андрій Володимирович
Студент Слідчо-криміналістичного
інституту НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПОРІВНЯННЯ ГАРАНТІЙ НАЛЕЖНОГО ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ СУДОВИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Однією з основних гарантій працівника правоохоронного або судового органу є належне грошове забезпечення. Наявність даної гарантії позбавляє будь-якого фінансового впливу на працівника даних державних органів.

Належне грошове забезпечення працівників правоохоронних та судових органів захищається державою. Законами України «Про судоустрій та статус суддів», «Про Національну поліцію» та «Про Національне антикорупційне бюро України» та Наказом Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання» закріплюється право суддів та працівників Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України на належне грошове забезпечення.

Розмір грошового забезпечення встановлюється відповідно до ступеню складності роботи, яку виконує працівник відповідного судового або правоохоронного органу, таким чином забезпечується відповідний рівень грошового забезпечення.

У той же час розмір доплат встановлюється у відсотках відповідно до рівня грошового забезпечення. Критерії, за якими встановлюються доплати є загальними для працівників усіх державних органів за деякими винятками. До таких критеріїв належать доступ до державної таємниці, стаж, науковий або педагогічний ступінь, кількості населення населеного пункту, у якому розташована певна державна установа, зайняття адміністративних посад, стаж праці.

Об'ємність нормативно-правових актів, що регулюють грошове забезпечення працівників правоохоронних та судових органів, призводить до ситуації, коли розмір доплат працівникам одного державного органу у відсотках не відповідає розміру доплат працівників іншого державного органу, критерії, важливі для нарахування доплат до посадового окладу, працівники одного державного органу мають, а працівники іншого не мають.

Частиною 7 статті 135 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» та частиною 7 статті 23 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» встановлюється щомісячна доплата за науковий ступінь кандидата (доктора філософії) або доктора наук відповідної спеціальності в розмірі відповідно 15 і 20 відсотків посадового окладу, у той же час як пунктом 9 Розділу II Наказу Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання» встановлюється щомісячна доплата за науковий ступінь кандидата (доктора філософії) або доктора наук відповідної спеціальності в розмірі відповідно 5 і 10 відсотків посадового окладу. Підстави, за якими науковий ступінь для працівника Національної поліції є менш значущим для отримання доплат до посадового окладу ніж для судді або працівника Національного антикорупційного бюро України, даними нормативно-правовими актами не визначені.

Пунктом 10 Розділу II Наказу Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання» встановлюється виплата доплат працівникам, які займають посади, пов'язані з педагогічною (викладацькою) або науковою діяльністю, і мають учене звання доцента (старший науковий співробітник) або учене звання професора в розмірі відповідно 5 і 10 відсотків посадового окладу. Законами України «Про судоустрій та статус суддів» та «Про Національне антикорупційне бюро України» взагалі не встановлюється необхідність виплат доплат до посадового окладу у разі наявності ученого звання.

Частиною 4 статті 135 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» встановлюється доплата у розмірі 10, 20 та 25 відсотків посадового окладу відповідно до кількості населення населеного пункту, у якому розташований суд. Частиною 5 статті 23 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» встановлюється доплата у розмірі 20 відсотків посадового окладу працівникам, які працюють у місті Києві. Підпункту 3 пункту 2 Розділу II Наказу Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання» встановлюється доплата у розмірі 25 відсотків посадового окладу працівникам, які проходять службу на території населених пунктів, яким надано статус гірських. Таким чином, працівники Національного антикорупційного бюро України та Національної поліції не мають за деяким виключеннями доплат відповідно до кількості

населення населеного пункту, у якому вони виконують свої професійні обов'язки. У той же час саме кількість населення населеного пункту є одним із основних факторів, які визначають обсяг роботи.

Таким чином, неузгодженість між різними нормативно-правовими актами, що регулюють грошове забезпечення працівників правоохоронних та судових органів, призводить до неналежного фінансового забезпечення працівників даних органів. Навіть деякі фактори, що істотно впливають на обсяг роботи, такі як кількість населення населеного пункту, у якому розташований відповідний державний орган, не є підставами для надання доплат, що гарантуватимуть належне грошове забезпечення працівників, що працюють у даних державних органах.

Сметаніна Анастасія Олександрівна
Студентка 3 курсу 11 групи
інституту підготовки кадрів для
органів юстиції України

Місце органів юстиції в системі правосуддя

В умовах розвитку демократії, додержання прав і свобод людини, створення належної та ефективної національної системи судового захисту стає одним із головних завдань держави. Для реалізації цього завдання залучено ряд органів та інституцій, серед яких поступово збільшується значення і роль органів юстиції, що тісно пов'язано з розумінням необхідності цілісного та цілеспрямованого виконання державної функції з упорядкування та утвердження судової влади. Погодження дій усіх ланок правової системи повністю узгоджується з сучасними тенденціями посилення в країнах Європи статусу органів юстиції, їх інтеграцією у форми міжнародної співпраці, зокрема, Євроюсту.

Більшість країн світу в свій час наділили органи юстиції значними і ключовими функціональними позиціями в системі правосуддя. В Україні ж навпаки спостерігалась тенденція до відділення системи правосуддя від органів юстиції і лише після посилення відповідальності держави стосовно забезпечення доступності правосуддя було все ж таки обрано напрям щодо наближення органів юстиції до системи правосуддя.

Саме специфіка відправлення правосуддя породила низку особливостей у взаємовідносинах органів юстиції з системою правосуддя. Так, згідно зі ст. 129 Конституції України судді під час здійснення правосуддя незалежні й підкоряються лише закону. Додержуючися цього принципу, органи юстиції та державна судова адміністрація координують роботу з проведення судової реформи й створюють належні умови для функціонування й діяльності судів. При цьому названі органи не мають права втручатися в оперативну діяльність судів, нав'язувати свою думку з приводу законності й обґрунтованості рішень (вироків) суду.

Загалом, органами юстиції України накопичено чималий досвід у галузі забезпечення системи правосуддя. За попередні періоди та протягом останніх десятиліть цей досвід має деякі негативні відтінки, але в цілому позитивних здобутків у справі юстиційного управління значно більше.

Таким чином, органи юстиції України займають чільне місце в системі правосуддя - вони беруть активну участь у роботі з підготовки найважливіших законопроектів судово-правової реформи, зокрема, процесуальних кодексів, з забезпеченням їх публічного обговорення; реалізують Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу; забезпечують представництво України в

Європейському суді з прав людини; беруть активну участь у роботі з підготовки, укладання та виконання міжнародних договорів про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах; здійснюють представництво інтересів держави в судах України та в закордонних юрисдикційних органах; виконують значний обсяг роботи щодо належної організації експертного забезпечення правосуддя та вдосконалення діяльності науково-дослідних інститутів судових експертиз; забезпечують належне функціонування державної виконавчої служби. Тому, основне і визначальне завдання для органів юстиції України, насамперед, полягає у визначенні чітких орієнтирів розвитку системи правосуддя з урахуванням міжнародно-правових стандартів і рекомендацій.

Отже, можна зробити висновок, що з моменту прийняття Конституції України і до сьогоднішнього дня статус органів юстиції України стосовно відповідальності за сферу організації і здійснення правосуддя суттєво оновився і змінився. Тепер органи юстиції є тією інтегруючою інституцією, яка основним своїм орієнтиром визнає спрямування на справедливість правосуддя і забезпечення верховенства права.

*Цюрик Анна Олександрівна
студентка ІІ групи, 3 курсу
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

Загальна характеристика адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України

Статтею 130 Конституції України передбачено, що держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. В Україні діє єдина система забезпечення функціонування судової влади, при цьому організаційне забезпечення діяльності судів покладається на систему органів державної судової адміністрації, яка складається з Державної судової адміністрації України і територіальних управлінь державної судової адміністрації. Водночас правові та організаційні засади реформаційних змін, що відбуваються у судовій сфері, проблеми визначення правового статусу Державної судової адміністрації донині залишаються актуальними. Питання щодо адміністративно-правового статусу ДСА досліджували М.Запорожець, В.Бринцев, А.Стрижак, О.Красноборов. На даному етапі реформування судової системи питання адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації впливає на трактування належності ДСА до тієї чи іншої гілки влади.

Варто зазначити, що В.Куценко визначає адміністративно-правовий статус ДСА як провідного суб'єкта публічної адміністрації, яка створює умови для реалізації фізичними та юридичними особами права на справедливий суд, до структури якого належать адміністративні завдання (функції), адміністративні обов'язки та права цієї служби (посадових осіб) й адміністративна відповідальність у цій сфері. Для вирішення статусу ДСА потрібно в першу чергу проаналізувати чинне законодавство у цій сфері. У ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 зазначається, що ДСА – це державний орган у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади. Правовий статус посадових осіб ДСА, її територіальних управлінь визначається Законом України «Про державну службу». Положення про Державну судову адміністрацію України та типові положення про її територіальне управління затверджуються Вищою радою правосуддя після консультацій з Радою суддів України. Зазначена законодавча конструкція є неповною, тому потрібно використати вищенаведене

розуміння змісту елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів владних повноважень.

Стосовно обов'язків ДСА, то для початку слід вказати, що адміністративні обов'язки ДСА – це міра необхідної поведінки посадових осіб та органів ДСА (їхні завдання), встановлена нормами адміністративного права, яка обов'язково повинна бути виконана ними з метою забезпечення діяльності судової влади та надання в ній адміністративних послуг особам. Якщо проаналізувати повноваження ДСА, то до адміністративних обов'язків належить: вивчати практику організації діяльності судів, розробляти й вносити у встановленому порядку пропозиції щодо її вдосконалення; вивчати кадрові питання апарату судів,; забезпечувати необхідні умови для підвищення кваліфікації працівників апарату судів, створювати систему підвищення кваліфікації; готувати матеріали для формування пропозицій щодо бюджету; визначати члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; забезпечувати ведення офіційного веб-порталу судової влади; забезпечувати реалізацію державної політики у сфері охорони державної таємниці, контроль за її збереженням у судах і територіальних управліннях ДСА України; розглядати звернення громадян з питань та інші.

Що стосується адміністративних прав ДСА – це гарантована нормами адміністративного права міра можливої поведінки посадових осіб і органів ДСА. Вони належать до обов'язків, поставлених державою і суспільством, щодо належного забезпечення усім необхідним для здійснення судочинства судовою владою та надання адміністративних послуг. При цьому носії суб'єктивного права (посадові особи й органи ДСА) у мінімальній мірі можуть обирати передбачений законом варіант поведінки. Розрізняють такі права: як право на власні дії (скасовувати в межах своїх повноважень акти територіальних управлінь у разі їх невідповідності актам законодавства та рішенням ДСА України) право на чужі дії(одержувати від інших суб'єктів судової влади, інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій інформацію, документи, матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань) та право на дії уповноважених осіб, тобто можливість звертатися до уповноважених на це суб'єктів заради застосування державного примушування в разі невиконання зобов'язаною особою своїх обов'язків.

Ще одним вагомим елементом адміністративно-правового статусу ДСА є адміністративна відповідальність у сфері її діяльності, яку за суб'єктивним складом посадової особи ДСА В. Куценко виділяє як таку, що суб'єктами скоєння правопорушення та суб'єктами публічної адміністрації, які уповноваженні законом складати протоколи про адміністративні правопорушення (накладати адміністративні санкції на осіб), можуть бути посадові особи ДСА.

Отже, під адміністративно-правовим статусом Державної судової адміністрації як спеціального органу судової влади України необхідно розуміти визначену і встановлену на законодавчому рівні систему взаємозв'язаних та взаємозалежних його складових елементів (повноваження, функції, завдання та відповідальність), що визначають специфіку та значення його діяльності для забезпечення функціонування судової влади та вітчизняної системи правосуддя в цілому.

*Шарапова Валерія Віталіївна,
студентка I курсу Національного юридичного
університету імені
Ярослава Мудрого, м. Харків*

ВІДКРИТІСТЬ ТА ПРОЗОРИСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТОРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Актуальність входження України в інформаційне суспільство поступово усвідомлюється вітчизняним науковим і політичним співтовариством. Про це свідчить велика кількість законодавчих актів, що мають відношення до сфери інформації. Держава відіграє провідну роль у формуванні інформаційного суспільства, яке сприяє забезпеченню прогресу демократії і дотримання прав особистості в умовах інформаційного суспільства. Інформаційна взаємодія держави із суспільством та особистостю найбільш оптимальна при використанні інформаційних технологій з метою підвищення загальної ефективності діяльності державного механізму, створення інформаційно відкритого суспільства, розвитку інститутів демократії. Правовими основами "суспільства знання" є закони і нормативні акти, що точно визначають права людини на доступ до інформаційних ресурсів, технологій, телекомунікацій, захист інтелектуальної власності, недоторканність особистого життя, свободу слова та інформаційну безпеку. Інформаційна безпека суспільства і особистості набуває нового статусу. Створені державними органами нормативно-правові джерела покликані визначити напрями інформатизації суспільства. Минулого року кабінет міністрів прийняв закон "Про схвалення концепції розвитку електронного урядування в Україні" від 20 вересня 2017 р. № 649-р, відповідно до якого деякі розпорядження Кабінету Міністрів України втратили чинність. До їх переліку увійшла Концепція розвитку електронного урядування в Україні, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.12.2010 № 2250-р. У визначенні поняття електронного урядування в цьому законі зазначено, що це така форма організації державного управління, яка сприяє відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У Законі "Про схвалення концепції розвитку електронного урядування в Україні" наведений перелік першочергових проблем, які необхідно удосконалити, однією з яких є недостатній рівень участі громадян у зазначеній сфері. Населення має право доступу до влади та контролю за якістю послуг, а в нашій країні і досі існує проблема проінформованості громадян про напрямки та дії державних органів та органів місцевого самоврядування, що свідчить про невідкритість та непрозорість. Кожен громадянин демократичної держави має право на отримання повної інформації про функціонування влади. Державна влада повинна підтримувати довіру народу шляхом суспільного авторитету, який значно зростає за умов підвищення рівня відкритості та прозорості влади. Відкритість є одним із провідних критеріїв демократичності у державі, а права на доступ людини до інформації та на свободу інформації про діяльність державної влади є одними з наріжних прав згідно із розглядами у сучасній юридичній практиці. Такі права українська держава гарантує у статті 34 конституції України. Демократія це також володіння всієї повнотою об'єктивної інформації про державні владні органи та їх діяльність. Своім приєднанням до Європейської конвенції з прав людини і захист основних свобод Україна взяла на себе низку зобов'язань, одним з яких стало гарантування права на інформацію. Народ має потреби в мотивах ухвалення законів та інших рішень, а не в самому тексті. Для цього треба задіювати технологічний аспект забезпечення відкритості

та реалізовувати модель "електронного уряду" або "онлайн будинків".

Останнім часом була ухвалена низька рішень спрямована на використання мережі Інтернет для надання інформації з метою забезпечення прозорості урядової політики для громадян. Відкритість - це важливий чинник розвитку процесу демократизації суспільства та держави, який допоможе ліквідувати ознаки радянськості у взаєминах між громадянами суспільства та державної владою. Ще в 2015 році Міністерство юстиції України пісня Форму електронного урядування 451 Е, який відбувся у вересні у Львові, визначило електронне урядування як "ключ" до реформ в Україні. У багатьох галузях ми вже на той момент мали досягнення завдяки використанню технологій електронного урядування. Провідною серед них стала юстиція. Друге місце по досягненням зайняла оборона, а вже потім сільське господарство, за яким послідували адміністративні послуги. Наступного року в квітні місяці Міністр юстиції України заявив про наші перші впевнені кроки, які вже було зроблено в минулому році: переведення в режим онлайн отримання інформації з реєстрів бізнесу та нерухомості та тих сервісів, які завжди мають високий попит серед українців: одруження та народження. А далі він наголосив на тому, що незабаром будуть презентовані сервіси для бізнесу, переведені в режим онлайн. Обсяг і креативність роботи настільки потужні, що ми плануємо увійти трійку лідерів у Європі у напрямку розвитку електронного урядування. Вже минулого року Павло Петренко представив проект "онлайн будинок юстиції" на Всеукраїнському рівні. Боротися з бюрократичною системою виявилось нелегко, але ця "боротьба" розпочалася усього 3 роки тому. Міністр юстиції наголосив на необхідності прийняття Верховною радою України Закону про довірчі послуги. Цей закон відкриває можливість запуснути онлайн сервіси. Метою такої платформи як онлайн будинок юстиції є "отримати послуги в 3 кліки мишки". А вже 20 вересня 2017р. в законодавстві України з'явився ще один документ — постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті Міністерству юстиції для розвитку електронного урядування у сфері юстиції".

Секція Міжнародного права; Філософії права;

*Заточна Вікторія Олександрівна
студентка 17 групи, 3 курсу
Інституту прокуратури та кримінальної
юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Міжнародно-правова система захисту прав національних меншин

Протягом останніх десятиріч пильну увагу міжнародної спільноти привертають права національних меншин, які утворилися в державах в процесі їх історичного розвитку. Посилення уваги пояснюється загостренням вже існуючих етнополітичних конфліктів, а також бажанням національної меншини зберегти свою самобутність в умовах глобалізації.

Актуальність даного питання полягає в тому, що не зважаючи на створення міжнародних юридичних гарантій, стандартів забезпечення прав і свобод національних меншин, що характеризується позитивною тенденцією розвитку міжнародного права, дане питання залишається все ще невирішеним. Формуючи нові підходи до вирішення цієї проблеми варто пам'ятати, що реалізація прав національних меншин може гарантуватись тільки за ефективною взаємодією міжнародного та вітчизняного законодавства. Саме узгодження даних норм має забезпечувати захист етнонаціональних меншин і попереджувати або розв'язувати міжетнічні суперечності виключно мирними засобами та правовими шляхами.

В міжнародній практиці вже не одне десятиріччя існує система забезпечення та захисту прав національних меншин. До перших договорів, які стосувалися регулювання статусу меншин, відносяться Оснабрюцький і Мюнстерський договори 1648 р., які виступили в якості гарантів свободи і рівноправності релігійних меншин в Німеччині. В параграфі 1 статті 5 Оснабрюцького договору підтверджувався договір в Пассау 1552 року, який надавав лютеранам рівні з католиками права, а параграф 35 даного договору передбачав пряму заборону «дискримінації» підданих внаслідок їхньої релігійної приналежності.

На даний час значну роль в механізмі захисту прав меншин відіграють документи ООН, Ради Європи, ОБСЄ, такі як: Загальна декларація прав людини, Конвенція про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього 1948 р., Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р., Конвенція про права дитини 1989 р. Чільні місця серед цих документів належать Міжнародному пакту про громадянські і політичні права 1966 р. та Міжнародному пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. В названих документах закріплюються такі права: на самобутність (існування); на повагу до себе, розвиток і виявлення своїх особливостей; на батьківщину як невід'ємну складову своєї етнічної самобутності та розвитку; на недискримінацію; рівність перед законом; рівність можливостей, яка включає право безперешкодно здійснювати свої права людини і основні свободи; на рівні можливості; користування своєю мовою; освіту; об'єднання у власні організації; інформацію; пропорційний доступ як до державної, так і до муніципальної служб, політичне життя; самоврядування; вільно сповідувати свою релігію; зберігати та розвивати національну культуру і традиції; використання національної символіки.

1992 року Радою Європи було прийнято Європейську Хартію регіональних мов або мов меншин. У її межах було розроблено і “Рамкову конвенцію (Європейську) про захист національних меншин”, в якій сутність міжнародно-правового захисту меншин сформульовано в статті 1: “Захист національних меншин та прав і свобод осіб, які належать до цих меншин, є невід’ємною частиною міжнародного захисту прав людини і як такий є одним з напрямків міжнародного співробітництва”.

Чільне місце у системі захисту прав меншин посідають також Рекомендації ОБСЄ, яких до недавнього часу було підготовлено три: Гаазькі – стосовно прав національних меншин на освіту, Ословські – щодо основних їхніх прав і Лундські – стосовно ефективної участі національних меншин у громадсько-політичному житті. Важливою частиною даних рекомендацій є пояснювальні записки до них, інструктивні матеріали, додаткові резолюції. Вони сприяють поширенню та закріпленню прав меншин, профілактиці міжетнічних конфліктів. Можна розібрати ще значну кількість документів з даного питання та більшість з них є схожими як за змістом, так і за спрямованістю.

Щодо України як суб’єкта міжнародно-правових відносин, то вона імплементувала міжнародні стандарти щодо захисту прав національних меншин у власне законодавство та послідовно використовує досвід зарубіжних країн. Національне законодавство в етнонаціональній сфері є системою нормативно-правових документів, таких як: Конституція України (1996); Декларація прав національностей України (1991); Закони України: «Про національні меншини в Україні» (1992), «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997), «Про громадянство України» (2001), «Про культуру» (2010) та ін.

Отже, у сучасному світі існує гостра проблема існування механізму захисту прав національних меншин, оскільки більшість держав на міжнародній арені є поліетнічними. Це потребує формування нових дієвих підходів до розв’язання даного питання, які мають базуватися на взаємодії норм міжнародного та національного права. З вище сказаного можна зробити висновок, що захист прав меншин розглядається як складова міжнародно-правового захисту прав людини та є об’єктом міжнародного співробітництва.

Сіваш Олена Михайлівна
доцент кафедри міжнародного права
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

СПЕЦІАЛЬНІ АТАШЕ У СКЛАДІ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ

В Стародавньому світі держави могли доволі нормально функціонувати без постійних контактів з іншими державами. Великий філософ Стародавньої Греції Аристотель, ідеальною формою буття держави називав автаркію, що полягала в можливості автономно і замкнено існувати без підтримання зовнішніх контактів [1, с. 309].

Сучасна держава не може повноцінно існувати без підтримання зносин з іншими суб’єктами міжнародного права. В умовах постійно зростаючої взаємозалежності розгалужені контакти в різних сферах суспільного життя забезпечують можливість реалізації зовнішніх функцій суверенного суб’єкта. Кожна сучасна держава має систему спеціально створених органів для підтримання офіційних контактів і зав’язків з іншими суб’єктами міжнародного права. Серед закордонних органів зовнішніх зносин важливе місце займають постійні дипломатичні представництва, що підтримують і розвивають офіційні зв’язки з країною перебування. Основні їх функції закріплені в ст. 3 Віденської конвенції 1961 р. Про

дипломатичні зносини», що кодифікувала норми щодо встановлення, підтримання дипломатичних зносин [2].

До складу сучасних дипломатичних представництв входять аташе. Аташе в перекладі з французької означає (фр. *attache*, букв. - прикріплений) - 1) одна з молодших дипломатичних посад; в низці держав – молодший чи один з молодших дипломатичних рангів; 2) офіційна особа, прикомандирована до дипломатичного представництва як спеціаліст в певній області (напр., воєний аташе, прес-аташе) [3].

Як пише Фельтхем: «Вплоть до останнього часу існувало чітке розмежування між професійними дипломатами, такими, що цілком присвятили себе політичній діяльності, і аташе, чиї інтереси зазвичай обмежувалися певною сферою. Перші були на дипломатичній службі... Другі являлися представниками різних державних відомств, і навіть знаходячись під контролем глави місії, захищали в першу чергу інтереси свого департаменту. На даний час кількість персоналу, що необхідний для обслуговування дипломатичних місій, постійно зростає, і різниця між двома вище названими категоріями стирається. Наприклад, спеціаліст в області юриспруденції чи законодавства про працю може бути як аташе, так і секретарем, тобто стояти на дипломатичній службі» [4, с. 37].

Отже, у складі дипломатичного персоналу можуть бути два, так би мовити, різновиди аташе: дипломатичний і спеціальний.

Діапазон відносин сучасних держав постійно розширюється, відповідно розширюється діапазон спеціальних аташе – висококваліфікованих працівників, які займаються налагодженням відносин між державами в певних сферах. Спеціальні аташе є посадою відмінною від дипломатичних аташе. Дипломатичний аташе – це найнижча посада у складі дипломатичного персоналу представництва, на яку призначають дипломатів, що починають працювати в дипломатичній службі і які, як правило, мають найнижчий дипломатичний ранг – аташе. Посадовий статус спеціального аташе визначається національним законодавством акредитуючої держави, але як правило ця посада передує посаді першого секретаря.

Діапазон можливих постів аташе обмежується лише інтересами держави, що їх призначила і готовністю їх прийняти з іншої сторони. Назва посту аташе відбиває сферу його діяльності і сьогодні до складу дипломатичних представництв можуть входити аташе з питань культури і освіти праці, рибальства, сільського господарства, промисловості, туризму і т.п. Входячи до складу дипломатичних представництв, незалежно від напрямку діяльності аташе, головним є чітка відповідність їх діяльності цілям місії в цілому. Оперативне керівництво діяльністю спеціальних аташе, які є представниками відповідних відомств і займаються встановленням контактів, вивченням подій, що мають відношення до відповідної сфери їх інтересів, вивченням і налагодженням обміну досвіду, здійснює глава дипломатичного представництва, а загальне керівництво – профільне міністерство. Порядок їх призначення регулюється національним законодавством. Що ж стосується міжнародно-правової регламентації, то кодифікаційна конвенція 1961 р. окремо згадує лише про воєнних, морських чи авіаційних аташе, щодо порядку їх призначення. Так ст. 7 визначає, що «держава перебування може запропонувати, щоб їх імена завчасно повідомлялись на її схвалення» [2]. Національне законодавство України, для призначення такого виду спеціальних аташе передбачає необхідність здійснити запит попередньої згоди на призначення особи (розділ II «Акредитація військових аташе» Положення про порядок взаємодії між Міністерством оборони України та військовими аташе іноземних держав і їх заступниками (помічниками), акредитованими в Україні, затверджене наказом Міністра оборони 20.07.2015 № 348) [5]. Що стосується інших видів спеціальних аташе, то вони, за відсутності особливих правил відносно

них в Конвенції 1961 р., вільно призначаються власною державою з дотриманням правила щодо нотифікації приймаючої держави у відповідності зі ст. 10 [2].

Ця категорія персоналу дипломатичного представництва відноситься до дипломатичного персоналу і, відповідно, користується особистими дипломатичними привілеями та імунітетами, які передбачені Віденською конвенцією для дипломатичних агентів: особиста недоторканість; недоторканість резиденції, паперів і кореспонденції; імунітет від юрисдикції; фіскальні і митні привілеї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Политика Аристотеля / Пер. С.А. Жебелва. – М. : Изд. М. и С. Сабашниковых, 1911. 465 с.
2. Венская конвенция о дипломатических сношениях 18 апреля 1961 г. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048
3. Большой юридический словарь. – М.: Инфра-М. А. Я. Сухарев, В. Е. Крутских, А.Я. Сухарева, 2003.
4. Фельтхем Р. Дж. / Пер. с англ. В. Е. Улаховича. – Мн.: Новое знание, 2004. 304 с.
5. Положення про порядок взаємодії між Міністерством оборони України та військовими аташе іноземних держав і їх заступниками (помічниками), акредитованими в Україні, затверджене наказом Міністра оборони 20.07.2015 № 348. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0958-15>

Зміст:

Секція Теорії та історії держави і права; історії політичних і правових учень;

1. *Абдуллаєва Кароліна Вагіфівна*, Особливості законів Солона
2. *Антоненко Максим*, Реформи Лікурґа
3. *Антонов Георгій Алексеевич*, СИСТЕМА РИЦУРЁ
4. *Барздова Ауріка Євгенівна*, ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА ХАЛІФАТУ
5. *Бія-Сабадаш Ірина Олександрівна*, ЮРИДИЧНА КОНСТРУКЦІЯ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН
6. *Богачьов Микита Євгенович*, РЕФОРМИ КАРЛА МАРТЕЛЛА
7. *Бондаренко Альона Геннадіївна*, Реформа Тайка
8. *Бондарчук Юлія Сергіївна*, Правове закріплення інквізиції в Ватикані
9. *Боровенська Ганна Вадимівна*, Злочини за Законами Ману
10. *Вишняк Анна*, Відповідальність за законами Ману
11. *Вірич Марина Євгенівна*, ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВИ МАУР'ІВ
12. *Власенко Сергей Иванович*, ПРИЧИНЫ И ДВИЖУЩИЕ СИЛЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕРЕВОРОТА В АНГЛИИ 1688 Г. (К 330 ГОДОВЩИНЕ «СЛАВНОЙ РЕВОЛЮЦИИ»)
13. *Волинець Вікторія Олегівна*
«Епоха Кякусики»
14. *Воронкіна Діана Вікторівна*, УМОВИ БРЕДСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ 1660 Р.
15. *Гайдєнко Микола Іванович*, АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КООПЕРАЦІЇ В НАУКОВИХ РОБОТАХ ХХ СТОЛІТТЯ
16. *Гайова Я. В.*, Договір купівлі-продажу за законами Ману
17. *Галій Т. В.*, СПОСОБИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНАМИ МАНУ
18. *Гармадій Маркіян Юрійович*, Особливості суспільного ладу в Давній Індії
19. *Гіль Катерина Ігорівна*, Особливості реформи Клісфена
20. *Голик Данііл Романович*, РЕФОРМИ СОЛОНА
21. *Гончаренко Аліна Андріївна*, ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ САРДИНІЇ
22. *Гончаров Олександр Андрійович*, Правові системи сьогунатів Камакура і Муроматі
23. *Горільчаник Олександра Андріївна*, ГОСЕЙБАЙ СІКІМОКУ
24. *Гусєва Яна Анатоліївна*, ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВИ ХАНЬ
25. *Жидовцев А. В.*, Організація державної влади в Афінах
26. *Зайцев Герман Володимирович*, НИКОЛО МАК' ЯВЕЛЛІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ФЛОРЕНЦІЇ
27. *Зубко Дарина Олегівна*, ОСОБЛИВОСТІ ХЕТСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
28. *Льченко Владислав Олексійович*, СПІВВІДНОШЕННЯ ЗАКОНІВ ВИХОВАННЯ ПРИНЦИПАМ СПОСОБУ ПРАВЛІННЯ ЗА ТРАКТАТОМ «ПРО ДУХ ЗАКОНІВ» Ш. Л. МОНТЕСК'Є
29. *Іщук Євген Віталійович*, «РЕВОЛЮЦІЯ 1848 РОКУ У НІМЕЧЧИНІ. ОСНОВНІ ПРИЧИНИ РЕВОЛЮЦІЇ»
30. *Каулько Євген Ігорович*, КНИГА ЗАКОНІВ ЦАРСТВА ВЕЙ
31. *Кирилова Валерія Сергіївна*, ЕЛЕМЕНТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ
32. *Коваленко Валерія Василівна*, АРЕОПАГ В АФІНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ.
33. *Козлова К. В.*, ЦАРИЦА КЛЕОПАТРА
34. *Коліванова Лоліта Ігорівна*, СТАНОВИЩЕ ЖІНОК ЗА РИМСЬКИМ ПРАВОМ
35. *Колодєєва Вероніка Михайлівна*, Реформи Мейдзі
36. *Фетісова Ю.О.*, Конституція Сетоку
37. *Косінов Владислав Дмитрович*, КОРОЛІВСТВО НАВАРРА
38. *Костін Микита Ігорович*, ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ НІМЕЧЧИНИ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ВВЕДЕННЯ В УКРАЇНІ
39. *Краснова Єлизавета Едуардівна*, Колегія стратегів в Афінській державі
40. *Кузьміна Анастасія Олександрівна*, Мусульманське сімейне право
41. *Кулічковський Ігор Валерійович*, Особливості інституту афғатомії за раннього феодального права
42. *Лещенко Софія Дмитрівна*, Піренейська або Іберійська унія
43. *Лисенко Руслана Олександрівна*, ЗАКОНИ КНУТА ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ЗОНИ ДАТСЬКОГО ПРАВА В АНГЛІЇ
44. *Малицький Ілля Русланович*, ЗАСНУВАННЯ ВЕНИ
45. *Мамаєва Дар'я Олександрівна*, Королівство Галіції - крайовий регіон у складі імперії Габсбургів
46. *Матвєєва Тетяна Олексіївна*, ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ФРАНЦУЗСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1789-1794 РОКІВ (THE FRENCH REVOLUTION from 1789 until 1794)
47. *Матвєєва Тетяна Олексіївна*, Конституція США 1787 року, правовий коментар
48. *Мацєгоріна Олена Володимирівна*, ПРАВОВА СИСТЕМА СЬОГУНАТУ КАМАКУРА

49. *Мисишин Марія Олегівна*, ШЛЮБНО-СІМЕЙНЕ ПРАВО СТАРОДАВНЬОЇ ЯПОНІЇ
50. *Моспанюк Альбіна Денисівна*, Графство Португалія
51. *Плетюк В. В.*, Віндзорський договір
52. *Подгайна Катерина Андріївна*, Правова система бакуфу у період Муроматі
53. *Полєжаєва Анастасія Русланівна*, Правова система режиму (сейкен) Тойотомі Хідейосі (1582-1598pp.)
54. *Полторацький Б. В.*, Судовий поєдинок як вид доказу за Салічною правдою
55. *Прокопова Анна Олексіївна*, УТВОРЕННЯ УГОРСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
56. *Проніна Вікторія Русланівна*, Судоустрій періоду Римської імперії
57. *Ружинська А.П.*, МІСЦЕ ЗОЛОТНИЦЬКОГО В.Т. В ІСТОРІЇ ПРАВА
58. *Савенко Наталя Володимирівна*, Кодекс Тайхо
59. *Севастьянов Микита Ігорович*, Кодекс років Еро
60. *Селевін Андрій Володимирович*, СТВОРЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ТОКУГАВСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ТИПУ БАКУХАН (1603-1651)
61. *Серак Дмитро Валерійович*, Наслідки громадянської війни в економіці та політичному устрої США
62. *Сінельнікова Анастасія Ігорівна*, Особливості державного ладу періоду принципату
63. *Слюсаренко Аліна Романівна*, Коломацькі статті
64. *Солопінченко Олена Сергіївна*, РОЗВИТОК ТОКУГАВСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В ЯПОНІЇ ТА ПОЧАТОК ЇЇ ЗАНЕПАДУ (1651 – 1853 РР.)
65. *Стеценко Ніна Сергіївна*, ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗПОДІЛУ ОБЩИННИХ ЗЕМЕЛЬ ПІД ЧАС ВЕЛИКОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ БУРЖУАЗНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1789 – 1791 РР.
66. *Таранов Євгеній Петрович*, Роль церкви у формуванні Афроамериканських держав
67. *Тимошенко Валерія Олександрівна*, Причини утворення Германської Імперії 1871 року
68. *Тисевич Юлія Сергіївна*, ПОВСТАННЯ “ВЕНДСЬКОГО СОЮЗУ”
69. *Тихоненков Дмитро Анатолійович*, ПЕРЕХІД ДО НЕПУ І ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ОРГАНАМИ ДІЗНАННЯ ПОПЕРЕДНЬОГО СЛІДСТВА
70. *Тушинський Олег*, Причини розпаду держави Франків
71. *Уколова Євгенія Олексіївна*, Право Японії епохи ранньої держави Ямато
72. *Фесенко Максим Олександрович*, ЗАКОНИ ЛІКУРГА В АФИНСКОМ ГОСУДАРСТВЕ
73. *Хвіць Владислава Володимирівна*, Единбурзький договір
74. *Хвостик Анастасія Романівна*, Закони Драконта (ок. 621 р. до н.е.)
75. *Цицишук Катерина Володимирівна*, Правовий нігілізм в Україні: причини, форми та шляхи подолання
76. *Чаговець Дар'я Романівна*, КОДИФІКАЦІЇ «ТЕРЕЗІАНИ» 1768 РОКУ
77. *Червона Валерія Сергіївна*, Рипуарська правда
78. *Чинчін Микола Михайлович*, АЛЕМАНСЬКА ПРАВДА
79. *Чорнобривець Єлизавета Ігорівна*, «Абсолютна монархія, як гальмо розвитку держави (Франція у 2 половині XVIII ст.)»
80. *Чумак Дар'я Ігорівна*, ЗАСНУВАННЯ СИЦИЛІЇ
81. *Шаповал Артем Олександрович*, ОТТО ФОН БІСМАРК ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК НІМЕЦЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА
82. *Шевченко Анастасія Віталіївна*, «Судовий процес в стародавньому Римі»
83. *Шигаль Д.А.*, ОСНОВИ МЕТОДИКИ ПЕРЕВІРКИ ДЖЕРЕЛ ПОРІВНЯЛЬНОГО ІСТОРИКО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ НА ФАЛЬСИФІКАЦІЮ
84. *Штонда М.М.*, ЗЕМЕЛЬНИЙ КАДАСТР ЯМАСИРО
85. *Юхно Микита Юрійович*, Правова система режиму Тойотомі Хідейосі
86. *Якименко Євгенія Романівна*, Особливості правової системи Венеціанської республіки
87. *Якименко Євгенія Романівна*, Особливості правової системи Венеціанської республіки

Секція Конституційного права; муніципального права;

1. *Вовчанський Іван Ігорович*, ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ
2. *Рудика В. Я.*, Проблеми реалізації права на евтаназію в умовах надзвичайного стану

Секція Цивільного права і цивільного процесу; сімейного права; міжнародного приватного права;

1. *Авраменко Аліна Анатоліївна*, ПРИНЦИП ЗМАГАЛЬНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ
2. *Анісімова Лілія Володимирівна*, ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ
3. *Кечеджі Олена Борисівна*, ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ІНОЗЕМЦЕМ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ-ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

4. *Лур'є Дмитро Андрійович*, ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ КАТЕГОРІЇ «ВРАЗЛИВІ ОСОБИ» У СФЕРІ КЛІНІЧНИХ ВИПРОБУВАНЬ В ЯКОСТІ ПРАВОВОЇ
5. *Мазаракі Наталія Анатоліївна*, ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМНИХ АСПЕКТІВ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ
6. *Рудика Владислава Ярославівна*, Зміни в патентному праві України
7. *Садова Анастасія Олександрівна*, ПРАВОВІ НАСЛІДКИ СТВОРЕННЯ КОДЕКСУ З ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА
8. *Сметаніна Анастасія*, Практика ЄСПЛ як джерело цивільного процесуального права України
9. *Фартушина Дар'я Костянтинівна*, ДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ГРУПОВИХ ПОЗОВІВ В УКРАЇНІ
10. *Хоменко Марина Віталіївна*, ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Секція Господарського права, господарсько-процесуального права;

1. *Нагорна Л.В.*, ПИТАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ
2. *Нерода Вікторія Володимирівна*, ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ
3. *Яловий Олексій Олегович*, РАМКОВИЙ ГОСПОДАРСЬКИЙ ДОГОВІР: КОНСТРУКЦІЯ ТА ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ

Секція Трудового права; права соціального забезпечення;

1. *Красноруцька Любов Євгеніївна*, ОКРЕМІ АСПЕКТИ НЕТИПОВОЇ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ
2. *Ткаченко Ірина Анатоліївна*, ПРАВОВІ ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ
3. *Шигапова Еліза Ігорівна*, ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ПРАЦІ

Секція Земельного права; аграрного права; екологічного права; природоресурсного права;

1. *Горчакова Вероніка Станіславівна*, ДЕЯКІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ МОЛОКА ТА МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ
2. *Драшпуль Валентина Сергіївна*, ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ
3. *Солодкова К.А.*, ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ПІД ЧАС ВЕДЕННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА
4. *Супрунова Ірина Андріївна*, АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ТА ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ

Секція Адміністративного права і процесу; фінансового права; інформаційного права;

1. *Війтова Діана*, Криптовалюта у правовій площині
2. *Демченко В. О.*, ПРАВОВІ ВИСНОВКИ ЄСПЛ ЩОДО «ЯКОСТІ» ЗАКОНУ ТА ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ У ПОДАТКОВИХ СПРАВАХ
3. *Коломоєць Тетяна Олександрівна*, ПРЕМІЯ ДЛЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ – ЦЕ ДОДАТКОВА ЧИ ВСЕ Ж ТАКИ ОСНОВНА СКЛАДОВА ЇХ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ?
4. *Куксіна Крістіна Андріївна*, Проблема збалансованості державного бюджету
5. *Милоненко Юлія Валеріївна*, ПРОБЛЕМИ ОБІГУ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ
6. *Приліпко Віта Валеріївна*, СУДОВИЙ ЗБІР ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ
7. *Рудика Владислава Ярославівна*, Інститут електронних петицій в Україні
8. *Садова Анастасія Олександрівна*, ПРИНЦИП НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ
9. *Токар Дар'я Євгенівна*, АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ЗБОРУ В УКРАЇНІ
10. *Чехівський Я. О.*, ПРИЧИНИ ДЕВАЛЬВАЦІЙНОЇ ТЕНДЕНЦІЇ ГРИВНІ
11. *Щвацька А.В.*, Бюджетна децентралізація

Секція Кримінального права та кримінології; кримінально-виконавчого права;

1. *Рудика Владислава Ярославівна*, Перспективи криміналізації інформаційно-психологічних війн
2. *Садова Анастасія Олександрівна*, СУМІЖНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА В СФЕРІ НАРКОПОЛІТИКИ
3. *Торгашова Катерина Олександрівна*, КОРУПЦІЯ ЯК ОДИН З ГОЛОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ІСНУВАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Секція Кримінального процесу та криміналістики; судової експертизи; оперативно-розшукової діяльності;

1. *Каліновська Мар'яна Олегівна*, ДОВЕДЕННЯ ПРОКУРОРОМ НЕОБХІДНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ КЛОПОТАННЯ ПРО ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ
2. *Сергієнко Катерина Сергіївна*, ГАБІТОСКОПІЯ В СУЧАСНІЙ ПРАКТИЦІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
3. *Соловей Андрій Миколайович*, ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ДОЗВОЛУ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ США
4. *Ярощук А. С.*, ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Секція Судоустрою; прокуратури та адвокатури;

1. *Авраменко Аліна Анатоліївна*, СВІТОВІ МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ
2. *Алиєва Аліса Відадіївна*, СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУДОЧИНСТВІ: ВІД ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ ДО ЕЛЕКТРОННОГО СУДУ
3. *Анісімова Лілія Володимирівна*, Орган представництва інтересів України в Європейському суді з прав людини
4. *Грищенко Катерина Костянтинівна*, МІЖНАРОДНІ МІЖВІДОМЧІ ДОГОВОРИ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ ПРО ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК НЕВІДЄМНА ЧАСТИНА МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ
5. *Желдак Ярина Тімурівна*, СУДОВА СИСТЕМА ІРАНУ
6. *Пенкіна Анастасія Вікторівна*, ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕРХОВНОГО СУДУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ
7. *Сергієнко Андрій Володимирович*, ПОРІВНЯННЯ ГАРАНТІЙ НАЛЕЖНОГО ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ СУДОВИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
8. *Сметаніна Анастасія Олександрівна*, Місце органів юстиції в системі правосуддя
9. *Цюрик Анна Олександрівна*, Загальна характеристика адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України
10. *Шарапова Валерія Віталіївна*, ВІДКРИТІСТЬ ТА ПРОЗОРИСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Секція Міжнародного права; Філософії права;

1. *Заточна Вікторія Олександрівна*, Міжнародно-правова система захисту прав національних меншин
2. *Сіваши Олена Михайлівна*, СПЕЦІАЛЬНІ АТАШЕ У СКЛАДІ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ